

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALİ**

**ÖNCESİ VE SONRASIYLA TÜRKİYE’NİN KIBRIS ÜZERİNDEKİ
GARANTÖRLÜK HAKKI**

Yusuf HACEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

EYLÜL-2005

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI**

**ÖNCESİ VE SONRASIYLA TÜRKİYE’NİN KIBRIS ÜZERİNDEKİ
GARANTÖRLÜK HAKKI**

**DANIŞMAN:
Yard. Doç. Dr. Abdurrahman SİLER**

Yusuf HACEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

EYLÜL-2005

KSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÖNCESİ VE SONRASIYLA TÜRKİYE’NİN KIBRIS ÜZERİNDEKİ
GARANTÖRLÜK HAKKI**

Yusuf HACEK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANA BİLİM DALI

Bu tez 07/09/2005 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından oy birliği/oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

İmza:
Yard. Doç. Dr.
Abdurrahman SİLER
Danışman

İmza:
Doç. Dr.
Ahmet EYİCİL
ÜYE

İmza:
Doç. Dr.
Haluk ALKAN
ÜYE

Yukarıdaki İmzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan bildirilişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ÖNCESİ VE SONRASIYLA TÜRKİYE’NİN KIBRIS ÜZERİNDEKİ GARANTÖRLÜK HAKKI

YUSUF HACEK

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: Yard. Doç. Dr. Abdurrahman SİLER

Yıl: 2005,

Sayfa: 110

Jüri : Yard. Doç. Dr. Abdurrahman SİLER
Doç. Dr. Ahmet EYİCİL
Doç. Dr. Haluk ALKAN

Kıbrıs sorunu, Türkiye’nin önemli bir dış politika sorunudur. Tarihî, jeopolitik ve stratejik nitelikli birtakım önemli sebeplerle, Türkiye, Kıbrıs’la siyasi, ekonomik ve kültürel bağlarını sıkı bir biçimde devam ettirmek zorundadır. Ancak çok ilginçtir ki, Batı dünyası, Türkiye’nin AB’ye üye olma arzusunu kullanarak, bu kadar önemli ve hayati olan Kıbrıs sorununda Türkiye’yi sürekli taviz vermeye zorlamaktadır... Konunun temelinde “tarihî gerçekler” yer aldığı için, bu çalışma 1960 Garanti Antlaşması’nın önemini vurgulayarak, Kıbrıs sorununu açıklamayı amaçlamaktadır.

Kıbrıs sorununun daha iyi anlaşılması amacıyla bu çalışmada, başlangıçtan günümüze kronolojik bir bakışla, Kıbrıs’ın tarihine özetle yer verildi. Bu kısa tarihçenin verilmesinde olduğu gibi, Kıbrıs sorununun diğer yönlerinin ele alınmasında da, konuyla ilgili kaynakların (belgeler, kitaplar, basın, makaleler vb.) büyük bir kısmı araştırıldı.

1878’den beri, Kıbrıs Türklerine ve Türkiye’ye büyük haksızlıklar yapılmıştır. 1878–1960 İngiliz yönetiminde ada Rumlaştırılmak istenmiş; 1960–1974 döneminde Türklerin katliamlarla yok edilmesi plânlanmış; 1974’te, başta 1960 Garanti Antlaşması olmak üzere, uluslararası antlaşmalar ihlal edilerek adanın Yunanistan’a ilhakı amaçlanıp, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti “Enosis” uğruna yok edilmiştir. Türkiye ise, 1960 Garanti Antlaşması’na dayanarak, garantör devlet sıfatıyla 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’nı yapmıştır. Yani, 1960’tan beri, konunun odak noktası olan Garanti Antlaşmasına uygun hareket eden, sadece Türk tarafı olmuştur. Buna rağmen Türkiye’den ve KKTC’den tavizler istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs sorunu, Garantörlük Antlaşması, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Uluslararası hukuk...

ABSTRACT
MA Thesis

TURKEY’S GUARANTEE IN CYPRUS

YUSUF HACEK

**DEPERTMAN OF HİSTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM**

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Abdurrahman SİLER

Year: 2005,

Pages: 110

**Jury : Assist. Prof. Dr. Abdurrahman SİLER
: Assoc. Prof. Dr. Ahmet EYİCİL
: Assoc. Prof. Dr. Haluk ALKAN**

Cyprus question is Turkey’s on foreing policiy affair which comes first. Due to same important reassons qualifled historical, geographical and strategic. Turkey has to continue it’s political, economic and culturel connections severely with Cyprus. But it is very interesting that The Western World always force Turkey to compensating, at Cyprus question which was very important and vital for having known Turkey’s desire to be member to EU. As historical reals exist in the subject’s base, this study aims to contribute to Cyprus question.

After wiriting about a chronology of cyprus history, and carefully going over the sources, including documents, books, media, articles, ect.

Since 1878, it was done big unjustices both the Turkey and Turks of Cyprus. In administration of 1878-1960 English, the island was wanted to be done Greek, in period of 1960-1974, Turkish was planed to be killed with massacre, in 1974 the international agreements were infirjed and it was aimed the island’s annextion to be Greece. 1960 Republic of Cyprus was cradicated for the sake of “Enosis”. Turkey did peace operation of Cyprus acording to Treaty of Guarentee. Turkey has been on the rightful side because she protects Turkish Cypriots from been extermineted by the Greek Cypriots. It is abvious that things is demonded from Turkey and Turkish Republic North of Cyprus.

Either EU must do member Turkey and The Turkish Republic North of Cyprus with equal rights or admit having committed on international law’s offence by doing complare member against Treaty of Guarantee in 1960.

Keywords: Cyprus question, The Treaty of Guarentee, Turkey, The Turkish Republic North of Cyprus, Grek Cypriots, Europe Union, Union Nations, Grecee, The International Law’s

ÖN SÖZ

Kıbrıs sorunu, son yarım yüzyılda Türk dış politikasının en önemli sorunlarından biridir. Kıbrıs, her ne kadar “Misak-ı Millî” sınırları içerisine dâhil edilememişse de, bu durumu 1920’li yılların başlarındaki dünya konjonktürüne bağlamak gerekir. Eğer o zor yıllarda Kıbrıs, dönemin en büyük dünya devleti ve Birinci Dünya Savaşı’nın baş galibi İngiltere’nin eline geçmemiş olsaydı, Atatürk’ün “millî dış siyaset” anlayışının gereği olarak, mutlaka “Misak-ı Millî” sınırlarına alınırdı. Hatta bu konuda hiçbir taviz de verilmezdi.

Kıbrıs adası, Türkiye’nin, Doğu Akdeniz içerisinde yer alan tabii bir parçasıdır. Tarih biliminin yardımcı bilim dallarından biri de, “Strateji”dir. Bu önemli bilim dalından azıcık nasibi olan herkes kabul eder ki, Kıbrıs adası ile tamamen ilişkisini kesmiş olan bir Türkiye’nin, üç tarafının denizlerle çevrili olmasının hiçbir anlamı kalmayacaktır. Bu duruma düşecek olan bir Türkiye’nin, “varlık ve bekasını devam ettirmesi” ve dış güvenliğini sağlaması mümkün değildir...

Öte yandan Kıbrıs, 1571–1878 yılları arasında, yani üç asır boyunca Türk toprağı olmuş; Kıbrıs’ın fethi sırasında on binlerce Türk şehit düşmüştür. O halde tarihî açıdan da Kıbrıs sorunu, elbette Türkiye’nin “millî davası”dır. Sonuç olarak, Kıbrıs’sız bir Türkiye düşünülemez.

Yukarıdaki bakış açısının, günümüzdeki Türk dış politikasına tam olarak hâkim olduğu, ne yazık ki söylenemez. Hatta Türkiye ve KKTC aydınlarına da bu doğru bakış açısı verilebilmiş değildir. O halde Kıbrıs sorunu, her alanda olduğu gibi lisansüstü bilimsel çalışmalarda da, üzerinde çalışılmayı hak eden ve ihtiyaç gösteren büyük bir konudur. İşte bu çalışmada, bu önemli tarih ve dış politika konusu ve sorununa, bir katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışmada ilk olarak, Osmanlı devletin egemenliği öncesinde var olan durum, Kıbrıs adasının Osmanlı egemenliğine geçmesiyle yaşanan üç asırlık gelişmeler kısaca ele alındı. Ardından, adanın Osmanlı egemenliğinden çıkıp İngiliz egemenliğine girişi tarihi bir sistematikte anlatıldı. Adada İngiliz egemenliği döneminde ortaya çıkan Rumlaştırma politikaları, daha sonraları da İngiltere’nin adadan çekilirken yaşanan şiddet olayları ele alındı. Türkiye’nin Kıbrıs’a bakış açısı ve Kıbrıs davasına nasıl sahip çıktığı üzerinde duruldu. Kıbrıs’ın Türk dış politikasına etkileri ve Türkiye’nin AB üyeliği sürecinde Kıbrıs meselesinin rolü ile Kıbrıs’ta son durum nedir? Gibi konular açıklanmaya çalışıldı.

Türkiye’nin hem dış politikasında hem de AB üyeliği sürecinde çok önemli bir sorun olan Kıbrıs davasında tarihi ve güncel ne gibi meşru haklara sahip olduğuna, bu haklarını savunmasında ve elde etmesinde, 1959–1960 Zürih ve Londra Antlaşmalarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, konunun seçilmesinden, varılan sonuçlara; yöntem ve tekniklerden konunun içeriğine kadar, her türlü ilgi, destek ve katkılarını esirgemeyen, değerli hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman SİLER’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca önemli katkılarından dolayı Tarih Bölüm Başkanı Doç. Dr. Ahmet EYİCİL ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Haluk Alkan’a teşekkür ederim.

Yusuf HACEK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
1.GİRİŞ.....	1
2. 1878 BERLİN ANTLAŞMASINA KADAR KIBRIS'IN KISA TARİHİ... ..	5
2. 1. Osmanlı Dönemine Kadar Kıbrıs.....	5
2.2. Kıbrıs'ın Fethi ve Osmanlı Döneminde Kıbrıs.....	7
2.2.1. Kıbrıs Adasının Osmanlılar Tarafından Fethi.....	7
2.2.2. Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs.....	13
3. İNGİLİZ YÖNETİMİNDE KIBRIS (1878-1960).....	19
3.1. İngiliz Sömürgesi Döneminde Kıbrıs.....	19
3.2. Türk Dışişlerinin “Kıbrıs Davası”na Sahip Çıkması.....	34
3.3. Zürih Konferansı.....	42
3.4. Zürih ve Londra Antlaşması.....	44
3.4.1. Kıbrıs Sorununun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümün Temelini Açıklayan Muhtıra (Memorandum).....	45
3.4.2. Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı.....	45
3.4.3. Garanti Antlaşmasının Rumlar Tarafından İhlâl Edilmesi.....	50
3.4.4. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Arasında İmzalanan İttifak Antlaşması.....	51
3.5. Kıbrıs Üzerinde Türkiye'nin Garantörlük Hakkı ve Bunun Önemi.....	52
4. KIBRIS CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE KIBRIS TÜRKLERİ	55
4.1. 1960-1963 Döneminde Kıbrıs Türkleri Üzerindeki Baskı ve Tehditler.....	55
4.2. 1963 Yılındaki Kıbrıs Türk Katliamı.....	58
4.3. 1967 Olaylarına Türkiye Kamuoyunun Tepkileri.....	62
4.4. 1967-1974 Arasındaki Önemli Olaylar.....	65
5. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI.....	68
5.1. Kıbrıs Barış Harekâtının Sebepleri.....	68
5.2. I. Kıbrıs Barış Harekâtı.....	69
5.3. II. Kıbrıs Barış Harekâtı.....	70
5.4. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Sonuçları.....	71
6. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ.....	75
7. KIBRIS'TA AB SÜRECİ VE KIBRIS TÜRK DEVLETİ.....	81
7.1. Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu.....	81
7.2. Annan Plânı Sürecinde Kıbrıs Sorunu.....	83
7.3. Kıbrıs Rum Kesiminin AB'ne Alınmasının Değerlendirilmesi.....	85
7.4. AB Sürecinde Türkiye- KKTC İlişkileri.....	91
7.5. Kıbrıs Sorunu, Türk Dış Politikasının Kamburu mu, Onuru mu?.....	93
8. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME.....	102
KAYNAKÇA.....	107
ÖZ GEÇMİŞ	
EKLER	

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AET	:Avrupa Ekonomik Teşkilâtı
AKEL	:Kıbrıs Rum Komünist Partisi
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:Anavatan Partisi
AP	:Avrupa Parlamentosu/Adalet Partisi
AÜSBF	:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bas.	:Baskı/Basım
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CTP	:Cumhuriyetçi Türk Partisi
çev.	:Çeviren/ler
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
DP	:Demokrat Parti
GB	:Gümrük Birliği
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KATAK	:Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	:Katılım Ortaklığı Belgesi
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
MEB ve KB	:Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı
MSP	:Milli Selamet Partisi
NATO	:North Atlantic Tready Organization (Kuzey Atlantik Paktı)
Neşr.	:Neşreden
OSAV	:Osmanlı Araştırmaları Vakfı
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfa Sayısı
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
İA	:İslam Ansiklopedisi
TMT	:Türk Mukavemet Teşkilâtı
TTK	:Türk Tarih Kurumu
TKP	:Toplumcu Kurtuluş Partisi
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
UBP	:Ulusal Birlik Partisi
Yay.	:Yayıncılık/Yayınları/Yayını

1. GİRİŞ

Devletlerarası uyuşmazlıkların geçmişi, “devlet” kurumunun ortaya çıkmasıyla başlar. Bazı uyuşmazlıklar devletlerin taviz vermesi sonucunda kolayca çözümlenebilirken, bazen de uzun yıllar çatışma nedeni olarak kalabilmektedir. Kıbrıs konusu da Türkiye-Yunanistan arasında taviz verilmeyecek bir konu olarak algılanmış ve sürekli çözümsüzlüğe itilmiştir. Bu nedenle Kıbrıs sorununun kökenini anlayabilmek için Kıbrıs adasının tarihi olarak geçirdiği devrelere bakmak gerekmektedir.

Yarım asırdır, Kıbrıs meselesinde bir uzlaşma sağlanmamasının başlıca nedeni “uluslar arası camia” diye tabir edilen ABD ve AB üyesi gibi güçlü ve etkili devletlerin kendi ülke çıkarları nedeniyle Kıbrıs konusuna doğru bir teşhis koymaktan bugüne kadar kaçınmış olmalarıdır. Meselenin çözümüne yardımcı olmak isteyen çevrelerin önce Kıbrıs meselesinin ne olduğunu araştırmaları ve iyice irdelemeleri gerekir. Bu amaçla her şeyden önce “Kıbrıs meselesi nedir?” sorusunu kendi kendilerine sormaları gerekir.

Kıbrıs meselesinin ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını Güney Rum liderlerinden Glafkos Klerides, “My Deposition” adlı kitabında şöyle vurgulamaktadır:

“Kıbrıs Rumlarının amacı, adayı Türklerin koruma altına alınacakları bir Rum Cumhuriyetine dönüştürmektir. Türklerin tüm çabaları ise antlaşmalarla kendilerine tanınan hakları müdafaa emektir... Bu durum bugün de aynıdır ve değişen bir şey yoktur” (Ülger ve Efrgil, 2001: 9).

Rumlar ulusal bir hedef olarak belirledikleri Kıbrıs’ı bir Rum Cumhuriyetine dönüştürme ve Yunanistan’la birleştirme (Enosis) hedefine ulaşmak için iki halkın eşit kurucu ortaklığına dayalı 1960 ortaklık cumhuriyetini Aralık 1963’de Türklere karşı giriştikleri etnik temizlik operasyonu sonucunda silahlı saldırılarla yıktılar. Türkleri ortaklık cumhuriyetinin tüm organlarından dışlayarak 1960 Anayasasını ihlâl ettiler.

O dönemde Makarios, daha kurucu ve garantörlük antlaşmalarının imzalandığı günlerde ortaklık cumhuriyetini yıkmak amacıyla gizli ordular kurulması emrini vererek “Akritas Plânı”nı hazırlatmış ve Aralık 1963’de bu plânı uygulamaya koyarak Türk ortağa karşı silahlı saldırılar başlattı (Denktaş, 2002: 887).

İki kurucu halkın eşit siyasi ortaklığına dayanan 1960 Kıbrıs Cumhuriyetini, bir Rum cumhuriyetine dönüştürmek amacıyla kasıtlı olarak yıkan Rumlar, Kıbrıs meselesini yaratan suçlu taraf olmalarına rağmen, BM Güvenlik Konseyi tarafından 4 Mart 1964’te alınan ve adaya barış gücü konuşlandırılmasını ön gören kararda, haksızca ve uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak tüm Kıbrıs’ın “meşru hükümeti”olarak kabul edildi (Denktaş, 1996: 160).

Makarios kendinden sonra göreve gelecek Rum liderlerine bıraktığı vasiyetinde: *“Rumları meşru hükümet olarak kabul ettirmekle Kıbrıs’ı Enosis’e en yakın konuma getirdim. Bu sıfattan ne pahasına olursa olsun, asla vazgeçmeyiniz. Eğer vazgeçerseniz de sadece Enosis için vazgeçiniz!”* demiştir (Gazioğlu, 2002: 962). BM Güvenlik Konseyi tarafından “meşru hükümet” olarak kabul edilen Rum tarafı, Kıbrıs’ta varmak istediği hedefe ulaştığı düşüncesinde olup, izlemekte olduğu temel siyaseti, terk etmemek olarak belirlemiştir. Rumların bu sahte unvan altında tanınmış olmaları, Rum tarafında meselenin çözümü yönünde en küçük bir

istek bırakmamıştır. Kıbrıs meselesinde yarım asırdır bir uzlaşma sağlanamamasının temel nedeni budur.

Kıbrıs Türkleri 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinden silah zoruyla dışlandıktan ve devletsiz bırakıldıktan sonra, zaman içerisinde kendi idari yapılarını oluşturarak kendi kendilerini yönetmeye başladılar. Enosisi gerçekleştirmek yolunda son adımı teşkil eden 1974 Yunan Darbesinden sonra Türkiye garantörlük antlaşmalarına dayalı meşru müdafaa hakkını kullanarak Kıbrıs Türklerini topluca katledilmekten kurtardı. 1975 nüfus mübadelesi antlaşması ile “iki kesimlilik” gerçekleşti (Hasgüler, 2002: 326).

Rum tarafının uzlaşmaz tutumundan dolayı, BM iyi niyet misyonu çerçevesinde, 1977–1983 yılları arasında devam eden görüşmelerden hiçbir sonuç alınamadı. Bunun üzerine Kıbrıs Türkleri 15 Kasım 1983’te kendi bağımsız ve egemen devletlerini, diğer bir ifadeyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni ilân ettiler (Denktaş, 2002: 888).

Kıbrıs’ta bir uzlaşma sağlamak için BM gözetiminde sürdürülen görüşmeler devam ederken, Rum tarafı 4 Temmuz 1990’da Avrupa Birliği’ne üyelik başvurusunda bulundu. Rumların bu tek taraflı ve kurucu antlaşmalara aykırı başvurularının amacı tamamen siyasiydir.

Rum Lider Glafkos Klerides: “Avrupa Birliği’ne girildiğinde, 1960 Garanti Antlaşmasının bir Avrupa Birliği üyesi ülkeye karşı pratikte işlemeyeceğini, iki kesimlilik ve mal mülk değişimi dâhil Kıbrıs Türklerinin olası bir antlaşma ile elde edecekleri hak ve güvencelerin AB normlarına göre geçersiz sayılacağını, tüm Rum göçmenlerin Kuzey’e geri dönebileceklerini ve bu sayede Yunanlılığın Kıbrıs’ta son hedefine ulaşmış olacağını” açıklamıştır (**Hürriyet**, 8 Temmuz 1994).

Klerides’in bu açıklamasından da anlaşılacağı gibi, Rumların AB üyeliğinden amaçları Türkiye’nin Antlaşmalarla kabul edilmiş Kıbrıs üzerindeki etkin garantisini ortadan kaldırarak, 1960’ta Kıbrıs’ta tesis edilen Türk-Yunan dengesini kendi çıkarları yönünde tek taraflı bozmaktır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın “Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi” adlı kitaba yazdığı “Önsöz” kısmında, Kıbrıs’ta gelinen son durumu şöyle değerlendirmektedir:

“Avrupa Birliğinin Kıbrıs Türk tarafının haklı itirazlarına rağmen Rumların ‘meşru hükümet’ unvanı altında yaptığı tek taraflı başvuruyu kabul ederek işleme koyması, Rum tarafının Kıbrıs konusundaki uyuşmazlığını daha da artırmıştır. Rum tarafı Kıbrıs’ta varmak istediği hedefe zaten AB üyeliği yoluyla ulaşacağı beklentisi içine girerek, bugüne kadar belirlenmiş çözüm yöntemlerine sırt çevirmiştir” (Ülger ve Efegil, 2001: 10). Böylece toplumlar arası görüşmeler ve iki kesimli federal çözüm çabaları Nisan 2004’te Annan Plânının referandumda ret oyu almasıyla fiilen ortadan kalkmıştır.

Kıbrıs Türk tarafı, AB tarafından “yegâne muhatap” kabul edilen Rumlarla üyelik görüşmelerinin başlatılması kararının alındığı Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi’nin ardından, bundan sonraki müzakerelerin ancak devletlerarası yapılabileceğini açıkladı. Ağustos 1998’de ortaya konulan bu kararla iki devlet arasında yapılacak müzakerelerin hedefinin konfederasyon olacağı açıklandı. Ancak Rum tarafı, Yunanistan’ın etkisi ve AB üyeliği sürecinden aldığı cesaretle Türk tarafının konfederasyon önerisini o gün için reddetti. Dolayısıyla AB’nin çözümleyici işlev göreceği yanlış düşüncesiyle Kıbrıs meselesine karıştırılması,

Rum tarafını uzlaşmazlık yönünde cesaretlendirmiş ve çözümünü daha da zorlaştırmıştır.

Rum tarafının tek başına AB'ye üye olarak alınması, Rumların dolaylı olarak AB üyesi Yunanistan'la entegrasyona gitmeleri anlamına gelmektedir. Hâlbuki 1959–1960 Antlaşmaları, Enosis ve Taksim'in yanı sıra iki anavatan Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye bulunmadıkları uluslar arası herhangi bir kuruluşa Kıbrıs'ın üye olmasını yasaklamıştır. Uluslar arası antlaşmalara ve tüm bu gerçeklere rağmen, Rum tarafının Avrupa Birliği'ne yaptığı tek taraflı başvurunun kabul edilerek işleme konulması hukuk ihlali ve bir insanlık ayıbıdır (Ülger ve Efeğil, 2001: 10–11).

BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964'te Rumları tüm Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak kabul etmesi kararı, AB tarafından da kabul edildi. Avrupa Birliği, yukarıda ifade edildiği gibi hukuk ihlali ve insanlık ayıbını 1 Mayıs 2004'te Rum tarafını tüm Kıbrıs adına Avrupa Birliği'ne tam üye kabul etmekle maalesef bir kez daha gerçekleştirdi. Rum lider Tasos Papadopoulos, Times deşisine verdiği bir röportajda AB'ye üye olmanın verdiği güçle Kıbrıs'ta çözümünü güçleştirecek açıklamalarda bulundu. Papadopoulos, adadaki Türk askerini “işgalci güç” olarak niteleyerek, Türkiye'nin AB üyeliği sürecini veto etmek için elinden gelen tüm çabaları harcamaya çalışacağını ifade etmektedir (www.fornest.net, 25.06.2004). Kıbrıs Türkleri ilke olarak Avrupa Birliği'ne karşı değildirlir. Ancak böyle bir üyeliğin Kıbrıs'ın kendine özgü koşulları içinde iyice değerdendirilmesi gerekir. Türk tarafının eşitlik ve egemenlik hakkı olası bir antlaşma ile dünya ve AB nezdinde kabul edilmeden, Kıbrıs'ın AB'ye girmesi Kıbrıs Türkleri için büyük tehlike arz etmektedir. Türkiye, Yunanistan gibi AB'ye tam üye olmadan, Kıbrıs'ın AB'ye üye olarak alınması doğru değildir. Bu üyelik kurucu ve garantör antlaşmalarını yok sayan bir uluslar arası hukuk ihlalidir (Manisalı, 2003: 5–9).

Türkiye 2003–2005 yılları arasında siyasi eşitlik ve egemenlik ilkesine dayanan çözüm projeleri üzerinde yoğunlaştı. 25 Nisan 2004'te karşılıklı geçişin serbest bırakılması, Annan Plânı çerçevesinde müzakerelerin yeniden başlaması Türkiye'nin attığı somut adımlardır. Bu süreçte yıllardan beri Türk tarafının çözüme taraftar olduğu ve Rum tarafının çözümden yana olmadığı ortaya çıkmıştır (Milliyet, 25 Nisan 2004).

Kıbrıs'ta bir uzlaşma ancak soruna doğru bir teşhisin konulmasıyla mümkün olabilir. Kıbrıs Türk tarafının konfederasyon önerisi, Kıbrıs meselesinin çözümünü için en mantıklı, en gerçekçi ve uygulanabilir bir yöntemdir. Kıbrıs Türk tarafı geçmişte yaşanan acı tecrübelerden sonra, Rumların istedikleri anda bozamayacakları kalıcı bir antlaşmadan yanadır. Olası bir anlaşmanın kalıcı olabilmesi ve 1963'te olduğu gibi sadece kâğıt üzerinde kalmaması için, devlet esasına ve eşit egemenliğe dayanması gerekir. Böylece, Rumların ileride yine Kıbrıs Türklerine saldırımları halinde ortaya çıkacak kargaşa, geçmişte olduğu gibi dış dünyaya bir iç mesele olarak anlatılmayacak, egemen bir devletin diğer egemen bir devlete açık saldırısı olarak görülebilecektir.

Burada şu noktayı da ortaya koymakta yarar vardır: Kıbrıs'ı ihmal eden bir Türkiye'nin, küresel ve bölgesel politikalarda etkin rol oynayabilmesi mümkün değildir. Küresel politikalarda etkin olamaz; çünkü bu küçük ada Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasındaki bağlantıları doğrudan etkileyecek jeos-tratejik bir konumdadır. Bölgesel politikalarda etkin olamaz; çünkü Kıbrıs bir ucuyla Ortadoğu'ya, bir ucuyla Kuzey Afrika ve diğer bir ucuyla Balkanlar ve

Avrupa'daki stratejik dengelerin önemli unsurlarından biridir. Bu nedenle Kıbrıs, küresel aktörlük rolünü hedefleyen Türkiye'nin temel politikası içinde yer almak zorundadır. Kıbrıs meselesinin Türkiye açısından önemli iki yaşamsal önemi daha vardır. Birincisi Türkiye'nin tarihi sorumluluğunun bir sonucu olarak adadaki Türk toplumunun güvenliğini sağlamaya yönelik görevidir. İkincisi adanın coğrafi konumunun jeostratejik açıdan taşıdığı önemdir. Bu konum oradaki insan unsurundan bağımsız hayati öneme sahiptir. Kıbrıs'ta tek bir Müslüman Türk olmamış olsa bile Türkiye'nin bir Kıbrıs meselesi olmak zorundadır. Hiçbir ülke kendi hayat alanı sahasında yer alan böyle bir adaya kayıtsız kalamaz. Nasıl üzerinde ciddi oranda Türk nüfus kalmamış olan Oniki Ada Türkiye açısından önemini korumaya devam ediyorsa ve hiçbir beşeri bağlantısı olmadığı halde bugünkü ABD politikaları, Küba ve diğer Karaib adaları ile doğrudan ilgileniyorsa, Türkiye de Kıbrıs ile insani unsur dışında stratejik açıdan da ilgilenmek zorundadır. Kıbrıs davasını milli mesele haline getiren süreç, işte bu konjonktürel durumdur (Davutoğlu, 2004: 178–179).

Türkiye'nin dış politika sorunlarının başında yer alan güncel tez konusunu seçtikten sonra, konuyla ilgili belgeler, araştırma eserler, makaleler ve basın yayında çıkmış olan haberler araştırıldı. Bab-ı âli Hariciye Nezareti tarafından H.1335 [1917]'de yayınlanmış “*Kıbrıs Mes'ele*” adlı dosya, KKTC eski Cumhurbaşkanı R. Denktaş'ın “*Hatıraları*” ve 1959–1960 Kıbrıs Antlaşmaları tezimizin temel kaynaklarını oluşturmaktadır.

Ayrıca Kıbrıs sorununun ortaya çıkış sürecinde 1950 ile 1974 tarihleri arasında yayınlanmış Türkiye ulusal yazılı basını taranarak, tez içinde ilgili bölümlerde bu açıklamalar referans yapıldı. Bunların yanı sıra Kıbrıs ile ilgili 100'e yakın araştırma eser, bir çok makale ve sempozyum bildirilerine başvurularak, konunun daha nesnel bir şekilde işlenmesi amaçlandı.

2. 1878 BERLİN ANTLAŞMASINA KADAR KIBRIS'IN KISA TARİHİ

2. 1. Osmanlı Dönemine Kadar Kıbrıs

Doğu Akdeniz’de Türkiye, Suriye, Mısır üçgeni arasında bulunan Kıbrıs, bölgenin en büyük adasıdır. Kıbrıs, jeolojik zamanlarda Anadolu’dan kopmuş bir kara parçasıdır. Tava şeklinde olan topografyası, İskenderun Körfezi bölgesinden koptuğunun bir kanıtıdır (Darkot, 1993: 672–673). Ayrıca iklim şartları, bitki örtüsü ve hayvan topluluğu ile de Anadolu’ya benzemektedir (Güzel, 2002: 889).

Kıbrıs adının kına çiçeği diye bilinen bir çiçekten veya aşk tanrısı olarak bilinen Kipris’ten alındığı ileri sürülmektedir. Ayrıca adada bakır madeni yataklarının bol miktarda bulunması nedeniyle, Latince’de bakıra verilen cyprus adından gelmiş olması da muhtemeldir (Alasya, 1988: 15).

Kıbrıs, coğrafi ve stratejik konumu itibarıyla, doğu ile batı, kuzey ile güney arasında köprü görevi görmektedir. Bu sebeple daha ilkçağlardan beri dünyaya hâkim olmak isteyen devletlerin ilgisini çekmiştir. İlkçağ medeniyetleri olan Hititler, Mısırlılar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Büyük İskender ve Romalılar siyasi hâkimiyetlerini perçinleştirmek adına Kıbrıs için mücadele ettiler (Kınal, 1964: 406–407). Kıbrıs, Orta Çağ başlarında bölgenin en güçlü devleti olan Bizans İmparatorluğunun hâkimiyetine girdi. Bizans’ın yayımlı politikası sonucunda Kıbrıs’ta Hıristiyanlık yayılarak Ortodoks kilisesi kuruldu (Güzel, 2002: 889).

Kıbrıs’ın, Bizans İmparatorluğu hâkimiyetinde bulunduğu tarihte; Arabistan yarımadasında İslamiyet güçlenerek yayıldı. İran, Suriye, Filistin ve Mısır İslam orduları tarafından fethedildi. İslam devletinin sınırları Akdeniz sularına dayanınca, Müslüman Araplar sahip oldukları Suriye, Mısır donanmalarını geliştirerek denizlerde de fetihlere başladılar. İslam ordularının Kıbrıs’a yönelik ilk fetih hareketi Halife Osman zamanında başladı. Şam Valisi Muaviye 649 yılında Kıbrıs’ı fethetmek için hazırlıklar yaptı (Turan, 1960: 209). Muaviye, Kıbrıs’ın fethi için Halife Osman’dan izin istemişti. Hz. Osman, Muaviye’ye gönüllü bir ordu kurmak şartı ile izin verdi. Muaviye gönüllü bir ordu kurmak ve hazırlıklar yapmak konusunda zorlanmadı. Çünkü Hz. Peygamberden Kıbrıs’ın fethini müjdeleyen rivayetler vardı (İbnül Kesir, 1994: 251–252). Meşhur Sahihi Buhari adlı eserde Hz. Peygamberin Kıbrıs’la ilgili hadisini Enes Bin Malik şöyle naklediyor:

“Hz. Peygamber, benim teyzem ve kendisinin de halası olan Ümmü Haram’ın ziyaretine gelmişti. Kendisine ikram edilen yemeği yedikten sonra dinlenmek için uyudu ve uykudan kalkınca gülümsemeye başladı. Halam, “seni ne güldürüyor?” diye sorunca, şu mucizevî haberi verdi: ‘Rüyamda bana ümmetimden bir kısım mücahidlerin şu gök deniz ortasında, padişahların tahtlarına kuruldukları gibi, gemilerle Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi de ona gülüyorum.’

Bu cevap karşısında şaşırان Ümmü Haram ‘Dua ediniz ben de onlarla beraber olayım.’

Tekrar uykuya dalan ve yine tebessümle uyanan Hz. Peygamber’e Hala Sultan tekrar sordu: ‘Neden gülüyorsun?’ Bu sefer cevap başka bir yerin fethini müjdeliyordu:

‘Bu defa da ümmetimin gazilerinin karadan Allah yolunda gazaya gittikleri gösterildi.’ Bir kez daha Ümmü Haram, ‘dua ediniz, Allah beni bu gazilerle birlikte eylesin’ deyince Hz. Peygamber şöyle dedi:

‘Hayır, sen önceki deniz gazilerindensin’” (Tecrid-i Sarih Tecümesi, 1978: 279–281).

Kıbrıs’ın fethine giden Muaviye’nin ordusunda, olan büyük sahabeler de bulunmaktaydı: Ebu Eyyub El Ensari, Ebu Zer Gıfari, Ebu Derda, Mikdad ve Ebu Ubade El Şamid gibi büyük sahabe ve eşleri de bu sefere katıldılar. Bunlardan biri de yukarda ifade edildiği gibi Hz. Peygamberin halası, Ubade El Şamid’in zevcesi Ümmü Haram’dır (İbnül Esir, 1989: 101–104).

Şam Valisi Muaviye hazırlıkları tamamladıktan sonra fetih hareketine başladı. Abdullah İbni Kays komutasında İslam denizcileri Suriye tarafından Kıbrıs’ı fethetmek üzere denize açıldılar. Diğer taraftan Mısır valisi Abdullah ibni Ebu Serh Mısır’dan Kıbrıs’a doğru ilerledi. İki ordu Kıbrıs açıklarında birleşerek adayı güneyden kuşatma altına aldı. Çetin bir mücadeleden sonra Müslümanlar karaya asker çıkararak adanın bir bölümünü ele geçirdi. Yukarıda adı zikredilen Hz. Peygamberin halası Ümmü Haram, karaya asker ikmal sırasında bineğinden düşerek şehit oldu. Kıbrıslılar fazla direnmeden barış istediler. Barış koşulları arasında yıllık 7.000 Dinar vergi ödemek, Bizans’tan deniz yoluyla gelecek tehlikeleri Müslümanlara haber vermektir (Belazuri, 1972: 245). Ancak Müslümanlar Kıbrıs’a uzun süre hâkim olamadılar. Daha sonra Kıbrıs’ta Bizans hâkimiyeti tekrar güçlenmeye başladı.

X.yüzyıl ortalarında İslam dünyası üzerine düzenlenen haçlı seferleri sırasında Kıbrıs’ın hâkimiyeti el değiştirdi. III. Haçlı Seferine katılmak için bölgeye gelen İngiltere Kralı Arslan Yürekli Rişar, gemileriyle, Limasol limanına çıkarak 1191’de Lefkoşe (Nikosia)’yi aldıktan sonra adanın tamamını ele geçirdi. Adada hüküm süren İsak Komenos’un hâkimiyetine son verdi. İngiliz Kralı Rişar, Fransız haçlılarından olan Kudüs Kralı Guy Lusignan’dan, Kudüs üzerindeki haklarından vazgeçmek şartıyla, 1192 yılında Kıbrıs adasının yönetimini yüz bin altın karşılığında bu hanedana sattı. Selahaddin Eyyübi’nin Kudüs’ü fethiyle tahtsız kalan Kudüs’ün Haçlı Kralı Guy Lusignan, Kıbrıs’a yerleşerek yeni bir Latin Krallığı kurdu. Selahaddin Eyyubi’nin Filistin ve Suriye’den attığı tüm haçlı asilzadeleri Kıbrıs’a gelip Kral etrafında adanın idareci sınıfını oluşturdular (Turan, 1960: 213). Dört asır boyunca Latin Krallığı hâkimiyetinde bulunan Kıbrıs’ın Lusignan hanedana mensup son kralı Jagues’tir. Jagues, babasının ölümü üzerine kardeşiyle girdiği taht mücadelesinde Memlûklular’dan yardım alarak rakibini saf dışı bıraktı. Memlûklülere vergi ödemek şartıyla tahta oturan Jagues, Venedikli bir prensesle evlendi. Prens Katarin Kornaro, kocası Jagues’in ölmesi üzerine bir yaşındaki oğlu adına adayı yönetmeye başladı. Ancak küçük kralın “ölmesi” üzerine Kıbrıs’ın yönetimi tamamen Prens Katherin Kornaro’nun eline geçti. (Safvet, 1339: 1176–1177).

Eskiden beri Kıbrıs adasına göz dikmiş olan Venedik Cumhuriyeti, 1489 yılında Katherin Kornaro’yu, Venedik’te inşa ettikleri şatoya yerleştirmeye ikna ederek miras yoluyla Kıbrıs’a hâkim oldu (Ziver Bey, 1992: 93). Yaklaşık bir asır boyunca Kıbrıs’a hâkim olan Venedikliler, Doğu Akdeniz ticaretinin önemli bir kısmını ellerinde bulundurmaya devam ederek Kıbrıs kolonisi yoluyla büyük miktarlarda ekonomik kazançlar sağladılar. Ancak Hindistan yolu ve Amerika’nın keşfi sonucunda ticari güzergâhın Akdeniz’den okyanuslara geçmesi ile Kıbrıs ticari önemini yavaş yavaş kaybetmeye başladı. Akdeniz’de korsancılık faaliyetleri yaygın hale geldi. Doğu Akdeniz’de Kıbrıs, Hristiyan korsanların sığınma yeri oldu (Danişmend, 1971: 389).

Memlûklûlere vergi ödeyen Kıbrıs'ın, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonucu Memlûklûlere son vermesi ile vergi statüsü hukuki olarak Osmanlıların eline geçti. Zaten Venedikliler de Osmanlı sultanına elçiler göndererek daha önce Memlûklûlere ödediği vergiyi Osmanlılara vermeyi kabul etti (Öztuna, 1983: 299). Kıbrıs siyasi ve idari açıdan Venedik yönetiminde bulunurken hukuki olarak 1517'de Osmanlıların nüfuzu altına girdi.

2.2. Kıbrıs'ın Fethi ve Osmanlı Döneminde Kıbrıs

2.2.1. Kıbrıs Adasının Osmanlılar Tarafından Fethi

Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın ikinci yarısında Suriye, Mısır, Trablusgarp, Cezayir, Tunus, Fas olmak üzere Kuzey Afrika'nın tamamına hâkim oldu. Avrupa'da Viyana'ya kadar olan yerler ve Mora Yarımadası fethedilerek Akdeniz Osmanlı Devleti'nin iç denizi durumuna geldi. (İlgürel, 1993: 386) Ancak stratejik bir konuma sahip olan Kıbrıs'ın, Anadolu'nun burnunun dibinde Venediklilerin elinde bulunması, korsan yuvası haline gelmesi, Osmanlı Devletinin güvenliğine ve dünya devleti olma düşüncesine gölge düşürüyordu. Bu sebeplerle Osmanlı Devleti yükselmenin zirvesinde olduğu bir zamanda Kıbrıs'ı fethetme ihtiyacı duydu (Bedevi, 1965: 94).

Osmanlı Devleti'nin, kuvvetli bir deniz gücüne sahip Venedik'in elindeki Kıbrıs'ı almak istemesi tabii ve zorunluydu. Çünkü Venedik korsanları, İstanbul, Mısır ve Hicaz sahiller arasında ticarî mallar taşıyan gemileri yağmalıyor, hacca giden müslümanlara saldırarak zarar veriyorlardı. Osmanlı Devleti ile rekabet halinde olan Venedik'in, Kıbrıs'a sahip olması stratejik yönden çok büyük bir tehlike arz ediyordu. Ayrıca çıkabilecek bir savaşta burası önemli bir üs olma özelliği de taşımaktaydı (Uzunçarşılı, 1988: 93). Mısır ve Suriye tarafıyla Avrupa içlerine yapılacak seferlerde, gerisindeki düşmandan emin olmak için Osmanlılar önemli bir miktarda kara ve deniz gücünü buradan gelebilecek tehlikelere karşı, güneyde tutmak zorunda kalıyordu (TSK Tarihi: Kıbrıs Seferi, 1971: 11).

Kıbrıs, Osmanlı Devleti için sadece Mısır ve Suriye ile İstanbul arasındaki ulaşım veya Doğu Akdeniz kıyılarına yöneltilecek tehdit açısından değil, dünyanın belli başlı ticaret yollarını kontrol etmek bakımından da önemliydi. Zaten başta Venedik korsanları olmak üzere Malta, Girit ve Sicilya korsanları da Kıbrıs'ta üsleniyor ve büyük bir kısmı Müslümanlara ait olan ticaret gemilerini yağmalıyorlardı. Karşılıklı geçici antlaşmalarla bu tür saldırıların önünün kesilmesi her zaman mümkün olmayacağı fikri de adanın fethini kaçınılmaz hale getiriyordu (Uzunçarşılı, 1988: 94).

Kıbrıs'ın fethini gerekli kılan siyasi, iktisadi ve stratejik sebepler yanında, özellikle, başta Hammer olmak üzere batılı tarihçiler tarafından ileri sürülen bazı iddialar da mevcuttur. Aslen Portekizli olan Yasef Nassi adlı zengin, kurnaz, zeki ve sempatik bir Yahudi ile Osmanlı Padişahı II. (sarı) Selim'in şahsi dostlukları bu iddiaların temelini oluşturur. İddiaya göre Osmanlıların Kıbrıs seferi bu Yahudinin entrikalarının sonucudur (Hammer, 1984: 1864–1865). Ancak bu iddiaların asılsız olduğu fetihden sonra ortaya çıktığı gibi Yasef Nassi de çok geçmeden gözden düşmüştür (Safvet, 1339: 1180–1181).

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethetme sebeplerinden biri de ada üzerinde “mevrus” hakları olduğuna inanmasıdır. Padişah II. Selim, Kıbrıs'ın fethi için hukuki bir engel olup olmadığı konusunda dönemin Şeyhülislamı Ebu's-Suud Efendiye müracaat ettiğinde şu cevabı almıştır:

“Sabıka vilâyet-i dar-ı İslâm'dan olup ba'de zemannin küffar-ı haksar müstevli olup medaris-u mesacidi harab kılıb ayini küfür ile malamal eylese, din-i İslama ihanet edip, etraf-ı âleme evza-i kabihaların işaat etseler, padişah-ı din-i penah küffar-ı hakisar elinden alub dar-ı İslama ilhak eylemege azimet ve himmet buyursalar... olur mu?

El-cevap: Allahu a'lem hiç mani olmak ihtimali yoktur” (Peçevi,1981: 344–345).

Şeyhülislam Ebu's-Suud Efendinin fetvasında işaret edilen mevrus hak, Osmanlıların Memluklulara galip gelmelerine ve sultanların halife unvanı almalarına dayandırılmaktadır. Ayrıca Memlukluların hâkim oldukları dönemde adanın geliri Mekke ve Medine'nin iâşesine tahsis edilmişti. Ada ele geçirildiği takdirde geliri tekrar Haremeyn-i Muhteremeyne (Mekke-Medine) tahsis edilebilirdi. Bunun yanında, her yıl dinî vecibelerini yerine getirmek için hacca giden Müslümanların gemileri Kıbrıs açıklarında faaliyet gösteren Venedikli ve Maltalı korsanların tacizlerine uğramakta, dolayısıyla bu kutsal görevin huzur ve emniyet içinde yapılması engellenmekteydi (Alasya, 1988: 26–27). Hac yollarının güvenliğinin sağlanması padişah ve dolayısıyla halifeye düşmekteydi. Haliyle bütün Müslümanların manevi hükümdarı ve İslam âleminin dinî lideri sayılan halifenin binlerce Müslümanın kanıyla sulanmış Kıbrıs topraklarındaki tarihî hakları korumak ve mevcut mescit, medrese ile diğer İslamî değerleri kollaması doğal görevlerinden biriydi (Akgündüz, 1994: 542). Bütün bunlar bir yana, Kıbrıs'ın fethi için ortam iyice müsait hale gelmiş ve adadaki halk, Osmanlı Devleti'ne müracaat ederek Türk hâkimiyetine girmek istediğini ifade etmişti (Safvet, 1339: 1179). Bu durumun nedeni Venedik idaresinin katı ve adaletsiz tutumuydu. Zira halk, sınıflara ayrılmıştı. İmtiyazlı bir kesim bütün nimetlerden faydalanırken, büyük bir kısmı ise köle muamelesi görüyordu. Temel hak ve hürriyetlerden mahrum bırakılan halk haftada üç gün angaryaya mahkûm edilmişti. Onun için kendi işlerini yapamıyor ve yeterli miktarda yiyecek sağlayamıyordu. Üstelik ürettiği çok az miktardaki ürün için 1/4 mahsul hissesi, dönüm başına 1,5 arazi akçesi, 60–90 akçe arasında nakit vergi ve nüfus başına 5 akçe tuz hakkı vermek zorunda bırakılmıştı (Alasya, 1964: 51). Baskılar bununla da bitmiyor, halk zorla Katolikleştirilmeye çalışılıyordu. Ortodoksların dini hürriyetleri gasp edilmişti. Hâlbuki bu dönemde Osmanlı ülkesinde yaşayan, dinî ve etnik yapısı birbirinden farklı olan milletler din ve vicdan hürriyeti özgürlüğünden faydalanan, askere gitmiyor, buna karşılık sadece cizye vergisi veriyordu (Dündar, 2002: 668).

Osmanlı Devleti için Kıbrıs adasının fethi bir zaruret haline gelip, bu yönde bir kısım şartlar oluştuğu halde bazı devlet adamlarının bu hususta bir takım çekincelerinin olduğu görülmektedir. Nitekim Padişah II. Selim ve önemli bir başarı kazanarak sadrazam olmak isteyen Lala Mustafa Paşa ile vezirlerden Piyale Paşa ve Şeyhülislâm Ebu's-suud Efendi'nin sefer yapılması yönündeki görüşlerine özellikle Sokullu Mehmet Paşa karşı çıkmaktaydı. Bu görüş ayrılığının gelecekte bir iktidar endişesinden kaynaklandığı şüphesizdir (Kütükoğlu, 1960: 733). Ancak Sokullu'nun karşı çıkış gerekçeleri de oldukça anlamlıdır. Sokullu Mehmet Paşaya göre batıda devam eden savaşlar, özellikle Avusturya ve Macaristan sınırlarındaki anlaşmazlıklar ile Yemen'deki meseleler bir çözüme kavuşturulmadan yapılacak bir seferin, Osmanlı Devleti'nin başına büyük sorunlar açma ihtimali vardı. Ayrıca, devletin dış politikasında daha önemli ve önceliği olan bazı sorunlar dururken bu hususun ön plâna çıkmaması gerekirdi.

Nitekim, İspanya'daki Müslüman Endülüs halkı yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Kadınların ve çocukların katledildiği, bütün İslami eserlerin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı bir sırada buraya yapılacak yardım ile Avrupa Hristiyanlarına büyük darbe vurulacak ve Tunus meselesi de böylece çözümlenmiş olacaktı (Danişmend, 1971: 389–390). Diğer taraftan, kendisinin tasarladığı Süveyş Kanalı projesinin de başarısızlıkla sonuçlanmasını istemiyordu Sokullu Mehmet Paşanın Kıbrıs seferine karşı çıkmasının bir başka önemli sebebi de sadrazamlık koltuğunu koruma düşüncesine bağlanabilir. Zira Şehzade Bayezid Vak'asında II. Selim'in tarafını tutarak sadrazamlık vaadi alan Lala Mustafa Paşa, Sokullu'yu kendisine rakip görüyor ve hasmane bir tavır sergiliyordu. Eğer Mustafa Paşa "Kıbrıs Fatih'i" olursa kendisine sadaret yolu açılmış olacak ve II. Selim vaadini yerine getirebilecekti. İşte Sokullu çok zayıf bir ihtimalle de olsa bunu önlemeyi düşünmüş olabilir (Kütükoğlu, 1960: 733).

Sokullu'nun siyasî tecrübeleri ve önsezileri de böyle bir seferin Osmanlı Devleti'ne pahalıya mal olacağını ortaya koymaktaydı. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'a yapacağı bir sefer, Avrupa Hristiyan dünyasını birleştirebilir ve Türklere karşı yeni bir Haçlı seferi düzenlemelerine zemin hazırlayabilirdi. Ayrıca devletin maliyesi artan masraflar karşısında zayıflamakta olduğundan Kıbrıs seferi gibi büyük bir harcamayı gerektiren masrafın altına girmenin gereksizliğine de inanmaktaydı (TSK Tarihi: Kıbrıs Seferi, 1971: 13–14). Ama Sokullu Mehmet Paşa, sefere taraftar olmamasına rağmen, padişah'tan aldığı emri yerine getirmek mecburiyetindeydi. Venedik'le yapılan ve 1540'da yenilenmiş olan antlaşmayı bozan taraf olmama fikri de Ebu's-suud Efendi'nin fetvasıyla geçersiz kılınmıştı (Danişmend, 1971: 388).

II. Selim'in savaşa kesin bir şekilde karar vermesinden sonra, adanın silah kullanmadan teslimi için Venedik ile bazı görüşmeler yapıldı. Sokullu Mehmet Paşa, İstanbul'daki Venedik elçisi Antoni Barbaro ile birkaç kez görüşerek Venedik'ten hayli uzakta olan adanın iki ülke arasında gerginlik yaratmaya değer olmadığını ve etrafının Osmanlı toprakları ile çevrili bulunduğunu söyleyerek savaş yapılmadan teslimini istedi. Ancak Venedik elçisi buna karşı çıkarak, Kıbrıs'ın bir Hristiyan adası olduğunu ve bu özelliği ile kendi yönetimlerine geçtiğini bildirdi (Darkot, 1993: 674).

Diplomatik görüşmeler amacıyla Osmanlı Devleti tarafından Venedik'e elçi olarak gönderilen Divan-ı Hümayun Tercümanı Mahmut Ağa ve beraberindeki heyet tutuklanıp mal varlıklarına el konulunca, İstanbul'daki Venedikli tüccarlar, konsoloslar ve konsolosluk memurları tutuklandı. 13 Ocak 1570'de Venedik'in iki ticaret gemisine el konuldu. Böylece iki devlet arasındaki ilişkiler iyice gerginleşti. Bütün bu hareketlere rağmen gerek Osmanlı Devleti ve gerekse Fransa tarafından yapılan girişimler, barışçı bir çözümün bulunması yolunda bir sonuç vermedi. Ancak bu girişimler neticesinde meydana gelen yumuşama ile her iki taraf da tutuklulara kötü muamelede bulunmamak şartıyla tutukluları serbest bırakma konusunda anlaştılar. Yalnız Mahmut Ağa Verona'da, İstanbul'da tutuklanan Venedik elçisi de savaşın sonuna kadar Yedikule'de tutuklu kaldılar (Danişmend, 1971: 393). İstanbul'daki Venedik elçisi Barbaro, Osmanlıların savaş hazırlıklarını gizliden Venedik'e haber vermeye çalışmış ve diğer taraftan da bu durumu Sokullu nezdinde protesto etmişti. Sokullu, Türklerin Kıbrıs üzerine sefere hazırlandığı hususunda Venedik elçisini şüphelendirmemek için, donanmanın Endülüs Müslümanlarına yardım için yola çıkacağını söylemiş, bir yandan da yola çıkardığı kuryelerle Venedik elçisinin bu haberleri Venedik'e

ulaştırmasını, önlemeye çalışmıştı. Ancak Venedik, bütün bu hazırlıkların kendi aleyhine olduğunu tahmin edebiliyordu. Venedik'e elçi olarak gönderilen padişah yaveri Kubat Çavuş savaş ultimatomeni 28 Mart 1570'de Venedik Senatosu'na sundu. Bu ultimatomeni Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs ile ilgili düşüncesi artık çok açık bir şekilde belirtilmişti (Öztuna, 1983: 299). Bu tarihten itibaren Avrupa'ya yapılan hububat ihracatına sınırlamalar getirilerek, sahillerde oturan halkın Kıbrıs'a hiçbir şey satmaması için önlemler alındı (Alasya, 1964: 50).

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'a karşı askeri bir harekât yapması ihtimalinin arttığı sıralarda kalelerdeki tahkimatı hızlandıran Venedik, bir yandan da zaman kazanmak için dostane ilişkiler sergilemeye çalışıyordu. Fakat bir yandan Akdeniz'de gittikçe gelişen Osmanlı faaliyetleri, öte yandan da diplomatik girişimlerin istenilen sonucu vermemesi karşısında savaş için gerekli hazırlıklara da başlamışlardı (Hammer, 1984: 1864–1865). Bu arada kendi güçlerine ek olarak, yapacakları ittifaklarla da kuvvet sağlamak için Papalık ve Avrupa devletleriyle ilişki kurdu. Papalık elçiler vasıtasıyla gönderdiği mektuplarda, Osmanlı kuvvetlerinin çok üstün olduğu, eğer kendilerine yardım edilmezse Doğu Akdeniz'de çok zor durumda kalınacağı ve Hristiyanlığın Doğu Akdeniz'deki son kalesi olan Kıbrıs'ın da elden çıkacağı bildirilerek Hristiyanlık adına yardım istiyordu. Papa'nın olumlu cevap aldığı tek Avrupa devleti İspanya'ydı. Koyu bir Katolik olan Kral II. Philippe, Papa'nın isteği üzerine Jean Andrea Doria kumandasındaki bir donanmayı yardıma gönderdi. Diğer Hristiyan krallara yapılan yardım çağrılarına olumlu cevap alamayan Papa, İspanya'nın bu yardımı ile yetinmek zorunda kaldı (İlgürel, 1993: 386). Ayrıca, Venedik'le arası iyi olmamasına rağmen 1565'teki muhasara ve bazı korsanlık olayları sebebiyle Osmanlı Devleti'ne düşman olan Malta da, beş gemi ile yardımda bulundu. Sonuçta Venedik, Malta, Papalık ve İspanya arasında 1570 tarihli bir ittifak yapıldı. Ancak bu anlaşmanın taraflarca imzası Lefkoşe'nin Türkler tarafından fethinden dokuz buçuk ay sonra yani, 25 Mayıs 1571'de gerçekleşebildi (Gazioğlu, 1994: 150).

Sokullu'nun bütün itirazlarına rağmen II. Selim'in isteği ve Şeyhülislamın desteğiyle Kıbrıs'a bir seferin yapılması kararlaştırıldı. Hemen gerekli hazırlıklara başlandı. Sonuçta 355 parça gemiden oluşan donanmanın 16 Mayıs 1570 tarihinde İstanbul'dan ayrılması ile Kıbrıs seferi fiilen başladı. Vezir Lala Mustafa Paşa serdar, Piyale Paşa donanmadan sorumlu komutan olarak tayin edildiler (Uzunçarşılı, 1988: 42–43).

2 Temmuz 1570 günü sabaha doğru Osmanlı donanması Limasol önlerine ulaştı. Osmanlı donanması Limasol'dan Piskopi'ye uzanan kıyı şeridi boyunca herhangi bir direnişle karşılaşmadan kıyıya küçük bir keşif birliği çıkardı. Böylece oluşturulan köprübaşı daha sonra Limasol-Larnaka arasındaki bölgeden içeri doğru 20 kilometre kadar bir derinliğe ulaşacak ve Venediklilerin düzenlediği birkaç taarruz hareketi de önlenmiş olacaktı. Bu arada Leftari Kalesi, muhafızları ve halkına verilen aman neticesinde her hangi bir direnişle karşılaşmadan teslim alındı.(Alasya, 1988: 37). Leftari'nin düşüşü Limasol'u savunanların da direnme azmini kırdı. 2 Temmuz 1570'te fazla bir direniş olmadan Limasol Kalesi de ele geçirildi. 3 Temmuz 1570 günü akşama doğru Osmanlı kuvvetleri karadan ve denizden kuzey doğudaki Larnaka önlerine ulaştı (Safvet, 1339: 1191). 4 Temmuz salı günü sabaha doğru Osmanlı kuvvetleri hiçbir direnişle karşılaşmadan Larnaka iskelesine çıkarma yaptılar. Venedikli komutan Balyone bu çıkarmayı engellemek için Lefkoşe'den istediği yardımı alamayınca kendisi de Magosa'dan dışarıya

çıkamadı. Böylece Larnaka da teslim alındı. Aynı gün Lala Mustafa Paşa karaya çıkarak bütün komutanların iştirak ettiği bir toplantı yaptı (Gazioğlu, 1990: 40). Larnaka'da yapılan divan toplantısında Lefkoşe ve Magosa kalelerinden hangisinin daha önce fethedilmesi gerektiği tartışıldı. Lala Mustafa Paşaya göre Lefkoşe'nin idare merkezi olması nedeniyle öncelikle ve düşmana herhangi bir yardım gelmeden ele geçirilmesi gerekiyordu. Ayrıca Lefkoşe alınırsa düşman devletler üzerinde etki yapacak ve onların maneviyatları sarsılacaktı. Sonuçta Lefkoşe'nin fethine öncelik verilmesi kararlaştırıldı (Dündar, 2002: 670).

Venedikliler döneminde Lefkoşe iyi bir şekilde tahkim edilmiş ve surlarla çevrilmişti. Türk taarruzu başladığı zaman 20.000 asker ve 250 top ile korunuyordu. Osmanlı ordusu 27 Temmuz 1570 günü Lefkoşe önlerine vardı. Lala Mustafa Paşa, Lefkoşe yakınlarındaki Eğlence (Ağlanca)'de ordugâhını kurduktan sonra kuşatma hazırlıklarına başladı. Yapılan keşifler neticesinde güneyden taarruz edilmesinin yerinde olacağına karar verildi. Osmanlı kuvvetleri hazırlanan plân doğrultusunda Lefkoşe'yi kuşattı (Bedevi, 1965: 101). Kuşatmanın uzun sürüp kale surlarının aşılammaması üzerine Lala Mustafa Paşa uhdesinde bulunan tüm beyleri toplayıp fethin gerçekleşmemesinin nedenlerini araştırdı. Kale muhasaralarında bulunmuş olan deneyimli beylerbeyi, sancakbeyi ve ocak ağalarının tekliflerini dinledikten sonra o devirde kalelere taarruz konusunda uygulanmakta olan Türk sevk ve idare geleneklerine uyularak kuşatmaya devam edildi. Bu amaçla birliklere kazma kürek dağıtılıp lağımlar açmak suretiyle surların yıkılması emredildi (Gazioğlu, 1996: 153). Ayrıca Lala Mustafa Paşa, Piyale Paşadan Tuzla körfezinde bulunmakta olan donanmadan takviye kuvvetler göndermesini istedi. Piyale Paşa, her gemiden yüz savaşçı seçmek suretiyle yaklaşık olarak yirmi bin kişilik bir kuvvet ayırarak Lefkoşe'ye gönderdi. Bu kuvvetler 8 Eylül 1570 akşamı Lefkoşe önüne geldiler. Bu takviye kuvvetleri kale önündeki askerlerin morallerinin daha da yükselmesine vesile oldu. Osmanlı kuvvetleri, 9 Eylül 1570 Cumartesi sabahı şafakla beraber topçu ateşinin desteği altında ve önceden hazırlanmış olan lağımların da patlatılmasıyla kalenin güney cephesi boyunca şiddetli, bir genel taarruza geçtiler. Osmanlı kuvvetleri, ilk olarak güneyden şehre girmeyi başardılar. Böylece Lefkoşe Kalesi 9 Eylül 1570 günü kuşluk vaktinde fethedildi (Uzunçarşılı, 1988: 43). Lefkoşe kalesinin burçlarına Türk bayrağının dikilmesiyle düşman tabyaları dağılmaya başladı ve nihayet Lefkoşe tamamıyla ele geçirildi. Vali Dandalo'nun kesik başı Girne ve Baf kalelerine gönderildi. Lefkoşe zaptının şok etkisi kısa sürede buralarda da tesirini gösterdi. Savaşız teslim oldukları takdirde halkın can ve mallarına dokunulmayacağına dair yapılan teklife olumlu cevap verildiği için her iki kale de savaşız teslim alındı. Lala Mustafa Paşa, Lefkoşe'nin ele geçirilmesiyle hemen Avlonya Sancak Beyi Muzaffer Paşa'yı Kıbrıs Beylerbeyliği'ne atadı. Yeni validen derhal buraların onarılmasını, savunulur bir hale getirilmesini, Türk şehitlerin defnedilmesini ve şehrin tam ortasında bulunan Ayasofya (Saint Sophia) Kilisesi'nin camiye çevrilmesini istedi (Dündar, 2002: 672).

Lala Mustafa Paşa, Lefkoşe'nin fethinden sonra Girne ve Baf'ta olduğu gibi Magosa için de sulh yolu ile teslim edilmesini teklif etmişti. Bu arada Lefkoşe Valisi Dandalo'nun kesik başı Magosa kalesi Muhafızı Bragadin'e gönderildi. Bilindiği gibi Türk fütuhat siyasetine göre barış yolu ile teslim olan kalelerin halkının mal ve canlarına dokunulmazdı. Magosa için de aynı yöntem denendi. Fakat Venedik'ten takviye kuvvet geleceğini ümit eden Bragadin bu

teklifi reddetti. Bunun üzerine Magosa Kalesi'nin kuşatılmasına karar verildi (Danişmend, 1971: 399).

Osmanlı ordusu 17 Eylül 1570 tarihlerinde Magosa Kalesi'ni kuşatmaya başladı. Ancak kış mevsiminin yaklaşması nedeniyle Magosa kuşatma altında tutularak fethi ilkbahara ertelendi. 1571 yılının ilkbaharında kuşatma ve taarruz hazırlıkları tamamlandı. 21 Haziran 1571 sabahı Canbolat Bey tarafından Arsenal burcunun altında patlatılan ilk lağımdan sonra Magosa Kalesi'ne piyade taarruzu da başladı. 9 Temmuz 1571 Pazartesi günü sabahı Türk kuvvetleri bütün güney cephesi boyunca taarruza geçti. Başlıca hücumlar Canbolat Bey kuvvetleri, Anadolu birlikleri, yeniçeriler ve Beyşehir Beyi Mehmet Bey tarafından yapıldı. Ancak şiddetli taarruzlar sonuç vermiyordu. Türk kuvvetleri, 20 Temmuz 1571 günü yeniden şiddetli bir taarruza geçerek kalenin ikinci kulesinin dibine yanaştılar ve bu kulenin dehlizlerine girdiler (TSK Tarihi: Kıbrıs Seferi, 1971: 128). Lala Mustafa Paşa Venediklilere teslim olmaları için 23 Temmuz 1571 tarihinde son teklifini yaparak bu yöndeki bir mektubu Bragadin'e gönderdi. Venedik komutanı, topraklarını savunacaklarını bildirerek bu teklifi reddetti. Hâlbuki Magosa garnizonu artık son günlerini yaşıyordu. Yiyecek ve içecek bakımından hemen hemen hiç bir şeyleri kalmamıştı. Esasen mevcutları bir hayli azalmış olan Venedik askerleri içinde yaralanmayanların miktarı ancak 500 kadardı. Bunlar da uykusuzluktan ve yorgunluktan bitkin durumdaydılar (Danişmend, 1971: 399). 31 Temmuz 1571 gününe kadar savaş devam etti. O sırada Lemos burcunda hazırlanmış olan gedikten girilerek burcun ikinci plândaki kulesinin zirvesi ele geçirildi ve buraya Türk bayrağı dikildi. Bu durumu gören Venedikliler, artık karşı koymanın imkânsız olduğunu anladılar. Beyaz bayraklar çekerek teslim olduklarını bildirdiler. Böylece Magosa da fethedilmiş, Kıbrıs adası tamamen Türk kuvvetlerinin kontrolü altına girmiş oldu (TSK Tarihi: Kıbrıs Seferi, 1971: 131).

Sonuçta bir buçuk yıl süren Kıbrıs harekâtı tamamlanmış ve ada bütünüyle fethedilmiş ise de, Türklere bir hayli pahalıya, en az 50.000 askerin şehit olmasına mal olmuştu. Nitekim bu miktarı bir kısım yerli kaynaklar 40.000, yabancı kaynaklar ise 80.000 olarak bildirmektedirler (Uzunçarşılı, 1988: 44; Hammer, 1984: 1884). Magosa Kalesi'nin burçları üzerinde beyaz bayrakların dalgalanmasından sonra Lala Mustafa Paşa taarruzu durdurdu. Her iki taraf da ateşi kestiler. İki tarafın karşılıklı görüşmeleri sonucunda "vire" antlaşması imzalandı (Danişmend, 1971: 400-401). Buna göre: Hacca giderken Venedikliler tarafından yakalanan 50 Türk esiri iade edilecekti. Magosa'da bulunan Venediklilerle, aileleri, çocukları ve eşyaları serbestçe memleketlerine dönmek üzere Girit'e gönderilecekti. İnsan, eşya ve malzemeyi götürmek üzere bir Türk filosu tahsis edilecekti. Şehirde kalan yerli halkın mal ve canlarına dokunulmayacak, bunlar dinlerinde serbest olacak, göç etmek istedikleri zaman mallarını da alarak, diledikleri memlekete serbestçe gidebileceklerdi (TSK Tarihi: Kıbrıs Seferi, 1971: 132).

Vire antlaşmasının imzalanmasından hemen sonra kadınlarla çocuklar, bunlardan sonra da bir kısım eşyanın gemilere yüklenmesine başlanıldı. 3 Ağustos 1571 günü bunların yanı sıra götürülmesine izin verilen beş topla üç binek atı da gemilere yüklendi. 4 ve 5 Ağustos 1571 günleri de gemilere binme ve yükleme işleri devam etti. Son olarak da Arnavutlar, yerli halktan gitmek isteyenler ile bir kısım Venediklilerin binmesiyle gemiler tamamen doldu (Dündar, 2002: 674). Bunun üzerine Bragadin, şehrin anahtarını bizzat teslim etmek ve Lala Mustafa

Paşaya teşekkür ve veda ziyaretinde bulunmak amacıyla 5 Ağustos 1571'de akşama doğru Paşanın otağına gitmek üzere kaleyi terk etti. Bragadin ve heyeti Mustafa Paşa tarafından büyük bir nezaket ve hatta samimiyetle karşılandı. Lala Mustafa Paşa kendilerinin hatırlarını sordu. Bir süre sohbet ettikten sonra, “Venediklileri Girit’e nakledecek olan Türk filosunun orada alıkonulmaları ihtimali olduğu gibi, denizde donanmanız var, dönüş esnasında bir taarruza da uğramaları pek ala mümkündür” diyerek Venedikli komutanlardan birinin, bu ihtimallere karşı rehin olarak bırakılmasını istedi (Hammer, 1984: 1882–1883). Bragadin, bu istek karşısında vire şartları içinde böyle bir maddenin mevcut olmadığını ve rehin bırakılacak kimsenin de bulunmadığını söyledi. Lala Mustafa Paşa da Kirini adlı komutanı göstererek onun rehin kalmasını istedi. Bunun üzerine Bragadin: “Bir bey değil, bir köpek bile alıkoyamazsın” diye çok çirkin ve küstahça bir cevap verdi. Bragadin’in bu cevabına fena halde sinirlenen Paşa, bu kez 50 Müslüman esirin teslimini istedi. Vire şartları gereğince bunların geri verilmeleri gerekiyordu. Fakat, esirlerin hepsi vire gecesi şehit edilmişlerdi. Bu anlaşmanın bozulması anlamına geliyordu. Bragadin ve heyetindeki ileri gelen komutanlar, bu 50 Türk esirin yerine idam edildiler. Girit’e gönderilecekler de gemilerden indirilerek adaya iskân edildi (Danişmend, 1971: 401).

Lala Mustafa Paşa 9 Ağustos 1571 Perşembe günü muhteşem bir törenle Magosa’ya girdi. Önceleri Latin katedrali olarak kullanılan Ayasofya kilisesinin cami olarak düzenlenmesi için minber ve mihrap yapılması emredildi. 17 Ağustos 1571 Cuma günü muhteşem bir törenle Cuma namazı kılındı. Lala Mustafa Paşa adanın idari işlerini düzenledikten sonra 15 Eylül 1571 Cumartesi günü Kıbrıs’tan ayrıldı. İstanbul’da “Kıbrıs Fatih” unvanıyla ve büyük bir törenle karşılandı (TSK Tarihi: Kıbrıs Seferi, 1971: 135).

Kıbrıs’ın fethi tedricen gerçekleştiği gibi idari teşkilâtı da peyderpey kuruldu. Lefkoşe kalesinin 9 Eylül 1570 tarihinde düşmesinden itibaren adada Osmanlı idari teşkilâtı kurulmaya başlandı. Kıbrıs bir eyalet kabul edilerek Avlonya sancakbeyi Muzaffer Paşa buraya ilk beylerbeyi olarak tayin edildi (İnalçık, 1978: 192). 1 Ağustos 1571 tarihinde Magosa fethedilip Kıbrıs tamamen Osmanlı topraklarına fiilen katıldıktan sonra, Kıbrıs beylerbeyliğine Sinan Paşa ve Magosa sancakbeyliğine de Hamza Bey tayin edildi (Danişmend, 1971: 397). Ayrıca Kıbrıs beylerbeyliğinin kendi kendine yeter duruma gelmesi ve adanın savunmasında tımarlı sipahilerden istifade edebilmek için, Anadolu beylerbeyliğinden Alaiye, Karaman beylerbeyliğinden İçili, Dulkadir beylerbeyliğinden Sis ve Halep beylerbeyliğinden Tarsus sancakları Kıbrıs’a bağlanarak adaya eyalet statüsü kazandırıldı (Uzunçarşılı, 1988: 47).

2.2.2. Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs

Kıbrıs fethedildiği zaman adanın nüfusu çok azdı. Bu az nüfusla adanın kalkınması ve savunulması mümkün değildi. Bu sebeple Kıbrıs’ın Türk nüfusu ile takviye edilmesini sağlamak amacıyla Osmanlı iskân politikası içinde uygulana gelen usule göre “sürgün” (mecburi göç) yoluyla Anadolu’nun çeşitli yerlerinden; Karaman, Konya, Niğde, Kayseri, Bozok, Zülkadiriye, Alaiye vilayetlerinden her 10 haneden 1 hane halkının Kıbrıs’a iskân edilmesi, padişah fermanıyla emir buyrularak, 5720 hane halkının Kıbrıs’a iskân edilmesi emredildi. Kıbrıs’a mecburi iskana tabi tutulan, esnaf, zanaatkar, çiftçi, konar-göçerler savaştan yeni çıkmış Kıbrıs ekonomisine büyük katkılarda bulundular (M. Nuri Paşa, 1992: 140). Osmanlı devletinin Türk nüfusunu Kıbrıs’a iskân etmede zorlandığı bir

gerçekdir. Gerek Türk milletinin kara ulaşımını deniz ulaşımına göre daha rahat ve güvenli kabul eden düşüncesi, gerekse ada topraklarının Anadolu topraklarına nazaran mümbit olmaması, gerekli olan iskânın zamanında yapılmasını geciktirmiştir. Osmanlı Devleti, halkın Kıbrıs'a yerleşmesini teşvik etmek ve hızlı kalkınmayı sağlamak için iki yıl süre ile halkı vergiden muaf tutmuş, bundan sonra da Venedikliler tarafından daha önce alınan vergi miktarını azaltmıştır. Hristiyan Rum köylüsünü ezen serflik sistemini (toprak köleliği) ortadan kaldırmıştır. Ortodoks Kilisesi Katolik baskısından kurtarılarak yeniden ihya edilmiş, Hristiyan halka geniş din ve vicdan hürriyeti tanınmıştır (Darkot, 1993: 675).

Özetle, Kıbrıs'ta Osmanlı yönetimi bu minval üzere devam ederken, adanın yönetimi 1832'de Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın eline geçti. Ancak 1840'da tekrar İstanbul tarafından idare edilmeye başlandı (Bedevi, 1965: 144).

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransız İhtilali'nin yaymış olduğu milliyetçilik ve ulus devlet kurma fikirleri Osmanlı yönetimi altında yaşayan gayrimüslim halklar arasında da yayılmaya başladı. Bu milliyetçilik hareketlerinin en önemlilerinden birisi de Yunan isyanlarıdır. Batılı devletler tarafından desteklenen Yunanlılar kendilerince milli hedefler belirleyerek Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmak için çalışmalarına başladılar. İlk olarak 1821'de Mora'da ayaklandılar (Karal, 1988: 196). Yunan isyanının sosyo-kültürel arka planında "*Megali İdea*" (Büyük Düşünce, yani Büyük Yunanistan İdeali) dedikleri fikir yatmaktaydı. Bu düşüncenin daha Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle ortaya çıktığı söylenir. Megala İdea, ateşli bir Ortodoks olan Rus Çariçesi II. Katerina'nın "*Grek Projesi*" ile yürürlüğe girmeye başladı (Gürsel, 1968: 61). Zamanla Ortodoks kilisesi, Yunanlı yazarlar, şairler ve Rusya tarafından desteklenen bu fikrin, 1791'de bir haritası bile çizilmiştir. Rigas Ferreros adlı milliyetçi bir Yunanlı şair tarafından 1791'de Bükreş'te hazırlanan ilk Megalo İdea Haritası, 1796 yılında Viyana'da basılmış ve daha sonra Yunan yayımlıcağının temel belgesi haline gelmiştir (Akçura, 1988: 19). Megalo İdea'nın öngördüğü temel fikir, Bizans İmparatorluğu ile Pontus Rum devletinin yeniden ihyası, hatta bir Mekadon olmasına karşın ısrarla Yunanlı saydıkları Büyük İskender'in fethettiği tüm yerlerin yeniden ele geçirilerek Büyük Helen İmparatorluğunun kurulmasıdır. Bu büyük imparatorluğun başkenti de ısrarla 'Konstantinopolis' diye adlandırdıkları İstanbul olacaktır (Bozkurt, 2001: 10). Megalo İdea haritası içinde yer alan bölgelerin Yunanistan'a katılması, daha sonraları kurulan bütün gizli yeraltı Rum örgütlerinin hedefi olmuştur. Örneğin, 1814 yılında Rus Çarı I. Aleksandır'ın yaveri olan Aleksandır İpsilânti tarafından kurulan Filiki Eterya (Dostlar Cemiyeti), daha sonra Etniki Eterya adını alan örgütün programında şu hedeflerin elde edilmesi öngörülmektedir:

- a) Yunan ulusuna bağımsız bir ülke sağlamak
- b) Batı ve Doğu Trakya ile Selanik'in Yunanistan'a ilhaki
- c) Ege adalarının ilhaki
- d) Girit ve Rodos Adasının ilhaki
- e) Kuzey Epir'in (Güney Arnavutluk) ilhaki
- h) Batı Anadolu'nun ilhaki
- h) **Kıbrıs'ın ilhaki**
- i) Pontus Rum devletinin kurulması (Karadeniz Bölgesinde)

i) İstanbul'un ele geçirilmesi ve Grek-Bizans İmparatorluğunun kurulması (Salışık, 1968: 112).

Megali İdea çerçevesinde hazırlanan bu program ile 25 Mart 1821 Yunan (Mora) İsyanı başlatılarak Yunanistan, 1830 yılında Edirne Antlaşmasıyla bağımsız bir devlet haline getirildi. Yunanistan'ın, daha sonra yukarıda belirtilen bölgelerin ilhakı için uyguladığı Strateji "Enosis" sloganı çerçevesinde sürdürüldü. Yunan isyanını hazırlayan Filiki Eterya'nın 1830'a gelindiğinde, 17 bini İstanbul'da olmak üzere Balkanlar, Avrupa, Türkiye, Suriye, Mısır ve Kıbrıs'ta toplam 400 bine yakın kayıtlı üyesi bulunmaktaydı. Yunan bağımsızlığının kazanıldığı 1830'da 1 milyondan az nüfusu ve 50 bin km2 civarında toprağı olan Yunanistan, Megalo İdea çerçevesindeki yayılmacı politikası neticesinde kısa zamanda çok geniş topraklara sahip oldu. Yunan Başbakanı Kolettis, 15 Ocak 1840'da Meclis'te yaptığı konuşmada "*Hedefimiz, Türkleri Avrupa'dan söküp atmaktır*" diyerek bu amacı ortaya koymuştur (Türsan, 1987: 37–38).

Rusya, İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne karşı sürdürdükleri yayılmacı stratejilerinde, Yunanlıların tarihi-psikolojik saplantılarını iyi değerlendirmişler ve yayılmacı Yunan ideolojisi Megalo İdea'yı şekillendirerek onları Türkler üzerine saldırtmışlardır. Yunanistan, küçük bir yarımada devleti iken, gittikçe büyümesinin, Osmanlı Devleti'nden, (daha sonra ise Türkiye'den) toprak almakla mümkün olacağını düşünmüştür. Rusya'nın Boğazlardan sıcak denizlere inme politikası, İngilizler ve Fransızların Akdeniz ve Balkanlarda egemenlik kurma hesapları ile çakışınca, Yunanistan, stratejik emellerini gerçekleştirmede söz konusu üç devletin de her zaman desteğini gördü. Bunların içerisinde özellikle ortodoks mezhebine mensup Rusya'nın rolü dikkate değerdir. Rus Çariçesi II. Katerina'nın girişimiyle Avusturya-Macaristan İmparatoru II. Josef'le 1769'da yapılan ve "*Grek Projesi*" adı ile tanınan anlaşmaya göre Osmanlılar Avrupa'dan çıkarılacak, Katerina, torunu Konstantin için İstanbul'u Ortodoksluğa geri verecek ve orada bir Grek İmparatorluğu kurulacaktı. Katerina, Kırım'ın Kerson bölgesinde yapılan bu anlaşmada II. Josef'i "*İstanbul Yolu*" yazılı zafer takları altından geçirerek selamladı (Gürsel, 1968: 61–62). Rusya'nın asıl amacı, uydu bir Grek devleti aracılığıyla İstanbul Boğazlarına sahip çıkarak Akdeniz'e inmek ve aynı zamanda bir Akdeniz devleti olmaktı. Rusya, bu emelini gerçekleştirmek için Rus ordusunda subay olan Yunan kökenli askerleri kullanarak 1769'da I. Mora ayaklanmasını, 1787 Türk-Rus Savaşı sırasında II. Mora ayaklanmasını ve 1821'de bağımsızlık ayaklanmasını organize etti (Kara, 1988: 205).

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Megalo İdea'nın resmen ve açıkça bir milli strateji olarak dile getirilmesi 1844 yılında oldu. 1844 yılı Ocak ayında Yunan Meclisinde konuşan Yanni Koletti adlı mebus şu ifadeleri kullanmıştır: "*Yunan krallığı sadece Yunanistan değildir. Belki Yunanistan'ın en küçük ve en fakir bir parçasıdır. Yunanlı, sadece krallık ülkesi halkı değildir. İyonya, Selanik, Serez, Edirne, İstanbul, Pontus, Girit, Sisam, Kıbrıs adası, Yunan tarihine ve Yunan ırkına bağlanan tüm bölge ve yörelerde yaşayan halklardır. Helenizmin iki büyük başkenti vardır. Atina, krallığın başkentidir. İstanbul ise büyük başkent, tüm Yunanlıların ümit ve hayallerinin kentidir*" (Türsan, 1987: 39).

Yukarıda kısaca değindiğimiz Yunan yayılmacılığının, batılı devletlerin destekleriyle Türk milletine ve vatanına kastetmiş bir süreç olduğu açıkça görülmektedir. Bugün Kıbrıs'ta hala devam eden ve çözüm bekleyen Türk-Rum

mücadelesi, Yunan isyanıyla aynı dönemde başladı. Daha bu dönemden itibaren Yunanlılar, adaya provokatörler göndermeye başladılar. 1821’de Mora’da olduğu gibi Kıbrıs’ta da isyan düzenlendi. Rum milliyetçiler tarafından kışkırtmalar başlamadan önceki döneme kadar, iki halk arasında karşılıklı sürtüşme ve çatışma yaşanmamıştı. Bu durumun en önemli nedeni, Osmanlı Devleti’nin Rumlara dini ve siyasi ayrıcalıklar tanımasıydı. Ancak Rumlar bu ayrıcalıkları Osmanlı Devleti’nin aleyhinde kullandılar. Kendisine tanınmış olan haklardan en çok yararlanan ise Rum Ortodoks Kilisesi oldu. Osmanlı döneminde kiliseye vergi toplama, Rum toplumunun siyasi temsilciliğini yapma, dilek ve şikâyetleri doğrudan İstanbul’a (Padişaha) iletme gibi haklar verilmişti (Bedevi, 1965: 138–139). Örneğin 1754 yılında Padişahın yayınladığı bir fermanla, Rum cemaatin temsilcisi olan Başpiskopos, adanın ikinci siyasi nüfuzlu şahsiyeti olma hakkını kazandı. Bu tarihten itibaren Başpiskopos’a ulusal lider anlamına gelen ‘Etnark’ unvanı verildi (Gazioğlu, 2000: 476–478). Kilise, elde ettiği maddi ve manevi etkinliği, Megalo İdea ülküsünün nesilden nesile aktarılması, genç kuşakların bu ülkü doğrultusunda eğitilmesi ve Enosis’in gerçekleştirilmesi yönünde kullanmaya çalıştı. Bu süreçte tüm direktifler, İstanbul’daki Fener Rum Patrikhanesi’nden geliyordu. Patrikhane’nin desteğiyle Magosa, Akatu, Tremitusa, Limasol, Larnaka ve Lefkoşe’de dini eğitim yapan ve Enosis propagandasını gizlice sürdüren okullar açıldı. Bu okullar Fener Rum Patrikhanesi’ne bağlı olarak faaliyet gösteriyorlardı (Vahapoğlu, 1992: 52–55).

1821 isyanından sonra kilisenin şemsiyesi altında faaliyet sürdüren Filiki Eterya örgütü, Kıbrıs’ta da faaliyetlerini yoğunlaştırmaya başladı. Filiki Eterya’nın Kıbrıslı Rumlara yapmış olduğu yiyecek, silah ve para yardımları Kıbrıs’ta da isyan için teşvik edici propaganda çalışmalarına sebep oldu. Mora İsyanının Kıbrıs’ta yapılan geniş propagandası, Kıbrıs Rumları arasında çok yaygın sempati ve heyecanın doğmasına neden oldu. Başpiskopos Kiprianos’un girişimleri sonucu Kıbrıs’ta da isyan düzenleme çalışmalarına başlandı. 1821 yılında Kıbrıslı Arhimandrit Theofilos Theseus, Yunanistan’dan bindiği bir ticaret gemisi ile gizlice Larnaka’ya geldi. Rumları isyana kışkırtarak bildiriler dağıtmaya başladı. Daha sonra Başpiskopos’un da bu kışkırtmaların içinde yer aldığı ve Lefkoşe’de bir top atışı ile isyan başlatılıp Türkleri katletmeye girişecekleri öğrenildi. Bu doğrultuda Hacı Petris Voskos adlı isyancı tarafından Başpiskopos’a ve Mihaili Klikeya adındaki Rum’a yazılan mektuplar ele geçirilmiştir (Başar, 1988: 19–20). Fakat Kıbrıs Valisi Küçük Mehmet Paşanın sağlam istihbaratı sayesinde isyan başlamadan önlendi. Baf’ın Ayyanni köyünden Dimitrios adlı bir Rum’un Vali’ye yaptığı ihbar ile kiliseleri basan Küçük Mehmet Paşa, buralarda depolanan silahlara el koydu. İsyana yardım ve yataklık eden Rumları tutuklattı. İsyanın elebaşlarını da sürgüne gönderdi (İsmail, 2000: 3–4). Rumların Enosis amaçlı bu ilk isyan girişimi ile bütün ada Türklerinin plânda öngörüldüğü biçimde katledilmesi, valinin zamanında müdahalesiyle önlenmiş oldu. Kıbrıs Rumları ise kendilerine karşı tam bir adalet ölçüsü ve hoşgörü içerisinde davranan Türklere karşı, bu olaydan dolayı eskimeyen kin ve nefret duygularını her zaman genç kuşaklara aktardılar. Bu düşmanlık duygusu adada sürekli çatışmalara ve huzursuzluğa sebep oldu.

1829’da Osmanlı-Rus harbi sonucu umutlanan Rumlar, Kıbrısta “*Yaşasın İmparator Nikola, Kahrolsun Sultan*” sloganları atarak gösteriler yaptılar. Başta Rusya olmak üzere batılı devletlerin destekleriyle, savaştan sonra 14 Eylül

1829'da imzalanan Edirne Antlaşmasıyla bağımsız Yunanistan kuruldu (Eyicil, 2005: 136–137).

1854'te Kıbrıs'ta isyan bildirileri dağıtmaya ve propagandaya devam edildi. Rumlar adada gerginlik ve kaos ortamı yaratmaya çalıştılar. Gerginliğe neden olan bu olaylardan sonra Yunan uyruklu Rumlar halkı Osmanlı yönetimine karşı kıskırttıkları için adadan sürüldüler (Gazioğlu, 1960: 7–8).

1863'te Yunanlılar Kıbrıs'ın ilhaki için İngiltere'den yardım istediler. Yine aynı yıl Larnaka gümrüğünde, Yunanistan'dan gönderilen ve Rumları isyana çağıran kitap ve bildiriler ele geçirildi (İsmail, 2000: 5–6).

Adada Kıbrıslı Türklere yönelik Rum baskıları Osmanlı egemenliğinin son dönemlerinden itibaren başladı. Rumlar dini inançlarını, Etniki Eterya'nın politik amaçlarıyla birleştirdiler. Kiliseyi ibadethane olmaktan çıkararak birer politika merkezi yaptılar. Avrupalı devletlerin destekleriyle Türklere karşı psikolojik ve politik baskı yapmaya devam ettiler. Rumlar baskılarını nüfus çokluklarına, adada Vali'den sonra en güçlü konumda olan Başpiskoposlara ve kilisenin maddi-manevi-politik gücüne dayandırarak yaygınlaştırdılar (Gürata, 1981: 20–21).

Nitekim 1864'de yapılan Yunan Anayasasında Kral I. Yorgi'ye "*Helenlerin Kralı*" ünvanı verilmiştir. 18 Ekim 1910'da iktidara gelen Yunan Başbakanı Venizelos ise "*Büyük Yunanistan Programı*" adını verdiği stratejisinde şu hususları öngörmüştür:

- a) Ege Denizi Yunan denizi olacak
- b) İki kıtaya uzanan (Avrupa-Asya) ve beş denize açılan Yunanistan kurulacak
- c) Bizans-Grek İmparatorluğu yeniden yaratılacak.

Bu aşamada 1830–1913 döneminde ancak 63,000 km² kare olan Yunan toprakları Balkan Savaşları sonunda yapılan 1913 Bükreş antlaşması ile hemen hemen bir kat büyüyerek 120,000 km² 'ye çıktı. Balkanlardaki Osmanlı topraklarını ele geçirerek burada yaşayan Türkleri göçe zorladılar. Venizelos, Bükreş Antlaşmasından sonra, o zamanki İçişleri Bakanı Emanuel Repulis'e "*Şimdi artık gözlerimizi doğuya çevirme zamanı geldi*" derken, hedefi Ege, Anadolu ve Kıbrıs'tı. Venizelos, Kral Konstantin'e yazdığı 30 Ocak 1915 tarihli mektubunda Yunanistan'ın Küçük Asya (Anadolu)'da istediği toprakların 125,000 km² 'yi geçtiğini, yani Balkan Savaşı ile bir kat büyümüş olan Yunanistan'a eşit olduğunu bildiriyordu. Böylece Büyük Yunanistan 250.000 km²'yi geçecekti (Türsan, 1987: 46). Venizelos 1 Mart 1915'de krala yazdığı bir başka mektupta ise, şöyle diyordu: "İngiltere, Doğu Akdeniz'deki çıkarları, bizim çıkarlarımızla mükemmelen bağdaşabilecek bir devlettir. 1913 Ocak ayında Londra'da Maliye Bakanı Lloyd George, Deniz Bakanı Winston Churchill ve bendeleri arasında geçen görüşmeleri de bilen majesteleri için bu koşullar altında İngiltere tarafından Kıbrıs'ın Yunanistan'a terk edileceğini kabul etmek için hiç de aşırı bir iyimserlik olmayacaktır" (Başar, 1988: 18).

Venizelos, 30 Aralık 1918'de, Paris'te toplanan Barış konferansında verdiği toprak isteklerinde ise şu bölgeleri talep ediyordu:

- Kuzey Epir (Güney Arnavutluk)
- Trakya-İstanbul ve çevresi
- Batı Anadolu
- Rodos ve On iki ada
- Pontus
- **Kıbrıs**

Venizelos, 3 Şubat 1919'daki On'lar Konseyi Toplantısı'nda, Kıbrıs'la ilgili olarak yaptığı konuşmada da şöyle diyordu:

“Kıbrıs adası konusunda niçin kesin bir istemde bulunmadığımız akla gelebilir. Bunu yapmayışımızın çeşitli nedenleri vardır. En önemlisi elli yıl önce İyonya adalarını vermek suretiyle Yunan krallığının büyümesine yardım eden ilk devlet niteliğini kazanan ve savaş sırasında Kıbrıs'ı Kral Konstantin'e önermiş olan İngiltere'nin, sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a verecek kadar lütfkâr davranacağına inanmakta oluşumuzdur. Kısacası Yunanistan, Kıbrıs, Rodos, Meis, Oniki Adalar, İmroz, Bozcaada dâhil olmak üzere bütün Doğu Akdeniz adalarını istemektedir” (Türsan, 1987: 46–47). Yunanistan'ın bu hedefleri bugün de geçerlidir. Uzun yıllar Yunanistan'da gazeteci olarak çalışan Cem Başar, 1982 yılı Ocak ayında Selanik'teki Yunan 3. Kolordu Karargâh Kilisesi'nde yapılan Pazar ayininde papazın, ellerini göğse açarak subay ve erlere şöyle seslendiğini ifade etmektedir: *“Ayasofya'nın 62 çanı, milyonlarca canlı ve ölü Yunanlıya, Fatih'in toplarının gürlmesiyle o gece Konstantinopolis'te yarım kalan ayine devam edileceğini müjdelemek için bir gün yine coşku ile çalacak. Bu efsaneyi gerçekleştirecek olan siz Yunan askerlerisiniz. Meryem Ana sizleri Türklerin mermilerinden koruyacak. Konstantinopolis'i aldıktan sonra siz de soylu ve kahraman dedeleriniz gibi Hazreti İsa'nın ve tarihin huzurunda ölümsüzleşeceksiniz. Ulu Tanrı bu duamızı kabul eylesin”* (Başar, 1988: 18).

Yunanistan'ın Osmanlı Devleti aleyhine yayılmacı stratejisi, hem Kurtuluş Savaşı'nda hem de II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'yi kuşatma politikası olarak gelişti. Bu nedenledir ki, Girit, Rodos ve 12 adalar bin bir entrika ile Yunan egemenliğine sokulmuş ve Türkiye, bir yay gibi Ege Denizi'nden kuşatılmıştır.

3. İNGİLİZ YÖNETİMİNDE KIBRIS (1878–1960)

3.1. İngiliz Sömürgesi Döneminde Kıbrıs

Osmanlı Devletinin Rusya'ya karşı 1877–78 savaşında (93Harbi) yenilmesi üzerine yaptığı Ayestefanos (Yeşilköy) Antlaşması, Kıbrıs için karanlık bir geleceğin ve Kıbrıs'ın “sorun” olmasının başlangıcı oldu (Olgun, 1990: 4). Bilindiği gibi bu antlaşmanın ağır şartları Rusya'nın güneye inme politikasının önündeki engelleri büyük ölçüde kaldırıyordu. Rusya'nın bu kazanımları İngiltere'nin çıkarlarıyla çakışınca İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Rus ilerleyişinin önlenmesi konusunda yardımda bulunmayı teklif etti. Bu yardımın koşulu olarak Kıbrıs'ın yönetiminin geçici olarak kendisine devredilmesini istedi. İngiltere, Kıbrıs'ın yönetimini elinde bulundurmadan da, adada sadece askeri üslere sahip olmakla Rus ilerleyişinin önüne geçebilirdi. Fakat daha ilk bakışta, İngiltere'nin, Kıbrıs'ı ele geçirmek için, Rus tehlikesini istismar ettiği anlaşılmaktadır. Gerçekten de, İngiltere'nin asıl amacı, fırsattan istifade edip eskiden beri göz diktiği Kıbrıs'a yerleşmektir. İngiltere o tarihlerde, Ortadoğu'daki çıkarları açısından, Kıbrıs'ı alınması gerekli bir ada olarak kabul ediyordu (Salahi, 1978: 726–727).

Rusya'nın Kafkaslardan daha güneye inmesi ihtimali karşısında İngiltere, Fırat ve Dicle havzasının kontrolünü elinde bulundurması gerektiğine inanıyordu. Bunun için de Kıbrıs gibi bölgenin kontrolü açısından önemli bir jeostratejik konumda bulunan adaya üslenmeye muhtaçtı. İngiltere, Rusya'nın Çanakkale'den güneye sarkarak Süveyş bölgesini tehdit etmesinden de endişeleniyordu. Bu sebeple Kıbrıs'ta bir İngiliz deniz üssünün bulunması, İngiltere'nin Hindistan'la olan bağlantısının devamı bakımından kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülüyordu (Torun, 1956: 26–27).

1814 yılında. Kıbrıs'ı ziyaret eden İngiltere'nin Doğu Hindistan Kumpanyası temsilcilerinden bir tüccar, adanın İngiltere için arz ettiği önemi daha o zaman hissetmiş ve İngiltere'ye yazdığı bir mektupta:

“Kıbrıs'a sahip olmak, İngiltere'ye, Akdeniz'de çok daha iyi kazançlar sağlayacak, Şark Ticaretinin müstakbel kaderi İngiltere'nin eline geçecektir. Mısır ve Suriye derhal İngiltere'ye tabi olacaklar, İngiltere, Türkiye'yi daimi bir kontrol altında bulunduracak, Rusya'nın bu bölgedeki sızması durdurulacaktır. Kıbrıs'a sahip olmak, İngiltere'nin ticaretini kayda değer bir derecede artıracaktır. Adanın zengin içkilerinin, ipeklilerinin ve diğer istihsal maddelerinin; Mısır'ın şeker ve pirincinin, Anadolu'nun tütün ve pamuğunun işletme hakkına İngiltere sahip olacaktır” (Bedevi, 1965: 159).

3 Mart 1878'de, Osmanlı devletinin Rusya ile Ayestefanos Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmasından hemen sonra İngiltere, yıllardan beri beklemekte olduğu fırsatın doğduğuna kanaat getirerek hemen girişimde bulundu. İstanbul'daki İngiliz Elçisi Sir Hanry Layard, İngiliz Dışişleri Bakanlığından aldığı gizli bir emir üzerine, Mâbeyn Müşirliğinde bulunan ve İngiltere'ye sempatisi dolayısıyla “İngiliz Sait Paşa” diye bilinen paşayı ziyaret etti. Daha sonra İngiliz Hükümetinin Kıbrıs ile ilgili teklifini sunmak üzere Başvekil Mehmed Rüştü Paşayla görüştü. Layard, Başvekil ile görüşükten sonra, İngiliz tekliflerini iletmek üzere Padişah II. Abdülhamit'le bir görüşme yapılmasına karar verildi. Ertesi gün elçi Layard, II. Abdülhamit tarafından kabul edildi. İngiliz elçisi, uzun bir girişten sonra, Ayestefanos Antlaşmasının kötülüğünden bahsetti. İngiltere'nin Berlin Kongresinde, Ayestefanos Antlaşmasının geçersiz kılınması için Osmanlı

Devletini destekleyeceğini bildirdi. Elçi devamla, Osmanlı Devleti'nin, varlığını koruyabilmesi ve ileride muhtemel bir Rus saldırısını silahla durdurabilmesi için, güçlü bir devletin yardımına ihtiyacı bulunduğunu, İngiltere'nin bu yardımı yapmaya hazır olduğunu söyledi. Ancak bu yardımın Malta'dan veya doğrudan doğruya İngiltere'den yapılmasına imkân olmadığını ifadeyle, yakın bir adaya ihtiyaç hissedildiğini söyleyerek, bunun için Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere'ye devredilmesini istedi (**Kıbrıs Mes'elesi**, H.1335: 4).

Layard, bu teklifin kabulü halinde, Kıbrıs'ın yine Osmanlı Devletine ait sayılacağını ve ileride Rusya Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilirse, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğini ifade etti. Bu işin ayrıntılarını Başvekil Sadık Paşa ile görüşmek için Padişahın emir vermesini istedi (Türkgeldi, 1957: 93–94).

Sadık Paşa ile Layard bir odaya kapanarak gece yarısına kadar görüşmeye devam ettiler. Sadık Paşa gece yarısından sonra elindeki notlarla Padişahın huzuruna çıktı. İngiliz tekliflerini makul karşıladığını, devletin yararına olan bu tekliflerden istifade edilmesi gerektiğini bildirdi.

İngiliz elçisi Layard Osmanlı Devleti'ni, Hristiyan tebaa için ıslahat yapacağına dair vaadde bulunmasını da istiyordu. Antlaşmanın ana hatlarının bütün bu hususları içerecek bir protokol ile derhal imzalanmasında ısrar ediyordu. Fakat Padişah böyle bir anlaşma karşısında tereddüt içindeydi. Padişah 25 Mayıs 1878'de Mütercim Rüştü Paşa ile Namık Paşayı saraya davet ederek onlara da danışmayı uygun buldu. İki paşa Kıbrıs'ı İngiltere'ye terk etmenin ve Hristiyan tebaa lehinde ıslahat yapmanın zararlı olacağını ifade ettiler. Fakat Başvekil Sadık Paşa: “Artık iş bitmiştir devletin menfaati bundadır biz bu kanaatteyiz” diyerek meseleyi bir an önce kapatmaya çalıştı (Türkgeldi, 1957: 94–95).

27 Mayıs 1878'de Hariciye Vekili Saffet Paşa, mabeyne davet edildi. O zamana kadar İngiltere ile devam eden müzakereler hakkında kendisine henüz bilgi verilmemişti. Paşaya bu konudaki düşüncelerinin ne olduğu soruldu. Layard'ın da bulunduğu bu toplantıda Saffet Paşa bazı noktalara itirazda bulundu. Bunun üzerine elçi Layard, Saffet Paşanın itirazlarını reddederek Zatı Şahanenin bu teklifi kabul ettiğini, bu nedenle fikir beyanına lüzum olmadığını söyledi. Bunun üzerine Saffet Paşa: “*Mademki iş olup bitti ve fikir beyan etmeye hakkım yok, o zaman beni buraya niçin çağırdınız?*” diyerek karşılık verdi (Bedevi, 1965: 161–162).

28 Mayısta Sadık Paşa azledilerek yerine Mütercim Rüştü Paşa Başvekil oldu. Mütercim Rüştü Paşa başkanlığında kurulan yeni hükümet Kıbrıs'ın İngiltere'ye derhal verilmesini öngören İngiliz teklifini sakıncalı bulunduğunu açıkladı. Yeni Başvekilin başkanlığındaki yeni hükümet, Kıbrıs'ın İngiltere'ye derhal verilmesini öngören İngiliz teklifine karşı şu çekinceleri ileri sürdü:

- a) İngiltere'nin Kıbrıs'ı ele geçirmeye çalıştığını gören diğer devletler buna itiraz edebilir,
- b) Rusya, Berlin Kongresinde yapması beklenen fedakârlıklardan vazgeçebilir,
- c) Bosna ve Hersek'e eskiden beri asker göndermek isteyen Avusturya, Kıbrıs'ın İngiltere'ye verildiğini görünce Bosna ve Hersek'e devamlı olarak yerleşmek isteyebilir.

Bu çekinceleri ileri süren Osmanlı Hükümeti, Layard'a, ileride Rusya Osmanlı topraklarına saldırırsa Türk-Rus savaşı yeniden başlarsa, Kıbrıs'ın İngiltere'ye o zaman verilmesinin daha uygun olacağını, bu takdirde hiç bir devletin buna itiraz edemeyeceğini bildirdi. Düzenlenmiş bulunan antlaşmaya, bu konuyu içeren bir madde eklenmesini teklif etti (**Kıbrıs Mes'elesi**, H.1335: 6).

İngiliz elçisi ise, antlaşmaya bu şekilde bir madde eklemeye yetkili olmadığını ve İngiliz tekliflerine verilecek kabul veya ret cevabının, en geç hafta sonuna kadar sefarete iletilmesini istedi. Layard, İngiliz Dışişleri Bakanından aldığı talimata uyarak, teklifin reddi halinde, bunun Osmanlı Devleti aleyhinde vahim sonuçlar doğurabileceğini, İngiltere'nin, Türkiye lehinde Rusya ile giriştiği müzakereleri durduracağını, Berlin Kongresinin toplanamayacağını, bunun İstanbul'un Rusların eline geçmesine ve Osmanlı Devletinin yıkılmasına sebep olacağını, hülâsa, Osmanlı Devletini ancak İngiliz dostluğunun kurtarabileceğini ifade etmeyi de ihmal etmedi (Türkgeldi, 1957: 95–96).

Kıbrıs'ın İngiltere'ye verilmesi antlaşmasını hiç değilse geciktirmeye çalışan Osmanlı Devleti, İngiliz elçisinden alınan bu cevap üzerine, Kıbrıs'ta yaşayan Müslümanların miras, evlenme gibi işlerine bakmak üzere adada bir Şer'îye Mahkemesinin bulunması, vakıflarla devlete ait arazinin idaresi ve her yıl Osmanlı Devleti'ne ödenecek kira ile diğer bir antlaşmanın yapılması şartıyla İngiliz teklifine boyun eğmek zorunda kaldı (Bedevi, 1965: 162–163).

Antlaşmanın 4 Haziran 1878'de İstanbul'da imzalanması kararlaştırıldı (Eyicil, 2005: 199). Antlaşmanın imzalanacağı gün Mütercim Rüştü Paşa başvekillikten istifa etti. Yerine Saffet Paşa Başvekil oldu. Aşağıda maddeleri yer alan antlaşma Yıldız Sarayında gizlice imzalandı. Antlaşmayı Babı-Ali adına Başvekil Saffet Paşa, İngiltere adına ise elçi Layard imzaladılar. Buna göre:

- 1) Rusya; Batum, Ardahan ve Kars veya bunlardan herhangi birini elinde tutar ve ileride Asya'daki Osmanlı topraklarına karşı herhangi bir saldırıya girişirse, İngiltere, Osmanlı Devleti ile birlikte, saldırıya uğrayan Osmanlı topraklarını silâhla müdafaa etmeyi taahhüt eder. Buna karşı Padişah da Anadolu'da yaşayan Hristiyanları hüsnu idare ve himayeleri hususunda, iki devlet arasında ileride kararlaştırılacak olan ıslahatı yapmayı vaat eder. Padişah, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı olan taahhütlerini yerine getirebilmesi için kendisine Kıbrıs'ı tahsis ve asker ikamesiyle adayı idare etmesine muvafakat eder.
- 2) Bu mukavelename en geç bir ay zarfında tasdik olunup yürürlüğe girecektir (**Kıbrıs Mes'elesi**, H.1335: 15).

1 Temmuz 1878'de, Kıbrıs Antlaşmasına ek olarak aşağıdaki maddeleri içeren ikinci bir ek protokol imzalandı. Buna göre:

- a) Adada bir Şer'îye mahkemesi bulunarak, Kıbrıs'taki Müslümanların şeriata müteallik işlerine bakacak.
- b) Osmanlı Evkaf Nezareti, İngiltere tarafından tayin olunacak bir memur ile birlikte adadaki camilere, medreselere, mezarlıklara ve sair dinî tesislere ait emlâk, arazi ve bağışları idare etmek üzere bir memur tayin edecek.
- c) İngiltere, idarî masrafları çıktıktan sonra kalan gelir fazlasını, her yıl Osmanlı Devleti'ne ödeyecek. Ödenecek miktar, son beş yıllık gelirin ortalaması üzerinden hesap edilecek.
- d) Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ta bulunan mirî ve Osmanlı tahtına ait araziye serbestçe satabilecek veya kiralayabilecek
- e) İngiltere, umumi gelişme ve sair inkişaf maksatları için lüzumlu araziye ve ekilmemiş toprakları, uygun fiyatla zaptedebilecek,
- f) Rusya; Kars ve son muharebede Ermenistan'da zaptetmiş olduğu diğer yerleri Osmanlı Devleti'ne iade edecek olursa, Kıbrıs adası İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmanın hükmü kalmayacaktır (Salahi, 1978: 735–736).

II. Abdülhamit 4 Haziran 1878’de Antlaşmayı, “*Hukuku şahaneme asla halel gelmemek şartıyla muahedeyi tasdik ederim*” kaydıyla imzaladı (Çoruh, 1998: 20–25). İngiliz elçisi Layard da, 15 Temmuz 1878’de, bu konuda şu senedi verdi: “*Zat-ı Hazret-i Padişahînin tasdik-i hümayunları veçhile 15 Temmuz 1878 tarihli ittifak-i tedafüi muahedesiyle hukuk-i şahanelerine asla halel getirilmeyeceğini İngiltere sefir-i kebiri beyan eder*” (**Kıbrıs Mes’elesi**, H.1335: 16).

Antlaşmanın imzalanmasından sonra İngiliz temsilcisi Walter Baring ile Sami Paşa, sultanın fermanı ile antlaşmanın bir nüshasını Kıbrıs’a getirmek ve adanın devir teslim işlerini gerçekleştirmek için İstanbul’dan Kıbrıs’a hareket etmek üzere yola çıktılar. 4 Temmuz 1878’de İngiliz gemileri Larnaka önlerine gelerek açıkta demirledi. İstanbul’dan gelen heyetin gelmesini beklediler. 10 Temmuz 1878’de Sami Paşa ile Walter Baring, Larnaka’ya vardılar. Oradan Lefkoşe’ye geçtiler. 12 Temmuz 1878’de Sami Paşa, Padişahın fermanını okudu. Kıbrıs valisi Besim Paşa da idareyi resmen İngiliz Amirali John Hay’a teslim etti. John Hay da Lefkoşe’deki Magosa kapısında bulunan Türk askerlerini yerlerinden alarak oraya 30 İngiliz askeri yerleştirdi. Lefkoşe kalesinden Türk bayrağı indirilerek yerine İngiliz bayrağı çekildi. Lefkoşe’ye İngiliz bayrağı çekilirken bir Rum, Türk askerini tahkir etmeye çalıştı. Türk askeri de derhal kılıcını çekerek Ruma saldırdı ise de, kim olduğu anlaşılmayan bu şahıs, kalabalığın arasına karışarak izini kaybettirdi. Kıbrıs’a ilk İngiliz Yüksek Komiseri ve Başkomutan unvanıyla tayin olunan Sir George Wolseley 22 Temmuz 1878 Pazartesi günü Larnaka’ya geldi. Yüksek Komiserin varışından beş gün önce, adaya Malta’dan 400 Hint askeri nakledilmişti. Kıbrıs’taki yönetim değişikliğini, Yunan hükümeti ile Kıbrıslı Rumlar büyük bir sevinçle karşıladılar (Bedevi, 1965: 161–162).

Adanın İngiltere’nin yönetimine geçmesini Enosis için bir aşama olarak değerlendiren Rumlar, İngiliz yönetiminin kendilerine gösterdiği hoşgörüden yararlanarak Enosis faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. Örneğin, 22 Temmuz 1878’de Başpiskopos Sophoronios, İngiliz Yüksek Komiseri Sir George Wolseley’e “Yönetimin değişmesine sevindik, inanıyoruz ki Büyük Britanya Kıbrıs’ın Anavatan Yunanistan ile birleşmesine yardım edecektir.” diyerek Enosis amaçlarını İngiliz yönetimine iletti (www.fornest.com.tr 18.06.2005).

Türk nüfusu, 1878’de adanın İngilizlere devrine kadar demografik açıdan hiçbir zaman azınlık durumuna düşmedi. İngilizlerin adaya gelmesinden üç yıl sonra 1881’de yapılan bir sayımda, Türkler Rumların üçte biri oranında görünmekte, adada 45.458 Türk’e karşılık, 137.631 Rum bulunduğu görülmektedir. Oysa 1771’de yapılan bir nüfus sayımına göre: 47.000 Müslüman Türk’e karşılık, 37.000 Rum olmak üzere ada nüfusunun 84.000 olduğu bilinmektedir (Özey, 1998: 50–55). Görülüyor ki Osmanlı döneminde iki kesimin nüfus oranları dengede tutulurken ada, İngiliz yönetimine girdikten sonra buradaki Türk nüfusu azalmaya başlamıştır. İngiliz yönetimi, istihbarat bilgilerini İstanbul’a bildirir, bahanesiyle yüksek memurluklarda bulunan Türklerin işlerine son verdi. Buna karşılık dindaşları olan Rumlara güvenerek onlarla işbirliği içinde bulundu. İşlerine son verilen ve ekonomik yönden fakirleşen Türkler adadan anavatan Türkiye’ye göç etmeye başladılar. 9 Mayıs 1895 tarihli arşiv belgesinde, Rumların İngilizlerle işbirliği yaparak Türkleri adadan göçe zorladığı bildirilmektedir (**BOA, İ. Hususi, No: 5**). Yine Türk nüfusunu azaltma çalışmalarının doğru olduğunu, Kıbrıs müftüsünün 10 Mayıs 1895 tarihli raporu teyid etmektedir (**BOA, İ. Hususi, No: 6**). Osmanlı yönetiminin sona ermesinden

bir yıl sonra, 1879'da hazırlanan bir raporda ise, adada bulunan 140 okuldan 76'sının Rum, 64'ünün de Türk okulu olduğu belirlenmiştir. Sonraki yıllarda Rum okullarının sayısı hızla artarken, 1901'de bu sayı 238'e ulaşmış, Türk okullarının sayısı fazla bir artış gösterememiştir. Bu durum Türk nüfusu aleyhine Rum nüfusunun hızla arttığının başka bir kanıtıdır (Altan, 1997: 10–17).

İngiliz yönetiminin daha ilk yıllarında kilise ile Vali Sir Garnet Wolseley arasında bir sürtüşme başladı. Bu sürtüşmenin esas nedeni Türk döneminde kiliseye tanınan başta vergi toplama olmak üzere çeşitli ayrıcalıkların İngiliz yönetimi tarafından kaldırılmasıydı. Örneğin, kilisenin Ortodoks Rum toplumundan tahsil etmekte olduğu özel kilise vergisinin toplanmasında, Osmanlı yönetimi memuru olan Türk tahsildar yardımcı oluyordu. İngiliz yönetimi ise, devlet memurlarının, kilise için özel vergi toplama yöntemine son verdi. Kilise ise zaten piskoposlara tanınan diğer ayrıcalıkların kaldırılmasından da hoşnut olmadığı için buna tepki göstererek İngiliz parlamentosuna yönelik bir şikâyet kampanyası başlatmış ve şikâyetlerin Avam Kamarası'nda tartışılmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler üzerine bir araştırma komisyonu kuran Vali Wolseley, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Salisbury'ye gönderdiği 10 Nisan 1879 tarihli komisyon raporunda, şikâyetlerin halktan değil, yabancı tahrikçilerden kaynaklandığını bildirdi (İsmail, 2000: 45–46).

Limasol'daki İngiliz komiseri de Rumların iddia ve şikâyetlerine cevap olarak şu açıklamayı yaptı: “Sadece mahkemeler tarafından suçlu bulunup mahkûm edilen papazlar hapse atılmıştır. Çünkü yasalar karşısında herkes eşittir. Bugüne kadar dokunulmazlığı bulunan sınıflar şimdi fakir köylü ile eşit düzeye indirilmiştir.” Araştırma komisyonu, şikâyetlerin yalan-yanlış ve abartılmış olduğunu ve valinin aldığı önlemlerin yerinde olduğunu rapor etti. Fakat vali Sir G. Wolseley, 1879 yılı Haziran ayı sonlarında değiştirilerek, yerine Sir Robert Beddolph atandı. Bu değişiklikten cesaret alan kilise ile Yunanlı provokatörler Enosis propagandasını yoğunlaştırıp ilhakin an meselesi olduğunu yaymaya başladılar. Buna paralel olarak İngiltere'ye Enosis istemlerini dile getiren ve bunu gerçekleştireceğine inandıkları için İngiliz yönetimine teşekkür eden telgraflar çekip basında umutlu haberler yayınlıyorlardı.

Türk halkı daha o dönemlerde Enosis karşısında oldukça duyarlı olup Enosis'i kabul etmeme konusunda kararlıydı. Bu duyarlılığını, Bab-ı Âli'ye ve 12 Nisan 1881'de de İngiliz Yüksek Komiseri'ne gönderdiği bir telgrafla ortaya koydu. O günün koşullarında, Türk halkının lideri durumunda olan Müftü Hacı Ali Rıfkı Efendi tarafından halk adına İngiliz Yüksek Komiserine gönderilen telgrafta şu ifadeler kullanılıyordu: “Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği, inanılır bir şekilde etrafta söylenmektedir. Eğer bu gerçekse, böyle bir hareketin bizi mahvedeceği düşüncesindeyiz. Can ve şerefimizin korunması için Bab-ı Ali'ye başvurduk. Aynı başvuruyu etkin önlemler alması için İngiliz hükümetine de yapıyoruz” (Altan, 1997: 18–21). Bu arada, 12 Nisan 1881 tarihinde Bab-ı Ali'ye gönderilen Müftü Ali Rıfkı Efendi'nin telgrafına Sultan II. Abdülhamit adına Gazi Osman Paşa cevap verdi. Paşa cevabında: “Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği söylentilerinin asılsız olduğunu” bildiriyordu. Londra'dan Kıbrıs'a gönderilen bir telgrafta ise, İngiltere'de Rumların desteği ile kurulan “Reform Kulübü” adlı kuruluşun, Enosis'i desteklediği bildiriliyordu. Rum basını ve kamuoyu Enosis'i gerçekleştirme havasında bayram yapıyordu. Bu durum üzerine Türk halkının artan tepkisini önlemek, Rum tahriklerine son vermek ve hukuken Kıbrıs'ın sahibi olmaya devam eden Osmanlı Devleti'ni teskin etmek amacıyla Gladstone, İngiliz

hükümeti adına Yüksek Komiser Beddolph'a bir mektup göndererek Enosis konusundaki söylentileri yalanladı. 19 Nisan 1881 tarihli mektupta şu ifadeler yer alıyordu:

“Sir Bay Gladstone! Limasol, Larnaka ve Lefkoşe'nin bazı sakinlerinden, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını savunan isteklerini yansıtan telgraflar almıştır. Bu telgrafları gönderenlere şunu duyurulmasını arzu ederler ki, her ne kadar majeste kraliçe hükümeti Kıbrıs'ın mutluluğunu dilemekteyse de adanın İngiltere ile Bab-ı Ali arasında yapılan Savunma Anlaşması koşullarına göre elimizde bulunduğunu ve Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olduğunu, bunun için o anlaşmanın ihlali anlamına gelecek önerileri tartışamayacağımızı telgraf sahipleri ada sakinlerine duyurmalıdır” (Yeni Kıbrıs, Nisan-Mayıs 1978: 25).

İngiltere'nin tedirginliğinin nedenini anlamak kolaydır. Çünkü daha Kıbrıs'ta bir Danışma Meclisi kurulacağı belli olur olmaz harekete geçen Enosis'çiler, Kıbrıs'ta da Girit benzeri bir meclis istediklerini, bir muhtıra ile sömürge yönetimine bildirdi. Amaçları, meclisin alacağı bir kararla ilhakı gerçekleştirmektir. 1879 yılı sonunda Rum halkı adına 54 imzalı bir muhtırayı Yüksek Komiserine sunan Başpiskopos Sophrianus, ayrıca meclis üyelerinin Türk ve Rum halkının nüfus oranlarına göre seçilmesini istiyor ve Türk halkı etkisiz bir azınlık durumuna getirilmek isteniyordu (Torun, 1956: 43). Bu arada Osmanlı Devleti'ne saldırı hazırlığı içinde olan Yunanistan, Kıbrıs'a bir grup subay gönderdi. Bu subaylar adada büyük törenlerle karşılandı. Enosis nutukları çekildi. Toplantılar düzenlendi. Savaşta kullanılmak üzere Kıbrıs'tan 143 katır alan subaylara, 107 katır da hediye edildi. 150 Rum da Türklere karşı savaşmak üzere 7 Kasım 1880'de Yunanlı subaylarla birlikte adadan ayrıldı. Başpiskopos Sophrianus da Enosis isteğini içeren bir mektubu bunlarla birlikte Yunan Kralı'na gönderdi (İsmail, 2000: 13–14).

İngilizler, hukuken Osmanlı vatandaşı olan Rumların bu tahrik edici tutumlarına seyirci kaldılar. Bu duruma tepki gösteren Kıbrıs Türkleri, Müftü Ali Rıfkı Efendi ve Başkadı Mustafa Fevzi Efendi'nin başkanlığında bir toplantı yaparak, protesto kararları aldılar. Müftü Efendi, alınan kararları içeren bir muhtırayı İngiliz Yüksek Komiserine sundu. Muhtırada Rumların tahrikleri, savaşta Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmak üzere katır alınması, bağış ve gönüllü toplanması ve Başpiskopos'un ilhakçı girişimleri desteklemesine karşı İngiliz yönetiminin gerekli önlemler almasını istedi (Gazioğlu, 1960: 45–46).

2 Aralık 1881 günü, 1879 muhtırasına benzer bir muhtırayı İngiliz yönetimine sunan Başpiskopos adada yaşayan her iki toplumun nüfus oranlarına göre temsil edilmelerini istedi. 23 Mart 1881 tarihinde İngiliz hükümetinin Kıbrıs'ta Yasama Meclisi oluşturulması ile ilgili aldığı yeni bir karar, Rumların Enosis amaçlarına daha fazla yakınlaşmalarına sebep oldu. Mart 1882'de bu amaçla 3 Türk ve 9 Rum'un seçimle, 6 İngiliz memurun da atama ile geleceği 18 üyeli bir Yasama Konseyi oluşturulması kararlaştırıldı (İsmail, 1998b: 43–44). Türk ve Rum temsilciler, iki halkın kendi içinde yapacağı serbest seçimlerle belirlenecekti. Rumların Enosis isteklerini bilen Türkler, 1881 yılı sonunda İngiliz Yüksek Komiserine başvurarak, yasama ve yargı organlarında eşit oranda temsil isteğinde bulunmuşlardı. Bu isteklerinin İngiliz yönetiminin ilk anayasası olan 1882 Anayasasında dikkate alınmaması üzerine, İngiliz yönetimine ilk organize tepkilerini ortaya koydular. Önce Müftü Seyyid Ahmet Asım başkanlığındaki Türk toplumu temsilcileri, İngiliz Yüksek Komiserine bir telgraf çekerek, eşitlik ilkesine uymayan Yasama Konseyi'ne katılmama kararını bildirdiler. 6 gün sonra,

26 Mart 1882’de ise İngiliz Sömürgeler Bakanı Kimberley’e bir muhtıra göndererek Enosis’e karşı bir güvence olarak “eşit temsil” istemlerini yinelediler. Bu memorandumda yasama meclisinde eşit temsil hakkı sağlanamasa neler olabileceği ifade ediliyordu:

“Kıbrıs Rumları, çoğunluk olmanın elverişli durumundan faydalanacaklarını Türkleri baskı altına alacaklarını Enosisi gerçekleştirmeye çalışacaklarını açıkça söylemektedirler. Demek oluyor ki Kıbrıs Türkleri Rumların insafına terk edilecektir. Buna meydan verilmemesi için Meclisin Müslüman ve Hristiyan üyelerinin eşit sayıda olmaları gerekir. Eşit temsil edilmek hakkımızdır” (Alasya, 1992: 53).

Memorandumda ayrıca Kıbrıs Rum gazetelerinde çıkan kışkırtıcı yazılar da protesto ediliyordu. Mart sonunda İngiliz Milletvekili Ashmead Barlett tarafından Avam Kamarası’na da iletilen bu memorandumda, Yasama Meclisi ile ilgili tasarının ertelenmesi istenmiş ve şu ifadeler kullanılmıştır:

“Rumlar işe kışkırtıcı faaliyetlere girişerek, Türklere baskı yapmakta ve adada Türk varlığını yok etmeye çalışmaktadır. 300 yıldan fazla süren Türk idaresi ve egemenliği sırasında Hristiyanlara daima adaletle muamele edildi. Hakları korunarak, mülk sahibi olmaları sağlandı ve dinlerinde tam bir özgürlük verildi. Bugünkü hükümet bizlerle bu konuda istişare etmedi. Bu meclise üç Türk üyeye karşı dokuz Hristiyan üye seçilmesi ile Hristiyanlara pek büyük bir yetki sağlanmış olacaktır. Hâlbuki Müslümanların üstün bir çoğunlukta olduğu Anadolu’da il idare meclislerinde Müslüman ve Hristiyan üye sayısı aynıdır” (Yeni Kıbrıs, Nisan-Mayıs 1978: 32).

Kıbrıs Türk halkı temsilcileri durumu aynı zamanda Osmanlı yönetimine de bildirdiler. Durumu öğrenen Osmanlı yönetimi, 93 Harbi ile girdiği sıkıntılı durumdan henüz kurtulmuş olmamasına rağmen, derhal konuya ilgi göstermiş ve Londra Elçiliği aracılığıyla 6 Nisan 1882 tarihli bir telgrafla İngiliz hükümetine bir protesto mesajı gönderdi. Osmanlı Devleti içinde Müslümanlarla Hristiyanların, sayıları ne olursa olsun eşit oranda temsil edildiklerinin belirtildiği telgrafta, 1882 Anayasasında öngörülen “nüfusa göre temsil” ilkesi kınandı (İsmail, 2000: 15–16).

Türklerin bu tepkisi üzerine 18 Mayıs 1881’de bir karar alan İngiliz Bakanlar Kurulu; İngiltere’nin barış halinde bulunduğu bir ülkeye karşı Kıbrıs’ta düşmanlık gösterileri yapılmasını yasakladı. Fakat ada halkı arasından bir başka ülke ordusuna gönüllü yazılmayı da Yüksek Komiserin iznine bıraktı (Bedevi, 1965:142–143). 1881 yılı Mart’ında, Teselya’nın büyük kısmının Yunanistan’a bırakılması, Yunanistan ve Girit’te olduğu kadar Kıbrıs’ta da Rumların tahrik edici gösterilerine neden olmuştu. 7–8 Nisan 1881’de, Kıbrıs’ın da Yunanistan’a bırakılacağı yolundaki söylentiler üzerine, sokaklara dökülen Enosis’çiler, “Teselya-Epir-Kıbrıs; Yaşasın Enosis” sloganları atarak taşkınlıklar yapmaya başladılar. Lefkoşe Helen Kulübü, İngiliz Başbakan Gladston’a bir teşekkür telgrafi çekti. Rum gazeteleri de “ilhak” konusunda uzun yorumlar yayınladılar. Türk halkının yeniden büyük bir tepki göstermesi üzerine, gerek Yüksek Komiser’i, gerekse Helen Kulübü’ne bir yanıt gönderen Gladstone, Enosis iddialarını bir kez daha yalanladı (Yeni Kıbrıs, Nisan-Mayıs 1978: 35). Gladstone’un yalanlamasına rağmen, İngiltere’de faaliyet gösteren Helen Kulübü ve çeşitli ülkelerdeki Rum-Yunan dernekleri, Kıbrıs’ı bir “Yunan adası” olarak tanıtmaya ve dış ülkelerde yaşayan Yunanlıları Kıbrıs’a yerleşmeye teşvik etmeye devam etti. Kilise ve papazların olayların merkezinde yer alması, Avrupa

kamuoyunda Kıbrıs meselesinin ideolojik olarak “*haç-hilal mücadelesi*” olarak algılanması sunucunu doğuruyordu.

İngiliz döneminde Rumların Enosis kampanyası basın yayın, Kilise ve Rum örgüt ve dernekleri tarafından destekleniyordu (Gazioğlu, 1996: 112–113).

Oysa İngiliz yönetiminin ilk dönemlerinde Türkler ne bir gazeteye ne de bir örgüte sahipti. Türk aydınları kısa sürede toparlanarak Enosis kampanyalarına karşı hemen harekete geçtiler. Kıbrıslı Türkler Enosis’e karşı adanın Türklüğünü savunacak sivil bir inisiyatif oluşturmayı başardılar. 1882’de Kıbrıslı Türklerin ilk sivil toplum kuruluşu olan “Osmanlı Kırathanesi” kuruldu. Belli bir tüzüğü ve üyeleri olmamasına rağmen siyasal bir teşkilât gibi çalışarak Enosis’e karşı mücadele verdi. 1889’da Kıbrıs’ta ilk Türkçe gazete olan “Saadet” Limasol’da yayınlanmaya başladı. Limasol’da Mal Müdürlüğü görevini yürüten Ahmet Emin Efendi tarafından yayınlanan bu gazetenin ilk nüshaları bugün elde bulunmamaktadır. 25 Aralık 1891’de Tüccarbaşı Hacı Derviş Efendi öncülüğünde ikinci Türkçe gazete “Zaman”, yayınlanmaya başladı. Zaman, entelektüel bir kulüp olarak faaliyet gösteren Osmanlı Kırathanesi’nin yayın organıydı. Zaman’ın imtiyaz sahipliğini Kırathane adına Tüccarbaşı Hacı Derviş Efendi üstlenmişti (Bozkurt, 2001a: 10). Enosis’e karşı mücadele etmek amacıyla yayınına başlanan Zaman’ın yayın ilkeleri şöyledir: İngiliz sömürgeciliği ile savaşmak, ulusal bilinci ayakta tutmak, anavatana güven ve bağlılığı devam ettirmek, Kıbrıs sorununu yalnız Rumların bakış açısından dünyaya duyurmaya çalışan Rum gazeteleri ile mücadele etmek, Enosis’e karşı durmak, dünya kamuoyuna Türklerin sesini duyurmak, Türk dilini yazı dili olarak ayakta tutmak, Türk toplumunu her alanda kalkındırmak, Türk esnaf ve işçisinin haklarını savunmak, Türk ahlak ve eğitimine hizmet etmek, kişisel çıkarları değil, ada Türklerinin çıkarlarını gözetmek, kimseye kin gütmemek, kimseden yana olmamak (Bozkurt, 2001a: 10–11).

Zaman Gazetesi’nin yayın hayatına başladığı günlerde, 2’si İngilizce, 7’si Rumca olmak üzere tam 9 gazete yayınlanmakta ve Rum gazeteler sürekli olarak Enosis çığırtkanlığı yapmaktaydılar.

Zaman Gazetesi, kendi içinde “Padişahçılar” ve “Jön Türkçüler” olarak ikiye bölününce bu kez bir grup aydın, 22 Ağustos 1892’de “Yeni Zaman” gazetesini yayınlamaya başladılar. Yeni Zaman’ın devamı olarak yayınlanan bir diğer gazete de “Kıbrıs”tır. Küfizâde Mustafa Asaf Bey tarafından 6 Mart 1893’te yayınlanmaya başladı. Yeni Zaman 28 sayı yayımlandıktan sonra kapandı. Yerine Kıbrıs gazetesi çıkmaya başladı. Kıbrıs gazetesinde, yaklaşık 2 yıl boyunca (1-600 sayıları arasında), Rum gazetelerinde çıkan bazı haber ve yorumların çevirileri “yorumsuz olarak” yayımlandı. Bu çeviriler, Kıbrıs’taki sosyal yaşantıya, ekonomik duruma, güncel olaylara, iki toplum arasındaki ilişkilere ışık tutmaktadır (İsmail, 2000: 19–20).

Kıbrıslı Türklerin gazetecilikle başlayan aydınlanma hareketleri kısa zamanda kültür, sanat ve edebiyat alanında meyvelerini verdi. İlk roman, ilk oyun, ilk öykü bu dönemde yazılıp yayımlandı. Türkler Kıbrıs’ta var olma mücadelelerini fikir, kültür ve sanat üzerine bina ederek haklı davalarını savunmaya çalıştılar (Bozkurt, 2001a: 11).

Bu arada 1907’de Kıbrıs’ı ziyaret eden O dönemde İngiliz Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı, daha sonraları ise başbakan olan Winston Churchill’den de açıkça Enosis istendi. (Torun, 1956: 43). Winston Churchill’in Kıbrıs ziyareti, Enosis isteyen Rumlar için büyük bir fırsat olarak algılandı. Rumlar Churchill’i

Yunan bayrakları ve “ilhak” parolası ile karşılamaya hazırlanırken, durumu yakından takip eden Türk halkı da Kıbrıs Türklerinin Enosis’e karşı olduğunu duyurmak için gerekli hazırlıkları yaptı. Yasama Meclisi’nin Rum üyelerinden 6’sı bu hazırlıklar çerçevesinde Larnaka’da bir araya gelerek Churchill’e sunulmak üzere bir muhtıra hazırladılar. Gerek bu muhtırada istenen “ilhak” ve gerekse Magosa ve Lefkoşe tren istasyonlarında kilise önderliğindeki Rum karşılamacılar tarafından düzenlenen törenlerde belirtilen Enosis istekleri, Churchill tarafından reddedildi. Enosis istemi, 9 Ekim 1907 akşamı vali tarafından vilâyet konağında Churchill onuruna verilen yemekte ve 10 Ekim 1907’de Yasama Meclisi salonunda yapılan kabul resminde de dile getirildi. Türk halkı adına Kadı Efendi, Yasama Meclisi Türk üyeleri ve Türk basını ise her seferinde Türk halkının Enosis’e karşı olduğunu vurgulamaya devam etti.. Sünûhat Gazetesi, 6 Rum milletvekilinin ziyaretten önce Larnaka’da toplanarak Enosis talep eden bir muhtıra hazırlamalarını şöyle eleştirdi:

“Teessüf olunur ki Kıbrıs Hristiyanları yaptıkları bu gibi özel toplantılarda, adada bulunan İslâm unsurunu ve ada üzerindeki Osmanlı hukukunu hatırdan çıkarıyorlar. Kıbrıs Yunanistan’a asla iltihak olmayacaktır. Ada İngiltere’ye geçici bir süre için terk edildi ve anlaşma uyarınca yine Osmanlı İmparatorluğuna iade edilecektir” (İsmail, 2000: 132–134).

Churchill’in Kıbrıs ziyareti konusunda, o dönemde yayımlanan Mir’at-ı Zaman gazetesi ise şunları yazıyordu:

“Venüs’ün (Churchill’in bulunduğu gemi) gelişi Magosa’da büyük heyecanla bekleniyordu. Sahile bakan her yer baştanbaşa ahali ile dolmuş, bütün gözler Akdeniz’in, o yüzen kaleyi (Venüs gemisi) gittikçe yakınlarına ulaştıran dalgalarına dikilmişti. Kordon boyunun en uygun yerine dikilen Osmanlı bayrağının yiğit gölgesinde mertçe ve ağırbaşlılıkla saygı duruşuna geçen Magosalı Türkler her zaman ve her yerde olduğu gibi yaratılışlarından gelen yüreklilik ve inceliklerini sergileyerek, konuklarını karşılamaya hazırlanıyorlardı. Biraz ortada ise, güya Churchill adanın nüfusunu bilmiyormuş gibi, O’na Hristiyan halkı çok göstermek gibi komik bir düşünceyle köylerden getirilen Rum halkı, ellerinde birçok Yunan bayrakları ve “bilinen terbiye ve nezaketleriyle” törene katılıyorlardı. Galiba Churchill’in teşrifleri münasebetiyle biraz daha düzelttikleri o “ince milli terbiyeleri” gereğinden olmalıdır ki, bu halk, kordon boyunca, şan ve yiğitliğiyle mütenasip bir yere dikilen Osmanlı bayrağını indirerek, orasını ele geçirmek terbiyesizliğine cüret etti. Rumların bu edepsizce ve küstahça hareketleri karşısında sıçrayan ve dehşetli bir volkandan akan lavlar gibi galeyana gelen Magosa Türkleri; terbiyesizlere terbiyesini vermek ve saldırganlara haddini bildirmek gayretiyle şu edepsiz ve yasaları hiçe sayan saldırıyı, gereği şekilde defederek, o şanlı bayrağın yerini koruyarak Türk varlığını pek uygun bir surette Rum şımarıklarına anlattılar (İsmail, 2000: 41).

Churchill 10 Ekim 1907 tarihinde toplanan Yasama Meclisi’ni ziyaret ederek oturuma başkanlık etti. Toplantıya meclis üyelerinin yanı sıra çeşitli kazaların Türk ve Rum halkı temsilcileri de katıldılar. 10 Ekim 1907 tarihli toplantıya Lefke Türk Cemaati adına Evkaf Murahhası Musa İrfan Bey bir rapor sunarak, halkın ekonomik sorunlarını ve sosyal taleplerini dile getirdi (Ünsal, 1990: 580). Yasama Meclisi, 12 Ekim’de Churchill’in başkanlığında bir kez daha toplandı. Bu oturumda Türk toplumu adına söz alan meclis üyelerinden Hami Bey, “Adanın Yunanistan’a katılmasına kesinlikle karşı olduklarını ve İngiliz yönetiminin böyle hedefleri güden hareketlerin önüne geçmesi gerektiğini dile

getirdi". Rum üyeler ısrarla Enosis üzerinde durarak Churchill'den adanın Yunanistan'a ilhakına yardımcı olmasını istediler. Churchill, Osmanlı Devleti'yle yapılmış olan antlaşma gereği böyle bir isteğin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını ifade etti. Adanın Yunanistana bırakılması İngiliz çıkarlarına aykırı olduğundan Rumların bu teklifleri kabul görmedi. Churchill her iki toplum temsilcileri ile gerçekleştirdiği diplomatik temaslardan sonra 12 Ekim 1907'te Kıbrıs'tan ayrıldı.(Torun, 1956: 43). Ancak Churchill'in çeşitli konularda Türk halkına verdiği güvencelere karşın hem Kıbrıs Rumlarının Enosis faaliyetleri, hem de Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi tarafından Türk halkı aleyhine uygulanan ayrımcılık devam etti.

Churchill'ın ziyaretinden sonra Osmanlı gemisi Nimet'in Baf limanına uğraması, büyük heyecana neden oldu. Nimet gemisinin Kıbrıs'a uğraması Osmanlı Devleti'nin her zaman Türk halkının yanında olduğu güvencesini verdi (www.fornest.com 18.06.2004).

Kıbrıs Rumlarının Enosis yönünde devam eden kışkırtmaları, Türk halkının birlik arayışlarını daha da güçlendirmesine neden oldu. 25 Mart 1908'de yapılan Lefkoşe Belediye Meclisi seçimleri Türklerin siyasi birlikteliğini ortaya koyma yönünde önemli bir fırsat oldu. Seçimlerde Türkler ayrı, Rumlar ayrı sandıklarda kendi adaylarına oy verdiler. Seçimlerde, Enosis'e karşı mücadele veren Osmanlı Kırathanesi'nde örgütlenmiş bulunan Türk aydınlar büyük başarı kazandılar. Seçim sonuçları, adanın Türk halkı tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. Belediye Meclisi üyeliklerinden 5'ini Türkler, 6'sını ise Rumlar elde ettiler. Bu seçim Türk ve Rum nüfus oranına göre, Kıbrıs Türkleri açısından büyük bir siyasi zaferdi (Bozkurt, 2001b: 240-241).

1911 Trablusgarb ve 1912 Balkan Savaşları yenilgileri, Rumların Türkler aleyhinde cesaretlenmelerine sebep oldu. Bu yıllarda sürdürülen yoğun Rum propagandalarına karşı en önemli olay, Rumların Enosis girişimlerine karşı Türk halkının yaptığı 3 büyük miting oldu. Kışkırtmalara Yasama Meclisi de alet edilerek Meclis birleşimlerinde gergin anlar yaşanıyordu. Bir yandan Rum basını, bir yandan kilise, bir yandan Yunanlı provokatörler ve bir yandan da önde gelen Rum temsilciler, Rum halkına "Türk düşmanlığı" ve Enosis fikirleri aşıyorlardı. Bunlardan en fanatığı Yasama Meclisi eski üyesi Theodotou idi. Theodotou, 18 Ağustos 1911 tarihinde Rum halkına yayınladığı bir bildiride, İngiltere'de yaptığı temaları anlatarak, sömürge yönetiminden Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesini istediğini açıkladı. Balkanlarda oluşturulan ittifak neticesinde Osmanlı Devleti'nin mağlup olmasından cesaretlenen Rumlar, aynı taşkınlıklarını Kıbrıs'ta da camilere ve Müslüman Türk toplumuna saldırarak sergilediler. Bunun üzerine Yasama Meclisi üyesi Bodamyalızâde Mehmet Şevket Bey Vatan gazetesine verdiği demeçte, Rum basınının son birkaç hafta içinde yoğunlaştırdığı ilhak kampanyasına tepkisini ortaya koydu. Yasama Meclisi üyesi, Vatan gazetesinin başyazarı Bodamyalızâde Mehmet Şevket Bey'in girişimi ile Eylül ayı içinde üç büyük miting yapıldı. Türk toplumu bu mitinglerle Enosis'e ve Rum saldırılarına karşı tepkilerini bir kez daha ortaya koymuş oldu (İsmail, 2000: 48).

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Almanya safında girmesinden sonra İngiltere, 5 Kasım 1914'te yayınladığı "Krallık Konseyi Emri" ile Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ve Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu 1878 Antlaşmasını feshettiğini duyurdu. Bu duruma sevinen Yunanlılar, İyonya adaları ile Girit'i kendilerine veren İngiltere'nin eninde sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a vereceğine inanıyordu. İlhak kararından 3 gün sonra, 8 Kasım 1914'te İngiliz Yüksek

Komiserine bir mektup gönderen Başpiskopos, İngiliz yönetimini kararından dolayı kutlayarak, “Alınan kararı, Enosis’e ulaşmada bir adım olarak gördüklerini ve İngiltere’nin kararını olumlu bulduklarını ifade etti” (Gazioğlu, 2002a: 922–923).

İngiltere sözde, Rusların güneye inme politikasına engel olmak ve Osmanlı Devleti’nin güvenliğine yardımcı olmak amacıyla adaya yerleşmişti. Fakat 3 Mart 1918’de Rusya ile yapılan Brestlitowsk Antlaşmasıyla mezkûr tehlike ortadan kalktığı halde İngiltere, hem Osmanlı Devleti’yle yaptığı ikili antlaşmayı hem de uluslararası hukuku ihlâl ederek adayı iade etmedi. İngiltere’nin izlediği bu politikasında, Osmanlı Devleti’nin Trablusgarp (1911) ve I. Balkan (1912) Savaşlarında büyük bir yenilgiye uğraması ve I. Dünya Savaşı’nda müttefiklere karşı Almanya’nın safında savaşa girmesi rol oynadı.

Rumlar 1918’de Kıbrıs’ta siyasal örgütlenmelerini her zaman olduğu gibi tamamen Enosis üzerine kurmaya devam ettiler. Bu tarihten itibaren Rumların düzenlediği Enosis kampanyaları Türk-Rum gerginliğine sebep oldu. Adanın muhtelif yerlerinde zaman zaman sıcak çatışmalara sebep olan olaylar yaşandı. Rumların Enosis kampanyası Avrupa’da yayımlanan Rum gazetelerinin yaptığı propagandalar ile hem Avrupalı devlet adamlarınca hem de kamuoyunda taraftar buluyordu. Bu durum uluslararası arenada Rumları etkili ve yetkili kılarken Türk halkının haklarının korunmasını zorlaştırıyordu.

I. Dünya Savaşı’nın ardından Paris’te toplanan Barış Konferansı’nda, Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi konusunu yeniden gündeme getirmek isteyen Rumlar, 5 Aralık 1918’de 10 kişilik bir propaganda heyeti oluşturarak Londra’ya gönderdiler. Bu heyet 3 Ocak 1919’da Londra’ya ulaştı ve Yunan Dışişleri Bakanı Bolidis ile birlikte çalışmalara başladı. Savaştan mağlup çıktığı için Osmanlı’nın bu duruma karşı koyma şansı yoktu. Bunu bilen Kıbrıs Türk halkı, sesini dünyaya duyurabilmek amacıyla ulusal bir kongre toplama kararı aldı. Dönemin önde gelen aydınlarından Hacı Hafız Müftü Ziyai Efendi ve köy öğretmeni Mehmet Remzi Okan, kongrenin hazırlık çalışmalarına başladılar. Kıbrıs’ın dört bir yanındaki Türk köy ve kasabalarına hazırladığı bildiriye gönderen Müftü Ziyai Efendi, seçilecek temsilcilerin, 10 Aralık 1918 günü toplanacak olan kongreye gönderilmelerini istedi (Gazioğlu, 1996: 154).

10 Aralık 1918’de Lefkoşe’de Müftü Ziyai Efendi’nin başkanlığında açılan kongreye 200 delege katıldı. Delegeler, birbirlerinden aldıkları kuvvet ve cesaretle, tam bir birlik ve beraberlik havası oluşturdular. Oy birliği ile alınan kararlara göre; Kongrede Türklerin Enosis’e karşı olduğu, adanın Osmanlı Devleti’ne iadesinin gerektiği ve Müftü Ziya Efendinin Paris Kongresinde Kıbrıslı Türkleri temsil etmesi gibi kararlar alındı. Kongre kararları İngiliz yönetimi tarafından sert bir şekilde eleştirilerek reddedildi. Kongre bildirisine göre; Müftü Ziyai Efendi başkanlığında bir Kıbrıs Türk heyeti Paris’e giderek, orada İstanbul delegeleri ile temaslarda bulunacak ve Enosis’e karşı faaliyetler yapacaklardı. Ancak Rum heyetinin Londra, Paris ve Yunanistan’da kulis faaliyetlerinde bulunmasına ses çıkarmayan İngiliz yönetimi, Müftü Ziya Efendi ve Türk heyetinin Kıbrıs’tan çıkışını yasakladı (İsmail, 2000: 32).

Paris Kongresi’nde Rumlar, İngiliz baş delege Lord Curzon’dan Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı için yardım istediler. Curzon, Rumların bu taleplerinin şimdilik gerçekleşmeyeceğini, fakat ileride böyle bir durumun olabileceği yönünde Rumlara ümit verici açıklamalarda bulundu (Gazioğlu, 2002a: 923).

Aralık 1918’de toplanan Ulusal Kongre’de alınan kararları tüm dünyaya duyuran Türk halkı, Müftü Ziyai Efendi başkanlığındaki heyetin ada dışına çıkışına izin verilmemesi nedeniyle daha değişik yöntemlerle tepkisini göstermeye devam etti. Bu çerçevede 1919 ortalarında Kıbrıs Türk halkı adına önde gelen Türk temsilcileri tarafından İngiliz Sömürgeler Bakanı’na bir dilekçe gönderildi. Bu dilekçede 60 bin Türk’ün Enosis’e karşı olduğu bildirildi. İngiliz Sömürgeler Bakanı Lord Milner ise verdiği cevapta, “Müslüman Türk halkın isteklerinin inceleneceğini” belirtti (İsmail, 2000: 49).

Paris Kongresi’nden sonra adanın Yunanistan’a bağlanma ihtimalinin giderek yaygınlaşmaya devam etmesi, İngiliz yönetiminin Enosis’e sıcak bakması ve Osmanlı Devleti’nin duruma müdahale edebilecek durumda olmamasının meydana getirdiği umutsuzluk, Kıbrıs Türklerinin daha radikal arayışlar içine girmesine sebep oldu. Bu bağlamda adada bir ayaklanma başlatmak amacıyla eski ittihatçılardan oluşan bir takım gizli örgütlenmeler oluştu. Rum heyetinin eylemlerinin Türkler arasında yarattığı tedirginlik, adanın Türkiye’ye geri verilmesini savunan küçük bir partinin örgütlenmesine yol açtı. Partinin önderleri İttihad ve Terakki üyesi olan Kıbrıslı Sadrazam Kâmil Paşa’nın damadı Dr. Esat ile Dr. Behiç ve Hasan Karabardak’tı. Bu gurup Hristiyan Rumların Türklere karşı paskalya haftasında saldıracakları ihbarını almıştı. Bunlar bir ayaklanma ile birlikte Magosa’da bulunan Çanakkale savaşı esirlerini serbest bırakmayı tasarlıyorlardı. Ancak adanın yöneticilerinden Malcolm Stevenson’a yapılan ihbar neticesinde alınan önlemlerle bu kimseler tutuklanıp hapse atıldılar (Birinci ve İsmail, 2000: 78). Bunun üzerine tutuklamalarla yetinmeyen İngiliz yönetimi, İngiltere’nin Akdeniz donanmasından 50 kişilik makinelik tüfek birliğini bir önlem olarak hemen Lefkoşe’ye getirdi. Başarısız kalan ayaklanma girişimi ve tutuklamalar, Kıbrıs Türk’ünün Enosis’e karşı mücadelesinin hızını kesmedi.

Kıbrıs Türkleri, Kurtuluş Savaşı’nın başlayıp devam ettiği bu dönemde gelecekteki kaderlerinin kendilerine bağlı olduğuna inandıkları Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Kuvay-i Milliye hareketine maddi ve manevi yardımlarda bulundular. Kimileri bizzat Anadolu’ya gelerek Kurtuluş Savaşı’na katılırken kimileri de Kıbrıslı Türk toplumundan topladıkları parasal yardımları Türkiye’ye göndererek Milli Mücadeleye finansal destek sağladılar. Yunanlıların Türk ordusu karşısında mağlup olup Anadolu’dan çekilmesi Kıbrıs Türklerini bayram sevincine boğdu. Bu sevinç duyguları Türkiye lehinde düzenlenen geniş katılımlı mitinglerle kutlandı. İngiliz Sömürge Yönetimi Türklerin bu haklı sevinci karşısında baskı ve zulümleri daha da artırdı (Gazioğlu, 1996: 155).

Kıbrıs Misak-i Milli sınırlarına dâhil değildi. Türkiye, Lozan’da İngiltere’nin tek taraflı ilhakını tanımak zorunda kaldı. Artık Kıbrıs hukuki olarak İngiliz idaresine bırakılmış oldu. Bu durum, o güne kadar, adanın meşru sahibi olan Osmanlı Devleti’ne iade edileceğini düşünen Türk halkı üzerinde hayal kırıklığı meydana getirdi. Türk halkı, bir yandan Anadolu’daki Kurtuluş Savaşı’nın başarıya ulaşarak yeni Türk devletinin kurulmasını sevinçle karşılarırken, bir yandan da adanın Misak-ı Milli dışında kalmasından dolayı hayal kırıklığı içindeydi. Bu zorunlu tanımda Kurtuluş Savaşı’nın yorgunluğu büyük rol oynadı. İmparatorluk düşüncesinden vazgeçmiş olan Milli Mücadele kadrolarının her türlü haklarının müttetikler tarafından ihlâl edildiği bir ortamda Kıbrıs meselesi müdafaa edilebilir miydi? Bu önemli sorunun haklı olarak sorulması ve cevabının verilmesi gerekir. Ancak bu cevap herhalde ayrı bir araştırmayı gerekli kılar.

İngiliz tâbiyetine girmek istemeyen Kıbrıslı Türkler, Lozan Antlaşması'nın kendilerine tanıdığı "seçme haklarını" kullanarak Türkiye'ye göç etmeye başladılar. 1923–1925 yılları arasında 8.000 civarında Kıbrıslı Türk, Türkiye'ye göç etti. Kıbrıs Türklerinin Anadolu'ya göçü, azalarak da olsa, 1940 yılına kadar sürdü. Bu durum adada Türk nüfusun Rum nüfusa oranla azalmasına neden oldu. Kıbrıs'ta kalan Türkler ise, Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılâpları hızla benimseyerek, modern ve çağdaş bir toplum olma yolunda yoğun bir mücadeleye girmeye başladılar (Birinci ve İsmail, 2000: 75–77).

Kıbrıs Rumları ise kısa süren bir şaşkınlık ve durgunluk döneminden sonra, Enosis mücadelelerini bıraktıkları yerden sürdürmeye devam ettiler. Kıbrıs'ın hukuken İngiltere'ye geçmesinden sonra bu ülkedeki 1924 seçimlerini İngiliz İşçi Partisi'nin kazanması, Enosis'çi Rum önderlerini yeniden umutlandırdı. İngiliz İşçi Partisi, baştan beri Rumların Enosis emellerine sempatiyle bakıyordu. Bu durumun bir sonucu olarak Kıbrıs Başpiskoposu Kyrillos hiç zaman kaybetmeden İşçi Partili Sömürgeler Bakanı'na bir mektup göndererek Enosis taleplerini tekrarladı (Gazioğlu, 1996: 158).

1930 yılı başlarında Yasama ve Danışma Meclisi seçimleri yapıldı. 5 üyeden 1'i Türk, 4'ü Rum üye seçildi. Meclise giren Necati Özkan Türk toplumunun lideri olarak öne çıktı. Necati Özkan liderliğinde II. Milli Kongre toplandı. 210 delegenin katılımı ile 1 Mayıs 1931'de Lefkoşe'de toplanan Milli Kongre, İngilizlere ve Rumlara karşı izleyecekleri siyaseti belirledi (İsmail, 1998b: 28). Kongre, yürütme yetkisi bulunan Merkez Heyeti'ni seçti. Kurtuluş Savaşı'nın başlarında Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında kurulan Temsil Heyeti gibi görevler yüklenen Merkez Heyeti, Enosis'in reddini ve İngiliz yönetimine karşı Kıbrıs Türk toplumunun haklarını savunmakla görevliydi. Merkez Heyeti ilk icraatını İngiliz yönetimin görevlendirdiği Müftüye karşı, Türk toplumunun haklarını savunması için Said Hoca'yı müftülüğe seçerek gerçekleştirdi. İngiliz Sömürge Yönetimi, Merkez Heyetini ve almış olduğu kararları tanımayacağını açıkladı (Bozkurt, 2001a: 11).

Atatürk devrimlerinin Kıbrıs Türkleri arasında her geçen gün daha çok taraftar bulmasından dolayı İngiliz yönetimi gittikçe daha fazla rahatsız olmaya başladı. Türkiye ile paralel olarak 1928'de Lefkoşe'de Muallim Hürremzâde Hakkı Efendi başkanlığında toplanan öğretmenlerin, Harf Devrimi'ni benimseyerek okullarda Latin harfleri ile öğrenime geçilmesi yönünde karar almaları, İngiliz yönetiminin endişelerini büsbütün artırdı. İngiliz yönetiminin endişelenmesine sebep olan durum, Kıbrıs Türklerinin her geçen gün Türkiye ile daha fazla yakın ilişki içinde olmaları ve sıcak temaslarda bulunmalarıydı (Birinci ve İsmail, 2000: 218).

Buna paralel olarak Atatürk'ün ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni harflerle yayınlanmaya başlayan Söz gazetesine para yardımı yapması ve Kıbrıs'ta görevli Türk Konsolosu Asaf Bey'in Türk önderlerle kurduğu sıkı ilişkiler, İngiliz yönetimini huzursuz eden diğer bir etkeni. Türkiye, daha sonra 1935'te "Ses" ve 1942'de yayımlanan "Halkın Sesi" gazetelerine de "gizli" kaydıyla maddi ve teknik yardımda bulundu (Birinci ve İsmail, 2000: 298–299). Kıbrıs, Girit ve Oniki Ada misali, ana kucağından zorla koparılmış bir evlat gibiydi. Türkiye'nin amacı, evladını yanına alması bile, onun güven içinde müreffeh bir hayat yaşamasını sağlamaktı.

Her ne kadar Lozan'da Kıbrıs'ın İngiliz yönetiminde kalmasına engel olunamadı ise de, M. Kemal Atatürk, Kıbrıs'ın Türkiye açısından ne kadar önemli

olduğunun bilincindeydi. Prof. Dr. Derviş Manizade “Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın” adlı eserinde, Atatürk’ün Kıbrıs hakkındaki görüşünü şöyle anlatır:

Atatürk, Antalya’da yapılmakta olan bir askeri tatbikat sırasında kurmay subaylara:

“Türkiye’nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?” sorusunu sorar. Kurmay subayların görüş ve düşünceleri ile cevaplarını büyük bir dikkatle dinledikten sonra elini haritaya uzatır ve Kıbrıs’ı işaret ederek şöyle der:

“Efendiler! Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs’a dikkat ediniz. Bu ada bizim için mühimdir” (Birinci ve İsmail, 2000: 277).

Rumlar açısından uzun bir suskunluk döneminde sonra 20 Ekim 1931 isyanı patlak verdi. Rum üyeler, İngiliz valinin hazırladığı vergi tasarısını reddederek istifa ettiler. Kilisenin liderliğinde tüm Rumlar Enosis sloganları atarak, Yunan Ulusal Marşı’nı söyleyerek sopa, taş ve silahlarla saldırıya geçti. 5 bin kişilik bir kalabalık topluluğun yağmalayıp yaktığı vali konağına Yunan bayrağı çekildi. İsyanın görünür sebebi İngiliz Yönetiminin koyduğu ağır vergiler ve yerel yönetimlere yeterli derecede hak tanınmamasıydı. Ancak perde arkasında Rumların Enosis istekleri vardı (Mütercimler, 1990: 49). Türkler, Rumların bu niyetlerini bildikleri için İngiliz Yönetimi yanlış bir politika izlemek zorunda kaldılar. Ancak 1931 isyanı ile başlayan terör ve anarşi döneminde İngiliz yönetimi sert önlemler alarak hem Rumların hem de Türklerin tüm siyasal ve kültürel faaliyetlerini yasakladı. 1931 isyanından en fazla zarar gören taraf Türk tarafı oldu. Bundan sonraki dönemlerde II. Dünya Savaşı rüzgârlarının esmeye başlamasıyla İngiliz Yönetimi sert önlemlerini artırdı. Yasaklardan dolayı Türk toplumu örgütsüz, gazetesiz bir döneme girdi. Kıbrıs Türkünün bu “fetret devri” 1942’de Dr. Fazıl Küçük’ün “Halkın Sesi” gazetesini çıkarmaya başlamasına kadar sürdü (Bozkurt, 2001a: 13).

1941 baharında Kıbrıs’a İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ile birlikte gelen Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Türk halkı tarafından coşkuyla karşılandı. Bu durum adadaki Türklerin moralini hayli yükselterek siyasal alanda faaliyette bulunmalarına sebep oldu. 23 Nisan 1944’te Dr. Fazıl Küçük Kıbrıs Türk Halk Partisi’ni kurdu. Dr. Küçük’ün Genel Sekreterliğe getirildiği partinin mücadele hedefi şöyle açıklanmıştır: Enosis’e ve muhtariyete karşı çıkmak. Çeşitli dairelerde yüksek mevkilere Rum unsurlarından yapılan haksız atamaların protesto edilmesi ve Türklere de yer verilmesi için mücadele etmek. Rum cemaatinin resmi dini olan “Yunan Ortodoks” dendiği gibi, Türk cemaati için de “Türk Müslüman” denmesi. Rum cemaati gibi Türk cemaatinin de bağımsız bir cemaat reisine sahip olması için lazım gelen kanun ve tertibatın alınması. Türkiye’de öğrenim gören avukatlara da Kıbrıs’ta çalışma izni verilmesi (Bozkurt, 2001b: 242–243).

Kıbrıs Türkleri Enosis’e karşı daha örgütlü bir mücadele yolu seçip yeni yeni örgütler kurarken, II. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru, Rumların Enosis faaliyetlerinde de gözle görülür bir artış ortaya çıkmaya başladı

1941’de kurulan Komünist AKEL partisi daha önce kurulan Komünist Kıbrıs İşçi Federasyonu (PEO), kilise ve diğer Rum örgütler, hep birlikte yoğun bir Enosis propagandası sürdürdüler. Nitekim 14 Nisan 1943’te yapılan belediye

seçimlerine Enosis sloganı altında giren AKEL, 3 büyük belediyede seçimleri kazandı (Gazioğlu,1996: 241).

Enosis'çilerin bir başka ilhak girişimleri de, İngiliz Sömürgeler Bakanı Sir Cosmos Parkinson'un 1944 Ağustos'unda adayı ziyaret etmesi sırasında gerçekleşti. Başta PEO olmak üzere tüm solcu ve sağcı Rum kuruluşlar Sir Parkinson'a vermek üzere hazırladıkları muhtırada, Enosis isteklerini dile getirerek, binalarını ve meydanları Yunan bayrakları ile donatmışlardı (Alasya, 1992: 86–87).

Bu duruma tepki gösteren Türk işçiler ise, başta PEO olmak üzere üye oldukları Rum sendikalarından istifa ederek, ayrı Türk sendikalarında örgütlenme gereğini duydular. Türk işçiler, 22 Ağustos 1944'te, Hasan Şaşmaz önderliğinde Güneş Türk İşçi Birliği'ni kurdular ve 27 Aralık 1942'de Niyazi Dağlı başkanlığında kurulan Türk Amele Birliği ile birleşerek, 15 Ekim 1944'te Lefkoşe Türk İşçiler Birliği'ni meydana getirdiler. Birliğin amaçlarından ilkinin Enosis'e karşı mücadele, ikincisinin Kıbrıs'taki tüm kuruluşları bir çatı altında toplamak ve Enosis'e karşı tek vücut olmak, üçüncüsü ise belediye seçimlerinde tek vücut olarak çalışmak olduğu belirtiliyordu (İsmail, 2000: 89–90).

Mayıs 1949'da yapılan belediye seçimlerinde Enosis'çi Rum milliyetçileri %60, Rusya'nın desteğindeki komünistler %40 oy aldılar. Bu seçim sonucunda doğrudan Enosis isteyen milliyetçi sağcı Rumlar ile özerk yönetim isteyen solcular (AKEL) arasında bölünme ve çekişmeler başladı (Hasgüler, 2002: 150–153). Belediye seçimlerine Türkler iki ayrı ekip halinde katıldılar. Seçimlerden sonra iki grup birleşerek Kıbrıs Milli Türk Birliği adında siyasal bir parti kurdular. Partinin Genel Sekreterliğine, Türk haklarının elde edilmesi için İngiliz Yönetimi ile yasal yollardan mücadele edilmesi gerektiğini savunan Dr. Fazıl Küçük seçildi (Gazioğlu, 2002a: 930).

Bu dönemde Enosis'e karşı en etkili mücadele, KATAK (Kıbrıs Türk Kurumları) Federasyonu tarafından verildi. Adadaki tüm kurum ve kuruluşları bir çatı altında toplayan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (İlk Başkanı Faiz Kaymak, 1957'den itibaren R. Rauf Denktaş), 1949'dan itibaren Enosis'e karşı mücadelelerin önderliğini yapmaya, dünyaya Kıbrıs Türkünün sesini duyurmaya ve Kıbrıs davasını Türkiye'ye mal etmeye yönelik büyük bir çaba içerisine girdiler (Bozkurt, 2001b: 243–244).

İngiliz Sömürge Yönetimi 1931 isyanından beri Kıbrıs'ta uyguladığı sıkıyönetim, baskı politikası ve sansürü II. Dünya Savaşı sonlarında gevşetmeye ve özerk bir yönetim oluşturma çabası içine girmeye başladı. Bu yönde peş peşe plânlar hazırladı. Bu plânlar şunlardır:

- 1947 Lord Winster Plânı
- 1948 Jackson Plânı
- 1955 Birinci Mac Millian Plânı
- 1955 ikinci Harding Plânı (Kasım 1955- Ocak 1956)
- 1956 Radeliff Plânı
- 1958 İkinci Mac Millian Plânı
- 1958 Spaak (Nato Genel Sekreteri) Plânı

Bu plânların ortak özelliği, adadaki İngiliz egemenliğinin sürdürülmesi temeline dayanmasıydı (Bozkurt, 2001a: 13). İngiliz Sömürge Yönetimi adada egemenliğini devam ettirmeye çalışırken Rumlar doğrudan Enosis kampanyalarına hız verdiler. 1947'de yapılan Başpiskoposluk seçimini fanatik Enosis'çi Girne piskoposu Makarios kazandı. 15 Ocak 1950'de kilise Plebisit

(halk oylaması) yaptı. Kilise denetiminde ve papazların gözü önünde yapılan oylamaya sadece Rumlar katıldı. Oy pusulaları Enosis'e "Evet" ve "Hayır" şeklinde düzenlenmişti. Kıbrıs Türk Toplumunun protesto ettiği Plebisit'in sonucu %96 oranında evet çıktı. Başpiskopos Makarios'un daha önce itiraf ettiği "Neticesi önceden malûm" Plebisit'in kabul edilmeyeceği daha önce İngiliz Yönetimi tarafından açıklanmıştı (Alasya, 1992: 21).

3.2. Türk Dışışlerinin "Kıbrıs Davası"na Sahip Çıkması

II. Dünya Savaşı'ndan sonra "Kıbrıs meselesi" uluslararası sorun oldu. Kıbrıs'ın NATO Üssü olarak kullanılmasını isteyen ABD ile Akdeniz'e yerleşmek isteyen SSCB duruma müdahil olmaya başladılar. Yunanistan Enosis için BM'e başvuruda bulunurken, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (CHP ve DP) İngiltere'nin Kıbrıs statüsünde herhangi bir değişikliğe gitmeyeceğini ifade ederek, Lozan Antlaşmasına sadık olduklarını ifade ettiler.

Yunanistan, Batı Trakya Türklerini asimilasyona uğratmak veya göçe mecbur bırakmak için elinden geleni yaparken, Türkiye'nin dış işlerini yönetenler gafletlerine devam etmişler ve "Türkiye'nin Kıbrıs diye bir meselesi yoktur" şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardı. Ancak daha sonra Türk kamoyunun ve basınının tepkisi üzerine ve Başbakan Adnan Menderes ile Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun gayretleriyle Kıbrıs, Türkiye'nin milli dış politikası haline geldi. Lozan'a rağmen Kıbrıs, anlaşma yoluyla Türkiye'nin garantörlüğüne kavuşturuldu (Edibali, 1974: 64).

Yunanistan 1952'den beri Kıbrıs Meselesini birçok kere BM Genel Kurulu'na götürerek ilhak politikası doğrultusunda çözüm yolları aramaktaydı. Ancak BM her seferinde görüşmeleri ret edince Rumlar tedhiş ve terör faaliyetlerine başladılar (Olgun, 1990: 37). Bu amaçla gerilla hareketinde uzman Kıbrıs asıllı Albay George Grivas liderliğinde EOKA adıyla bilinen tedhiş örgütü kuruldu. Hayatları pahasına da olsa Enosis'i gerçekleştirmeye çalışacaklarına yemin eden EOKA üyeleri 1 Nisan 1955'te ilk bombalarını patlatarak resmen eylemlerine başladılar (Alasya, 1987: 21). EOKA'nın amacı önce İngilizleri adadan atmak ardından da topyekün bir imha hareketiyle (Akritas Plânı) Türk halkını yok ederek adayı Yunanistan'a bağlamaktı. EOKA'cılar kuruluşundan kısa bir süre sonra İngilizlerin adadan ayrılmasını beklemeden 21 Haziran 1955'ten itibaren Türklere saldırmaya başladı (Cumalıoğlu, 2001: 20).

Adanın, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'nin muhalefetine rağmen Yunanistan'a ilhak edilmek istenmesi, adada Türkler ile Rumlar ve ada dışında Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs uyuşmazlığı diye adlandırılan mücadele ve çatışmaların ortaya çıkmasına sebep oldu (Gazioğlu, 1994: 245).

1954 yılından beri Kıbrıs uyuşmazlığı, Türkiye'nin dış politikasının ana konularından biri haline geldi. Kıbrıs'ın, daha önce Türkiye'ye ait olması, Anadolu'nun güneydoğu kıyılarına yakın bulunması dolayısıyla güvenliğini kontrol eden stratejik bir yer işgal etmesi, adada büyük bir Türk cemaatinin yaşaması ve bu cemaate karşı girişilen baskı ve insanlık dışı hareketler Türkiye'nin Kıbrıs uyuşmazlığında taraf olmasına neden oldu. Türk Hükümetinin, uyuşmazlığı başından beri ilgili devletler arasında yapılan müzakereler ile çözmek istemesi, Yunanistan'ın ilhak politikası gütmesi sebebiyle mümkün olmadı. Kıbrıs uyuşmazlığı iki milli cemaatin çatışması sonucu Yunanistan'da ve Türkiye'de milli bir dava haline geldi. Kıbrıs uyuşmazlığının bu niteliğe bürünmesi kendisini Türk dış politikasının ana konularından biri haline getirdi. Bu durum, Kıbrıs

uyuşmazlığının günümüze kadar sürmesine, bütün dış politikamızı etkileyen bir sorun olmasına ve bu politikanın yönünün belirlenmesinde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Kıbrıs uyuşmazlığı bir başka açıdan Türkiye'nin izlemekte olduğu dış politika başarısının bir ölçüsü olmuştur. Kıbrıs uyuşmazlığında, Türkiye'nin menfaatlerini koruması ve karşı karşıya kaldığı bu engelleri yenebilmesi için özellikle son zamanlarda izlenen dış politikanın gözden geçirilmesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2004: 175–179).

Kıbrıs uyuşmazlığının ortaya çıkmasına başlangıç olarak 1954 yılını ele aldık. Bu tarihi başlangıç almamızın sebebi Kıbrıs uyuşmazlığının 1954 yılında resmen uluslararası bir uyuşmazlık niteliği kazanmasıdır. Kıbrıs uyuşmazlığı Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin bir iç sorunu olarak daha önce var olan bir gerçektir. Bu bakımdan Kıbrıs uyuşmazlığını adadaki milliyetçilik hareketini uyandıran yerli Ortodoks kilisesinin kuruluş ve faaliyetlerine bağlamak mümkündür. Ada Rumları arasında Yunanistan'la birleşme isteği ve emeli oluşturulduktan sonra Rumlar, Kıbrıs Osmanlıların egemenliği altında iken ve sonradan İngiliz yönetimi ve egemenliği devrelerinde de Yunanistan'la birleşme isteklerinde bulunarak ayaklandılar. Fakat bu hareketler Yunanistan'ın 1951 yılında İngiltere'ye yaptığı resmi başvuruya rağmen 1954 yılına kadar hiç değilse şeklen bir iç sorun olarak kaldı. Kıbrıs uyuşmazlığı tarihte daha geniş bir çerçevede içinde ele alınırsa, aslında Türk-Elen milletlerinin münasebet ve mücadelelerinin dönüm noktalarından biri olduğu açıkça görülür. Kıbrıs uyuşmazlığı, uluslararası bir uyuşmazlık olarak ilk defa 1954 yılında Yunanistan Hükümeti tarafından bir şikâyet konusu olarak BM Genel Kurulu önüne getirildi. Şikâyetin konusu; Kıbrıs adası halkına kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi olan “self-determination” hakkının verilmesiydi. Bu başvuru ile ada Rumlarının istekleri Yunanistan tarafından açıkça ele alınarak destekleniyordu. Yunanistan Hükümeti'nin bu yeni politikasının hedefi II. Dünya Savaşı'ndan sonra beliren sömürgeci aleyhtarlığı akımından yararlanmaktı (Bilge, 1996: 338).

Türkiye, ilk başta Kıbrıs uyuşmazlığını, hür dünyanın bir dayanışması olarak ele aldı. Bu sebeple müttefik devlet, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki ilişkilerin bozulmasını istemediğinden soruna daha sağduyulu davranarak gerginlik yaratacak açıklamalarda bulunmaktan kaçındı. Yapılan resmi beyanlardan uyuşmazlığın ortaya çıkma sürecinde sadece Yunanistan'ı dolaylı olarak uyarmaya çalıştı. Bu sebeple Türkiye'deki gerginlik ve adadaki Türklerin Yunanistan'ın tahriklerine cevap verme teşebbüsleri genel olarak önlenmişti. Bununla ilgili olarak, BM tarafından uyuşmazlığın görüşülmesi ilk yıl reddedilince bunun memnuniyet verici bir durum olduğu ifade edilmişti (Fırat, 1999: 555).

Uyuşmazlık Yunanistan tarafından resmen ortaya atılmadan önce Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bir gazetecinin sorusu üzerine 20 Ağustos 1951 günü Kıbrıs hakkında şu demeci vererek:

“Ülkemize nisbetle coğrafi ehemmiyeti, oradaki soydaşlarımızın mühim bir kitle teşkil etmesi ve tarihi bağlarımız dolayısıyla Kıbrıs'ın durumunun bizi çok yakından alakadar etmesi gayet tabiidir. Adanın bugünkü hukuki vaziyetinin değişmesi için bir sebep görmemekteyiz. Fakat bu vaziyette herhangi bir değişiklik ciddi surette mevzu bahis olacak olursa, bunun bizsiz ve o zaman mevzu bahis edebileceğimiz haklarımıza aykırı bir şekilde yapılmasına imkân bırakmayız. Türkiye bu mevzu hakkındaki durumunu gereken taraflara açık ve dostane bir şekilde anlatmakla beraber, ortada çalkalanan münakaşa ve gösterilerden ihtiyat

ve temkinle uzak durmaya çalışmaktadır. Çünkü bugün hür dünyanın içinde bulunduğu ve bütün hür ve dost devletlerin kayıtsız, şartsız tesanüdünü icabettiren ölüm kalım vaziyetinde, böyle lüzumsuz suítefehhüm mevzularının hiç yoktan, ortaya çıkarılmasını asla caiz görmüyoruz.” Türkiye’nin o dönemdeki görüşünü ifade etti (**Hürriyet**, 20 Ağustos 1951). Fuat Köprülü, bir milletvekilinin Türkiye’nin Kıbrıs politikası ile ilgili sorusu üzerine 1 Nisan 1954 günü TBMM’de yaptığı konuşmada şu cevabı verdi:

“Dost ve müttefik Yunanistan hükümet temsilcileriyle yaptığımız görüşmelerde Kıbrıs üzerinde herhangi bir muhabere veya müzakere cereyan etmiş değildir. Bunun sebebi, Türkiye’nin Kıbrıs meselesi diye bir meselenin mevcut olmadığı mütalaasında bulunması ve Kıbrıs’ın halen İngiltere’ye ait olduğuna göre, bu ada hakkında Yunanistan’la ikili konuşmalar yapılmasının caiz olmamasıdır. Günün birinde Kıbrıs’ın İngiltere ile müzakereye mevzu olması halinde, pek tabii, bu adada mühim bir Türk ekalliyeti bulunması keyfiyeti bizim de söz sahibi olmamızı istilzam edecektir. Kaldı ki, biz bu adanın bugünkü statüsünde bir değişiklik yapılması lüzumuna kani değiliz” diyerek Türkiye’nin Kıbrıs’la ilgili resmi görüşünü dile getirdi (**Hürriyet** 1 Nisan 1954).

Yunan şikâyeti 4 Aralık 1954’te BM Genel Kurulu Siyasi Komisyonunda görüşülürken daimi delegemiz Selim Sarper de konuyu, Doğu Akdeniz’in barış ve istikrarı açısından ele alarak bu bölgede tahriklerin zararlı olacağını belirtmiş ve İngiltere hükümetinin ada halkına aşamalı bir muhtariyet vereceğine inandığını açıkladı. Yunanistan’ın şikâyetini, BM Siyasi Komisyonu, Yeni Zelanda’nın teklifi üzerine Genel Kurul’da görüşülmemesine karar verdi. Bu kararın alınmasında, o zaman ABD’nin Yunanistan’a karşı diplomatik tepkide bulunmasının sebep olduğu, yabancı basın tarafından dile getirildi. Başbakan Adnan Menderes, BM’in bu kararını “Kıbrıs meselesinin kapanması” şeklinde yorumladı. Adnan Menderes, Anadolu Ajansına 8 Aralık 1954’te verdiği demeçte bu yorumunu ve temennisini şöyle ifade etti:

“Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs meselesi hakkında aldığı karar, bu husustaki müzakereye devam olunmasının caiz görülmediğini sarahatla ifade etmekle, bu işe son vermektedir. Yunan resmi makamlarının bu mesele dolayısıyla ortaya çıkan hadiselerden aramızdaki dostluğun haleldar olmaması için gayret sarfettiklerini ve tedbirler aldıklarını belirten ifadelerini memnuniyetle kaydetmekteyiz. Bu mesele kapandığı için artık müttefikimiz Yunanistan’la aramızdaki dostluğun gölgelenmemesine dikkat ve itina göstermek zamanı gelmiş bulunuyor. Esasen ilk günden beri itidalini muhafaza etmiş ve dostluk hisleriyle ittifakımızın manevi vecibelerine riayette asla kusur etmemiş bulunan Türk Hükümeti, bu görüş ve inanca iki memleket münasebetlerinin yeni inkişafıya mazhar olması yolundaki gayretlerine samimiyet ve azimle devam edecektir” (**Hürriyet**, 8 Aralık 1954).

Türkiye’nin, Kıbrıs uyuşmazlığının çıktığı ilk yıllarda konuyu müttefikler arası bir sorun olarak ele alması ve İngiltere’yi desteklemesi sonradan Yunanistan’ın Türkiye’yi sömürgecilik taraftarı olarak suçlamasına neden oldu (Bilge, 1996:340).

BM’nin 4 Aralık 1954’te aldığı karar Kıbrıs uyuşmazlığını sona erdiremedi. Aksine, ada içinde ve Yunanistan’da protestolar, taşkınlıklar hatta tedhiş hareketleri devam etti. Bu durumda İngiltere Hükümeti uyuşmazlığın, üç ilgili devlet, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında çözülmesi için Londra’da bir konferans toplamaya karar verdi. Karar İngiltere Başbakanı A. Eden tarafından 30 Haziran 1955 tarihinde Avam Kamarası’nda açıklandı. Bu

açıklamaya göre konferans için bir gündem tesbit edilmedi. Fakat konferansın konusu, Kıbrıs dâhil Doğu Akdeniz’de İngiltere, Yunanistan ve Türkiye’yi ilgilendiren stratejik durum ve diğer sorunlar olarak belirtildi. Konferans doğrudan doğruya Kıbrıs’ı ilgilendirdiği halde, konusunun böyle dolambaçlı bir şekilde ifade edilmiş olmasının sebebi, Yunanistan’ın, Türkiye’yi Kıbrıs uyuşmazlığında taraf olarak tanımak istememesiydi. Dolayısıyla Yunanistan’ın bu daveti redetmesini önlemek için bunun alınmış bir tedbir olduğu düşünülebilir (İnan, 1993: 48). Gerçekten Yunanistan’ın bu tutumu karşısında, Türkiye 1954–1958 yılları arasındaki ilk devrede Yunanistan’a ve dünya kamuoyuna Kıbrıs meselesinde taraf olma sıfatını kabul ettirmek için çok çalıştı. Yunanistan, daveti kabul etmekle beraber Londra Konferansını tereddütlerle karşıladı. Bu tereddütün sebepleri Türkiye’nin taraf devlet sıfatını resmen kabul etmek durumuna düşmek, konferansda Türkiye ile bir anlaşmaya varılmazsa, adada İngiltere’nin egemenliğinin devamına bir gerekçe sağlamak ve nihayet konferansa Kıbrıs’lı Rumların çağırılmamış olmasıydı. Türkiye ise taraf devlet sıfatını kabul ettirmek ve görüşlerini açıklamak için konferansı bir fırsat olarak görüyordu. Kamuoyu ve muhalefetin baskısı altında olan İngiliz Hükümeti, konferansı toplamakla belki uyuşmazlığa çabuk ve kolay bir çözüm yolu bulunmadığını göstermek istiyordu (Bilge, 1996: 341).

Londra Konferansı 29 Ağustos’tan 7 Eylül 1955’e kadar devam etti. Fakat bir sonuca varılamadı. Konferans görünüşte İstanbul’da 6–7 Eylül’de Rum aleyhtarı gösteriler üzerine dağılmış ise de, gerçekte ilgili devletlerin görüşleri çok farklı olduğundan başka türlü sonuçlanması mümkün değildi. Konferansta, İngiltere egemenlik kendisinde kalmak şartıyla Kıbrıs’a yerel bir özerklik vermeye razı olmakla beraber, adanın savunmasına Yunanistan ve Türkiye’nin katılması gerektiği görüşünü savundu. Yunanistan, Kıbrıs halkına self-determination prensibinin uygulanmasını istedi. Türkiye ise hem yerel özerklik verilmesine hem de self-determination prensibinin uygulanmasına karşı çıkarak mevcut statükonun korunması, statüko korunmayacaksa Osmanlı Devleti’nin doğal mirasçısı olarak adanın kendisine iadesini istedi (Akşin, 2000: 217).

Türkiye, Londra Konferansına katılmadan önce izleyeceği politikayı Başbakan Adnan Menderes’in ağzından açıkladı. Adnan Menderes Kıbrıs hakkında 24 Ağustos 1955’te gazetecilere verdiği demeçte çok sert diplomatik bir dil kullanarak Yunanistan’ı gerçekçi olmayan politikalar peşinde koşmakla eleştirdi. Yunanistan’ın Türkiye’nin uyarılarına aldırmadan Kıbrıs’ın ilhakı peşinde koşmaya devam etmesi Başbakanın bu şiddetli tepkisine yol açmıştı. Başbakanı böyle sert diplomatik bir dil kullanmaya sürükleyen diğer bir sebep, Kıbrıs Türklerinin 28 Ağustos 1955’te toptan soykırıma uğratılacağı haberinin yayılmasıydı. Adnan Menderes demecinin başında bu soykırım haberine temas ederek üstü kapalı bir şekilde, Kıbrıs’a müdahale edilebileceği imasında da bulundu. Başbakan Menderes:

“Kıbrıs meselesinde tahrikçilerin takındıkları tavır ve söylenen sözler, bizleri haklı endişelere sevketmiş bulunuyor. 28 Ağustos’un Kıbrıs’taki soydaşlarımız için bir katliam günü olacağını terörist bir eda ile mütemadiyen ilân edip durmaktadırlar. Adadaki Rum halkının yıllardır devam eden gayet şiddetli tahrikleri neticesinde galeyana getirilmiş olduğu ve bu halkın silahlandırılması teşebbüs ve hareketlerinin de çok ilerlemiş bulunduğu söyleniyor. Ani bir hareket, şuursuz ve caniyane bir teşebbüs, telafisi gayri mümkün neticeler doğurabilir. Maalesef biz bugün bu kadarını dahi teemmül

etmek mevkiine gelmiş bulunuyoruz. Hareket ani olabilir. Mahalli hükümet hazırlıksız bulunabilir. Oradaki halkımız, son devrelere kadar, tahrik edilmiş ve silahlandırılmış bir ekseriyet karşısında masum, hareketsiz ve silahsız bulunabilir. Fakat hiçbir zaman onların bizim için dahi müdafaasız kalacakları manasını tazammun etmez. Bu bakımdan büyük bir endişe ve heyecan içinde bulunan Kıbrıs'lı soydaşlarımızı tatmin etmek ve müsterih kılmak isteriz" dedi. Adnan Menderes, demecinin devamında "... (bu demeci) Yunan dost ve müttefiklerimizi esaslı bir hatadan tahzir maksadiyla yapmaktayım. İşler hiçbir tedbirin tesir etmeyeceği bir safhaya götürülmeden önce, belki makul bir hal yoluna girebilir ümidiyle huzurunuzda konuşmaktayım." dedikten sonra Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak için ileri sürdüğü self-determination hakkındaki görüşünü şöyle dile getirdi: "...Nüfus ekseriyetine göre herhangi bir bölgenin kaderinin tayin edilmesi prensibi, bu dünyada ve böylesine parçalı olarak tatbik yeri bulmuş değildir. Bir vatan, terzinin önündeki kumaş parçası gibi neresinden istenirse kesilebilir bir meta değildir. O, esas itibariyle etnik hakikate dayanmakla beraber coğrafi, siyasi, iktisadi ve askeri bir bütün teşkil etmek bakımından türlü amillerin tesiri altında, tarihi hadiselerin gösterdiği istikamette hudutlar çizilen bir coğrafya parçasıdır. Vaktiyle Garbi Trakya için Lozan'da biz plebisit (halkoylaması) istemiştik. Buna şiddetle itiraz eden Yunanistan olmuştur. O günkü iddia ve delillerini bugün kendilerine karşı kullanmak kolaydır" (**Hürriyet**, 24 Ağustos 1955).

Adnan Menderes, Yunanistan'ın self-determination isteğinin de gerçekçi olmayan bir politika olduğunu söyledi: "Yunanistan bir nevi irredentizm politikası ile işe başladı. Hatta buna biraz da pek yakışık kalır tarafı olmasa dahi emperyalizm karıştı. Girit'ten, şuradan buradan işe başladı. Bir bakıma, bu irredentizm, muvaffak olmuş gibi görünüyor. Fakat muhasebesi tam yapıldığı taktirde bu politikanın, hem Yunanistan için hem de Türkiye için şehametli olduğunu kabul etirmeye imkân yoktur. Girit alındı, şurası burası alındı, daha da birçok yerler alınacak sanıldı. Ankara'ya kadar gidildi ve hadiseler, oralarda asırlardan beri Türklerle yanyana, kucak kucağa yaşayan soydaşlarının tarihte misli görülmemiş bir tasfiyesi ile nihayet buldu. Girit'i almak metodlarının, Kıbrıs'ta tekrar edilmekte olması, ister istemez Türkleri, Yunan irredantizm hareketlerinin başlangıcından bugüne kadar olan seyrini hatırlamaya sevk ediyor. Kıbrıs'taki bir avuç ekseriyetlerine istinad ederek, dünyanın başına yeni yeni gaileler açmak isteyenlere, ister istemez "Ankara önünde ne işiniz vardı?" sualini sorma zarureti hissettiriyor. Adnan Menderes bundan sonra Türkiye'nin Kıbrıs politikasını şöyle açıklamaya devam etti: "Kıbrıs Anadolu'nun bir devamından ibarettir ve onun emniyetinin esas noktalarından birisidir. Bu itibarla onun bugünkü durumunda bir tebeddül mavzuu bahis olursa, bunun teknik esaslara değil çok daha muhim ve esaslı olan diğer hakikatlere ve mesnedlere göre halledilmesi ve Türkiye'ye raci olması lazım gelir. Londra'ya gidecek olan heyetimiz statükonun muhafazasını asgari şart olarak müdafa edecek; statükonun muhafazası, her türlü ihtilafları men edecek bir haldir" (**Cumhuriyet**, 24 Ağustos 1955).

Londra Konferansında Türk heyeti, Başbakanın demecinin genel çerçevesi içinde Türkiye'nin görüşünü dile getirdi. Heyet Başkanı Fatin Rüştü Zorlu 1 Eylül 1955'te yaptığı basın açıklamasında Türkiye'nin Kıbrıs'a ilgisinin sebeplerini sıralayarak Yunanistan'ın self-determination prensibinin kabul edilemeyeceğini

belirtti. Daha sonra Kıbrıs'ın geleceği hakkındaki Türkiye'nin politikasını açıkladı.

Fatin Rüştü Zorlu, ilk önce Türkiye'nin Lozan Antlaşmasının 16. maddesi ile Kıbrıs üzerinde ileride yapılacak değişiklikler hakkında feragatta bulunduğu yolundaki Yunan iddiasını Lozan Konferansı zabıtlarına dayanarak reddetti. Türkiye'nin taraf devlet sıfatını böylece koruduğunu şöyle dile getirdi: *"Türkiye, Kıbrıs için kendisinden ayrılan arazinin mukadderatını kati bir şekilde tayin etmekle kalmamış, muahedenin imzası sırasında akibeti henüz belli olmayan arazi üzerinde de istikbale matuf bir taahhüt altına girmeyi reddetmiştir. Görülüyor ki Lozan muahedenamesi gayet sarihdir. Yani bu muahedanamenin yukarda işaret ettiğim 16, 20 ve 21'inci maddelerinin tadiline gidilmiş olur. Bu adanın mukadderatı ancak Türkiye ile İngiltere arasında tayin edilebilir. Zira Lozan Muahedesinin aktolunduğu tarihte, Kıbrıs hakkındaki alakalılar yalnız ve yalnız Türkiye ve İngiltere'ydi. Çünkü biri bu ada üzerindeki hâkimiyet hakkını terkeden devlettir, diğeri de adayı kendi hâkimiyetine ilhak etmiş olan devlettir. Kıbrıs'ta İngiliz hükümranlılığı mutlak olarak baki kaldıkça bizim de akitlerden neşet eden durumumuzda bir değişiklik olmayacaktır. Fakat Kıbrıs adası statüsünün şu veya bu şekilde değiştirilmesi mevzubahis olursa, Türkiye kendisini bu meselede birinci derecede alakalı sayacaktır. Çünkü Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki hakkından ferağatı ve fedakârlığı yalnız İngiltere lehine ve muayyen şerait altında olduğuna göre bu durum değiştirilmek istenirse Türkiye Hükümeti o ferağattan önceki durumuna avdet etmeyi talep edecektir. Türkiye, Lozan'da İngiltere lehine hakkından ferağat etmiştir. Bu ferağatı muayyen emniyet prensipleri ve siyasi şartları gözönünde bulundurarak yapmış bulunmaktadır. Binaenaleyh Kıbrıs'ın başka bir hâkimiyete geçmesi veya mukadderatının değişmesi mevzubahis olduğu takdirde şartlar değişmiş olacaktır"* (**Hürriyet**, 1 Eylül 1955).

Fatin Rüştü Zorlu konuşmasının devamında Kıbrıs'ın coğrafi ve ekonomik bakımdan Anadolu'ya bağlı olduğunu belirttikten sonra Kıbrıs'ın Türkiye'nin güvenliği bakımından önemi üzerinde durarak konuşmasına şöyle devam etti:

"Kıbrıs adası askeri bakımdan binnefis Türkiye'nin ve Türkiye'ye hemcivar şark memleketlerinin akibetiyle Türkiye kadar yakından ilgili bir devletin elinde bulunmak zorundadır. Yani Türkiye'nin veya Türkiye'ye askeri antlaşmalarla bağlı Ortadoğu melekelerinin bir harbe girmeleri halinde Kıbrıs da onlarla beraber harp halinde olmalıdır. Bu mıntıkanın müdafaası ve ikmali başka türlü tasavvur edilemez. Bir harp halinde Türkiye'nin savunma gücünün hariçten beslenmesi ancak Akdeniz'deki batı ve güney limanları vasıtasıyla olabilir. Türkiye'nin batı limanları maalesef muhtemel düşmanın kuvvetli tesir sahasına dâhil bulunmaktadır. Türkiye bir harp halinde ancak, güney limanları vasıtasıyla beslenebilir. II. Cihan Harbi'nde bu vaziyet bütün açıklığı ile meydana çıkmıştır. Bu hakikat gözönünde tutularak Türkiye'nin beslenmesine yarayan bütün infrastructure şebekesi Antalya, Mersin, Yumurtalık ve İskenderun gibi Türk limanlarından başlamakta ve İstanbul'un akaryakıt bakımından ikmali bile cenup limanlarından başlayan pipeline vasıtasıyla yapılmaktadır. Bütün bu cenubi şarki limanlar ise Kıbrıs adasının himayesi altında bulunmaktadır. Bu adanın hâkimi Türkiye'nin bu limanlarını da himaye edecek bir durum muhafaza eder. Eğer bu adanın hâkimi aynı zamanda Bati'daki adaların da hâkimi olursa Türkiye'yi fiilen muhasara etmiş olacaktır. Hiçbir memleket bütün cemiyetinin varlığını, ne kadar dost ve müttelik olursa olsun tek bir devlete bağlayamaz" (**Cumhuriyet**, 1 Eylül 1955).

Fatin Rüştü Zorlu, Yunanistan'ın Kıbrıs halkına uygulanmasını istediği self-determination prensibinin uluslararası ilişkilerde anlamını uluslararası hukukçu yazarlardan örnekler vererek açıklamaya çalıştı. Türkiye'nin bu prensip hakkındaki görüşünü şöyle ifade etti:

“Biz self-determination prensibine muhalif değiliz. Bilakis bu prensibin taraftarıyız. Bu prensibi vazeden kâfi delil teşkil etmiyorsa, daha geçenlerde Bandung Konferansı sonunda neşredilen tebliğ ile de aynı prensibi BM Anayasasının bir teyidi olarak kabul etmiş bulunmamızı kaydetmek isterim. Bizim istediğimiz self-determination prensibinin bir adaletsizlik, huzursuzluk ve emniyetsizlik unsuru haline gelmesinin önlenmesidir. Yukarıdaki mülahazalar bittahsis Kıbrıs meselesine tatbik edildiği takdirde, şu neticeye varılır: Self-determination prensibinin bu adaya tatbiki evvel emirde İngiltere'nin Lozan Muahedesi'nden neşet eden hükümler hakkı ve aynı zamanda Türkiye'nin emniyetini sağlamak hususundaki hakkı ile tearuz eder. Yine aynı sebeplerden dolayı İngiliz hâkimiyeti sona erdiği takdirde Kıbrıs'ın Anadolu'dan ayrı bir varlık olarak mütalaa edilmesi mümkün olmaz” (Bilge, 1996: 344).

Fatin Rüştü Zorlu Yunan ve İngiliz gazetecilere 5 Eylül 1955'te verdiği demeçte başlıca “self-government” prensibi, Kıbrıs'ın savunması ve konferansın devam edip etmemesi hakkındaki soruları cevapladı:

“Self-government'in tatbikine başlanabilmesi için evvela Kıbrıs'taki tedhiş ve nefret havasının tamamen zail olması lazımdır. Bundan başka şunu da söylemeliyim ki self-government'in bizim için şayan kabul olunabilmesi Kıbrıs'taki Türklerin diğer unsurlarla beraber tam “partnership” halinde olmaları ve adayı idarede müsavi haklara sahip bulunmaları icabeder. Ötede beride birkaç bomba patlatmak veya bir rahibin tahriklerine kapılmak suretiyle bu icabatın ve hakların hilafına bir şey temin edebileceğini zannedenler yanıılıyorlar. Biz Yunanistan ile müttefikiz. Kıbrıs'ın savunmasına İngiltere ve Türkiye'den başka Yunanistan'ın da katılması gereklidir. Binaenaleyh müdafaa işlerinde işbirliği yapmamız elzemdir. Ancak Kıbrıs adası Yunanistan'dan uzaktadır. Bu itibarla imkânları mahdud bulunan Yunanistan'ın gayretlerini kendi topraklarına ve bu meyanda Batı Trakya'yı müdafaa etmek üzerinde teksif etmesi icabeder ve Türkiye ile Yunanistan'ın tabii işbirliği oradadır. Geçen harpte Yunanistan Girit'i dahi elde tutamamıştır. Bu vaziyette kuvvetlerini siyasi maksatlarla dağıtacak yere, müessir bir şekilde evvela kendi toprakları üzerinde teksif ederse, diğer müttefiklerine de en büyük hizmeti yapmış olacaktır.” Bir gazetecinin Londra Konferansının uzamasına taraftar mısınız? Sorusuna da karşılık olarak Fatin Rüştü Zorlu: *“Hayır taraftar değilim. Çünkü konferans neticesini vermiştir. Şimdi bu neticeleri ifade edip, işi bitirmek lazımdır. Bence konferans ondan beklenen en mühim neticeyi verdiği için muvaffak olmuş sayılır. Filhakika üç tarafın görüşlerini ve durumlarını açıkça ve dostça birbirlerine anlatmaları ve bu suretle mesuliyetlerini açıkça ifade etmeleri lazımdı. Londra Konferansı ile bu maksat temin olunmuştur. Bundan sonra Yunanistan Hükümeti Kıbrıs'ı istemek ve orada karışıklıklar çıkarmak suretiyle ne gibi neticeler tevlid edeceğini görmüş ve binaenaleyh mesuliyetlerinin çerçevesini iyice tesbit etmiş bulunuyor. Büyük ehemmiyet ve kıymet verdiğimiz Türk-Yunan dostluğu, ittifak ve işbirliği bakımından Yunanistan'ın bir seçim yapması lazım gelmektedir. Yani ya Kıbrıs üzerindeki haksız iddialarında ısrar edecek, ya da Türk dostluğunu tercih edecektir”* (Hürriyet, 5 Eylül 1955).

Yunanistan ve Kıbrıs'ta Türkiye ve Türklere karşı girişilen tahrik gösterileri Türk kamuoyunda büyük bir tepkinin ortaya çıkmasına sebep oldu. Kıbrıs krizinin zirvede olduğu bir zamanda, Türkiye'nin Selanik Başkonsolosluk binasının bombalandığı haberinin yayılması üzerine 6 Eylül 1955'te bir anda İstanbul, İzmir ve Ankara'da Rumlar aleyhine gösterilerin yapılmasına sebep oldu. Bu gösteriler taşkınlıklara ve Rum asıllı vatandaşların mallarının tahrip edilmesine yol açtı. Türk Hükümeti bu olaylar üzerine sıkıyönetim ilân etti. Sıkıyönetimin onaylanması için TBMM'de yapılan görüşmeler esnasında Başbakan Adnan Menderes, olayların gösteriden taşkınlıklara dönmesinin sorumluluğunu komünistlere atfederek sorumluların tutuklanması ve haklarında soruşturma açılmasını istedi. Bu arada Kıbrıs Türktür Derneği'nin yöneticileri hakkında da takibata gidileceğini bildirdi. Tatsız olayların önüne geçmek amacıyla Türk hükümetin sunduğu 6 aylık sıkıyönetim kararını TBMM onayladı. Türkiye, 6-7 Eylül olayları ile ilgili olarak Yunanistan'a tarziye vererek zarar gören Rum vatandaşların zararlarının tazmin edileceği ve ileride başka benzer olayların önleneyeceği hakkında da vaadde bulundu (Bilge, 1996: 347).

Yunanistan ve Türkiye'deki olayların bu iki ülke ilişkilerini bozması ve bu sebeple NATO ortak askeri tatbikatlarının yapılamaması ABD'yi her iki ülke yönetimine başvurmaya yöneltti. ABD Dışişleri Bakanı J.F. Dulles, Başbakan Adnan Menderes'e bir mesaj gönderdi. Bu mesajda NATO'ya üye ülkelerin dayanışmasından, komünist akımların yayılmasından ve bu yayılmanın önlenmesi için Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımdan bahsedildikten sonra "*Hâlihazır anlaşmazlıkların, işbirliğimizin Yunanistan ile müessiriyetine halel getirmemesini temin zımında her türlü gayreti sarfetmenizi ehemmiyet ve ısrarla rica ederim*" dedi (Hürriyet, 10 Eylül 1955).

Başbakan Adnan Menderes, mesaja verdiği cevapta 6-7 Eylül olaylarının sorumluluğunu gizli komünist teşkilâtı ve uç solcu unsurlara yükledi. 12 Eylül 1955'te TBMM'de yaptığı konuşmalarından parçalar zikrederek gerçek suçluların cezalandırıldığını ve Yunanistan ile işbirliği yapmak için gereken tedbirlerin alındığını açıkladı. Türkiye'nin, NATO teşkilâtına ve onun takip ettiği barışçı ve insancıl politikaya samimiyetle inanan Türk Hükümetinin herşeye rağmen bu yoldan asla vazgeçmek niyetinde olmadığını dile gertirdi (Armaoğlu, 1963: 124).

1957 yılında Kıbrıs uyuşmazlığı iki kez BM'de görüşüldü. İlk görüşme Şubat ayında oldu. Bu görüşmede Yunanistan, Kıbrıs halkına, self-determination prensibinin uygulanması suretiyle kendi geleceklerini kendilerinin tayin etmelerine imkân verilmesini, BM Genel Kurulunun tavsiye etmesini istedi. İngiltere, BM Antlaşmasının üye devletlerden birine diğer bir devletin bir parçası için bağımsızlık istemek hakkını vermediğini belirterek Yunanistan'ın Kıbrıs'taki tedhişçilik hareketlerine yardım etmekten vazgeçmesini istedi. Daimi delege Selim Sarper tarafından açıklanan görüşlerimizde Türkiye'nin Kıbrıs uyuşmazlığına ilgisinin sebepleri sayılarak, bu uyuşmazlıkta taraf olduğu belirtildi. Yunanistan'ın self-determination prensibinin uygulanması istekleri arkasında ilhak emellerinin bulunduğu açıkça anlaşıldığından İngiltere ve Türkiye, Yunanistan'ın bu politikasına şiddetle karşı çıktı. İki mütefik devlet, Yunanistan'ın, emellerini gerçekleştirmek için Kıbrıs'ta tedhişçiliği teşvik ederek teşkilâtlandırıldığını, Türkiye aleyhine yanıltıcı bir propağanda kampanyasına giriştiğini, Türkiye'nin tedhişçilikten ve aleyhine girişilen küçük düşürücü kin ve nefret yaratıcı kampanyadan şikâyetçi olduğu bildirildi. Sonuç olarak BM'nin Kıbrıs uyuşmazlığının nasıl çözümleneceğinin esası hakkında bir tavsiyede

bulunmadan önce, ilgili devletler arasında hangi yollarla çözümlenmesi ve bu amaçla bu devletlerin tekrar görüşmeye başlamalarını teşvik etmesini istedi. Siyasi Komisyonunda yapılan görüşmelerde Hindistan'ın yaptığı teklif oy çokluğu ile Genel Kurul'da kabul edildi. Hindistan'ın teklifi; Kıbrıs uyuşmazlığının BM antlaşmasına uygun olarak ilgili taraflar arasında müzakere edilmek yolu ile çözümlenmesini tavsiye ediyordu (Bilge, 1996: 353).

BM'nin Kıbrıs hakkında 1957 yılı Şubat ayı sonunda aldığı bu kararı Türkiye olumlu karşıladı. New York'a giden Türk heyeti üyelerinden Fatin Rüştü Zorlu çeşitli tarihlerde verdiği demeçlerde, kararın Türk tezine uygunluğu hakkında yorumlarda bulunarak memnuniyetini ifade etti. Fatin Rüştü Zorlu, Siyasi Komisyonun kararından sonra 23 Şubat 1957'de New York'ta verdiği demeçte: *“Meselenin taraflar arasında müzakere yolu ile halli arzusu tezahür etmiştir. Bu arzu dairesinde hal çarelerinin aranması İngiltere'ye terettüp etmektedir. Kararda, sulh ve sükûnun avdetinin müzakereler için başlıca şart olarak ileri sürülmesi Türkiye'nin baştan beri müdafaa ettiği görüşe tamamen uygun bulunmaktadır. Fakat müzakereler esnasında bizi en fazla memnun eden nokta şüphesiz Enosis fikrinin ittifaka yakın bir şekilde bütün hatibler tarafından reddedilmesidir.”* BM'de Kıbrıs müzakereleri bittikten sonra 25 Şubat 1957'de New York'ta verdiği başka bir demeçte de Fatin Rüştü Zorlu: *“Kıbrıs meselesi BM'de bizim için memnuniyeti mucip bir şekilde halledilmiştir. Türkiye bugüne kadar olan müzakereler sırasında açıklanmış olan umumi kanaate uygun olarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını hedef alan Enosis hareketi ile birlikte bu yoldaki propagandaların kati olarak kesileceğine inanmaktadır. Britanya temsilcisi adadaki sulh ve sükûnetin avdetinden sonra Kıbrıs meselesinin adadaki halkın menfaatine, Türkiye'nin güvenliğine ve üç devlet arasındaki dostluğu takviyeye yarar bir şekilde halli için üç devlet arasındaki müzakerelerin başlayacağını muhakkak olduğunu ifade ettiğini”* açıkladı (**Milliyet**, 26 Şubat 1957).

Yunanistan'ın BM'de istediği kararı çıkaramaması üzerine Rumlar tedhiş faaliyetlerini artırmaya başladılar. EOKA, adanın her tarafında bombalama eylemleri yapmaya devam etti. Kıbrıs Türk Toplumunu, Rum EOKA terör örgütüne karşı Kıbrıs Türkünü savunmak için 1 Ağustos 1958'de Türk Mukavemet Teşkilâtını (TMT) kurdu. Kıbrıs Türk Toplumunun Milli Mücadele şuuruyla kurduğu TMT'nin temel vazifesi Rumların terör saldırılarına karşı Kıbrıs Türk Halkını korumaktı. Kıbrıslı Türk mücahitler bu kuruluşun gönüllü birer üyeleri idi. TMT gönüllülük esasına göre kurulmuş kendi içinde kuralları ve hiyerarşisi olan ve gizliliği esas alan bir direniş teşkilatıdır (Cumalıoğlu, 2001: 17). Kıbrıslı Türkün can ve mal güvenliğinin sağlanması, adada var olma mücadelesinin sürdürülmesi, Enosisin engellenmesi, anavatan Türkiye ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi ve daha sonra KKTC'nin kurulmasında TMT'nin inkâr edilemez harcı vardır.

3.3. Zürich Konferansı

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun BM görüşmelerinden sonra yaptığı açıklamalar, Kıbrıs meselesini Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof ile görüşeceğini gösteriyordu. Bu görüşme Paris'te NATO toplantısı vesilesiyle 18 Aralık 1958'te yapıldı. Bu ilk temaslardan sonra iki bakan görüşmelerini doğrudan doğruya veya büyükelçilikler aracılığı ile devam ettirmeyi kararlaştırdılar. Fatin Rüştü Zorlu, NATO toplantısı dönüşünde İstanbul'da 29

Aralık 1958’de verdiği demeçte görüşmelerin sonucu hakkında: “*Adilâne bir çözüm için daha çok çalışmak lazımdır*” dedi (**Hürriyet**, 30 Aralık 1958).

Yunan Dışişleri Bakanı, Türk-Yunan Dostluk Antlaşması çerçevesi içinde Kıbrıs konusunda bir hayli ilerleme kaydedildiğini ve Yunanistan’ın Enosis isteğini ileri sürmesinin söz konusu olmadığını açıkladı. Bu gelişmelerin ardından Ocak 1959’da yine Paris’te 3 günlük bir toplantı daha yapıldı. Şubat ayının ilk haftasında ise Yunan ve Türk Dışişleri Bakanları Zürih’te bir araya gelerek Kıbrıs’ta bağımsız bir cumhuriyet kurulması konusunda ikili görüşmelere başladılar (Bilge, 1996: 366).

Bu ilk temaslar, Türkiye’nin taviz vereceği endişesi ile muhalefet çevrelerinde olumlu karşılanmadı. Cumhuriyet Halk Parti Genel Sekreteri Kasım Gülek 26 Aralık 1958’de Bolu’da basına yaptığı açıklamada:

“Kıbrıs’a istiklâl verileceği yolunda ortada çeşitli şayialar dolaşmaktadır. Demokrat Parti Millete vadettiği taksim sözünün bütün mesuliyetini omuzlarında taşımaktadır. Meclisin gizli celsesinde tesbit edilen kararında bir değişiklik olmuşsa bu hususu Meclise getirmeleri lazımdır. Biz Türkiye’nin meşru menfaatlerini koruyucu bir hal çaresini desteklemekteyiz. Şayet Kıbrıs konusunda bir değişiklik zaruri ise bu konu (Kıbrıs’ın Yunanistan ile birleşemeyeceği) açık bir şekilde gösterilmelidir. Her ne olursa olsun Mecliste izahat verilmelidir. Bu milletin bir ana davasıdır. Bunda sükût edilemez” dedi (**Cumhuriyet**, 27 Aralık 1958). Daha sonra TBMM Bütçe komisyonunda yapılan görüşmelerde çoğunluğu Kıbrıs’a ait olmak üzere 74 soru soruldu ve bunlar gizli celsede Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu tarafından cevaplandırıldı.

Kıbrıs hakkında bir konferans toplanmasına hazırlık yapmak üzere Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları arasındaki ikili görüşmeler çeşitli uluslararası toplantılar vesilesiyle devam etti. Nihayet belli noktalarda anlaşmaya varılınca Türkiye ve Yunanistan başbakanlarının Zürih’te buluşup görüşmeleri kararlaştırıldı. İki başbakan 5–11 Şubat 1959’da Zürih’te görüşmeler yaptılar. Bu görüşmelerde iki başbakan Kıbrıs’ın uluslararası statüsünün ve anayasasının dayanacağı prensipler üzerinde anlaşmaya vardılar. 11 Şubat 1959’da Zürih’te yayınlanan ortak bildiride varılan anlaşmaların mahiyeti açıklanmayarak bir mutabakata varıldığı açıklandı. Çünkü bu antlaşmanın ilgili üçüncü devlet olan İngiltere tarafından da kabulü gerekiyordu. Yayınlanan ortak bildiride Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs uyuşmazlığı dolayısıyla bozulan ilişkilerin, Atatürk ve Venezilos’un çizdikleri sıkı işbirliği ve yapıcı dostluk yoluna yeniden girdiği dile getirildi. Kıbrıs meselesi hakkında uzun görüşmeler yapıldı. Bu meselenin arzettiği önemli güçlüklerle rağmen eşit bir anlayış çerçevesinde nihai ve uzlaşmacı anlaşmaya varıldığı açıklandı. Böylece Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis, 27 maddelik Zürih Antlaşması üzerinde 11 Şubat 1959’ta Zürih’te mutabakata vararak, “Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti” için ilk önemli adımı attılar (Armaoğlu, 1998: 759).

Zürih Antlaşmasından sonra Türkiye ve Yunanistan Başbakanları memleketlerine döndüler. İki ülke Dışişleri Bakanları ise antlaşmayı İngiltere’ye anlatıp rızasını almak için Londra’ya gittiler. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Londra’da 11 Şubat 1959’da verdiği demeçte: “*Yapılan antlaşma her üç tarafın ve Kıbrıs’ın lehinedir. Zürih müzakerelerinde İngiltere’nin menfaatleri de müzakere mevzuu olduğundan üçlü toplantının adaya sulh ve sükûn getireceğine inancımız tamdır*” dedi (**Cumhuriyet**, 12 Şubat 1959).

Londra’da Kıbrıs Konferansının hazırlıkları yapılırken Başbakan Adnan Menderes 13 Şubat 1959’da Ankara’da Zürich Antlaşmaları hakkında bir demeç verdi. Adnan Menderes bu demecinde Kıbrıs uyuşmazlığının Türk-Yunan ilişkilerine, NATO içindeki işbirliğine etkisi ve iki ülke arasındaki eski dostluk münasebetlerine dönülmesi zorunluluğuna işaret ettikten sonra Zürich Antlaşmaları hakkında:

“Vardığımız bu netice, esas ve ruh itibariyle haklarımız ve milli menfaatlerimizden bir fedakârlıkta bulunmamakla beraber diğer tarafın da hak ve menfaatlerine riayet etmeyi kalp huzuru ile karşılayan bir zihniyetin eseri olarak telakki edilmek icap eder. Bu taktirde galibiyet ve mağlubiyet her iki taraf için de mevzubahis olmamak lazım gelir. Kıbrıs adası sakinlerine gelince, Bu adada yaşayan Türk ve Rum cemaatlerinin bütün mensupları artık kanlı ve kavgalı bir devrin tamamıyla kapanmış, olduğuna emin olabilir. İki cemaatin hak ve menfaatlerini en adil ve ölçülü bir şekilde korunmasını mümkün kılacak esasların iki devletçe artık kayıt ve tesbit edilmiş bulunması sebebiyle istikbali büyük bir emniyet ve huzur içinde karşılayabilirler” dedi (Hürriyet, 14 Şubat 1959).

3.4. Zürich ve Londra Antlaşması

Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları, İngiltere Dışişleri Bakanına Zürich Konferansında varılan anlaşma hakkında bilgi verdikten sonra Londra’da üç hükümet ve Kıbrıs Türk ve Rum Cemaatleri liderlerinin katılacağı bir konferansın hemen toplanması kararlaştırıldı. Londra’daki konferansa İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Başbakanları Macmillan, Menderes ve Karamanlis ile Kıbrıs Türk ve Rum Cemaatleri liderleri olarak Dr.Fazıl Küçük ve Başpiskopos Makarios katıldılar. Londra’da toplanan taraflar arasında yapılan görüşmelerden sonra Zürich Antlaşması, İngiltere hakkındaki bazı hükümlerin ilavesiyle 19 Şubat 1959’da kabul edilerek imzalandı.

Konferansın kabul ettiği kararlar, üç hükümet tarafından 23 Şubat 1959’da Londra, Ankara ve Atina’da basına ve kamuoyuna açıklandı. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu aynı gün basına verdiği demecinin sonunda:

“Artık Kıbrıs için yeni bir istikbal açılmıştır. İki cemaat gittikçe samimileşecek bir işbirliği ile vahdete doğru giderken kendilerinin harsen bağlı oldukları Türkiye ve Yunanistan ile müdafaa ve anayasalarını nizam altına alabilen tam bir ahenk içinde çalışmak, Türkiye ile Yunanistan arasında bir nifak menbaı olacak yerde, tam bir teşriki mesainin sembölü olarak bu iki memleket arasında her gün biraz daha kuvvetlenmesini temenni ettiğimiz ahengin tesisine yarayan bir hatta vasıl olacaktır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıslı Türk ve Rum cemaatleri liderlerinin bir kardeşlik havası içinde tanzim ve intacına muvaffak oldukları bu antlaşmaların beklenen meyvelerini vemesini ve Doğu Akdeniz’de sulh ve emniyetin takviyesine hadim olmasını temenni ederiz” diyerek sorun üzerinde varılan anlaşma konusundaki samimi dileklerini ifade etti (Bilge, 1996: 367–368).

Londra Konferansında imzalanan kararlar başlıca dört konudaki antlaşmaları kapsamaktadır. Bunlardan ilki; “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Temel Yapısı” başlığını taşımakta ve gelecekteki devlet anayasasının temelini oluşturacak 27 maddelik bir belgeyi oluşturmaktadır. İkinci belgede, Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir Garanti Antlaşması bulunmaktadır. Üçüncü belge, bu devletler arasında imzalanan bir İttifak

Antlaşmasıdır. Dördüncü ve son belge ise, tarafların iyi niyetini ortaya koyan bir “Centilmenler Antlaşması”dır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 19).

Zürich ve Londra Antlaşmalarına dayanılarak anayasanın kabulüyle 15–16 Ağustos 1959’da gece yarısı Kıbrıs Cumhuriyeti ilân edildi. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilân edilmesiyle Yunanistan Enosis, Türkiye taksim taleplerinden vazgeçmiş oldular. Kıbrıs’la ilgili 19 Şubat 1960 Londra Antlaşmasıyla ona eklenen diğer belgeler Kıbrıs Cumhuriyetinin temel belgelerini oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’nın 15.07.2005 tarihli resmi internet sitesinden alınan bu belgelerin içeriği aşağıdadır:

3.4.1. Kıbrıs Sorununun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümün Temelini Açıklayan Muhtıra (Memorandum)

Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda Başbakanı, Harold Macmillan, Yunanistan Krallığı Başbakanı Costas Karamanlis ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes Kıbrıs-Rum ve Türk toplumlarının temsilcileri bu muhtıraya eklenen belgeleri Kıbrıs sorununun nihai çözümü için üzerinde anlaşmaya varılmış bir temel olarak kabul ettiklerini bildiren beyanlarını dikkate alarak, hükümetleri adlarına bu muhtıraya eklenen ve aşağıda sıralanan belgeleri Kıbrıs sorununun nihai çözümü için uzlaşmaya varılmış bir temel olarak bu belge ile kabul ederler.

HAROLD MACMILAN C. KARAMANLIS A. MENDERES

Londra, 19 Şubat 1959

11 Şubat 1959’da Zürich’te Türk ve Yunan başbakanları tarafından imzalanan belgeler ise aşağıda sıralanmıştır:

3.4.2. Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı

1. Kıbrıs devleti cumhurbaşkanlığı rejimine dayalı bir cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olacak, genel oy verme yöntemiyle adadaki Türk ve Rum toplumları tarafından ayrı ayrı seçileceklerdir.
2. Kıbrıs Cumhuriyetinin resmi dilleri Rumca ve Türkçe olacaktır. Yasama ve idari belgeler ve dokümanlar iki ayrı resmi dilde yazılacak ve yayınlanarak ilân edilecektir.
3. Kıbrıs Cumhuriyetinin, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte seçilecek tarafsız bir desen ve renkte kendine özgü bayrağı olacak, yetkililer ve toplumlar, milli bayramlarda Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağının yanında Türk ve Rum bayraklarını da aynı zamanda çekme hakkına sahiptir. Rum ve Türk toplumları Türk ve Yunan milli bayramlarını kutlama hakkına sahip olacaktır.
4. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı beş yıllık bir süre için seçileceklerdir. Bu mevkilerin gaybubet engel ve boşalması durumlarında Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının yerine Temsilciler Meclisinin aynı topluma ait başkan ve başkan yardımcısı olacaktır. Her iki mevkiden biri boşaldığında o mevkinin seçimi kırk beş günü geçmeyecek bir süre içerisinde yapılacaktır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı anayasaya sadık kalacağına, saygı göstereceğine dair Temsilciler Meclisinde

yemin edecek ve bu meclis tarafından görevlerine başlatılacaklardır. Bu maksat için Temsilciler Meclisi kuruluşundan itibaren 24 saat içinde toplanacaktır.

5. Yürütme erki Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısında toplanacaktır. Bu maksatla 7 Rum 3 Türk'ten oluşan bir bakanlar kurulu oluşturulacaktır. İmzalayacakları ortak bir belge ile Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı kendi toplumlarına mensup bakanları atayacaktır. Bakanlar Temsilciler Meclisi üyeleri dışından da seçilebilecektir. Bakanlar Kurulu kararları mutlak çoğunlukla alınacaktır. Bu şekilde alınan kararlar derhal Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından resmi gazetede yayımlanmak suretiyle ilân edilecektir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Temsilciler Meclisinin yasa ve kararlarına karşı saptanan aynı koşullar altında nihai veto hakkına ve bakanlar kurulunun kararlarını geri gönderme hakkına sahip olacaktır.
6. Yasama erki genel seçim hakkına uygun olarak beş yıl için % 70 Rum, % 30 Türk oranında Türk ve Rum toplulukları tarafından ayrı ayrı seçilecek olan Temsilciler Meclisine verilecektir. Bu oran istatistik değerlendirmelerden ayrı olarak saptanmıştır. Yani meclisteki temsilcilerin sayısı, toplumlar arasında varılacak karşılıklı anlaşmayla saptanacaktır. Temsilciler Meclisi, cemaat meclislerine açıkça ayrılmış olanlar dışında, bütün hususlarda yetkisini kullanacaktır. Yetki uzlaşmazlığı karşısında, böyle bir uzlaşmazlık, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanan bir Rum bir Türk ve bir tarafsız üyeden oluşacak yüksek Anayasa Mahkemesi tarafından karara bağlanacaktır. Tarafsız hâkim mahkemenin başkanı olacaktır.
7. Temsilciler Meclisinin yasa ve kararları, hazır olan üyelerin basit çoğunluğu ile kabul edilecektir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı aşağıdaki maddeye göre tekrar gözden geçirilmek üzere bunları meclise iade etmediği takdirde 15 gün içinde yayımlanarak ilân olunacaktır. Anayasa temel maddeler hariç, Temsilciler Meclisinin Rum ve Türk üyelerinin ayrı ayrı 2/3 çoğunluğu ile değiştirilebilir. Seçim yasasındaki her hangi bir değişiklik ve belediyelerle ilgili herhangi bir yasanın kabulü ile herhangi bir vergi veya gümrük vergisi koyan yasalar Temsilciler Meclisinin Türk ve Rum üyelerinin basit çoğunluk oyuna gereksinim gösterir. Türk ve Rum üyelerinin oyları ayrı ayrı sayılıp dikkate alınacaktır. Bütçenin kabulünde Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, kendi yargılarına göre, her hangi bir ayrımcılık varsa, onun Temsilciler Meclisine geri göndermek hususundaki haklarını kullanabilirler. Eğer meclis kararlarını değiştirmez ve aynen korursa Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının Yüksek Anayasa Mahkemesine başvurmaya hakkı olacaktır.
8. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte katıldığı ittifaklara ve uluslararası kurumlara Kıbrıs Cumhuriyetinin de katılması dışında, savunma, güvenlik konuları ve dış işleriyle ilgili herhangi bir yasa veya karara karşı, ayrı ayrı veya birlikte kullanılmak üzere nihai veto hakları olacaktır.
9. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının, 15 günü aşmayan bir süre içinde geri gönderilmesi olanağı bulunan bütün yasa ve kararları ayrı ayrı veya birlikte tekrar gözden geçirmek üzere Temsilciler Meclisine geri gönderme hakları vardır. Temsilciler Meclisi, bu suretle geri gönderilen konu hakkında,

15 günlük süre içinde kararını verecektir. Temsilciler Meclisi, kararında ısrar ederse, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı söz konusu yasa veya kararı, yasa ve kararların ilân edilmesi için saptanmış süreler içinde yayınlarak ilân edecektir. Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının, toplumların birisi aleyhinde ayrımcı nitelikte gördüğü yasa ve kararlar, Yüksek Anayasa Mahkemesine sunulacaktır. Mahkeme, bu yasa ve kararları bozabilir, onaylayabilir veya tamamen veya kısmen yeniden incelenmeleri için Temsilciler Meclisine geri gönderebilir. Bu yasa ve kararlar, Yüksek Anayasa Mahkemesi tarafından iade edilmesi halinde, Temsilciler Meclisi tarafından bir karar verilinceye kadar uygulanmayacaklardır.

10. Her toplum, kendisi tarafından saptanacak sayıda temsilciden oluşan bir Cemaat Meclisine sahip olacaktır. Cemaat Meclisleri, toplum gereksinimlerini ve denetimi kendilerine ait bulunan kurum ve cemiyetlerin gereksinimlerini karşılamak için, kendi toplum bireylerini vergilendirme hakkına sahip olacaktır. Cemaat Meclisleri dini, kültürel, eğitim ve öğretim ile kişi haklarına yönelik bütün hususlarda yetkili olacaklardır. Cemaat Meclisleri, kendi toplumunun refahını arttırmak amacıyla kurulan tesisler, hayır ve spor işleri ve cemiyetleri, üretim ve tüketim kooperatifleri veya kredi kuruluşları gibi münhasıran topluma özgü yararlar sağlayıcı kurumlara ilişkin işler hakkında da yetkili olacaklardır. (Tabii ki, işbu fıkranın içerdiği hükümlere, halk arzu ettiği takdirde, karma ve ortak kuruluşların kurulmasına engel olacak şekilde yorumlanmayacaktır.) Cumhuriyet yasaları ile yönetilecek kooperatifler veya kredi kurumları, denetim yönünden Cemaat Meclislerinin yetkilerine bağlı olacaklardır. Cemaat Meclisleri, sadece bir cemaat tarafından oluşturulan belediyelerin meseleleri üzerinde de yetkili olacaklardır. Cumhuriyet yasalarına bağlı olacak olan bu belediyeler, işlevleri yönünden Cemaat Meclisleri tarafından denetleneceklerdir. Merkezi yönetim, geçerli mevzuat gereği yukarıda söz konusu edilen kurum, tesis ve belediyelerin denetlemek istediği takdirde, bu denetim, söz konusu kurum, tesis veya belediyenin bağlı olduğu topluma mensup memurlar tarafından yapılacaktır.
11. Kamu hizmetleri, % 70 Rumlardan ve % 30 Türlerden oluşacaktır. Tabii ki, bu dağılım, yönetimin bütün kademelerinin derecelerinde, ancak mümkün olduğu oranda uygulanacaktır. İki toplumdan birinin yüzde yüze yakın bir çoğunluğunun bulunduğu bölge ve mahallerde, merkezi yönetime karşı sorumlu yöresel yönetim organları, özellikle bu topluma mensup memurlardan oluşacaktır.
12. Cumhuriyet Başsavcısının, Genel Müfettişin, Baş Muhasibin ve Emisyon Bankası Genel Müdürünün yardımcıları, üstlerinin (şeflerinin) mensup olduğu toplumdan olmayacaklardır. Bu mevkilere atamalar, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte yapılacaktır.
13. Silahlı kuvvetlerin, jandarma ve polis kuvvetlerinin komutan ve yardımcıları, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanacaklar. Bu komutanlardan birisi Türk olacaktır. Silahlı Kuvvetlerin komutan ve yardımcıları aynı topluma mensup olmayacaklardır.
14. Zorunlu askerlik hizmeti, ancak Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının bu konuda anlaşmaya varması sonucu gerçekleştirilebilir. Kıbrıs'ın % 60'ı Rum, % 40'ı Türk'ten oluşan iki bin kişilik bir ordusu olacaktır. Emniyet (jandarma ve polis) kuvvetlerinin, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının ortak kararı ile eksiltilip arttırılabilecek iki bin kişilik bir birliği

- olacaktır. Emniyet kuvvetleri % 70 Rum ve % 30 Türklerden oluşacaktır. Türklerin emniyet kuvvetleri içindeki oranı en fazla yüzde 40'a yükselecek, Rumlar için ise en az % 60'a inecektir.
15. Cumhuriyet ülkesinin yalnız bir toplum bireylerinin yüzde yüzüne yaklaşan bir oranda oturduğu bölgelerde bulunan kuvvetler, bu topluma mensup olacaktır.
16. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanacak iki Rum ve bir Türk ve bir tarafsızdan oluşan bir Yüksek Mahkeme kurulacaktır. Tarafsız Yargıç, mahkemeye başkanlık edecek ve iki oya sahip olacaktır. Bu mahkeme, yargının en yüksek organını oluşturacaktır. (hâkimlerin tayini, terfileri v.s görevini de görecekler)
17. Davalı ve davacısı aynı topluma mensup hukuk davaları, bu topluma mensup hâkimlerden oluşan bir mahkeme tarafından görülecektir. Davalı veya davacı ayrı toplumlara mensup iseler, mahkeme karma olacak ve oluşumu Yüksek Mahkeme tarafından saptanacaktır. Onuncu maddeye göre, Cemaat Meclisi yetkilerine bağlı olan kişilerin statüsü ve dini işlere ait hukuk davalarını gören mahkemeler, özellikle ilgili topluma mensup hâkimlerden oluşacaktır. Bu mahkemelerin oluşumu ve yetkileri Cemaat Meclisi tarafından kabul edilmiş yasaya göre atanacak ve bunlar Cemaat Meclisinin kabul ettiği mevzuatı uygulayacaklardır. Ceza davalarında, mahkeme, sanığın toplumuna mensup hâkimlerden oluşacaktır. Mağdur başka bir topluma mensup ise, mahkeme karma olacak ve oluşumu Yüksek Mahkeme tarafından saptanacaktır.
18. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, kendi toplumlarına mensup ölüm cezası ve mahkûmlarına ayrı ayrı özel af bahşetmek yetkisine sahiptirler. Suçlu ve mağdurun ayrı ayrı toplumlara mensup olduğu hallerde, özel af hakkı, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte kullanılacaktır. Anlaşmazlık halinde, af lehindeki oya uyulacaktır. Af halinde, ölüm cezası yaşam boyu hapis cezasına çevrilecektir.
19. Tarımsal reformlarda, topraklar, ancak arazisi kamulaştırılmış kimsenin ait olduğu toplum bireylerine dağıtılacaktır. Devlet ve belediyeler tarafından yapılacak kamulaştırmalar, ancak tam ve adil bir tazminat karşılığında yapılabilir. Uzlaşmazlık halinde tazminat, mahkemeler tarafından saptanacaktır. Mahkemeye müracaat, uygulamayı durdurmayacaktır. Kamulaştırılmış taşınmaz mal, ancak kamulaştırmanın amacına uygun bir şekilde kullanılabilir. Aksi halde, bu taşınmaz mal sahiplerine geri verilecektir.
20. Kıbrıs'ın en büyük beş kentinde, bu kentlerde oturan Türkler tarafından belediyeler kurulacaktır. Bununla beraber:
- a) Bu kentlerin her birinde, birlikte yapılacak işlerin yerine getirilebilmesi için koordinasyon komitesi kurulacak ve bu komite, işbirliğini gerektiren konular ile uğraşacaktır. Bu komiteler, her kasabadaki Rum belediyesi tarafından seçilen iki, Türk belediyesi tarafından seçilen iki üye ile iki belediye tarafından seçilecek bir başkandan oluşacaktır.
- b) Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, dört yılsonunda, en büyük beş kentte ayrılmış bulunan belediyelerin, bu şekilde devam edip etmeyeceği hususunu gözden geçireceklerdir. Diğer bölgelere gelince, buralardaki belediyelerin, mümkün olduğu kadar, iki toplumun nüfus oranlarında temsil edilmesi esasına göre oluşması için anayasada özel düzenlemeler yapılacaktır.
21. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yeni Kıbrıs Devletinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasasını garanti edecek

bir antlaşma yapacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir de askeri ittifak antlaşması yapılacaktır. Bu iki antlaşma, anayasa hükmünde olacaktır. (Bu sonuncu fıkra anayasaya, temel maddelerden biri olarak geçirilecektir.)

22. Kıbrıs'ın herhangi bir devlet ile tamamen ve ya kısmen birleşmesinin veya ayrılıkçı bir bağımsızlığın (Kıbrıs'ın iki ayrı devlet olarak taksimimin) önlenmesi kabul edilecektir.
23. Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye, niteliği ne olursa olsun, her türlü anlaşmalar için, en ziyade müsaadeye mazhar ülke koşulu tanıyacaktır. Bu hüküm, İngiltere'ye tanınacak askeri üs ve kolaylıklarla ilgili olarak Kıbrıs Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık (İngiltere) arasında imzalanan anlaşmalar için uygulanmayacaktır.
24. Yunan ve Türk Hükümetleri, kendi toplumlarına ait eğitim, kültür ve spor kurumlarına ve hayır işlerine mali yardımda bulunma hakkına sahip olacaklardır. Toplumlarından biri, bu kurumların faaliyeti için gerekli sayıda öğretmen, profesör veya din adamı bulunmadığı inancında ise Yunan ve Türk Hükümetleri, kendi toplumlarının bu gereksinimlerini tamamen karşılayabileceklerdir.
25. Müteakip Bakanlıklardan biri, yani Dışişleri, Savunma veya Maliye Bakanlıklarından biri bir Türk'e verilecektir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı anlaştıkları takdirde bu sistemin yerine dönüşümlü bir sistemi uygulayabilirler.
26. Antlaşmaların imzalanması sonucu kurulacak olan yeni devlet, mümkün olan süratle ve bu antlaşmaların imzasından sonra üç ayı aşmayan bir süre içinde kurulacaktır.
27. Yukarıda belirtilen bütün noktalar Kıbrıs Anayasasının temel maddeleri sayılacaktır.

Temel esasların sekizinci maddesi gereğince vetoya tabi Savunma meseleleri şunlardır:

- a) Silahlı kuvvet oluşumunu ve sayısı ile bunlara ait tahsisat
- b) Kadro atamaları ve terfiler
- c) Savaş malzemesi ve her türlü patlayıcı maddelerin ithali
- d) Müttefik memleketlere üs veya diğer kolaylıklar sağlanması

Vetoya tabi güvenlik meseleleri şunlardır:

- a) Kadro atama ve terfileri
- b) Kuvvetlerin dağılımı ve konuşlandığı bölgeler
- c) İstisnai önlemler ve sıkıyönetim
- d) Polis yasaları

(Bütün istisnai önlem ve kararların vetoya tabi olacağı, fakat polis ve jandarmanın normal faaliyeti ile ilgili olanların vetoya tabi olmayacağı belirtilmiştir.)

3.4.3 Garanti Antlaşmasının Rumlar Tarafından İhlâl Edilmesi

Uluslararası antlaşmalarla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün sağlanması için, 11 Şubat 1959'da kabul edilen Garanti Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın hazırlanıp yürürlüğe girmesiyle, Garanti Antlaşması 16 Haziran 1960'ta taraflar arasında tekrar imzalandı. Garanti Antlaşması ile İngiltere, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin koruyucusu oldular.

İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından bağımsızlığı tanınan ve toprak bütünlüğü korunan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması sonucunda yıllardan beri adada bulunan Türk ve Rumlar arasında denge sağlandı ve çatışmaları sona erdi. Türk-Yunan öncülüğünde adada oluşturulan üniter yapı altında cemaatlere dayalı bir devletin kurulması, bu iki devlet arasındaki politik dengeyi sağlamış oldu. Fakat bir süre sonra Yunanistan ve Rumlar, altında imzaları bulunan antlaşmalara sadık kalmadılar. Rum lider Makarios, antlaşmaları Enosis hedefine ulaşmak yolunda bir aşama olarak gördüğünü daha sonra yaptığı açıklamalarla itiraf etmiştir. Antlaşmalar Rumların amaçlarına hizmet edemez hale gelince, Rumlar Kıbrıs Cumhuriyeti'ni 1963'te silahlı saldırılarla fiilen yıktılar.

Ek-III'de tam metni verilen Garantörlük Antlaşması incelendiğinde görülecektir ki; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının devamı İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından garanti altına alınmış ve bu antlaşma ile adı geçen üç devlet Kıbrıs Cumhuriyeti'nin koruyucusu olmuşlardır. Antlaşmanın 1. maddesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle tümüyle birleşmesi (Enosis) veya bir bölümüyle (Taksim) başka bir devletle siyasi ve ekonomik bütünlüşmeye gidemeyeceği açıkça ifade edilmektedir. Antlaşmanın 2. maddesinde, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye, bu antlaşmanın 1. maddesinde gösterilen yükümlülüğü göz önünde tutarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasa ile kurulan devlet düzenini tanırlar ve güvence altına alırlar denilmektedir. Ayrıca Antlaşmanın 3. maddesinde ise üç garantör devlet, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin antlaşmalarla korunan varlığının her hangi bir sebeple tehlikeye girmesi veya ortan kalkmasına neden olacak bir durum söz konusu olduğunda gerek birlikte, bu mümkün değilse ayrı ayrı mevcut durumu korumak için müdahale etme hakkına sahiptir ifadesine yer verilmektedir. Bu Antlaşmada üç temel nokta göze çarpmaktadır. Birincisi tarafların Kıbrıs üzerindeki emellerinden vazgeçtiği, ikincisi adada iki toplumun eşit siyasi haklara sahip olarak üniter bir devlet kurduğu, üçüncüsü bu statü ile kurulan devletin İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlüğünde olmasıdır. Garantörlüğün hem birlikte hem de ayrı ayrı kullanılabilmesi, Türkiye'nin Kıbrıs Türk varlığının güvencesi olmuştur. Türkiye, Kıbrıs Türk varlığının tehlikeye düştüğünü gördüğü anda garantörlük hakkını kullanmak için harekete geçmiştir.

1963–1974 yılları arasında Rumların Türklere karşı giriştikleri etnik temizlik operasyonları karşısında İngiltere garantörlük hakkını işletmemiştir. Türkiye'nin katliamları önlemek için İngiltere ile gerçekleştirdiği diplomatik temaslar hep sonuçsuz kalmıştır. İngiltere adada yaşanan duruma adeta seyirci kalmakla yetinmiştir. Türkiye garantör devlet olarak katliamları durdurmak için çözüm ararken, İngiltere'nin sessiz kalmasının yanı sıra Yunanistan mevcut durum lehine olduğu için Kıbrıs'taki katliamları desteklemiştir. Hâlbuki Yunanistan antlaşmalara imza koyarak Enosis'ten vazgeçtiğini ilân etmişti. Yunanistan'ın bir gün Enosis gerçekleşir hayaliyle Rumları silahlandırması ve

katliamlara teşvik etmesi antlaşmalar konusunda samimi olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda 1959–1960 Zürich ve Lonra Antlaşmaları BM tarafından taahhüt altına alınmış ve Kıbrıs bağımsız bir cumhuriyet olarak tanınmıştır. Antlaşmaların ihlâlüne sebep olacak herhangi bir durum söz konusu olduğunda, garantör devletler olan İngiltere, Yunanaistan ve Türkiye kadar BM de sorumluluk sahibidir. Ancak BM Kıbrıs konusunda almış olduğu Güvenlik Konseyi kararlarında hep Türk tarafını suçlu göstermiştir. BM, 4 Mart 1964 tarihli kararla, antlaşmaları ihlâl ederek Kıbrıs Cumhuriyetini silahlı eylemlerle yıkan Rum tarafını “meşru hükümet” olarak tanımıştır. BM “adil hakem” sıfatını bu ve daha sonraki tarihlerde almış olduğu kararlarla kaybetmiştir. Türkiye, 1964, 1967 ve 1974’te yaşanan krizlerde Kıbrıs Cumhuriyeti’nin statüsünün korunması için garantör devletleri ve BM’yi göreve çağırmıştır.

Rumlar 1963 ve 1974 yılları arasında Türk ortağa karşı yoğun bir silahlı çatışma içerisine girdiler. Makarios, Enosis hedefine siyasi antlaşmalarla ulaşamayınca silahlı eylemler yolunu tercih etti. Hazırlamış olduğu “Akritas Planı” ile adada tek bir Türk bırakmamak için katliamlara başladı. Rumlar başta Yunanistan ve diğer batılı devletlerden aldığı güçle hukuku hiçe sayarak Kıbrıs Antlaşmalarını İhlâl etti. Rumların bu ihlâlleri karşısında, Türkiye mevcut statüyü korumak ve katliamları önlemek amacıyla Garanti Antlaşmalarından doğan garantörlük hakkını diğer garantör devlet İngiltere ile birlikte kullanmak için yoğun diplomatik temaslarda bulundu. Ancak uluslar arası camia diye anılan başta ABD olmak üzere diğer batılı devletler Türkiye’nin önüne hep engel çıkardılar. Kıbrıs’ta 1959–1960 Antlaşmalarıyla oluşturulan mevcut statüyü korumak görevini üstlenmiş olan İngiltere Yunanistan ve BM, Rumların antlaşmaları ihlâl eden tutumlarına göz yummuşlardır. Bu nedenle Türkiye garantörlük hakkını etkin olarak kullanmakta hep yalnız kaldı. Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesi söz konusu olduğunda, ABD Başkanı “Johnson mektubu” olayında olduğu gibi diplomatik krizler çıkarılarak müdahale hep engellenmiştir.

3.4.4. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Arasında İmzalanan İttifak Antlaşması

1. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, ortak savunmaları için işbirliği yapacaklar ve bu antlaşma ile söz konusu savunmanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında kendi aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.
2. Yüksek akit taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yöneltilen herhangi saldırı veya tecavüzlere karşı koymayı üstlenirler.
3. Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda sözü edilen gayenin gerçekleşmesi maksadıyla, Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde bir Üçlü Karargâh kurulacaktır.
4. Yukarıdaki maddede sözü edilen Karargâha, Yunanistan 950 kişilik bir subay astsubay ve er birliği ve Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaklardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yunan ve Türk birliklerinin artırılma veya azaltılmasını Yunan ve Türk Hükümetlerinden birlikte isteyebileceklerdir.
5. Yukarıda sözü edilen Yunan ve Türk subayları, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini temin edeceklerdir.

6. Üçlü Karargâhın komutanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin veya Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının atayacağı Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir General tarafından bir yıl müddetle ve sıra ile üstlenilecektir.

Yüksek Akit Taraflar, 11 Şubat 1959 tarihinde imzalanan bu antlaşmayı en kısa bir zamanda Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 102. maddesine uygun olarak, Birleşmiş Milletler Sekreteryasına kaydettireceklerdir.

İmzalanan İttifak Antlaşmasıyla Kıbrıs'ta üçlü askeri karargâh kuruldu. Taraflar kendi askeri birliklerinin sayısını artırmak için teklifler öne sürdüler. Uyuşmazlık konularından biri de üçlü karargâh asker sayısının traflarca artırılmak istenmesidir. Türkiye, İttiak Antlaşmasına dayanarak adada asker bulundurmaktadır. 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleşince, adada antlaşmalara dayalı asker bulunduran Türkiye, Rumlar ve Batı tarafından "işgalci güç" olarak görülmeye başlanmıştır.

3.5. Kıbrıs Üzerinde Türkiye'nin Garantörlük Hakkı ve Bunun Önemi

Bilindiği gibi Kıbrıs 307 yıl Osmanlı egemenliğinde kaldıktan sonra 1878'de İngiliz yönetimine devredildi. İngilizler ada yönetimine sahip oldukları 1878'den II. Dünya savaşına kadar, Rumlar lehinde hep Türkleri dışlayan bir politika izledi. Adayı Rus yayılmacılığına karşı önlem almak amacıyla Osmanlı yönetiminden kiralayan İngiltere, zamanla adaya sahip olma hedefini gerçekleştirme yoluna gitti. Bu adımların ilkinin 1878'de adaya yerleşmekle, ikincisini 1914'te adayı fiilen ilhak etmekle ve üçüncüsünü de 1923'te Lozan'da ilhakı hukuk kılıfına büründürmekle attı. İngiltere'nin takip ettiği bu sürecin dışında, adada meskûn ve nüfus çoğunluğu diğer etnik toplum olan Türklerden fazla olan Rumların, yaklaşık 200 yıldan beri Yunanistan'la birleşme politikası demek olan Enosis'i hedeflemeleri, Kıbrıs uyuşmazlığı sorununu doğurmuştur. Tarihi ve coğrafi gerçeklerin aksine Kıbrıs'ı bir Yunan adası olarak algılayan Megala İdea'cı bu düşünce, başlangıçta İngiliz yönetimi ile işbirliği içinde olmaya çalıştı. Ancak Enosis hedefine İngiliz yönetimi ile ulaşamayan Rumlar daha sonra bu yönetimle de çatışan taraf oldu. Adada Rumların yoğun terör faaliyetleri, ada üzerinde yönetim hakkı bulunan İngiltere ile adada tarihi, kültürel, dini ve etnik bağları olan Türkiye ve adayı ilhak etmek isteyen Yunanistan'ı ortak bir çözüm arayışı içine girmeye zorladı.

Ancak yıllarca süren çatışmalardan sonra bu ortak çözüm arayışı nihayet 1959'da sonuç verebildi. Üç tarafın mutabık oldukları bir anlaşmaya varılarak Kıbrıs Cumhuriyeti ilân edildi. Böylece Türkiye 1878'den beri devam eden ada üzerindeki haklarını kaybetme sürecine 1959-1960'ta yapılan antlaşmalarla nokta koyabildi. Rum tarafı ise Antlaşmalara gönülsüz imza koydu. Çünkü baştan beri asıl hedefleri Enosis'ti. Antlaşmalara imza koyarak bu hedeflerinden görünürde vazgeçtiler. Fakat ilerleyen zamanlarda Rum tarafının antlaşmaları ihlalleriyle bu gönülsüzlükleri açıkça ortaya çıktı (Bozkurt ve Demirel, 2002: 21-22).

Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanması Türk toplumu tarafından büyük bir umut ve sevinçle karşılandı. Türk toplumu liderleri tarafından verilen basın açıklamalarında hep bu memnuniyet dile getirildi. Çünkü adadaki Türk toplumu, ayrı bir kesim olarak varlıklarını koruma imkânına kavuşarak adanın yönetimine etkin bir şekilde katılmalarını sağlayan anayasal garantileri elde etmiş oldular. Londra dönüşünde Türk toplum liderleri olan Dr. Fazıl Küçük, Rauf Denktaş ve beraberindeki askeri heyet adada muhteşem sevinç gösterileriyle karşılandı. Heyet

karaya çıktıktan sonra İstiklâl Marşı okunarak bayrak töreni yapıldı. Türk toplumu liderleri, Türk halkının coşkun sevinç gösterisi ve çiçek yağmuru altında düzenli bir yürüyüşle Namık Kemal Meydanı'na geldi. Meydana çelenk konularak saygı duruşunda bulunuldu. Rauf Denktaş Türk askerine hitaben burada bir konuşma yaptı: “Kıbrıs'ta sizin varlığınız, bize 26 milyonluk bir kuvvet, iman ve güven vermiştir. Bundan sonra terk edilmiş bir Türklük değil, burada Türklük şerefi ile yaşamaya hazır kuvvetli bir Türk toplumu bulacaksınız” (**Cumhuriyet**, 25 Şubat 1959).

Yapılan antlaşmalardan İngiltere de memnun kaldı. Çünkü Dikelya ve Akrotiri üs bölgeleri İngiliz toprağı sayıldı. Aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla adada çatışmaların sona ermesi İngiltere'yi de rahatlattı. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi Rumlar durumdan memnun değildi. Görünürde Rum liderler durumdan memnun oldular. Fakat Rumlar cumhuriyeti, Enosis için bir aşama olarak kabul ettiklerinden, cumhuriyet kurulur kurulmaz hemen bu yöndeki faaliyetlerine başladılar (Gazioğlu, 2002b: 948–949).

Zürich ve Londra Antlaşmalarıyla kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir Garanti Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma adanın taksimi ya da başka bir devletle birleşmesini önlüyordu. Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'ye Kıbrıs'ın bağımsızlığının korunması, sınır bütünlüğünün sağlanması, cumhuriyetin güvenliği ve anayasaya saygının korunması için müdahale etme hakkı tanıyordu (*Garanti Antlaşması, Madde-1*). Ortaya konan şartlar dâhilinde, adada düzenin bozulması durumunda bu devletler ortak olarak konuyu görüşüp uzlaşmaya varacaklar ve gerekirse müdahalede bulunabileceklerdir. Eger ortak müdahale imkânı olmazsa garantör durumundaki her bir devlet düzenin sağlanması için müdahale hakkına sahip olacaktır (*Garanti Antlaşması, Madde-3*). Garanti antlaşması'na göre, Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini koruma ve devletin anayasasına saygı gösterme yükümlülüğünün altına girmiş ve devletin bu özellikleri İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantisi altına alınmıştır (Bozkurt ve Demirel, 2002: 22). Türkiye Garanti Antlaşması'yla, Kıbrıs Türk toplumu herhangi bir haksızlığa maruz kaldığında, Kıbrıs üzerinde hak idda etmek ve fiili olarak müdahalede bulunma hakkına sahip oldu.

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken Londra, Zürich ve Garanti Antlaşmalarının yanı sıra Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında Askeri İttifak Antlaşması da imzalandı. Bu antlaşma Kıbrıs'ta üç tarafın dâhil olduğu bir askeri kuvvet merkezi oluşturulmasını, adayı dış saldırıya karşı korumak ve Kıbrıs'ın statüsünün devamını sağlamak için tarafların adada asker bulundurmalarını öngörmektedir. Türkiye bu antlaşmayla doğrudan doğruya Kıbrıs'ın güvenliğini, dolaylı olarak da kendi güvenliğini koruma altına almıştır. Türkiye, Kıbrıs'ta dış saldırıları önlemek amacıyla ortak askeri kuvvet merkezi oluşturmakla güvenlik hinterlandını güney sahillerinden Kıbrıs'a kadar genişletebilmiştir. Bu durum, yukarıda ifade edilmiş olan, “Kıbrıs'ta tek bir Türk olmasa bile Türkiye'nin bir Kıbrıs meselesi olmak zorundadır” hükmünü doğrulamaktadır (Davutoğlu, 2004:179).

Yine Türkiye'nin garantör devlet olma hakkının yanı sıra, kurucu antlaşma ile Kıbrıs'taki Türk toplumuna eşit siyasi temsil hakkı verilerek, Türkler cumhuriyetin eşit siyasal haklara sahip ortağı oldular. Rumların temel hedefi Türk toplumunu azınlık durumuna getirmek, zamanla asimile etmek ve böylece Enosis amaçlarına ulaşmaktı. Fakat Kurucu antlaşmalarla Türk toplumunun kazandığı

eşit siyasi temsil hakkı Rumların bu emellerinin önüne set çekmiştir. Anayasada, Türk toplumundan olan Cumhurbaşkanı Yardımcısına tanınan veto hakkı, Rumların anayasal düzeni kendi lehine değiştirmeyi engelliyordu. Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkı, Türk toplumunun sahip olduğu ve anayasada mevcut eşit temsil hakkının korunması ve devamını sağlamaya yöneliktir (*Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Madde-8*). Türkiye hem kendisinin garantör devlet olması hem de Kıbrıs Türk toplumunun azınlık olmaktan kurtulup cumhuriyetin eşit ortağı durumuna gelmesiyle, Kıbrıs davasında 1959-1960 yıllarından önce sahip olmadığı çok önemli haklara kavuştu. 1878’den itibaren devam eden süreç göz önüne alındığında, Türkiye’nin 1959–1960 Antlaşmalarıyla Kıbrıs konusunda büyük bir diplomatik zafer kazandığını söylemek gerekir.

Büyük gayretler neticesinde oluşturulan ve adada bulunan Türk ve Rum toplumları arasında nazik bir denge kuran antlaşmalar ancak üç yıl süreyle uygulanabildi. 1963’te Cumhurbaşkanı Makarios, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’dan anayasada değişiklik yapılmasını teklif etti. Makarios, Türkleri eşit ortak yapan anayasanın 13 maddesini değiştirmek suretiyle Türkleri azınlık durumuna düşürmeyi amaçlıyordu. Bu istekler kabul edilmeyince 1963’te Rumlar terör faaliyetlerine başladılar. Terör ortamından dolayı Türkler karışık yerleşim birimlerinden ayrılıp Lefkoşe’nin Türk kesimine sığındılar. Böylece adanın iki halkı arasında ayrılık fiilen 1974’te değil, 1963’te başlamış oldu. 1963–1964 yıllarında Türkler, Temsilciler Meclisi, hükümet ve bütün kamu görevlerinden dışlanmak suretiyle Kıbrıs Cumhuriyeti bir Rum devletine dönüştürüldü (Ülger, 2001: 201). Bugün başta AB olmak üzere BM, NATO ve hemen hemen tüm dünya, Rumları bu kimlikle tanımaktadır. Batı dünyası, tüm anlaşmaları ihlâl edip Kıbrıs Cumhuriyetini ortadan kaldıran Rumları değil, Garanti Antlaşmasından açık bir şekilde doğan müdahale hakkını kullandığı için Türkiye’yi suçlamakta ve “işgalci güç” olarak göstermektedir.

Türk toplumunun antlaşmalarla kazanmış olduğu “eşit siyasi ortaklık” statüsünü Rumlar içine sindiremediler. Yunanistan ve Rumların 1959–1960 Antlaşmalarını Kıbrıs’ın Yunanistana ilhakı yolunda bir aşama olarak gürdükleri daha sonra Rumlar tarafından yapılan açıklamalarde açıkça itiraf edilmiştir. Nitekim Makarios: “*Antlaşmalar, hedefi oluşturmuyor ve yarına değil, bugüne aittir. Kıbrıs Rum halkı, ulusal davasına devam edecek geleceğini kendi iradesine göre şekillendirecektir* (Gazioğlu, 2002: 946). Ayrıca Makarios antlaşmaların bir devlet meydana getirdiğini ancak bir millet oluşturmadığını söyleyerek Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kısa ömürlü olacağını açıklamalarını daha o günden beri yapmıştır.

Rumlar, sayısal nüfus çoğunluklarına güvenerek Türk toplumunu zamanla asimile ederek azınlık durumuna düşürmeyi planladılar. Anayasada öngörülen Türk belediyelerinin kurulmasını engellediler. Türklerin ellerinde bulunan arazileri istimlak ederek Rumlara ait belediye sınırlarını genişlettiler.

4. KIBRIS CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE KIBRIS TÜRKLERİ

4.1. 1960–1963 Döneminde Kıbrıs Türkleri Üzerindeki Baskı ve Tehditler

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından hemen sonra, Rum yeraltı teşkilâtları faaliyete geçmekte gecikmediler. Amacı İngilizleri adadan atıp Türkleri yok etmek olan EOKA terör örgütü, ileri gelen mensuplarının katılması ile adına EDMA (Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi) denilen EOKA'nın siyasi kanadı kuruldu. Diğer yandan Rum halkının Türklerle yakınlaşmasını önlemek amacıyla Nikos Sampson, OPEK (Kıbrıs Rumları Koruma Teşkilâtı) adıyla ayrı bir cemiyet oluşturdu. OPEK'in amaçları 1961 Nisan'ında dağıtılan ve daha sonra Mahi Gazetesinin 15 Mart 1966 tarihli sayısında yayımlanan bir bildiriyle açıkça belirtilmektedir:

“Bu teşkilâtı kurmaktan maksadımız çeşitli cezalara katlanan adamızdaki Rumların tehlikede olan haklarını korumaktır. Kıbrıs'ımız bu esnada tehlikeli anlar yaşamaktadır. Rumlara yapılan baskılar karşısında bu teşkilâtı kurmamız gerekiyor. Bu teşkilât, bütün çarelere başvurarak Kıbrıslı Rumların haklarını korumaktan maada milli emellerimizi ve saati gelince gayemizi tahakkuk ettirecektir. Bu ilk bildirimizle Kıbrıs Rum halkını uyandırmaya ve tehlikede olan menfaatlerini müdafaa için hazır olmaya davet ederiz. Bütün Rumları, Türklere karşı bir karış toprak satmamaya davet ederiz. Çünkü Türklere toprak satmak, milli intihardan başka bir şey değildir. Bu bildirimiz aynı zamanda onu dikkate almayacak olanlara da bir ihtar oluşturmaktadır. Ankara diplomatları ile şahsi menfaat düşkünü sözde vatanseverlerin bize hazırlamakta oldukları milli felaketi önlemek için zecri tedbirler almakta tereddüt etmeyeceğiz. Sömürge idaresine karşı yaptığımız silahlı mücadele sırasında sömürgecilere alet olan satılmış hainlere amansız darbeler indirdiğimiz gibi, bugün de memleketimizi felakete sürüklemek gayesini güden Ankara'nın siyasetine hizmet etmek cüretini gösterecek olanlara vereceğimiz ceza aynı derecede ağır ve amansız olacaktır” (Oberling, 1987: 54).

Makarios 1 Nisan 1960'ta EOKA terör eylemlerinin başladığı tarihin 5. Yıldönümünde yaptığı bir konuşmada EOKA'yı överek bu kutsal göreve devam etmek ve sonucunu almak gerektiğini beyan edebiliyordu. Bu mesaj, Makarios'un daha Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilânından önce ne düşüncede olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu zihniyete sahip ve ilhak gayesini güden Makarios'un Kıbrıs Anayasasını tatbik etmesini ve Cumhuriyeti mevcut anayasa esaslarına göre idare etmesini beklemek herhalde safdillik olacaktı. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ikinci yıldönümü kutlamalarında, 15 Ağustos 1962'de Kykko manastırında yapılan bir törende Makarios: “*Kıbrıslı Rumlar, EOKA'cılar tarafından başlatılmış bulunan istiklal mücadelesine devam etmeli ve onların başlattığı işi tamamlamalıdır. Mücadele şimdi yeni bir şekilde devam ediyor ve hedefimize ulaşınca kadar devam edecektir*” demek cesaretini gösterebildi. Yine başka bir demecinde Makarios, “*Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasını temin eden Zürich ve Londra Antlaşmaları, o zamanda hüküm süren şartların bir sonucudur. Kıbrıs mücadelesinin gayesi bir cumhuriyet kurmak değildi. Antlaşmalar sadece temeli kurdular*” şeklindeki bir açıklama ile Kıbrıs Cumhuriyeti'ne temel teşkil eden antlaşmalara ve cumhuriyet anayasası hükümlerine muhalif davrandığını ortaya koymuş oldu (Gazioğlu, 1996: 204).

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda devlet dairelerinde Türk işçilerinin Rum işçilerine oranı ise % 10 idi. Rumlar Anayasasının Türklere tanıdığı % 70 Rum'a

karşılık % 30 Türk oranıyla ilgili hakkını diğer haklar gibi uygulamada zorluk çıkardılar. Memuriyet için dilekçe veren Türklerin hakları tanınmadı ve açık bulunan memurluklara Rum adaylar tayin edildi. Bunun üzerine Türkler, Anayasa Mahkemesine başvurmak zorunda kaldılar. Fakat Makarios, Anayasa Mahkemesinin kararlarını kabul etmeyerek hukuku hep çiğnedi (İsmail, 2000: 116).

Türkler ve Rumlar arasındaki uyuşmazlık konularından birisi de kurulacak Türk belediyeleri meselesidir. 1960 Anayasasına göre Lefkoşe, Limasol, Magusa, Baf ve Larnaka’da Türkler ve Rumların ayrı ayrı belediyeleri olacaktı. Ancak bu belediye sınırlarının belirlenmesinde anlaşmazlık ortaya çıkınca, Makarios bu şehirlerde Rumların öncülüğünde tek belediyelerin kurulmasını ve Türklerin nüfusları oranında buralarda temsil edilmesini ileri sürdü. Türk tarafı bu görüşü kabul etmedi. Türkler anayasanın kendilerine tanımış olduğu hakları kullanmak amacıyla beş şehirde kendilerine ait belediyeler kuracaklarını açıkladı. Kıbrıs Anayasasının 20. Maddesi beş büyük kent merkezlerinde iki toplumun ayrı ayrı belediye kurabilecekleri, yine bu maddenin (a) ve (b) fıkraları kurulacak belediyelerin nasıl işleyeceğini açıklamaktadır. Makarios, Türklerin kuracakları belediyeleri tanımayacağını bildirdi. Makarios’un tavrı Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına aykırıydı.

Daha önce Rumlar İngiliz idaresine karşı ayaklanınca şehirlerde belediye faaliyetleri aksamaya başlamıştı. 1953’te Türkler bulundukları semtlerde hizmetlerini görsün diye belediyelerini zaten kurmuşlardı. İngiliz yönetimi Türklerin kurmuş oldukları bu belediyeleri tanımıştı. EOKA terör örgütünün kent merkezlerinde meydana getirdiği terör faaliyetleri neticesinde büyük şehirlerde Türk ve Rum tarafları kesin olarak birbirinden ayrılmış ve Türk belediyeleri fiilen 1953’te çalışmaya başlamıştı. Türk belediyelerin kurulması ile ilgili Anayasaya konulmuş bulunan madde, sadece mevcut fiili durumu hukuki bir esasa bağlamaktan ibaret olacaktı. Ancak Makarios, Türk belediyelerinin hukukun tanınmasını Kıbrıs’ın taksimine doğru bir adım olduğu iddiası ile Türk belediyelerinin kurulması için çıkarılması gereken kanunun Temsilciler Meclisi’nden geçmesini engelledi (Gazioğlu, 2002b: 949). Bunun üzerine Türk Cemaat Meclisi, 31 Aralık 1962’de çıkarılan Türk Belediyeler Kanunu ile fiilen mevcut olan Türk belediyelerinin hukukun de kurulmasını sağladı. Türk Cemaat Meclisi’nin kabul ettiği bu kanun Türk Resmi Gazetesinde 31 Aralık 1962’de ilân edilerek yürürlüğe girdi. Diğer taraftan Makarios ve Rum milletvekilleri, Türklerin bu anayasal hakkı karşısında itirazlarında ısrar ettiler. Böylece mesele Yüksek Anayasa Mahkemesine intikal etti. Rumlar da Türklerin bağımsız Türk belediyeler kurmalarına karşı Anayasa Mahkemesine müracaat ederek iptal davası açtılar (İsmail, 2000: 120).

Rumlar bir taraftan Anayasa Mahkemesine giderken diğer taraftan Türk belediyelerinin çalışmalarını baltalamak için faaliyete geçtiler. Türk belediyelerinin elektrik, su ve kanalizasyon şebekelerine zarar vererek, Türk belediyelerin inşaat ruhsatı verme yetkisinin bulunmadığını ilân ettiler. Daha sonra eski belediyelere ait taşınır mal ve taşınmaz malların saha inkişaf komisyonlarına devrini öngören kanun teklifi Türk bakanların aleyhte oy kullanmalarına rağmen, Rum çoğunluğun oyuyla kabul edildi (Oberling, 1987: 57). Böylece Rum belediyeler, Türk belediyelerin sahip olduğu gayri menkul mallara el koymuş oldu.

Makarios İngiltere’de yayınlanan Sunday Ekspres’in Kıbrıs’a gönderdiği muhabiri L. Gardner’e verdiği demeçte: “*Hareketimizin Anayasaya aykırı olduğuna dair Anayasa Mahkemesince bir karar alınsa dahi bunlara saygı göstermeyeceğim*” diyerek meselenin ne BM ne de garantör devletleri ilgilendirmediğini, bunun sadece bir iç mesele olduğunu sözlerine ekledi. Bu tutum Makarios ve Rumların ortaklığa dayalı Kıbrıs Cumhuriyeti’ni ortadan kaldırmak yolunda her şeyi göze aldıklarını açıkça gösteren bir delildir (İsmail, 2000: 123).

19 Şubat 1963 günü Türk Belediyelerin kurulmasının kabul edilmesi konusunda Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş, Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides ile uzun bir görüşme yaptı. Ancak Makarios’un Yüksek Anayasa Mahkemesinin kararını tanımayacağını ilân etmesi bu görüşmeyi gölgede bıraktı. 24 Nisan 1963’te tarafsız, anayasa hukukçusu Alman Prof. Dr. Ernest Forshoff’un başkanlığındaki Kıbrıs Yüksek Anayasa Mahkemesi, 31 Aralık 1962 tarihinde Temsilciler Meclisinde verilen kararın Anayasaya aykırı olduğuna ve Türk belediyelerin kuruluşu ile ilgili kanunun çıkarılması gerektiğine karar verdi. Bu karar anayasayı tatbik etmekle görevli ve bundan sorumlu bulunan Cumhurbaşkanı Makarios başta olmak üzere bütün EOKA’cılara bir şamar oldu. Ancak hak ve hukuku hiçe sayan Kıbrıslı Rumlar, Yüksek Anayasa Mahkemesi Başkanının sekreteri Dr. Chistian Heinze’yi tehdit ederek Kıbrıs’tan uzaklaştırdılar (Gazioğlu, 2002b: 949). Anayasa Mahkemesi Başkanı Alman Prof. E. Forshoff, 21 Mayıs 1963’te Heidelberg’den Makarios’a gönderdiği mektupta:

“Ekselans! Almanya’ya döndükten sonra öğrendiklerim mevcut şartlar muvacehesinde maalesef beni Yüksek Anayasa Mahkemesi Başkanlığından istifa etmeye zorlamaktadır. Sekreterim Dr. Heinze’nin her yerde dedektifler tarafından haftalarca takip edildiğini Almanya’ya döndüğümde öğrenmiş bulundum. Türkler tarafından kendisine rüşvet verildiği ve bununla ilgili dokümanların mevcut bulunduğu yolunda yapılan iftiraları işittiğim zaman şoke oldum. Mahkemenin görevini yapabilmesini temin etmek amacıyla 15 Temmuz 1963 tarihinde muteber olmak üzere şimdiden istifa ettiğimi ekselanslarına bildirmek isterim” diyerek istifasını vermek zorunda kaldı. Aynı şekilde yardımcısı da istifa etti (Oberling, 1987: 60–61).

Yüksek Anayasa Mahkemesinin tarafsız başkanının bu şekilde görevinden ayrılması, Yüksek Anayasa Mahkemesinin vereceği kararı tanımayacağını önceden ilân eden demeci veren Makarios ve Rum yönetiminin Kıbrıs Antlaşmalarına ve anayasasına aykırı davrandığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum karşısında Türkiye, Makarios’un Anayasayı ihlâl eden davranış ve tutumlarını dikkatle takip ederek, Makarios’un Ankara’yı ziyareti sırasında gerekli ikazlarda bulundu (Bilge, 1996: 374).

4.2. 1963 Yılındaki Kıbrıs Türk Katliamı

1963’te Rumlar Türklere karşı terör faaliyetlerine daha da hız vermeye başladılar. 20 Aralık gecesı Lefkoşe’nin Tahtakale semtinde evlerine gitmekte olan bir grup Türk’ün otomobillerine açılan ateş sonucunda Zeki Halil ve Cemaliye Emirali adlı iki Türk şehit düştü, bir grup Türk de açılan ateş sonucunda yaralandı. 21 Aralık günü bu saldırıyı kınamak için Lefkoşe Türk Lisesi bahçesinde toplanan Türk öğrencileri üzerine de EOKA çetesi mensupları tarafından ateş açıldı. Bu olayda iki öğrenci yaralandı. Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş’ın öğrencilere sakin olmalarını, telaşa kapılıp yollara,

sokaklara dökülmemelerini, herhangi bir taşkınlıkta bulunmamalarını tavsiye eden konuşması sırasında bu olayın meydana geldiğini bizzat o günün İngiliz yayın organı olan Observer gazetesi haber yapmıştır (Gazioğlu, 2002b: 952). Aynı gün Lefkoşe'deki Atatürk büstüne de saldırıda bulunuldu. Bir gün sonra Türkiye Büyükelçilik binası ile Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın ikametgâhına ateş açıldı. Akritas Plânı artık fiilen uygulanmaya konulmuştu. 1963 yılı "Kanlı Noel" saldırılarının hedefi Lefkoşe'ydı. Rumlar, merkeze hâkim olmakla bütün Kıbrıs'a hâkim olacaklarını sanıyorlardı. Bunun için de kendilerine en büyük engel olarak Lefkoşe'ye bağlı Küçükaymaklı kasabasını görüyorlardı. 1960 nüfus sayımına göre kasabada 5126 Türk'e karşı 1133 Rum yaşıyordu. Kasaba önemli bir Türk yerleşme merkezi durumundaydı. Kasaba çevresinde 19 Aralık'tan itibaren Rum terör faaliyetleri gözlemlenmeye başlandı. Muhtemel bir Rum saldırısından şüphelenen Türk Mücahit Teşkilâtı'na üye gençler, halkı olası bir saldırıya karşı müdafaya hazırlamaya çalıştılar (İsmail, 2000: 56). Rum saldırısı 22 Aralık günü başladı. Küçükaymaklı'nın dış dünya ile bağlantısı tamamen kesildi. 23 Aralık'tan itibaren yeni takviye kuvvetleri alan Rum saldırganların başına EOKA'cı katil Nikos Sampson geçmişti. Diğer yandan adadaki Yunan alayı da saldırganlarla birleşmiş ve Rumlar bütün silahlı çetelerini Türklerin yoğun oldukları bu bölgeye yerleştirmişlerdi (İsmail, 2000: 57).

Makarios'un 22 Aralık günü Garanti Antlaşmalarını tanımadığını ilân etmesi, Rum saldırganlara daha da cesaret verdi. Rum çeteleri, kadın, erkek, genç, ihtiyar demeden Türklere karşı vahşice saldırırken; Türkler, Küçükaymaklı'da bulunan Rum ailelerini de kendi korumaları altında Büyükkaymaklı'ya göndermişlerdi. Geride kalan 550 kadar yaşlı, kadın ve çocuk Türk, Rum çetecilerce esir muamelesine tabi tutuldular. Bu arada Türk imam Hüseyin İğneci ve 18 yaşındaki özörlü oğlu Rumlar tarafından vahşice şehit edildi (Gazioğlu, 2002b: 954).

Nikos Sampson'un anılarını yayınlayan Eleftheria gazetesi, 1963 Kanlı Noel'inin gerçek sorumlularını gözler önüne sermektedir. Gazete, Makarios hükümetinin, İçişleri Bakanlığı'nın ve üçlü karargâhın, Yunan kanadına mensup subayların emri ile hareket ettiğini açıklamaktadır. Nikos Sampson, Küçükaymaklı savaşlarını, Yunanlıların Balkan Savaşları dışında Türklere karşı elde ettikleri tek zafer olarak ilân etmektedir (Gibbons, 2003: 117–118).

Bu çatışmalar üzerine Türkiye, 23 Aralık 1963'te İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde harekete geçti. Rum saldırılarının önlenmesi için birlikte harekete geçilmesini istedi. Türkiye'nin bu girişimi üzerine, 24 Aralık 1963'te Lefkoşe'de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere adına bir ortak bildiri yayınlandı. Bildiride şu ifadeler yer aldı:

"Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri Garanti Antlaşmasını imza eden devletler sıfatı ile Kıbrıs Hükümeti ile Türk ve Rum cemaatlerini hâlihazır karışıklıklara son vermeye müştereken çağırırlar. Üç hükümet, bu gece ateş kesilmesi için uygun bir saatin tespitine ve her iki cemaattin buna riayetini istemeye Kıbrıs Hükümeti'ni davet ederler. Üç hükümet ayrıca hukuk nizamının korunması lüzumunu göz önüne alarak bugünkü durumu doğuran güçlüklerin halline yardım maksadıyla görüşmelerde bulunmayı teklif eder" (Bilge, 1996: 378).

Bu çağrıya rağmen çatışmalar durmadı. Rum çeteleri 24 Aralık günü Lefkoşe ve diğer Türk bölgelerine saldırıya devam ettiler. Rumlar 24 Aralık 1963'te 40 Türk'ü yaralayıp 24 Türk'ü şehit ettiler (**Hürriyet**, 25 Aralık 1963).

Rumlar anayasa değişikliği tekliflerinin kabul görmemesi üzerine Türkleri yok etme plânını uygulamaya koymaya başladılar Yine aynı gün Lefkoşe'nin Kumsal bölgesine saldıran Rumlar, Kıbrıs'taki Türk Alayı'nda doktor olarak görev yapmakta olan Binbaşı Nihat İlhan'ın evinin kapısını kırarak eve girdiler. Eşini ve iki çocuğunu saklandıkları banyo küveti içinde makineli tüfeklerle tarayarak vahşice katlettiler. Masum iki çocukla annelerinin banyo içindeki cesetlerini, duvardaki kan lekelerini yansıtan fotoğraflar tüm dünya gazetelerinde yayınlanarak Rumların barbarlığını gözler önüne seriyordu (Gazioğlu, 2002b: 952). Rumların bu saldırıları sonucunda 18.667 Kıbrıs Türk'ü yaşadığı 103 köyü terk etmek zorunda kaldı. BM aracılığı ile köylerini terk etmek zorunda kalan Türklerle ilgili yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, 1964'te Lefkoşe'de 39, Girne'de 7, Baf'ta 49, Larnaka'da 21 ve Magosa'da 21 köy olmak üzere 124 köy Rum saldırılarından zarar görmüştür. Bu saldırılar sonucunda yüzlerce Türk öldü, binlercesi yaralandı veya köylerini terk etmek zorunda kaldılar. 1963'te başlayıp 1964'ün başlarına kadar devam eden olaylarda 364 Türk öldü (Oberling, 1987: 97). Bu saldırılar Türkiye'de büyük tepkilere neden oldu. Başbakan İsmet İnönü, Kuvvet Komutanları ile bir araya gelerek durum değerlendirmesi yaptı. TBMM, adadaki gelişmeler üzerine toplanarak milletin duygu ve düşüncelerini dile getirdi. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Makarios'un bir süreden beri anayasa ve antlaşmaları değiştirmek gibi tehlikeli girişimler içinde olduğunu, Türkiye'nin anayasa değişikliği önerilerini reddettiğini anlatarak Rum yönetiminin, sağduyulu davranmadığını ve katliamı durdurmadığı takdirde, doğacak sonuçlardan sorumlu olacağını bildirdi (Gazioğlu, 2002b: 953).

Makarios, Anayasa değişikliği teklifini ileri sürerek cumhurbaşkanı olan kendisinin ve yardımcısı Fazıl Küçük'ün veto hakkının kaldırılmasını, beş şehirde tek belediyeler kurulmasını ve memuriyetlerde Türklere yüzde 30 kontenjan tanıyan hükümlerin kaldırılmasını istiyordu. Türkler, anayasaya aykırı olan bu istekleri reddetti.

Makarios'un bu aşamadan sonra görüşmelere yanaşmaması ve Rumların katliamlara devam etmesi üzerine Türkiye, garantörlük hakkını tek başına kullanmaya karar verdi. 25 Aralık 1963'te Türk alayı, garnizonundan çıkarak gerekli mevzilere yerleşti. Bu sırada Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı savaş uçakları da Rum tedhişçileri yıldırma amacıyla 25 Aralık 1963'te Lefkoşe üzerinde uyarı uçuşlarına başladı. 650 kişilik Türk birliği karargâhından çıkarak Türk kesimini koruma altına aldı. Adada barışı sağlamak amacıyla 15 Ocak 1964'te Londra'da Konferans toplanmasına rağmen bir sonuç alınamadı. Rumlar "Kanlı Noel" olaylarıyla tekrar katliama giriştiler. Türkiye, Kıbrıs'taki Türk varlığını korumak amacıyla federal (iki kesimlilik, taksim) bir düzenin kurulmasını Türk toplumunun kendini yönetecek bir yapıya kavuşmasını, Rum saldırılarına karşı etkili güvenlik tedbirlerinin alınmasını istedi (Gazioğlu, 2002b: 952).

Rumların tezi ise tam bağımsızlık yoluyla Türkiye'nin adaya müdahale hakkını ortadan kaldırmak ve Türk nüfusunu kendi içinde eritme politikası izleyerek Enosis'e ulaşmaktı.

İngiltere ise Kıbrıs meselesinden kendini uzak tutarak Rum terör faaliyetlerine karşı sessiz kalıp, ABD'ni olayın içine çekmeye çalıştı. ABD ise Yunanistan ve Rumların hatalarına göz yumarak sadece durumu seyretmekle kaldı. Rum saldırılarının sürmesi üzerine 15 Şubat 1964'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmekten söz etmesi üzerine, BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964'te sekiz maddelik bir karar aldı. Taraflardan barışı bozacak hareketlerden

kaçınmaları istendi. Kıbrıs'ta BM Barış Gücünün konuşlandırılmasına karar verilerek barışı sağlamak için arabulucu tayin edildi. BM bu kararıyla Rum kesimini Kıbrıs'ın "meşru hükümet"i olarak tanımaya devam etti. Makarios "meşru hükümet" olduğunun beratını alarak adaya döndü (Denktaş, 1996: 160).

Rum saldırılarının tekrar başlaması üzerine Türk hükümeti TBMM'den Kıbrıs'a müdahale yetkisi alınca, hemen BM Barış Gücü adaya sevk edildi. Görünüşte BM adaya, iki kesim arasında meydana gelebilecek bir savaşı önlemek için barış gücü gönderiyordu. Fakat Barış Gücü askerlerinin Türkiye'nin adaya müdahale kararı almasıyla eş zamana denk getirilmesi, BM'nin Rumları koruduğu düşüncesini doğurmaktadır. Çünkü Rumların terör faaliyetleri daha önce başladığı halde BM ve diğer ilgili devlet İngiltere duruma kayıtsız kalmıştı.

Türkiye'nin garantörlük antlaşmasından doğan müdahale etme hakkını kullanmaya teşebbüs etmesi üzerine, Makarios, 4 Nisan 1964'te Zürich ve Londra Antlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olan ittifak antlaşmasını feshettiğini açıkladı. Makarios'un amacı Türkiye'nin Kıbrıs'la bütün bağlarını koparmaktı. Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreou, Makarios'un Pan-Hellenizm (Büyük Yunanistan'ı kurma ülküsü) çalışmalarını desteklediğini açıkladı. Makarios, Sovyet Rusya ile ilişkilerini geliştirip ağır silahlar satın almış ve mecburi askerliği yürürlüğe koyarak muhtemel bir savaş için hazırlık yapıyordu. Bunun üzerine durum iyice gerginleşti. Türkiye 7 Haziran 1964'te Kıbrıs'a müdahaleye karar verdi. Ancak 5 Haziran'da "*Johnson Mektubu*" olayı patlak verdi (Armaoğlu, 1998: 788). ABD'nin amacı Türkiye'nin müdahalesine engel olmaktı. Mektubunda ABD Başkanı Johnson: "*Türkiye garanti antlaşmasını tam işletmeden adaya müdahale kararı almıştır. Dolayısıyla Türkiye henüz müdahale hakkını kullanamaz. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi Onu Sovyetler Birliği ile bir çatışmaya itebilir. Bu durumda NATO Türkiye'yi desteklemeyebilir. Türkiye ile ABD arasında yapılmış 12 Temmuz 1947 yardım antlaşmasına göre; Türkiye, Amerikanın vermiş olduğu silahları Kıbrıs'ta kullanamaz. Çünkü bu silahlar Türkiye'ye savunma amacıyla verilmiştir.*" Bu mektupta ayrıca Türk Başbakanı ABD'ye çağrılıyordu (Denktaş, 1996: 325–329). Böylece ABD, bu mektupla Türkiye'yi hem Kıbrıs'a müdahale etmekten engelliyor, hem de müdahale sonucunda muhtemel bir Sovyet saldırısı karşısında Türkiye'yi yalnız bırakabileceği tehdidinde bulunuyordu (Armaoğlu, 1998: 788–789).

Türk Başbakanı İsmet İnönü, krizi tırmandırmamak ve gerilim çıkarmamak için daha sağduyulu ve nazik bir diplomatik dil ile Johnson mektubuna cevap verdi. İnönü: "*Amerika'nın tavrı Türkiye için hayal kırıcı olmuştur. 1963 ten beri Kıbrıs'a müdahale ihtiyacı dört kez ortaya çıkmıştır. Rumların silahlanması, Anayasaya aykırı faaliyetler yürütülmesi ve Türklerin katledilmesine kimse ses çıkarmamış Amerika da bu konuda girişimde bulunmamıştır. Birbirlerine karşı anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini istediği zaman reddeden devletler arasında bir ittifaktan söz edilebilir mi? NATO kendi üyesine saldırıya karşı koymayacaksa tedaviye muhtaçtır*"(Hürriyet, 18 Haziran 1964).

Başbakan İsmet İnönü 21 Haziran'da Washington'a giderek Amerika ile görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerde Türkiye Zürich ve Londra Antlaşmalarıyla Türk toplumuna tanınan hakların korunup güvenceye alınmasını ve Türkiye'nin etkinliğinin artırılmasını istedi. ABD, Türkiye'nin görüşlerini kabul etmekle birlikte Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilmesine karşılık Ege'deki Yunan adalarından birisinin Türkiye'ye verilmesini teklif etti. Ancak Türkiye doğal olarak bu teklifi

reddetti. ABD Kıbrıs meselesinin, II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan doğu-batı bloku arasında meydana gelecek bir krize dönüşmesini istemiyordu (Denктаş, 1996: 372–373). ABD tırmanan krizin çözümü için Dean Acheson'u arabulucu olarak tayin etti. Acheson Magosa'nın kuzeyindeki Boğaz Bölgesi ile Kıbrıs'ın kuzey kıyılarındaki Akuntü çizgisinin kuzeyinin Türklere bırakılacağını, güneyde ise Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde en az beş Kantona (Özerk Devlet) Türk muhtariyeti verileceğini ileri sürdü. Türklere bırakılan topraklar; Kuzey toprakları, Kantonlar ve muhtariyet bölge toprakları olmak üzere ada topraklarının % 25–30 kısmını oluşturuyordu. Görüşmeler sürerken Rumlar Erenköy ve Mansura'da Türklere karşı katliama girişti. BM askerleri duruma seyirci kalınca Türk uçakları Rum mevzilerini bombalayarak tedhişi durdurmaya çalıştı. Bunun üzerine Makarios Sovyet Rusya'dan yardım istedi. Kruşçev, İnönü'den havadan yapılan askeri harekâtı durdurmasını istedi. Yunanistan geri adım atarak barışçı çözüm istediğini dile getirmesine rağmen adaya 12 bin asker sevk etti. Daha sonra 1965 yılından itibaren soruna çözüm bulmak için Türkiye ile Yunanistan arasında ikili görüşmelere başlandı. Ancak Makarios bağlantısız devletlerden gördüğü destekten dolayı ikili görüşmelere karşı olduğunu bildirerek BM'in devreye girmesini istedi (Armaoğlu, 1998: 793).

1963–64 döneminde Johnson mektubuyla Türkiye ile ABD arasında başlayan kriz neticesinde Türkiye'nin ABD'ye karşı güveni sarsıldı. ABD ile Türkiye arasında güven bunalımı yaşanınca, Türkiye SSCB ile siyasi ilişkiler kurmaya başladı. Bu amaçla Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin 30 Ekim–6 Kasım 1964'te Moskova'yı ziyaret etti. İki ülke arasındaki görüşmelerden sonra yayımlanan bildiri ile Sovyetler Birliği, Kıbrıs'ta İki milli cemaatin varlığını kabul ederek Türkiye'nin görüşünü benimsediğini açıkladı (**Cumhuriyet**, 7 Kasım 1964). Böylece Türkiye Kıbrıs meselesinde Rumları destekleyen SSCB'yi, yaptığı diplomatik bir atakla yanına çekerek, bu dönemde haklı davasını savunmada Rusya'nın da desteğini sağladı.

4.3. 1967 Olaylarına Türkiye Kamuoyunun Tepkileri

BM Arabulucusu Finlandiyalı Sakari Tuomioja'nın 9 Eylül 1964'de ölmesi üzerine, bu göreve Ekvator'lu diplomat Galo Plaza tayin edildi. Ekim 1964'te çalışmalarına başlayan Galo Plaza, yaklaşık 5 aylık bir çalışmadan sonra hazırladığı raporu BM Güvenlik Konseyi'ne sundu (Armaoğlu, 1998:793). 26 Mart 1965'te BM Güvenlik Konseyi tarafından yayımlanan bu rapor, Türkiye tarafından reddedildi. Çünkü raporda, Kıbrıs Türkleri'nin Rum hâkimiyetini kabul etmesi, Türklerin adadan göçünün kolaylaştırılması, Rumca'nın Kıbrıs'ın resmi dili haline getirilmesi gibi Rum yanlısı teklifler yer alıyordu. Doğal olarak bu teklif Türk toplumu liderleri tarafından reddedildi. Kıbrıs sorununun çözümü için 1965 yılı Mayıs ayında Türkiye ile Yunanistan arasında başlayan görüşmeler, Kıbrıs'taki Rum-Yunan kuvvetlerinin 15 Kasım 1967'de Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırmasına kadar aralıklarla devam etti. Ancak Yunanistan, Kıbrıs meselesinin Türkiye ile Yunanistan arasında yapılacak müzakerelerle değil, BM kanalıyla çözümlenmesini istiyordu (Sönmezoğlu, 1989: 93).

Diğer yandan Yunan Başbakanı Yorgo Papandreu'nun Yunanistan'daki komünistlerle işbirliği yapması ve Yunan ordusunda geniş çaplı bir tasfiyeye girişmesi iktidardan düşmesine sebep oldu. 1965 Temmuz'unda Yorgo Papandreu, kral tarafından başbakanlıktan azledildi. Ancak Papandreu'nun partisi Krala, orduya ve sağ muhalefete karşı sert tepki gösterdi. Bu durum Yunan iç

politikasında gerginliğin yaşanmasına sebep oldu. Yunan ordusu 21 Nisan 1967’de Albay Papadopoulos liderliğinde bir hükümet darbesi yaptı. Yunanistan’ın yönetimini eline alan Albaylar Cuntası, Kıbrıs sorununu Türkiye ile Yunanistan arasındaki diğer anlaşmazlıklarla birlikte değerlendirmeye başladı (Armaoğlu, 1998: 794).

Makarios, 26 Haziran 1967’de Rum Temsilciler Meclisini toplayarak Enosis kararı almaya kalkıştı. Bununla da yetinmeyen Kıbrıs Rum yönetimi, adada görev yapan 10 bin civarındaki Yunan askerinin, Rum Milli Muhafız Ordusu’na katılmasına ilişkin başka bir karar daha aldı. Rum yönetiminin bu kararları Dr. Fazıl Küçük tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği nezdinde protesto edildi (Gazioğlu, 1996: 241).

Yine 1967’nin ortalarında silahlı saldırılarla başlayan Rum ablukası dayanılmaz hale geldi. 2 Ağustos 1967’de Baf’ta 5 Türk’ün öldürülmesi olayı dahi BM’yi harekete geçiremedi. 1967 Temmuz’unda Kıbrıs’ta bir Enosis darbesi yapılacağı söylentisinin çıkması üzerine, Türkiye Yunanistan’ı sert bir biçimde uyardı. Bunun üzerine Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmeler tekrar başladı. Ancak Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan Başbakanı Kollias arasında yapılan 9 Eylül Keşan ve 10 Eylül Dedeoğlu görüşmeleri herhangi bir sonuç alınamadan sona erdi (Armaoğlu, 1998: 796–797).

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Türkiye bu dönemde Kıbrıs konusunda Makarios ile Yunan Albaylar Cuntası karşıtlığından yeterli derecede yararlanamadı. ABD destekli Albaylar Cuntası’nın Makarios’la çatışması Makarios’un “Akdeniz’in Fidel Kastro’su” olarak görülüp ortadan kaldırılma durumu söz konusu iken, iktidarda olan Adalet Partisi ekonomik kaygılarla bu duruma ilgisiz kaldı. Sorunun başlangıcından itibaren ilk kez Kıbrıs Rumları ile Yunanistan arasında bir ayrılık çıkmış, Türkiye’nin Doğu Bloku lideri SSCB ile ilişkilerinin dostluk çizgisine yaklaşmış olduğu bu dönemde bile Ankara Kıbrıs’ta NATO dışı çözüme yönelik bir politika oluşturmaktan sürekli kaçındı. Türkiye, Kıbrıs konusunda müteffiki ABD tarafından hep hayal kırıklığına uğratılmasına rağmen, sorunun NATO içi dostluk dinamikleri ile çözülebileceğine taraftar oldu (Fırat, 1999: 559).

Diğer taraftan sağlık problemi sebebiyle daha önce Ankara’ya gelmiş olan Rauf Denktaş, Ekim ayının son haftasında, Nejat Konuk ve Erol İbrahim ile birlikte, bir balıkçı gemisine binerek gizlice adaya dönmek üzere Türkiye’den ayrıldı. Kıbrıs karasularına girdikten sonra balıkçı gemisinin yedeğindeki sürat motoruna geçen Denktaş ve arkadaşları, 30 Ekim günü Karpas bölgesinde karaya çıktılar. Ancak bir süre sonra Karpas Çayırözü’nde Rum güvenlik birimleri tarafından tutuklandılar. Türkiye’nin yoğun baskısı üzerine devreye giren BM, Türkiye’ye geri dönmesi şartıyla, Denktaş’ın serbest bırakılmasını sağladı (Denktaş, 1997: 388–390). Türkiye, Rauf Denktaş’ın iadesi için temaslarını sürdürürken, Kıbrıs’taki silahlanma hazırlıklarını tamamlayan Rum-Yunan kuvvetleri yeni bir saldırı hazırlığına girişti.

21 Aralık 1963 saldırılarından sonra varılan anlaşmaya göre, Rum askeri birliklerinin Türklere ait bölgelerden geçmesi yasaklanmıştı. Rumlar 13–14 Kasım 1967 tarihlerinde Geçitkale ile Boğaziçi arasındaki yoldan geçmek istediler. Türklerin bu teklifi reddetmesi üzerine Rumlar 15 Kasım günü saldırıya geçtiler. Ağır silahların desteğindeki saldırı kısa sürede gelişti ve Geçitkale ile Boğaziçi işgal edildi. Bu olaylar sırasında 27 Kıbrıslı Türk öldürüldü. Geçitkale ve Boğaziçi’nin Rum-Yunan birliklerince işgal edilmesi üzerine, 15 Kasım 1967

akşamı Türkiye hükümeti bir durum değerlendirmesi yaptı. 16 Kasım akşam saatlerinde de TBMM toplandı. Toplantıda, anayasanın savaş ilânına ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ilişkin 66.maddesine dayanarak Kıbrıs'a müdahalesini öngören karar, meclisteki 435 üyenin 432'sinin oyu ile kabul edildi (Armaoğlu, 1998: 799). TBMM'nin bu kararından hemen sonra İskenderun'daki Türk donanması adaya çıkarma hazırlıklarına başladı. Diplomatik temaslarını da sürdüren Türk Hükümeti, 17 Kasım günü Yunan Hükümeti ile diğer dost ve müttefik hükümetlere Türkiye'nin çıkartma kararını bildirdi. Türkiye, çıkartmanın durdurulması için; 20 bin Yunan askerinin derhal adayı terk etmesini, Grivas'ın Kıbrıs'tan çıkarılmasını, can ve mal kaybı için tazminat verilmesini ve Türk bölgelerinin sınırlarının ihlâl edilmemesini istedi (İsmail, 1998b: 114). Ertesi gün Türk Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri'nin alarm durumuna geçirilmesinden sonra Türk jetleri Kıbrıs üzerinde uçmaya başladı. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararının kesinlik kazanması üzerine ABD Başkanı Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance'i bölgeye gönderdi. Bu arada BM de gerginliği önlemek amacıyla harekete geçti. Cyrus Vance'nin Ankara, Atina ve Lefkoşe'deki temasları sırasında Türkiye 13 maddelik ikinci bir muhtıra verdi. Cyrus Vance aracılığı ile Yunanistan'a verilen notaya uyulmadığı takdirde, Türkiye'nin müdahalede bulunacağı bildirildi. Notada şu hükümler yer alıyordu:

- 1- Türkiye ve Yunanistan 1959–1960 Antlaşmaları gereğince, Kıbrıs'ın muhtariyet, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını kabul edecektir.
- 2- Adadaki iki cemaatle birlikte, Türkiye ve Yunanistan'ın rızası olmadan adanın statüsünde ve 1960 Garanti Antlaşmasında hiçbir değişiklik yapılmayacaktır.
- 3- Taraflar, antlaşma hükümleri gereğince Kıbrıslı olmayan askeri kuvvetlerinin Kıbrıs'tan çekilmesini kabul ederler. Çekilme azami iki ay içinde tamamlanmış olacaktır.
- 4- Tarafların bu şartlara uydukları, önce Yunanistan, sonra Türkiye tarafından ilân olunacaktır.
- 5- Kıbrıslı olmayan Yunan kuvvetlerinin tahliyesine başlanması üzerine Türkiye, gerginliğin ortadan kalkması için askerini sınır bölgelerinden çekerek, tahkimat yapmaktan vazgeçecek ve Kıbrıs'taki mücahitlerini çekmeye başlayacaktır.
- 6- Grivas bir daha adaya dönmek şartı ile adayı terk edecektir.
- 7- EOKA teşkilâtı tamamen dağıtılacak, soydaşlarımıza karşı herhangi bir sabotaj, yıpratma ve sindirme hareketlerinde bulunulmayacaktır.
- 8- 1959–1960 Antlaşmalarını ihlâl ederek adaya sokulmuş bütün silah, cephane ve mühimmat geri çekilecek, Rum Milli Muhafız Teşkilâtı lağvedilecektir.
- 9- Türkiye ve Yunanistan, adada tam manasıyla pasif bir faaliyette bulunacaktır.
- 10- Kıbrıs'taki BM Barış Gücü birliklerinin sayısı arttırılacak ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki antlaşmaların takipçisi BM olacaktır.
- 11- Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde yapılan saldırılarda işlenen cinayetlerin hesabı sorulacak, ölenlerin yakınlarına tazminat verilecek, maddi hasarlar tazmin olunacaktır.
- 12- Kıbrıslı Türklerin ada içinde ve dışında seyahat serbestliği olacak, ticaret serbestliği tanınacak, işleyecekleri suçlardan sadece Türk Cemaatine karşı sorumlu bulunacaklardır.
- 13- Mevcut sorunun çözümü için Yunanistan bugün kabul ettiği şartları yerine getirmez ve zaman zaman adadaki Makarios idaresi Türklere yeni bir takım

baskılarda bulunursa, Türk Hükümeti hiç kimseyi haberdar etmeden Kıbrıs'a fiili müdahalede bulunacak ve istediği şartlar tahakkuk edinceye kadar, adayı askeri yönden kontrol altında bulunduracaktır (Oberling, 1987: 116–117).

NATO, BM ve ABD'nin araya girmesiyle Yunanistan, Türkiye'nin ileri sürdüğü bu şartları kabul etmek zorunda kaldı. Böylece Türkiye'nin adaya çıkarma girişimi ve muhtemel bir Türk-Yunan savaşı önlenerek sorun barışçı yollarla çözüme kavuşturuldu. Yine 1967 Kıbrıs krizinde Türkiye askeri nedenlerle müdahale edemeyince diplomatik yollarla taleplerini uygulama imkânı buldu (Fırat, 1999: 559). Yunan Dışişleri Bakanı Pipinellis, 2 Aralık 1967'de yaptığı açıklamada Yunanistan'ın, anlaşmaların dışında Kıbrıs'a gönderdiği bütün kuvvetleri geri çekeceğini, buna karşılık Türkiye'nin de savaş hazırlıklarını durdurması gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine Kıbrıs'taki Yunan askerlerinin geri çekilmesine başlandı. Grivas adadan sürüldü, sürgünde olan Rauf Denктаş'ın adaya dönmesine izin verildi. Aralık 1967'den itibaren Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler yumuşamaya başladı.

Rauf Denктаş, arşiv belgeleri ve notlarla siyasal yaşamını yazdığı '*Hatıralar*'ında Türkiye'de bulunduğu 1967 yılında Kıbrıs davası lehine etkin bir kamuoyu oluşturmak için nasıl bir çaba harcadığını detaylı bir şekilde anlatır. Denктаş, bir taraftan hükümet nezdinde çalışmalarını sürdürürken diğer taraftan Anadolu şehirlerini gezerek konferanslarla Kıbrıs Türk'ünün haklı davasını anlatmaya çalıştı. Türkiyede kurulan Kıbrıs Dernekleri, basın, yayın, toplantı ve protesto mitingleri ile Türk milleti, baştan beri Kıbrıs Türk toplumunun yanında olduğunu gösterdi (Denктаş, 1997: 264–268).

Geçitkale ve Boğaziçi saldırılarından sonra oluşan diplomatik yumuşama ortamı sayesinde 28 Aralık 1967'de "Geçiçi Türk Yönetimi", Türk Cemaat Meclisi tarafından ilân edildi. Bu yönetim bir süre devam ettikten sonra, başındaki geçiçi sözcüğü kaldırılarak "Kıbrıs Türk Yönetimi" olarak değiştirildi (Armaoğlu, 1998: 799).

4.4. 1967–1974 Arasındaki Önemli Olaylar

1967 Kıbrıs krizinde Türkiye, ABD ve NATO'nun arabuluculuk yapmasıyla sorunu diplomatik yollardan çözdü. Türkiye tarafından verilen muhtırayı Yunanistan'ın kabul etmesiyle Türkler ile Rumlar arasındaki gergin ortam yerini yumuşak bir havaya bıraktı. Bu yumuşama ortamında 1968 yılının başlarında Türkiye'de bulunan Rauf Denктаş'ın adaya dönmesiyle toplumlar arası görüşmelerin başlanmasına zemin hazırlandı. Nitekim Kıbrıs Türk tarafını temsilen Rauf Denктаş, Rum tarafını temsilen de Glafkos Klerides arasında, 6 Haziran 1968'de toplumlararası görüşmeler başladı. Üç yıl aralıklarla süren görüşmelerden bir sonuç alınamadı. Bu görüşmelerde Makarios Enosis'i engelleyen bir antlaşmaya imza koymayacağını ifade etti. Rum tarafı Türk toplumunun sahip olduğu veto hakkını ortadan kaldırmaya yönelik teklifler sundular. Türk tarafı ise özerklik talebinde bulundu. Ancak Rum yönetimi, özerklik değil azınlık hakları verilebileceğini bildirdi. Makarios'un bu uzlaşmaz tutumu neticesinde toplumlararası görüşmeler 20 Eylül 1971'de bir uzlaşmaya varmadan sona erdi (Gazioğlu, 2002b: 962).

Toplumlararası görüşmeler sürerken Kıbrıs Rum Kesimi içinde iki temel görüş belirginleşmeye başladı. Bu görüşlerden birisi EOKA'cılar ve Cunta yanlısı güçlerin görüşü, diğeri ise Makarios'u temsil eden görüştür. Enosis konusunda kısa askeri yolu tercih edenler, EOKA'yı canlandırarak EOKA-B adlı cunta

destekli bir örgüt kurdular. EOKA-B, adada bulunan Rum Milli Muhafız Ordusunda görevli Yunanlı subaylar tarafından kuruldu (Bozkurt ve Demirel, 2004: 30). Daha önce adadan sürgün edilen General Grivas, Yunan Cuntası tarafından 1971’de yeniden gizlice adaya gönderildi. Grivas, Kıbrıs’taki Yunan kuvvetleri ile Makarios’u devirip Enosis’i ilân etmek amacıyla kurulmuş olan tedhiş örgütü EOKA-B’nin başına getirildi (Alasya, 1992: 59). Bu arada 8 Mart 1970’te Makarios’a karşı suikast düzenlendi. Makarios’un helikopterine ateş açıldı. Fakat pilot yere inmeyi başardı. Böylece Makarios mutlak bir ölümden kurtulmuş oldu. Bu olayın arkasında EOKA eski liderlerinden ve İçişleri Bakanı Yorgacis’in olduğu kuşkusu uyanmıştı. Nitekim bir hafta sonra 15 Mart 1970’te Yorgacis, iyi tanıdığı ve güvendiği bir Yunanlı subayın verdiği randevuya uyararak, arabasıyla gittiği Lefkoşe yakınlarındaki Değirmenlik köyü girişinde arabasının içinde vurularak öldürüldü (Denktaş, 1998: 216).

Bu iki suikast olayından sonra Rumlar arasındaki iç çatışmalar daha da hızlandı. Grivas’ın komuta ettiği EOKA-B üyeleri, Makarios taraftarlarına karşı silahlı saldırılar düzenlemeye, polis karakollarını basarak oralardaki silahları ele geçirmeye başladılar. Bu olaylar üzerine Atina’daki Cunta hükümeti ile Makarios’un arası iyice açıldı. Makarios bu dönemde ABD destekli Yunan Cuntası’na karşı, Doğu Bloku ideri olan SSCB ile iyi ilişkilerde bulunarak Rusya’nın desteğini sağlamaya çalıştı. Makarios, Yunan Cuntasıyla arası açılınca, Enosis politikasından vazgeçerek, yalnız Rumların hâkim olduğu bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti görüşünü savundu. Bu görüşü Sovyetler Birliği tarafından desteklendiği için, Makarios hakkında “Akdeniz’in Fidel Kastro’su” yorumları yapıldı (Armaoğlu, 1998: 802).

Eylül 1971’de kesintiye uğrayan görüşmelerin yeniden başlaması için BM Genel Sekreteri Waldheim büyük çaba harcadı. Sonuçta hem Kıbrıs’taki BM temsilcisinin, hem de Türkiye ve Yunanistan’ın bir anayasa uzmanı ile görüşmelere katılmaları üzerinde anlaşmaya varıldı. Böylece 9 aydan beri kesilmiş olan görüşmeler 9 Haziran 1972’de yeniden ve bu kez beşli olarak başladı. Ancak Makarios yine bildiğini okumaktan, uzlaşmaz bir tavır sürdürmekten, adaya gizli yollardan silah sokmaktan ve kışkırtıcı Enosis konuşmaları yapmaktan geri kalmadı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Rum liderler, Enosis gerçekleşince Türklerin adayı terk etmekte serbest olacakları şeklinde demeçler de veriyorlardı (Gazioğlu, 2002b: 963). Böyle bir ortamda, bu koşullarda bir anlaşmaya varma olanağı yoktu. Sonuçta ilki 6 Haziran 1968, ikincisi 9 Haziran 1972’de başlayan ve 6 yıl süren toplumlararası görüşmeler 9 Temmuz 1974’te bir uzlaşmaya varılmadan sona erdi (Denktaş, 1999: 358).

Görüşmelerin sonuçsuz kalmasından sonra Türk toplumu özerk bir yapıya doğru adım adım ilerledi. 1967’de oluşturulan “Geçici Türk Yönetimi”, 1973’te “Kıbrıs Türk Yönetimi” olarak yapılandırıldı. 18 Şubat 1974’te yapılan genel seçimi Rauf Denktaş kazandı. Seçimlerden sonra yenilenen bu yönetim, “1974 Barış Harekâtı” ile kurulan “Otonom Yönetim”e kadar devam etti (Bozkurt ve Demirel, 2004: 30).

Türkiye 1967–1974 yılları arasında garantörlük hakkını etkin bir şekilde kullanmak için teşebbüste bulunmuş fakat fiili müdahaleyi bir türlü gerçekleştirememiştir. Çünkü bu dönemde Kıbrıs sorunu yalnız Türk-Rum mücadelesinin çatışma alanı değil, doğu-batı bloklarının diplomatik kriz bölgelerinden biri olmuştur. Kıbrıs Rum kesiminde, Makarios ve AKEL’in SSCB yanlısı bir politika gütmesi, Rum Milli Muhafız Ordusu’nun Yunana Cuntası ve

dolayısıyla ABD’yi desteklemesi Rum tarafını ikiye bölmüştür. Bu nedenle Kıbrıs “Soğuk Savaş” döneminde ABD ile SSCB arasında güç dengelerinin sergilendiği coğrafya olmuştur. Kıbrıs’ın bu duruma gelmesi Türkiye’nin işini zorlaştırmış ve Türkiye uluslar arası antlaşmalarla sahip olduğu garantörlük hakkını, Kıbrıs Türk toplumu lehine kullanma noktasında güçlüklerle karşılaşmıştır. Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı bu güçlükler 1974 Barış Harekâtı’na kadar devam etmiştir (Fırat, 1999: 559).

5. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

5.1. Barış Kıbrıs Harekâtının Sebepleri

1968 yılında başlayan ve 1974'e kadar süren toplumlararası görüşmeler Rumların inadı yüzünden bir sonuca ulaşamadı. Türkiye, 1960 Kıbrıs Anayasasına dayalı hakları geliştirmeye ve federal bir yapı oluşturmaya çalışıyordu. Zaman içinde Türkiye üniter devlet içinde bölge muhtariyeti sistemini ileri sürdü. 1973 seçimleriyle Türkiye'de CHP-MSP koalisyonu kuruldu. Türkiye tarafından, Kıbrıs'la ilgili olarak tek bir devlet içinde görev ve yetkilerin iki toplum arasında paylaşıldığı fonksiyonel federatif sistemin kurulması tezi savunulmaya devam edildi (Sönmezoğlu, 1989:108–109).

Yunanistan'da iş başında bulunan askeri cunta Enosis'in gecikmesini içine sindiremiyordu. Yunanistan Makarios'la Enosis hedefine ulaşamayınca onun iktidardan uzaklaştırılması için plân yapmaya başladı. Makarios bu durumu öğrenince Yunanistan'a çok sert tepki göstermeye başladı. Makarios, adadaki silahlı eylemleri ve kendisini öldürme girişimlerini plânlayıp yönlendirenlerin Kıbrıs Rum Ordusu'nun komutanlığını üstlenen Yunanlı subaylar olduğunu ve Atina'dan aldıkları emirler doğrultusunda hareket ettiklerini ileri sürerek, bunların derhal geri çekilmesini istedi. Bu istemine karşılık görmeyince bu kez 2 Temmuz 1974'te Yunan Cumhurbaşkanı Gizikis'e bir mektup göndererek, Yunanlı subayların komutası altındaki Rum Milli Muhafız Ordusu'nun kendisine karşı bir komplo yuvasına dönüştüğünü bildirdi. Yunan hükümeti isterse EOKA-B'nin terör eylemlerini durdurabileceğini ve durumun düzelmesi için hükümetin Yunanlı subayları geri çağırmasını istedi (Gazioğlu, 2002b: 963).

Bir süreden beri Makarios'tan kurtulmak isteyen Yunan hükümeti, Makarios'un Gizikis'e gönderdiği mektubu bahane ederek adada askeri darbe yapmaya karar verdi. 15 Temmuz 1974 sabahı, adadaki Yunanlı subayların komutası altında askeri bir darbe yapıldı. Makarios'un Başkanlık Sarayı'na ve Başpiskoposluk binasına karşı tanklarla saldırıya geçildi. Makarios bu saldırılardan canını zor kurtarabildi. Baf'ta gizlenen Makarios yaptığı bir radyo konuşmasında sağ olduğunu duyurdu. Bunun üzerine İngilizler tarafından kurtarılarak önce İngiliz üssü Akrotiri daha sonra 16 Temmuz 1974'te askeri bir uçakla Londra'ya götürüldü. Makarios'un polisleri ve Başkanlık Sarayı Muhafızları ile EOKA-B ve Rum Milli Muhafız Ordusu arasında şiddetli çatışmalar meydana geldi. Her iki taraftan birçok Rum öldü. Rum terör örgütü EOKA lideri Nikos Sampson, Yunanistan ve Rum Milli Muhafız teşkilatının yardımıyla darbe yaparak Makarios'u görevden uzaklaştırdıktan sonra "Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni" ilân etti. Böylece Enosis yolunda ilk önemli adım atıldığı gibi, Yunanistan'ın da Kıbrıs'a müdahale ettiği gerçeği, gün yüzüne çıktı. ABD, İngiltere ve Türkiye yeni yönetimi tanımadıklarını açıkladılar. Türkiye bu durumu antlaşmaları ihlâl etmek, anayasal düzeni yıkmak ve meşru olmayan bir yönetim oluşturmak olarak nitelendirdi (Alasya, 1992: 142).

Bu arada Makarios 18 Temmuzda Londra'dan ayrılarak New York'a gitti. 19 Temmuz günü BM Güvenlik Konseyinde yaptığı konuşmada, Kıbrıs'ın Yunan işgali altında olduğunu, darbenin bir iç mesele olmadığını, adanın bağımsızlığının ve tprak bütünlüğünün ortadan kalktığını ve darbeden Türk ve Rum toplumunun zarar göreceğini söyleyerek BM Güvenlik Konseyinden yardım istedi (**Milliyet**, 19 Temmuz 1974).

5.2. I. Kıbrıs Barış Harekâtı

Türkiye, Sampson darbesi karşısında Garanti Antlaşmasının 4. maddesinin verdiği yetkiye dayanarak, İngiltere ile beraber Kıbrıs'a müdahale etmeye kararlıydı. 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta darbenin olduğu gün, Başbakan Bülent Ecevit Afyon gezisini yarıda kesip hemen Ankara'ya döndü. Aynı gün akşam saatlerinde Milli Güvenlik Kurulu ve arkasından Bakanlar Kurulu toplantıları yapıldı. Ertesi gün Başbakan Ecevit muhalefetteki parti liderleri ile görüştü. Muhalefet partileri ile görüşükten sonra basına verdiği demeçte, askeri tedbirlerin alındığını bildirerek, 18 Temmuz Perşembe günü TBMM'yi olağanüstü toplantıya çağırıldı. 17 Temmuz'da Başbakan Ecevit beraberindeki heyetle aniden Londra'ya hareket etti. Londra'da Başbakan Ecevit, ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in temsilcisi Joseph Sisco ile görüştü. Milli Savunma Bakanı Işık da, İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan ile görüştü. Türk heyeti görüştüğü İngiliz hükümetinden gerekli desteği alamayınca, Ankara'ya döndü. İngiltere, BM ve NATO'nun devreye girmesini istiyordu. Türkiye, eğer İngiltere duruma kayıtsız kalırsa tek başına müdahale bulunacağını İngiltere'ye hissettirdiyse de, İngiliz yönetimi buna ihtimal vermedi (Birand, 1984: 14–15).

Bu arada Yunanistan'da genel seferberlik ilân edildi. ABD, Yunan askeri cunta yönetimine baskı yapmasına rağmen, Yunanistan yönetimi geri adım atmadı. Makarios, BM Güvenlik Konseyinde yaptığı konuşmada BM'i, Yunanistanı kınamaya ve engellemeye davet ederken, NATO da cunta yönetimini kınayan bir bildiri yayınladı (Mütercimler 1990:208).

Başbakan Bülent Ecevit'in, 19 Temmuz 1974'te Londra'dan dönmesinden sonra Türkiye'nin müdahale konusunda ciddi olduğunu sezen ABD temsilcisi Sisco, Atina'da yaptığı temaslardan hemen sonra Ankara'ya geldi. Sisco, sabaha kadar Başbakan Ecevit'le görüşerek daha önce olduğu gibi Türkiye'yi müdahalede bulunmaktan vazgeçirmeye çalıştı. Americalı diplomat Sisco, ABD'nin bu görüşmelerde taraf olmadığını, bir Türk-Yunan savaşının çıkmasına özellikle karşı olduğunu belirtmek istedi. Ancak Sisco ile yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamadı (**Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1974). Ecevit, Sisco'ya cevaben: *“Bundan 10 yıl önce, yine böyle bir gece yarısı, bir Amerikalı diplomat gelerek Kıbrıs'a müdahale edilmemesini istemişti. Tarih tekerür eder, ama hatalar tekerür etmez. O zaman, siz, müdahaleyi önlemekle hata ettiniz. Biz de bu isteğinizi kabul etmekle aynı hatayı işledik. Bu sefer aynı hatayı işlemeyeceğiz”* (Gürkan, 1994: 133–134). Bu durum karşısında fiili bir müdahaleden başka bir seçeneğin kalmadığına inanan Türkiye, gizlice Türk ordusunu alarm durumuna geçirdi. Türk Ordusunun alarm durumu ve hazırlıkları tamamlandıktan sonra Mersin Limanı'ndan gemiler denize açıldı (Birand, 1984: 15). 20 Temmuz 1974'te sabaha karşı Türk Silahlı Kuvvetleri denizden ve havadan adaya çıkarma yaptı. Başbakan Ecevit, radyodan çıkartmanın başladığını açıkladı. Ecevit demecinde:

“Kıbrıs'ta bulunan Yunan alayı ile yasadışı bir kuruluş olan Rum Ulusal Muhafız Ordusunu kontrol altında bulunduran Yunanlı subayların yönetiminde Kıbrıs'ta bir 'hükümet darbesi' yapılmıştır. Darbeyi gerçekleştiren kuvvetler doğrudan doğruya Yunanistan'a bağlı askeri güçlerdir. Yapılan darbe ile Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü tehlikeye düşmüştür. Adada meydana gelen olaylardan sonra 1960 Garanti Antlaşmasının öngördüğü şekilde Türkiye garantör devletlerden biri olarak sorunun barışçı yollardan çözümü için sarf ettiği çabalardan bir sonuç alamadığından, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet

olarak yaşamasını sağlamak ve ülkenin bütünlüğü ile Türk Toplumunun can ve mal güvenliğini korumak için, Garanti Antlaşmasından doğan yükümlülüklerini yerine getirmeye karar vermiştir. Bu barış harekâtının amacı Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığına ve tüm Kıbrıs halkının haklarına yönelik tehlikeyi ortadan kaldırmak ve anayasal düzeni yeniden kurmaktır” (Milliyet, 20 Temmuz 1974).

Türk Silahlı Kuvvetleri 2 gün boyunca başarılı bir şekilde askeri harekâta devam etti. 22 Temmuz’da BM Güvenlik Konseyi, başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin baskısıyla ateşkes çağrısında bulundu. Türkiye Güvenlik Konseyi’nin kararına uyarak 22 Temmuz 1974’te saat 17.00’den itibaren ateşi kesti (Cumhuriyet, 23 Temmuz 1974). 22 Temmuz akşamı ateşkes yürürlüğe girdiğinde Türk Kuvvetleri Girne-Lefkoşe yolunu kontrol altına almışlar ve Girne kıyılarında da bir genişleme yapmışlardı. Bu aşamada Türkiye adaya 300 tank ve 40 bin asker indirmiş bulunuyordu. Fakat bu durum askeri bakımdan tehlikeli ve yetersizdi. (Birand, 1984: 240–241).

Yunanistan’ın adaya müdahalesinde kılını kıpırdatmayan BM Güvenlik Konseyi, Türkiye’nin Kıbrıs’a garantörlük hakkına dayanarak askeri çıkarma yapmasıyla hemen harekete geçti. BM ve NATO’nun Sampson darbesine tepkisiz kalması üzerine Türkiye’nin müdahalesi ile Yunanistan ve Türkiye savaş durumuna gelmişlerdi. BM Güvenlik Konseyi 20 Temmuz 1974’te aldığı 353 sayılı bir kararla adada ateşkesin sağlanıp yabancı kuvvetlerin çekilmesini ve Kıbrıs’ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün devam etmesini kararlaştırmıştı (Mütercimler, 1990: 208). BM Güvenlik Konseyi, bölgede barışın sağlanması ve tekrar anayasal düzenin devamı için Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’yi Cenevre’de yapılması düşünülen konferansa davet etti. 25 Temmuzda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, İsviçre’nin Cenevre kentinde toplanarak, 30 Temmuzda Cenevre Deklarasyonu’nu imzaladı. Bu deklarasyon şu kararları içeriyordu:

- 1-BM Barış Gücü kontrolünde Bir güvenlik bölgesi oluşturulacak.
- 2-Yunan ve Rumlar tarafından işgal edilmiş tüm Türk bölgeleri derhal boşaltılacak.
- 3-Gözetim altına alınmış asker ve sivil personel ya mübadele edilecek ya da serbest bırakılacak.
- 4-Kıbrıs’ta barışın sağlanması ve anayasaya uygun hükümetin yeniden kurulması için görüşmelere devam edilecek (Alasya, 1987: 48).

Görüldüğü gibi bu konferans Türkiye’nin başarısıyla sonuçlandı. Ancak Yunanistan tam da Enosis’i gerçekleştirmek üzereyken, uğradığı bu askeri yenilgiyi bir türlü hazmedemeyerek yapılan anlaşmaya uymadı. Rumlar ise, ateşkesi uymayıp Türk bölgelerindeki kuşatmayı sürdürdüler (Bozkurt ve Demirel, 2004: 34).

5.3. II. Kıbrıs Barış Harekâtı

Türk tarafı coğrafi esasa dayalı dışta üniter, içte federatif yapı veya kantonlara dayalı sistemden yanaydı. Yunanlılar ise zaman kazanmak için Türkiye’yi oyalıyordu. Çözüm için II. Cenevre Konferansı’nın 8 Ağustos’ta toplanması kararlaştırılmıştı. Fakat Yunanistan ve Rumlar ateşkesteki beri I. Cenevre Konferansında kabul ettikleri yükümlülükleri yerine getirmediler. Türklere yönelik katliamlara devam ettiler. I. Harekât sırasında Türk askerlerinin ulaşamadığı Atlılar, Muratağa, Sandallar ve Taşkent köylerinde, muhtelif zamanlarda 157 Türk katledildi (İsmail, 1998b: 130). 8 Ağustos’ta II. Cenevre

Konferansı toplandı. Konferansın başında Türk tarafı, I. Cenevre Konferansında alınan kararların uygulanması için kesin bir tarih saptanmasını istedi. Fakat Rum ve Yunan ikilisi, uzlaşmadan uzak tutum sergilediler. Yunanistan'ın zaman kazanmaya ve adaya asker çıkarmaya çalıştığını gören Türkiye, 12 Ağustos'ta Türk tarafının son önerilerini sundu. Türkiye'nin önerilerini genel olarak dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar: coğrafi ayrılığa dayalı federatif sistemin kurulması, Türkler ve Rumların ekonomik yönden bağımsız olması, Lefkoşe Havaalanı'nın uluslar arası bir hava alanı haline getirilmesi ve ada içinde göçün serbest bırakılması ile malların takas usulüyle değiştirilebilmesinde oluşuyordu (**Hürriyet**, 8 Ağustos 1974).

Fakat Rum tarafı yine oyalama taktiğine başvurunca, görüşmeler 13 Ağustos'ta kesildi. 14 Ağustos sabahı II. Barış Harekâtı başladı (Denктаş, 1999: 399–401). Şiddetli çarpışmalardan sonra Türk Silahlı Kuvvetleri iki gün içinde Magosa, Lefkoşe, Lefke, Kokkina çizgisine ulaşarak, ada topraklarının % 38'lik kuzey bölümünü ele geçirdikten sonra, BM'nin ateşkes kararına uyduğunu kabul etti. Ancak II. Kıbrıs Barış Harekâtı toprak işgali olarak algılandı ve harekâta en sert tepki yine ABD ile SSCB'den geldi (Armaoğlu, 1998: 806). Bu arada Yunanistan 14 Ağustos'ta NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıkladı (**Hürriyet**, 15 1974).

1974'te Türkiye antlaşmalardan doğan garantörlük hakkını fiili olarak kullanırken, diğer garantör devlet olan İngiltere'nin müdahale konusunda tutumu çok ilginçtir. Yunan Darbesinin perde gerisinde ABD olduğundan İngiltere ABD'nin insiyatif kullanmasından yana bir tavır sergiledi. Bu nedenle etkin garantörlük hakkını kullanmak yerine sadece olanları izlemekle kaldı. Ancak Türkiye'nin askeri harekâtı gerçekleştirmesi üzerine, BM nezdinde Türkiye aleyhine bir tutum sergiledi. Zaten ada üzerinde 99 mil karelik üsleri, nükleer tesisleri ve yirmi bine varan personeliyle kendini tartışma konusu bile yapmaktan uzak tutmaktadır. İngiltere garantör ülke olarak 15 Temmuz 1974 tarihindeki Yunanistan müdahalesine seyici kalırken aslında misyonuna uygun davranmış oldu. İngiltere biliyordu ki adanın iki “milli” garantörü bir şekilde karşı karşıya gelecekler ve İngiltere de bu arada hiçbir riske girmeden konumunu devam ettirecekti. Normal olarak 1959–1960 Antlaşmalarından sonra eski sömürgeci güç olarak adayı terk etmesi gerekirken, kendisinin ortaya koyduğu çözümle konumuna uzun süreli bir garanti katmış oldu. Böylece ada üzerinde hiçbir hakkı olmadan burayı daha önce işgal eden İngiltere, konumu en az tartışılan taraf olmayı başarmıştır (Hasgüler, 2002: 308).

5.4. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Sonuçları

I. Harekâtın sonucunda Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da yönetim değişikliği meydana geldi. 23 Temmuz'da Yunan askeri cuntası istifa ederek sivil bir hükümetin kurulması kararlaştırıldı. Yunan eski politikacılarından olan Konstantin Karamanlis, sürgünde olduğu Fransa'dan döndü. Yapılan seçimle iktidara gelen Konstantin Karamanlis sivil bir hükümet kurdu. Kıbrıs'ta da yönetime cuntacı Nikos Sampson yerine Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides getirildi (Armaoğlu, 1998: 804). Türkiye'nin müdahalesi Yunanistan ve Kıbrıs'ta demokrasinin yeniden yaşama geçmesi sonucunu doğurdu. Londra da sürgünde bulunan Yunanlı yazar Helena Vlahos Milliyet Gazetesine verdiği mülakatta: “*Türklerin müdahalesi yedi buçuk yıl süren*

Albaylar cuntasını yıkan son darbe olmuştur” diyerek bu durumu itiraf etmiştir (Milliyet, 25 Temmuz 1974).

Kıbrıs Barış Harekâtı, Rum toplumu içinde siyasi görüş farklılıklarından dolayı darbecilerin sürdürdüğü katliamları durdurmuş, daha binlerce insanın katledilmesini önlemiştir (İsmail, 1998b: 132).

Kıbrıs meselesinde Türkiye’ye en büyük darbeyi, yine bu dönemde Rum yanlısı bir politika izlemiş olan ABD vurdu. 1963–1964 Kıbrıs krizindeki ABD Başkanı Johnson’un mektubundan sonra, 1974 Kıbrıs krizi Türk-Amerikan ilişkilerini, ikinci kere tahrip etti. Rum lobisinin güçlü olduğu Amerikan Kongresi, 5 Şubat 1975’te aldığı bir kararla, Kıbrıs Barış Harekâtını gerekçe göstererek, Türkiye’ye silah ambargosu uygulamaya başladı. Bu ambargo Eylül 1978’e kadar sürdü. Türkiye uluslararası yalnızlığa itildi (Fırat, 1999: 560). Türk tarafının ambargoya karşı tepkisi iki düzeyde oldu. Önce, taraflar arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamayınca, Türkiye 13 Şubat 1975’te ‘Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kurulduğunu ve Rauf Denктаş’ın devlet başkanlığına seçildiğini açıkladı. İkinci olarak, Ankara, Türkiye’deki ABD üslerini kapatarak, anlamlı bir cevap verdi (Uslu, 2001:).

Aslında, ABD’nin, Türkiye’nin gerçekleştirdiği 1974 Barış Harekâtı’nı bir türlü hazmedemeyişinin tarihî arkaplânı da bulunmaktadır. Şöyle ki: 1974’te yapılan Sampson Darbesi’nin CIA tarafından gerçekleştirildiği veya en azından darbenin yapılacağını CIA’nın çok önceden bildiği, dönemin bazı yabancı radyo ve gazeteleri tarafından ısrarla ileri sürülmüştür (Edibali, 1974: 57). O halde, Kıbrıs Barış Harekâtı’nı bahane eden ABD’nin, Türkiye’ye yıllarca askerî ve hatta ekonomik ambargo uygulamaktan kaçınmamasını yadırgamamak gerekir.

5 Şubat 1975’te Rum-Ermeni lobisinin ABD Senatosunu zorlamasıyla Türkiye’ye uygulanan silah ambargosu -ki Rum ve Ermeni lobileri böyle bir kararı, Türkiye’nin Kıbrıs’tan çekilmesi için almışlardı-, 1978 yılında ABD tarafından kaldırıldı (Shaw, 1982: 508). Ecevit Hükümetinin Kıbrıs’ın Türk bölgesindeki Maraş’a 35.000 Rum göçmenin kabul edilebileceğini açıklaması, Türkiye’nin SSCB’ye yakınlaşması, İran’da yaşanan yeni gelişmeler ve Başkan Jimmy Carter’in özel geyreti, ABD’nin silah ambargosuna son verme sebepleri olarak sayılabilir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 36).

Türkiye’nin adaya gerçekleştirdiği ikinci harekâttan sonra Klerides, 10 Şubat 1975’te Kıbrıs Türk tarafına yeni önerilerde bulundu. Bu önerilerde, Kıbrıs’taki iki bölge statü reddedilirken, Türklere azınlık hakları verileceğinden bahsediliyordu. Bu arada Türk toplumu 13 Şubat 1975’te Kıbrıs Türk Federe Devleti’ni kurdu. KTFD Başkanı Rauf Denктаş, Rum lider Glafkos Klerides’in getirmiş olduğu önerilere cevap olarak yeni öneriler sundu. Ancak bu girişimden de bir sonuç alınamadı (Cerrahoğlu, 1998: 41–42).

1974’ten sonra BM Genel sekreteri gözetiminde iki toplum arasında yoğun bir toplumlararası görüşmeler süreci yaşandı. 28 Nisan 1975 ile 21 Şubat 1976 tarihleri arasında Viyana Görüşmeleri olarak adlandırılan beş turlu görüşmeler yapıldı. Görüşmeleri Denктаş ve Klerides sürdürdü. Yapılan görüşmelerde merkezi hükümetin yetkileri, hava alanının yeniden hizmete açılması ve göçmen sorunları ele alındı. Rum tarafı daha çok kendilerine ne kadar toprak tavizi verileceği konularıyla ilgilenerek uzlaşmaz tavırlar sergiledi. Buna rağmen üçüncü turda ahali değişimi (Nüfus Mübadelesi) konusunda bir anlaşmaya varılabildi. Görüşmelerde kaydedilen ilerlemelere rağmen Klerides, dördüncü turda Türk tarafının toprak haritası vermemekte ısrar ettiği gerekçesiyle toplantıdan çekildi.

Kesintiye uğrayan bu görüşmelerin ardından, Türk ve Yunan Dışişleri bakanları Brüksel’de bir araya gelerek, kolaylaştırıcı bir mutabakat sonucunda, görüşmelerin 17 Şubat 1976’da tekrar başlamasını sağladılar. Fakat bu turdan da olumlu bir sonuç çıkmadı (Bozkurt ve Demirel, 2004: 108).

Viyana Görüşmelerinden beklenen sonucun alınamaması üzerine, Denктаş toplumlararası görüşmeleri yeniden başlatmak için buluşma isteğini belirten bir mektubu 9 Ocak 1977’de Makarios’a gönderdi. Makarios’un daveti kabul etmesi üzerine, 27 Ocak ve 12 Şubat 1977’de liderler iki kez bir araya geldiler. 12 Şubat 1977’de iki toplumlu, iki kesimli federasyonu amaçlayan bir anlaşmaya varıldı. Bu zirveden sonra toplumlararası görüşmeler, 31 Mart - 7 Nisan 1977’de Viyana’daki oturumlarla gerçekleştirildi. Bu oturumlarda taraflar toprak bölüşümü üzerinde görüşmeler yaptılar. Ancak getirilen öneriler her iki kesimce de benimsenmedi. Makarios’un ölümü üzerine Rum yönetimi liderliğine Kyprianou seçildi. Kyprianou toplumlararası görüşmelere pek ilgi göstermeyerek Denктаş ile görüşmeyi reddetti (Cerrahoğlu 1998: 52–55).

Uzlaşmaz kişiliği ile uzun bir süre toplumlararası görüşmelere direnen Kyprianou, BM Genel Sekreteri Walthem’in çabaları sonucu ikna edilerek, görüşmelere yeniden başlama kararı alındı. 18–19 Mayıs 1979’da Denктаş ile Kyprianou BM Genel sekreterliği önderliğinde Lefkoşe’de bir araya geldiler. İki gün süren bu görüşmelerde şu konular ele alındı. Buna göre: iki toplumlu, iki bölge federal bir devlet ve ülke birliği esası, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığının korunması, adanın kısmen veya tamamen herhangi bir devletle birleşmesi reddedilerek askerden arındırılacaktı. Görüşmeler sırasında Rumlar Maraş meselesinin ele alınmasını istiyordu. Denктаş ise Maraş meselesinin, anayasa ve toprak meseleleriyle birlikte değerlendirilmemesini ileri sürerek iki bölgelik ve iki toplumluluk ilkelerinin ortaya konulması gerektiğini söyledi. Denктаş, Maraş Bölgesinin güvenliğini korumak istiyordu. Bu ihtilaf konusu sebebiyle anlaşma sağlanamayınca görüşmeler kesildi (Bozkurt ve Demirel, 2004: 109).

Bu arada BM Genel Kurulu 34/30 sayılı kararı alarak Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü, birlik ve bağlantısızlığını desteklediğini duyurdu. BM bu kararla Kıbrıs’taki bütün yabancı kuvvetlerin geri çekilmesini ve toplumlararası görüşmelerin yeniden başlamasını tavsiye ediyordu. Toplumlararası görüşmeler belli aralıklarla 1982 yılına kadar devam etti. Taraflar anayasa meselelerini değerlendirip federal hükümetin yapısıyla ilgili konularda görüşmelerde bulundular. Yerleşim, dolaşım, mülk edinme gibi konular uzun tartışmalara sebep oldu. Sonuçta bir anlaşmaya varılamadı. Toplumlararası görüşmeler kapsamında KKTC’nin ilânına kadar geçen sürede yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamadı. 1974 Harekâtından 1983’te KKTC’nin ilânına kadar geçen sürede Türk tarafı hep adil ve eşitlikçi bir çözümden yana oldu. Gerek BM’in gerekse de Rumların sunduğu çözüme yönelik teklifleri açık yüreklilikle kabul ederek müzakerelere katıldı. Ancak Türk tarafı Rumların uzlaşmadan yana olmadıklarını bildiği için Kuzeyde devletleşme sürecini 1974’ten beri başlattılar. Böylece yıllardır bir çözüme bağlanamayan Kıbrıs meselesi ve adadaki belirsizlik 1974 Barış Harekâtıyla kısmen ortadan kalkmış oldu.

Ayrıca 1974 Barış Harekâtı, Türk toplumunun bir bölgede toplanması; Türk halkına 11 yıl yaşadıkları insanlık dışı kuşatma altında geliştirme olanağı bulamadıkları ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarını geliştirme olanağı sağladı.

1974'ten sonra Türk toplumu kendi devletlerini kurma sürecini başlattıklarından, tarım, hayvancılık, sanayi, turizm, hizmet sektörü, haberleşme ve ulaşım alanlarında 1974 öncesine göre büyük gelişmeler oldu.

Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye'nin iç ve dış politikasında da önemli gelişmelere sebep oldu. Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında Batılı devletlerin tepkisi, sonrasında ise ABD'nin silah ambargosuyla karşılaştığı için kendi silah sanayisini geliştirmeye ve İslâm Ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmaya başladı. 1974 Barış Harekâtı, Türkiye açısından batıya yönelik tek yönlü dış politika yerine, doğuyu da içine alan çok yönlü bir dış politika izlemenin daha gerçekçi olduğunu ortaya koydu (İsmail, 1998b: 154–155).

6. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ

1974 Barış Harekâtından sonraki süreçte Türk tarafı soruna adil bir çözüm bulunabilmesi için elinden gelen gayreti göstererek tüm görüşme tekliflerini kabul etti. Ancak Rum tarafı Enosis hedefinden vazgeçmediği için Türk toplumunu azınlık kabul eden bir anlayışla görüşmelere katıldı. Her görüşmede Enosis isteklerini karşılayan durum söz konusu olmadığı zaman, görüşmelerden çekilerek uzlaşmaz tavırlarını sergilemeye devam ettiler. Sonuçta 1983 yılına dek adil ve eşit bir anlaşma sağlanamadı. 1983'te Türkiye'de iktidara gelen ANAP Kıbrıs'la ilişkileri geliştirmeye başladı. Bu durumdan rahatsız olan Kıbrıs Rum tarafı, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta bir merkez bankası kurması ve Türk Lirasının Kuzey Kıbrıs'ta tedavülde olmasından hoşnutsuzluk duyduğunu dile getirdi.

Rum, Yunan ikilisi Kıbrıs meselesini çözmek için Türklerle ikili görüşmelerden kaçarak uluslararası kuruluşlarda tek taraflı, lehlerinde çıkaracak kararlarla halletmeyi kendi çıkarları açısından daha uygun buluyordu. Türk tarafına isteklerini kabul ettiremeyeceğini anlayan Rumlar Kıbrıs meselesini uluslararası sorun haline getirmeye devam ettiler (Sönmezoğlu, 1989: 105–106). Rumların baskısıyla BM Genel Kurulu 13 Mayıs 1983 tarih ve 37/253 sayılı kararı aldı. Bu kararda; Türkiye, Pakistan, Bangladeş, Malezya ve Somali'nin aleyhte oyuna rağmen, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin; egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve üniter yapısının korunması gerektiğine vurgu yapılıyordu. Ayrıca BM bu kararla, adadaki Türk gerçeğini yine yok sayıyordu. Kıbrıs Türklerinin adadaki varlıklarını, Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki kurucu ortaklık haklarını inkâr eden, toplumlararası görüşmelerin zeminini oluşturan eşitlik ilkesini çiğniyordu. Bunun yanı sıra Türkiye'nin “garantör devlet” sıfatıyla yasal olarak yaptığı Barış Harekâtını bir istila hareketi olarak göstermeye çalışıyordu (Cerrahoğlu, 1998: 68–69). BM Güvenlik Konseyi'nin gerçeklere aykırı olan bu kararı üzerine Rauf Denктаş 16 Mayıs'ta basına verdiği bir demeçte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti devletini ilân edeceğini açıkladı. Daha sonra Türk tarafı 17 Haziran 1983'te yayınladığı bir deklarasyonla Kıbrıs Türk'ünün “Self determinasyon hakkını” ilân etmiş oldu. Türk tarafının bağımsız bir devlet ilânına gitmesinin çözümü daha da zorlaştıracığını düşünen BM genel sekreteri Perez de Cuellar Türk ve Rum tarafına yeni teklifler sundu. Bu öneride en çarpıcı nokta toprak meselesiydi. Buna göre; Türklere % 23 toprak bırakılırsa, merkezi hükümet organlarında temsil oranı % 40'a, % 30 toprak bırakılırsa Türklerin merkezi hükümette temsil oranı % 30 olacaktı. Kısaca Türklere yaklaşık olarak % 30'a yakın bir oranda toprak bırakılıyordu. Oysa Türklerin elindeki toprak oranı %38'dir. Genel Sekreter'in bu taviz gerektiren teklifi kabul edilmedi (Alasya, 1987: 67). Rumların amacı Türklerin elinde bulunan Kıbrıs'ın en verimli toprakları olan Güzelyurt ve Maraş'ı alarak Türk bölgesinde kantonlar oluşturmaktır.

Türk devlet anlayışında toprak parçası “vatan”dır. Vatan, temel kutsalların başında gelir. Bunun için vatan savaşta kazanılır veya kaybedilir. Sultan II. Abdülhamit'in, Filistin'den toprak satın almak isteyen Yahudilere verdiği “toprak kanla alınır; parayla satılmaz” cevabı çok anlamlı bir örnektir.

Başta BM ve tüm Batı dünyasının Rumlar lehinde olduğu bu dönemde, Kıbrıs Türk Toplumunun kesin bir tedbir almak ve bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini ilân etmekten başka çıkar yolu kalmadı (Olgun, 1990: 67). Daha önce yapılan II. Viyana görüşmelerinden sonra gönüllü nüfus mübadelesi yapılmıştı. Adanın kuzey kesiminde güvenlik içinde yaşamak isteyen Türk

toplumu, BM anayasasında temel hak olan Self-Determinasyon (kendi kaderini tayin etme hakkı) hakkını kullanarak 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilân etti (Alasya, 1987: 78). Aslında KKTC'nin ilânı 1974'ten beri devam eden hukuki varlığın dünya kamuoyuna resmen açıklanmasından başka bir şey değildi. Ama buna rağmen Yunanistan ve İngiltere yanlısı BM Güvenlik Konseyi, KKTC'nin ilânını sert bir şekilde kınadı (Bozkurt ve Demirel, 2004: 78–79). KKTC ilânından sonra Rum-Yunan ikilisi, KKTC'nin uluslararası alanda tanınmasını engellemek için çalışmalar yaptı. BM Güvenlik Konseyi, KKTC ilânının geri alınmasını isteyen talihsiz bir karar çıkararak kendi varlığına ters düşen bir karar vermiş oldu (Alasya, 1987: 70). BM, KKTC'nin kuruluşunu ayrılıkçı bir harekât olarak tanımladı.

15 Kasım 1983'te KKTC ilân edildikten sonra Başbakan Turgut Özal, toplumlararası görüşmelere devam edilebileceğini açıkladı. Yeni KKTC'ni sadece Türkiye tanıdı. Rumlar, Yunanistan ve İngiltere, KKTC ilân edilmesine sert tepki gösterdi. İngiltere'nin isteği ile BM Güvenlik Konseyi, 17 Kasım 1983'te toplanarak KKTC'nin bağımsızlığına ilişkin kararın hukuken geçersiz sayılıp eski statüsünün korunması gerektiğini dile getirdi. Güvenlik Konseyi aldığı 541 sayılı bir kararla İngiltere'nin bu teklifini kabul etmiş oldu. Güvenlik Konseyi'nin 17 Kasım 1983 tarihli ve 541 sayılı kararının içeriği şöyledir:

Güvenlik Konseyi:

Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti Dışişleri Bakanının beyanını öğrenerek 15 Kasım 1983'teki, Kuzey Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet kurmaya yönelik Kıbrıs otoritelerinin bağımsızlık ilân etmelerinden endişe duyarak,

Bu ilânın, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluş antlaşması ve 1960 Garanti antlaşması ile uyumadığına dikkat ederek,

365 (1974) ve 367 (1975) sayılı kararların çözümlerini tekrar teyid ederek,

Genel Sekreterin arabuluculuk görevi çerçevesinde Kıbrıs Sorununa bir çözüm bulunması gerekliliğinin bilincinde olarak,

Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'ne desteğinin devam ettiğini belirterek,

17 Kasım 1983 tarihli Genel Sekreterin beyanını gözününe alarak,

1. *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bölünüşüne yol açan Türk yetkililerin bağımsızlık ilânından esef duyar.*
2. *Yukardaki ilânı (Bağımsızlık) kanuni olarak geçersiz görür ve geri alınmasını ister.*
3. *365 (1974) ve 367(1975) kararlarının acil tesirli uygulamasını talep eder.*
4. *Genel Sekreterden Kıbrıs'ta tam ve kalıcı bir çözüm için mümkün olan en çabuk ilerleme için arabuluculuk görevini devam ettirmesini rica eder.*
5. *Tarafları, arabuluculuk görevinde Genel Sekreterle tam bir işbirliği göstermeye çağırır.*
6. *Bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyetinin, egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığına saygı göstermeye çağırır.*
7. *Bütün devletleri, Kıbrıs Cumhuriyetinden başka hiç bir Kıbrıs devletini tanımamaya çağırır.*
8. *Bütün devletleri ve Kıbrıs'taki iki toplumlu durumu daha da kötüleştirecek herhangi bir hareketten kaçınmaya çağırır.*
9. *Genel Sekreterden Güvenlik Konseyini devamlı durumdan haberdar etmeye devam etmesini rica eder (Bozkurt ve Demirel, 2004: 78–79).*

BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararı 29 Mart 1984'te AET tarafından olduğu gibi kabul edildi. ABD'nin baskısıyla Pakistan ve Bangladeş KKTC'yi

tanımaktan vazgeçti. Güvenlik Konseyinin bu kararına tepki olarak Maraş bölgesinin Türk yerleşimine açılacağı kararı alındı. Güvenlik Konseyi 550 sayılı yeni bir karar daha alarak Türkiye’yi KKTC’yi tanımaktan vazgeçmesi çağrısında bulundu.

Bu arada toplumlar arası görüşmeler 1984 yılı boyunca devam etti. BM’nin teklifi gereğince Maraş bölgesi geçici olarak BM yönetimine bırakılacak Türk tarafı bağımsızlıktan vazgeçecekti. Böylece bütün tavizler Türk tarafından isteniyordu. Rumlar, Türk toplumuna azınlık statüsü veriyor, topraklarını % 23’e indirmeye çalışıyor, 1974’ten beri süregelen durumu görmezlikten geliyorlardı. Oysa 1960 ortaklık sistemi 1963’te Rumlar tarafından yıkılmıştı (Cerrahoğlu, 1998: 66). Bu nedenle Türk toplumu kendi düzenini kurma çabası içerisine girmişti. Türkiye hükümeti KKTC’yi güçlendirmek için ilişkileri “büyükelçilik” seviyesine çıkardı. Bu arada BM Kuzey Kıbrıs’a hiçbir şekilde yardımcı olmama ve temasta bulunmama konusunda üyelerine çağrı yapmış ve Maraş bölgesinin eski sakinleri dışında kimsenin kullanımına açılmamasını bildirmişti. BM’in girişimi ile dolaylı görüşmeler yeniden başladı. Bu görüşmelerde anlaşma zemini ortaya çıkarak bir taslak oluşturuldu. Bu taslağa göre iki toplumlu, iki bölge federal cumhuriyet kurulacak, Türk tarafına mecliste %30, senatoda % 50 temsil hakkı verilecek, Maraş BM’ye teslim edilecek, hükümet kurulduktan sonra yabancı kuvvetlerin adadan çekilmesi konusunda görüşmeler yapılacak ve Türkiye’nin garantörlüğü kaldırılıp BM’in garantörlüğü kabul edilecekti. Türk tarafı, Türkiye’nin garantörlüğü kaldırıldığı için, Rum tarafı ise toprak elde edemediği için bu anlaşma taslağını imzalamadı (İsmail, 1998a: 227).

5 Mayıs 1985’te Kuzey Kıbrıs’ta referandum yapıldı. 164 maddelik anayasa hazırlanarak yürürlüğe girdi. Böylece KKTC’nin devlet olması yolunda önemli bir adım atılmış oldu. Yapılan seçimlerde oyların %70’ini alan Rauf Denktaş KKTC’nin ilk Cumhurbaşkanı oldu. Devam eden görüşmelerde Rumların amacı Türkiye’nin adadaki Türklere dönük garantilerini kaldırmak ve Türk askerini adadan uzaklaştırmaktı. Türk tarafının tezi ise 12 Aralık 1985’te yine Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş tarafından ortaya konuldu. Kıbrıs Rum yönetiminin ve Yunanistan’ın, geçici hükümet kurulmadan Türk askerinin adadan çekilmesi yolundaki tekliflerini tartışma konusu yapmanın mümkün olmadığı, Kıbrıs’ta barış kurulduktan sonra Türk askerinin, görevini şerefle tamamlamış olarak bir program çerçevesinde çekilebileceği, ancak Türkiye’nin etkili garantörlüğünün devam etmesi gerektiği şeklinde açıklandı (Bozkurt ve Demirel, 2004: 112).

1959–1960 Antlaşmaları ile eşit egemenlik ilkesiyle iki toplum arasında kıyılan nikâh uzun sürmedi. Türkleri eşit egemenlik ortaklığından dışlayan Rumlar, ortaklığı bozan taraf olmalarına rağmen sürekli kendilerini haklı çıkarmaya çalıştılar. 1963 olayları ile iki toplumun bir arada bulunamayacağı, 1983’e kadar süren görüşmelerden bir sonuç alınamaması üzerine de Rumların bir arada yaşamaya niyetli olmadıklarını sezen Türk toplumu, Kuzey’e yerleşerek bağımsız bir devlet yapılandırması içine girmişti. 1974’te kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti, 15 Kasım 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adıyla bağımsızlığını ilân etti. KKTC devlet yapılandırmasını Türkiye’yi örnek alarak gerçekleştirdi. KKTC, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir. 50 üyeden oluşan tek meclisli, çok partili bir cumhuriyettir. Devlet başkanı, cumhurbaşkanı, hükümet başkanı ise başbakandır. Başkenti Lefkoşe, resmi dili Türkçe’dir. Bayrağı beyaz zemin üzerinde kırmızı ay-yıldız ve iki yatay kırmızı şerit şeklinde düzenlenmiştir. Para birimi Türk lirasıdır. Kurucusu Meclis tarafından hazırlanan

anayasa 5 Mayıs 1985'te halk oylamasıyla kabul edildi. 9 Haziran 1985'te Rauf Denktaş tek dereceli seçimle %70 çoğunlukla ilk cumhurbaşkanı seçildi (Duman, 1993: 239).

KKTC'de genel seçimler beş yıl aralıklarla yapılmaktadır. Anayasadaki siyasi partiler kanununa göre kurulmuş olan partiler seçimlere katılabilmektedir. Seçimlere tarihsel bir göz attığımızda KKTC'deki siyasal örgütlenmenin sürekliliğinin olmadığı görülür. Süreç içinde ihtiyaca göre bazı örgütlenmelere gidilmiş, ihtiyaç kalkınca oluşturulan örgütler dağıtılmış, kendiliğinden kapanmış ya da zaman içinde etkisiz duruma gelmiştir.

Kalıcı siyasal örgütlenmeler, 1974 barış harekâtından sonra ortaya çıkmıştır. 1976 yılından bugüne kadar gerçekleştirilen sekiz genel seçimin tümünde yalnız UBP, TKP ve CTP, oy oranları değişmiş olsa da hep var olarak parlamentoda temsil edildiler. 1992 yılında UBP'den ayrılanların Rauf Denktaş'ın oğlu Serdar Denktaş'ın genel başkanlığında kurduğu Demokrat Parti, katıldığı iki genel seçimde başarılı olarak parlamentoda temsil edildi. Böylece parlamentoda sürekli temsil edilen partilerin sayısı dörde çıkmış oldu. Partilerin sosyo-ekonomik görüşleri arasındaki fark giderek daralmaktadır. Zaten geçmiş seçimler incelendiğinde, sonucun sosyo-ekonomik politikaların değil Kıbrıs Sorununa bakış açıları ve Türkiye ile olan ilişkilerin belirlediği ortaya çıkmaktadır. KKTC'deki seçimleri inceleyecek araştırmacıların, sosyo-ekonomik politikadaki başarısızlıklara karşın seçim kaybetmeyen partilere anlam vermekte zorlanacağı bir gerçektir. Siyasal partilere duyulan güvenin giderek sarsılmakta ve erozyona uğramakta olduğu ise bir başka gerçektir (Bozkurt, 2001b: 256–257).

Demokrasi kuşkusuz mükemmel bir yönetim biçimi değildir, ama bilinen yönetimlerin en iyisidir. Fakat bu bilinen en iyi yöntemin en kötü hastalığı halk dalkavukluğu (popülizm) dur. KKTC'deki siyasal sistemin, popülizm batağına fazlası ile saplandığı ve toplum sorunlarına çözüm üretemediği ya da üretmekte zorlandığını söylemek yadırganmamalıdır.

KKTC kendisini ilk tanıyan Türkiye'de bir büyük elçilik bulundurmaktadır. Londra, New York, Washington, Brüksel ve Islamabad'da ise temsilcilik düzeyinde temsil edilmektedir (Olgun, 1990: 168).

Bu arada Kıbrıs meselesi adil bir çözüm beklerken, Sovyetler Birliği meseleye yönelik karıştırıcı teklifler öne sürmeye başladı. Bu teklifte Sovyetler Birliği: SSCB, Kıbrıs'taki mevcut durumun Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığına tehdit oluşturmasından ciddi biçimde kaygı duymaktadır. Kıbrıs cumhuriyeti adanın tüm topraklarını içermelidir. Sovyetler Birliği adanın bölünmesine karşıdır. Adadaki her türlü yabancı asker çekilmeli, yabancı üs ve tesislerin faaliyetine son verilmelidir. Adada BM Güvenlik Konseyinin üyeleri garantör olmalıdır, diyerek KKTC'nin ilânına üstü kapalı bir şekilde tepki gösterdi. Sovyetler Birliği'nin amacı varılmak istenen uzlaşmayı bozmak ve NATO üyelerini birbirine düşürmekti. SSCB, ABD destekli Yunan cuntasının gerçekleştirdiği Sampson darbesine karşı çıkmakla dolaylı olarak ABD'ye misillemeye bulunuyordu. SSCB, garantörlük yetkisini kullanan Türkiye'yi, NATO ittifakına üyesi olmasından dolayı kınamıştır.

Bu arada Rumlar yeni bir belge ileri sürdüler. Bu belge Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki toplumlu ve iki kesimli bir devlet olacağını belirtmekle birlikte iki toplumun eşitliğinden söz etmemekteydi. Türk toplumunun yetkileri konusunda 3/7 oran ileri sürülmüştü. Federal Cumhuriyetin tek bayrağı olmakla

beraber federe devletlerin de kendi bayrakları olabilecekti. Bu arada Maraş bölgesiyle Lefkoşe havaalanının geçici olarak BM Barış Gücü kuvvetlerine teslimi öngörülmekteydi. Denktaş eşit siyasi temsil ilkesine aykırı olan bu önerileri kabul etmedi. Çünkü bu belgede Rumlar KKTC'yi, Türk toplumunu ve 1974 Barış Harekâtı'nın getirdiklerini yok sayıyorlardı (İsmail, 1998a: 276).

Yine SSCB öceki teklifine bir karşılık bulamayınca, 1987 yılında Kıbrıs meselesine farklı bir boyut katmaya çalışarak, Kıbrıs meselesini uluslararası bir konferansa taşıma çabası içine girdi. Ancak Özal hükümeti bu görüşe pek sıcak bakmadı. 1988 yılında en önemli gelişme İsviçre'nin Davos şehrinde yapılan Özal-Papandreu görüşmesiyle yayımlanan Davos bildirisi oldu. Yunanistan'ın beklentisi Türkiye'nin Kıbrıs'tan taviz vermesi, Türkiye'nin isteği ise Türk-Yunan ilişkilerinin yeniden barışçı ve yapıcı şartlara taşınmasıydı. Denktaş, 3 Mart 1988'de bir iyi niyet manifestosu yayımladı. Denktaş iki toplum arasında işbirliği yapılmasını teklif ediyor ve belirli konularda komiteler kurulmasını, ticaret, çevre ve bulaşıcı hastalıklar konusunda bilgi alış verişini yapılmasını, karşılıklı spor, kültür ve bilimsel temaslarda bulunulmasını, Türkçe'nin ve Rumca'nın isteğe bağlı olarak karşılıklı okutulmasını, polislerin işbirliğiyle adi suçluların iadesini, turizm, iletişim ve diğer ekonomik alanlarda tarafların birbirlerinin menfaatlerine zarar vermekten kaçınmalarını ve yayın organlarında saldırgan tavırların sergilenmemesi tekliflerini sundu. Rum lider Vasiliui bu tekliflere cevap vermedi. Çünkü Denktaş'ı kendisine muhatap ve Türk toplumunun eşitliğini kabul etmediğini söylüyordu (Cerrahoğlu, 1988: 110–111).

Taraflar Davos ruhundan uzaklaşınca Yunan hükümeti Batı Trakya'daki Türklere baskıyı artırdı. Türk kimliklerini inkâr ederek onların Müslüman azınlık olduklarını öne sürdü. Bu arada Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesini, Yunanlılar değerlendirerek, Türkiye'nin de Kıbrıs'taki askerlerini çekmesini istiyordu. Yunanistan'ın amacı Türkiye'yi Rusya gibi işgalci göstermekti (Gönlübol, 1996: 494).

KKTC kurulurken iki toplumlu, iki kesimli federal bir çözüme açık kapı bırakılmıştı. Buna ilişkin olarak 1985–1986 yıllarında BM Genel Sekreterinin hazırlamış olduğu “Kıbrıs Üzeride Anlaşma Taslağı” Kıbrıs Türkleri tarafından kabul edilmiş, fakat Rumlar tarafından reddedilmişti. Bu aşamadan sonra BM Güvenlik Konseyi'nin 1990 tarihli ve 649 sayılı kararı Kıbrıs Sorununa yeni bir bakış açısı kazandırmaya çalıştı. Bu kararla BM, adadaki her iki tarafı da, kabul edilebilir bir çözüm bulma yolunda çaba göstermeye çağırdı. Aynı karar böyle bir çözümün iki toplumlu, iki kesimli bir anlayışa sahip olması ve çözümün siyasi olarak iki eşit toplum liderinin direkt görüşmeleri yoluyla sağlanması gerektiğini vurguluyordu. Kararın, Kıbrıs Sorunu'nu 1974'te değil de, 1960'lara hatta öncesine dayandırılması bir başka önemli noktaydı. Ancak 1990'da iki taraf arasında gerçekleştirilen New York Zirvesi de başarısızlıkla sonuçlandı (Cerrahoğlu, 1998: 113–115).

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 1991'de Kıbrıs konusunda bir 'dörtlü konferans' toplanmasını önererek, o güne kadar sorunun iki toplum arasında görüşülerek çözülmesi gerektiğini savuna gelmiş olan Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki anlayışına yeni bir açılım kazandırdı. Özal'ın önerisine göre Kıbrıs Sorunu; KKTC, GKRY, Türkiye ve Yunanistan arasında ele alınmalıydı. 28 Haziran 1991'de BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda Türkiye'nin önerdiği Dörtlü Doruk Toplantısı'nı kabul ettiğini belirtti. 1991 sonunda Perez de Cuellar'ın görev süresinin dolmasıyla yerine

Boutras Gali seçildi. Gali, Kıbrıs Sorunu konusunda hızlı hareket ederek BM'e bu konuda bir dizi karar aldırdı. Bu kararların içinde önemi açısından göze çarpan "Fikirler Dizisi" oldu. Yürütülen temaslara yeni tur görüşmelerin Mart 1993'te başlaması kararlaştırıldı. 100 paragraftan oluşan BM "Fikirler Dizisi", tarafların onayına sunuldu. New York'ta sürdürülen görüşmelerin ardından, BM Genel Sekreteri Butros Gali, toprak düzenlemeleri ve anayasal konuların tümünü kapsayacak bir paket anlaşma hazırladı. Türk tarafı 100 paragraftan 91'ini onayladığını açıkladı (İsmail, 1998a: 250–255).

Rum tarafında ise, Kıbrıs Rum lideri Yorgo Vasiliu paketi onaylama yönünde yeşil ışık yaktı. Ancak Rum kesimindeki genel seçimler dolayısıyla görüşmeler Mart 1993'te başlayamadı. Seçimi kazanan Glafkos Klerides, iktidarı devraldıktan sonra Gali'nin Fikirler Dizisi'ni AB ilkeleri ile bağdaşmadığı gerekçesiyle uygulamayacağını söyleyerek bu pakete karşı çıktı. Bu durum üzerine Genel Sekreter Gali, toplumlar arası güvensizliği gidermek için Güven Artırıcı Önlemler Paketi'nin hazırlanmasına karar verdi. 1995'te Türk tarafı bu paketi uygulanabilir buldu. Fakat Rum kesimi AB'nden aldığı destek ve cesaretle görüşmelerden çekildi (Bozkurt ve Demirel, 2004: 114–115).

Annan Planı'nın referanduma sunulması sürecinden sonra, AB'nin Rumları üyeliğe kabul etmesine karşı Türkiye, KKTC üzerindeki siyasi ve ekonomik tecridin kalkması için çaba sarfetmektedir. Genel sekreterliğini Türkiye'nin yürüttüğü, Mayıs 2005'te Yemen'in Başkenti Sana'da gerçekleştirilen İKÖ Dışişleri Bakanları Toplantısı'na, KKTC Dışişleri Bakanı Sedar Denktaş gözlemci sıfatıyla katılarak Kıbrıs Türklerinin İKÖ tarafından tanınması yönünde önemli bir adım atmış oldu. Türkiye'nin teşvikiyle 28 Ağustos 2005'te KKTC ile Azerbaycan arasında doğrudan uçak seferleri başladı. İlk uçak seferinde KKTC eski Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve Dışişleri Bakanı Serdar Denktaş da bulunarak başta Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve üst düzey yetkililerle temaslarda bulunuldu (www.haberanaliz.com.tr, 29.08.2005). Bu uçuş KKTC'nin Türkiye dışından başka bir ülkeye doğrudan ilk uçuş olması nedeniyle diplomatik yönden çok önemlidir. Çünkü Azerbaycan KKTC'yi tanımak için ilk adımı atmıştır.

7. KIBRIS'TA AB SÜRECİ VE KIBRIS TÜRK DEVLETİ

7.1. Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu

XX. Yüzyılın ilk yarısında, I. ve II. Dünya savaşları ile insanlık için karanlık bir dönem başlamıştır. Bu dönemde yaşanan olaylar en çok Avrupa kıtasında yaşayan insanların canını yakmıştır. Devletler arasındaki rekabetten doğan savaşlar, sınır değişiklikleri, parçalanmış imparatorluklar üzerinde kurulan yeni devletler, ulusçu hareketler, mezhep kavgaları, işçi hareketleri hep kan ve gözyaşının akmasına sebep olmuştur. II. Dünya savaşıyla Avrupa'yı kasıp kavuran savaşların zirveye ulaşması Avrupalı düşünce ve devlet adamlarını yeni arayışlara itmiştir. Bu arayışlar sonucunda barışı temel politika yapacak olan Avrupa devleti fikri ortaya çıkmıştır. Bu amaç doğrultusunda Churchill 19 Aralık 1946'da Zürih Üniversitesi'nde verdiği bir konferansta "*Avrupalı uyan!*" sözüyle Avrupa'yı Avrupa Birliği fikrine davet etmiştir (Genç, 1989: 146).

18 Haziran 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kuruldu. Kurucu olan ilk üyeler şunlardır: Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Lüksemburg, Belçika. Avrupa Çelik ve Kömür Topluluğunu kuran devletler 25 Mart 1957'de Roma Antlaşmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) kurdular. Bu birliğe daha sonra başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupalı devletler üye oldular. Bu topluluk Kasım 1993'te adını Avrupa Birliği (AB) olarak değiştirdi. İlk dönemlerde ekonomik işbirliği teşkilâtı şeklinde kurulan AB, daha sonra siyasallaşarak ulusal sınırları aşan uluslar üstü güçlü bir birlik haline geldi (İlhan, 2000: 169).

Türkiye Cumhuriyeti, başından beri Batılı örgütlenmeler arasında yer almayı modernleşmenin bir gereği saymıştır. Bu amaçla 1952'de dünya barışına katkıda bulunmak için NATO'ya üye olduktan sonra 1959 tarihinde de AET'ye üyelik başvurusunda bulundu. Bu tarihten itibaren Türkiye için başlayan AB süreci, 1995'te Gümrük Birliği, 1999'da Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday statüsü verilerek devam etti (Ülger, 2001: 204). 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde de üyelik için müzakerelere başlama tarihi olarak 3 Ekim 2005 gösterildi (**Zaman**, 18 Aralık 2004).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde olduğu gibi Türkiye'nin içişlerine karışmayı marifet bilen Batı zihniyeti, Türkiye'nin AB'ne adaylığını uzun süreden beri ne reddedilmiş ne de kabul etmiştir. AB, hep erteleme politikası izleyerek Türkiye'yi iç politikasındaki sorunlarını (Hak ve Özgürlükler, Kürt meselesi, İdam, Nüfus, Kıbrıs sorunu vs.) çözmek ödeviyle baş başa bırakmıştır.

Yunanistan, AB'ne 1981'de üye oldu. Yunanistan, AB içinde kararların oybirliğiyle alınmasının her üye ülke için sağladığı veto hakkını, başta Kıbrıs meselesi ve diğer anlaşmazlıklar olmak üzere, genelde Türkiye aleyhinde kullanarak, hem Türkiye'nin adaylığını, hem de AB tarafından Türkiye'ye yapılacak mali yardımların gerçekleşmesini engellemeye çalıştı (Gazioğlu, 2001: 86).

AB, Haziran 1993'te Kıbrıs'ın tam üyelik için gerekli şartları taşıdığını belirten görüşünü yayınladı. Aynı yıl Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimi arasında Ortak Savunma Doktrini imzalandı. BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin girişimleriyle ortak anlaşma zemininin oluşturulması amacıyla 'Güven Arttırıcı Önlemler Paketi' düzenlendi. ABD'nin destek verdiği pakete Rum tarafı karşı çıkınca paket 1994'te rafa kaldırıldı. 3 Haziran 1996'da bir Kıbrıslı Rum asker, BM denetimindeki yasak bölgede sınırı ihlâl ettiği için Kıbrıslı Türk asker

tarafından vurularak öldürüldü. Bu olay iki toplum arasında yeniden gergin bir hava oluşturdu. 11 Ağustos 1996'da Kıbrıslı Rum motosikletçiler, Yeşil Hat'tı geçmeye kalkışınca, bu grup ile Kıbrıslı Türk göstericiler arasında çatışmalar yaşandı. Bu üzücü olayda her iki taraftan toplam 70'ten fazla kişi yaralandı. Bir Kıbrıslı Rum da öldü. 14 Ağustos 1996'da Kıbrıs'ta Derinya bölgesinde Türk güvenlik güçleri, Türk bayrağını indirmeye kalkışan bir Rum gencine ateş açtı. Rum genç hayatını kaybetti. 8 Eylül 1996'da Güney Kıbrıs tarafından açılan ateş sonucu bir Türk askeri öldü, biri yaralandı. 13 Ekim 1996'da Kıbrıs Türk kesimine geçen bir Rum, Kıbrıslı Türk askerlerince öldürüldü. Bunu üzerine sınır bölgesinde 6 Şubat 1997'de Kıbrıslı Türk ve Rumlar birbirine ateş açtı. Ölen ya da yaralanan olmadı (www.fornest.com.tr. 22.06.2005).

14 Ocak 1997'de Kıbrıslı Rumların, Rusya'dan S-300 yerden havaya 150 km. menzilli füze alımına ilişkin anlaşmaya imza koyması, uluslararası arenayı ve dolayısıyla hassas Türk-Yunan ilişkilerini gergin hale getirdi. Türkiye, Kıbrıslı Türklerin güvenliğini tehdit edecek herhangi bir gelişmeye göz yummayacağını açıkladı. İngiltere ve BM de anlaşmaya sert tepki gösterdi. 24 Şubat 1997'de AB, Kıbrıs'ın AB'ne tam üyeliğine ilişkin geleneksel tavrını değiştirerek, Kıbrıs'ın AB'ne tam üyeliğinin gerçekleşebilmesi için adada önce siyasi bir çözümün şart olduğunu açıkladı. AB, ilk defa topluluğa tam üyelik konusunda Kıbrıs Türklerinin de dikkate alınması gerektiğini, tam üyelik görüşmelerine ada Türklerinin de katılabileceğini net bir şekilde ifade ediyordu. Yunanistan AB'nin bu açıklamasına tepki gösterdi. Yunanistan Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos, bu açıklamaların hemen ardından, AB'nin Doğu'ya doğru genişlemesini veto edebileceğini açıkladı (Manisalı, 1999: 568-572).

AB'nin 10-11 Aralık 1999'da yaptığı Helsinki zirvesinde Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için adaylığı resmi olarak kabul edildi. Türkiye için tarihi bir öneme sahip olan bu zirvenin sonuç belgesinde genişleme sürecindeki Türkiye'nin konumu ve Kıbrıs sorunuyla ilgili özel maddeler de yer aldı. AB Helsinki Zirvesi sonuç bildirisinde, *"Avrupa Birliği Konseyi, 3 Aralık tarihinde New York'ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı bir çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnuniyetle karşılar ve BM Genel Sekreteri'nin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder. Avrupa Birliği Konseyi, politik bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağını altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda, Konsey tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır"* denildi (Bozkurt ve Demirel, 2004: 178-181).

AB Komisyonu'nun 7 Kasım 2000'de açıkladığı ve Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecindeki "yol haritasını" çizen Katılım Ortaklığı Belgesi'nde (KOB) yer alan Kıbrıs'la ilgili ifadeler, Türkiye-AB arasında büyük bir krize neden oldu. Komisyon'un, Yunanistan'ın baskısıyla KOB'un kısa vadeli öncelikler bölümüne Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin baskıcı ifadeler eklemesi Türkiye tarafından "önkoşul" olarak algılandı. KOB'un içeriğinin Helsinki Zirvesi çizgisinde yer almasını isteyen Türkiye, AB'nin bu tutumuna Başbakan Bülent Ecevit dâhil tüm üst düzey yetkilileriyle sert tepki gösterdi. KOB'un açıklanmasının ardından Çankaya'da düzenlenen *"Kıbrıs Zirvesi"*nde ise, AB'ye sert ve net bir mesaj çıktı. Zirvede KKTC lideri Rauf Denktaş'ın BM nezdinde yapılan dolaylı görüşmelerden çekilmesi kararlaştırıldı (Manisalı, 2003: 116).

7.2. Annan Plânı Sürecinde Kıbrıs Sorunu

2001 yılında Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Romano Prodi Kıbrıs Sorunu çözülmeden de Güney Kıbrıs'ın üyelik başvurusunun değerlendirilebileceğini söyledi. Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem Kıbrıs konusunda işlerin olumlu gitmediğini açıkladı. Ecevit ve Bahçeli Kıbrıs'ta bedel ödemeye hazır olduklarını söylediler. Yılsonunda Rauf Denktaş'ın, Glafkos Klerides'e mektupla yaptığı görüşme teklifi sonucunda iki lider 4 Aralık'ta Lefkoş'edeki Yeşil Hat'ta BM gözetiminde biraraya geldiler. Görüşme sonunda BM Genel Sekreterinin Kıbrıs özel temsilcisi Alvaro De Soto, liderlerin 2002 Ocak ayında yine Yeşil Hat'ta biraraya geleceklerini ve müzakereleri sürdürececeklerini açıkladı. Doğrudan görüşmelere ivme kazandırmak amacıyla Kıbrıs'a gelen BM Genel Sekreteri Kofi Annan, KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve Rum lider Klerides'le akşam yemeği için bir araya geldi. 15 Mayıs 2002'de ada, 1979 yılından bu yana ilk kez bir BM genel sekreterini ağırlıyordu. Ertesi gün genel sekreter taraflarla görüşmeye başladı. BM Genel Sekreteri, Kıbrıs Rum kesimi lideri Glafkos Klerides'le görüştüktan sonra KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'la da bir araya geldi. Denktaş, Kofi Annan'la görüşmesinin ardından, Haziran'da ilerleme kaydedilmesi konusunda iyimser olduğunu söyledi. Annan, Denktaş ve Klerides, ara bölgede akşam yemeği için bir kez daha buluştu. Annan, Kıbrıs'ta sorunun çözümü için, daha ileri bir adım atılmasını sağlamaya çalışıyordu (Manisalı, 2003: 111–114).

Kıbrıs konusunda 12–13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde de önemli adımlar atıldı. 11 Kasım 2002 tarihinde taraflara sunulan Annan Plânı konusundaki gelişmeler desteklenmiş, Kıbrıs ile katılım antlaşması imzalanarak Türkiye bir kere daha bu süreçten dışlanan ülke olmuştur. Bu zirveden sonra Kıbrıs'ın 2004 yılında birliğe alınacağı kesin olarak kararlaştırılmıştır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 222).

Kıbrıs Sorununun çözümü için yapılan girişimlerden bir sonuç alınamaması üzerine, AB'nin Aralık 2002 de gerçekleştirdiği Kopenhag Zirvesi sonuç bildirisi çerçevesinde bir çözüm bulma çabaları hızlandı. Bu amaçla genel sekreter Kofi Annan Şubat 2003 sonuna kadar tamamlayıcı çalışmaların sonuçlandırılmasını ve tüm bunların Mart sonuna kadar iki tarafta ayrı ayrı referanduma sunulmasını istedi

Kopenhag zirvesinde çözüm için son tarih olarak 28 Şubat 2003 olarak gösterilmişti. Ancak bu tarihe kadar somut bir başarı sağlanamaması üzerine BM Genel Sekreteri Annan, plân üzerinde bir takım değişiklikler yaparak plânın kabulü için 10 Mart 2003'ü son tarih olarak kabul etti (Bozkurt ve Demirel, 2004: 117)

Kıbrıs Sorunu'nun çözümü için hazırlanmış olan Annan Plânı, genel anlamda 1974 sonrası başlayan görüşmeler göz önüne alındığında, daha eşitlikçi bir yapıya sahip gibi görünmektedir. Ancak plân; yönetim, toprak paylaşımı, mülkiyet, yerleşim, güvenlik ve federal devletin yetki alanları konusunda ileride sorun çıkaracak konuları içermektedir. Bu nedenle plân, Türk toplumu içinde kimi çevrelerce, 1963 yılındaki terör ortamına geri dönüş olarak algılanırken, kimilerince ise Avrupalı olmak, AB'ye girmek veya dünyaya bağlanmanın tek seçeneği şeklinde kabul edilmiştir. Nitekim Annan Plânı'nın referanduma sunulması sürecinde CTP lideri Başbakan M. Ali Talat, Kıbrıslı Türkler'e plâna evet demeleri ile dünyaya bağlanacakları vaadinde bulunmuştur. Bu vaatte, aslında dünya ile kastedilenin Batı dünyası olduğu, Talat'ın Batı dışında bir

dünyanın var olduğuna inanamayan bir söyleme sahip olduğu gerçeği yatmaktadır (Hasgüler, 2004: 40).

İlgili taraflarca kabul edilmemesi gibi sebeplerle defalarca değişikliklere uğratılan Annan Plânı, son aşamaya gelene kadar, dış güçlerin müdahalesiyle, aslında onların çıkarlarını yansıtan bir belge niteliğini taşımaktadır. Örneğin, 5. Annan Plânı'nın, bu niteliğinin kamuflajı amacıyla referanduma sunulduğu dahi ileri sürülmektedir. "Kıbrıs'ın, bir yanıyla küçük bir ada, ama öbür yanıyla da global politikaların minyatür bir satranç tahtası ve laboratuvar testi olduğu da bir gerçektir (Hasgüler, 2004: 39–40).

Türkiye, AB'ye girmek için bir taraftan Yunan vetosuyla, diğer taraftan da AB'nin kendisine yüklediği ödevleri yerine getirmek için mücadele ederken, Rum Yönetiminin Kıbrıs Cumhuriyeti adına 1990'da başvurduğu, 1998'de tam üyelik görüşmelerinin başladığı ve 2004'te de tam üyelikle sonuçlanan süreçte, üçüncü bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Kıbrıs Rum Yönetiminin bizzat kendisi daha önce Kıbrıs Cumhuriyetini feshetmiş olduğu halde, dış dünyada kendinden Kıbrıs Cumhuriyeti olarak söz etmektedir. Bunu yapmakla kendilerine meşruiyet kazandırmak isteyen Rumlar, Türk toplumunu basit bir azınlık konumuna düşürmek gayretleri içindedir (Atun, 2001: 46).

Yeni dünya düzeninde önemli bir kurum haline gelen AB'nin devletleri cezbedici hale geldiği bilinmektedir. Bütün Doğu Avrupa devletleri tarafından arzulanan AB ise, oluşan yeni düzende hep kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Kıbrıs Rum kesimi de bu bağlamda değerlendirilebilecek bir durumdadır. Kıbrıs, sahip olduğu jeopolitik konumu dolayısıyla AB tarafından boş bırakılmaması gerektiğine inanılan bir ada halini almıştır. Kıbrıs'ın 3 Temmuz 1990 tarihinde AB'ye tam üyelik müracaatında bulunması, AB çevreleri tarafından olumlu karşılanmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu sorunlar ve iki devletlilik tezi önemsenmeden yapılan başvuru, olağan bir başvuru gibi değerlendirilmiştir. Son zamanlarda Kıbrıs Sorununun çözümü için AB'nin baskısının giderek arttığı görülmektedir. AB, Kıbrıs konusunda ağırlığını artırarak meseleyi kendisine mal ettiğini göstermektedir. Bundaki amaç ise, Kıbrıs Rum kesimini üye yapmak suretiyle, yeni dünya düzeninde önemli bir yere sahip olan bölgeyi kontrol altında tutmaktır (Manisalı, 2003: 2–5).

Kıbrıs'ı diğer aday ülkelerle kıyasladığımızda karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır: Güney Kıbrıs 13 aday ülke içerisinde Çek Cumhuriyeti ile birlikte kişi başına düşen gelir oranı en yüksek olan ülkedir. Bu iki ülke, satın alma gücü bakımından AB ortalamasına en yakın olan ülkelerdir. Aday ülkeler içerisinde, enflasyon ve işsizlik oranı en iyi durumda olan ülkelere birisi yine Güney Kıbrıs'tır. AB'nin tam üyelik için Kıbrıs'tan talep ettiği öncelikler ise şöyle sıralanabilir: İç piyasa, standardizasyon ve sertifikasyon için çerçeve müktesebatının kabul edilmesi, standart ve indirilmiş oranlar açısından KDV'nin uyumlu hale getirilmesi, mevzuatın aynı düzeye getirilmesi ve deniz taşımacılığında emniyet standartlarının uygulanmasının güçlendirilmesi gerekmektedir (Bozkurt, 2001: 137). Bu şartlara baktığımızda, Kıbrıs'ın diğer aday ülkeler içinde en iyi konumda olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Kıbrıs, AB'ye uyum kapsamında hemen hemen tüm ilgili sözleşmeleri imzalamıştır. Kıbrıs'la ilgili tüm bu olumlu havaya rağmen ihmal edilen bir gerçek de Kıbrıs'taki Türk varlığıdır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin yaptığı başvuruyu Kıbrıs hükümeti olarak değerlendirmek bu konuda yapılan en büyük haksızlıktır.

AB, kendisine üye olmayan devletlerle anlaşma yapma yetkisine sahiptir. AB'nin Kıbrıs ile olan ilişkileri de bu yetki dâhilinde yapılan anlaşmalar sayesinde devam etmiştir. AB Kıbrıs ile hem siyasi hem de ekonomik anlaşmalar yapmıştır ve hala da yapmaya devam etmektedir. Yapılan bu antlaşmalar, sadece Kıbrıs Rum kesiminin yararına olduğu için, GKRY tarafından da desteklenmektedir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 201).

BM genel sekreterliği gözetiminde adada çözüm arayışları devam ederken AB tarafsızlığını kaybetmiştir. Maalesef AB Kıbrıs'ta her iki topluma eşit mesafede durmamıştır. KKTC aleyhine sürekli Rumlardan yana hareket etmiştir. Annan Planı AB'nin önayak olması ile adada referanduma sunuldu. Rumlar, AB'ye üye olmayı garantiledikleri için Plana hayır dediler. Türk tarafında ise büyük bir çoğunluğun evet demesine karşı, Plana hayır diyen cephenin oranı da küçümsenmeyecek orandaydı. Türk tarafından hayır diyenlerin başını Rauf Denktaş çekiyordu. Denktaş'ın hayır demesinin nedeni Planda öngörülen Kuzey topraklarının bir bölümünün Rumlara bırakılmasıydı. Toprakları ellerinden alınmak istenen Türkler KKTC'den göç etmek durumuyla karşı karşıyaydı. Türkler gayrimenkullerini terk etmedikleri zaman Rumlar, "Louizidu Davası" örneğinde olduğu gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde dava açarak Türkiye'yi ağır tazminatlar ödemeye mahkûm edeceklerdi. Denktaş'ın Annan Planı'na karşı çıkmasının temel nedenlerinden biri de bu gerçektir.

7.3. Kıbrıs Rum Kesiminin AB'ne Alınmasının Değerlendirilmesi

Kıbrıs ile AET arasındaki ilişkilerin başlangıcını, 1960'lı yıllara kadar götürebiliriz. Bilindiği gibi o yıllarda Kıbrıs bağımsızlığına yeni kavuşmuştu. Daha önceden İngiltere ile arasında imzalamış olduğu "Tercihli Ticaret Antlaşması" bulunmaktaydı. İngiltere'nin 1961'de Avrupa Ortak Pazarı'na üyelik başvurusunda bulunması, Kıbrıs'ı da harekete geçirmiş ve 1962'de Kıbrıs ortak üyelik başvurusunda bulunmuştur. Kıbrıs'ı bu üyelik başvurusuna götüren neden, önemli bir ihraç pazarı olan İngiltere'yi kaybetmek istememesiydi. Yapılan görüşmeler sonucu 19 Aralık 1972'de Kıbrıs ile AT arasında Ortaklık Antlaşması imzalanmış ve anlaşma 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmişti (Feyzioğlu, 1986: 64). Yapılan antlaşma tam gümrük birliğine varmak için gümrük tarifelerinin ve diğer sınırlamaların yavaş yavaş kaldırılmasını öngörmekteydi. Yapılan çeşitli yardımlar ve geçilen dönemler ardından, 19 Ekim 1987'de Kıbrıs ile AB arasında Gümrük Birliği Antlaşması imzalanarak, 1 Ocak 1988 tarihinden itibaren uygulanmaya konuldu. Adada federal bir çatı altında birleşilmesi tezini savunur görünen AT'nin, federasyonu büsbütün imkânsız hale getirecek şekilde Rumlarla tek taraflı Gümrük Birliği antlaşmasını imzalaması tam bir çelişkidir (Karluk, 2004:127–128). Gümrük Birliği'nin tam olarak gerçekleşmesinden önce, AB ile Kıbrıs arasında yapılan Ortaklık Antlaşmasına Türk tarafı tepki göstermiştir. Gösterilen bu tepkinin nedeni olarak da; antlaşmanın, Rumlar tarafından tek taraflı olarak yapılması nedeniyle uluslararası hukukun ihlali, ayrıca BM tarafından tescil edilen 1960 Antlaşmalarına aykırı olması nedeniyle Türk halkını resmi olarak bağlamayacağı gösterilmiştir (Manisalı, 1999:569–571). Bu itirazlar nedeniyle, AT antlaşmanın 5. Maddesine bir hüküm koyarak; "Adada iki toplum arasında hiçbir ayırım yapılmayacağını" belirtmiştir. Yapılan bu açıklamaya rağmen AB bugüne kadar bu taahhüdünü yerine getirmemiş ve tek muhatap olarak GKRY'ni kabul etmiştir (İsmail, 1998a: 186–187).

Kıbrıs'ta iki ayrı eşit siyasi, etnik ve kültürel varlığın olduğu tarihsel bir gerçektir. Bu gerçek, konu her gündeme gelişinde BM tarafından da vurgulanmıştır. 1960 Antlaşmaları da bu temel üzerine kurulmuş ve egemenliği iki kurucu halk eşit bir şekilde paylaşmıştır. Ancak eşit egemenliğe dayanan bu Cumhuriyet, 1963 Aralık ayında Rumlar tarafından yapılan anlaşmalar geçersiz sayılarak yıkılmıştır. Kıbrıs Türkleri silah zoruyla Ortaklık Cumhuriyetinden dışlanmışlardır. Böylece iki halkın egemen eşitliğine ve ortaklığına dayanan meşru Kıbrıs Cumhuriyeti, ortadan kalkmıştır. Rum kesimi kendini haksız olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ne dönmüştür. Durum böyle iken, GKRY'nin tüm Kıbrıs adına böyle bir başvuru yapmasının hukuki bir yanı yoktur. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti 1963 yılından beri bulunmamaktadır. Adada iki ayrı halk ve devlet bulunmaktadır (Soysal, 1995: 169–170).

Türk tarafının o günlerde yapmış olduğu bu itiraz, adada Türk ve Rum halkları arasında bu konuda önemli sorunlar yaşanacağını sinyallerini daha o dönemde vermişti. Yaşanan bu gerginlikle beraber GKRY'nin AB'ye tam üyelik müracaatıyla ilişkiler farklı bir boyut kazanacaktır. Rum tarafının tek taraflı olarak ortaklık antlaşmasını imzalamasına Türk tarafının karşı çıkmasına rağmen, Rum tarafı ilişkileri daha da ileriye götürerek, 4 Temmuz 1990 tarihinde AB'ye tam üyelik başvurusunda bulundu (Bozkurt ve Demirel, 2004: 202). Rumlar bu başvuruyu sadece kendileri tarafından temsil edildiğine inandıkları Kıbrıs Cumhuriyeti adına yapmışlardır. Böylece Türk toplumu yok farz edilmiş ve Türk halkı dünyanın gözünde azınlık statüsüne düşürülmek istenmiştir. Kıbrıs Türk halkı bu başvuruya şiddetle karşı çıkarak, başvurunun yasal olmadığını, adada iki ayrı devlet ve siyasi eşitliğe sahip iki ayrı halk bulunduğunu, Kıbrıs Türkleri'nin Rumlar tarafından temsil edilemeyeceğini, 1960 Anlaşmaları ile kurulan devletin 1963 yılında Rum saldırıları ile yıkıldığını, Rum yönetiminin, Kıbrıs Cumhuriyeti egemenliğini işgal eden bir yönetim olduğunu vurgulamıştır (Karluk, 2004: 131–132).

GKRY, oluşan yeni dünya düzeninde önemli bir yere sahip olan AB'nin dışında kalmak istememektedir. Büyük gelişmeler kaydeden AB'nin içinde olmak diğer 12 aday gibi GKRY'nin de idealidir. Rum Yönetimi, AB'ye girerek hem dünya konjonktüründe önemli bir yere sahip olacak hem de tarihi açıdan arzuladığı bir hedefe ulaşarak Yunanistan ile aynı çatı altında olacaktır. GKRY'nin AB'ye girmek istemesinin altında yatan görünürdeki bu sebeplerin dışında başka sebepler de bulunmaktadır. Özellikle, Türk tarafını zora düşürmek için plânlanan bu amaçları şöyle sıralayabiliriz; Türkiye'yi, AB üyesi bir ülke toprağını işgal eden ülke konumuna düşürmek, AB'ye tam üye olarak Yunanistan ile birlikte Türkiye aleyhine kullanmak üzere iki veto hakkına sahip olmak, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti olarak meşrulaşmak, Türk halkını, Kıbrıs devletinin içinde azınlık statüsüne düşürmek, Garanti ve İttifak Antlaşmalarını fiilen geçersiz duruma getirerek Türkiye'ye karşı stratejik üstünlük elde etmek, AB'den alacağı yardımlarla ekonomisini güçlendirmek, Yunanistan ile dolaylı Enosis'i gerçekleştirerek 1791'de çizilen ilk Megalo İdea haritasında gösterilen hedefler çerçevesinde 200 yıldır sürdürdükleri mücadeleyi başarıyla sonuçlandırmak, Yunanistan'ı Doğu Akdeniz'e kadar getirerek, Türkiye'nin güney sahillerini kuşatmak ve ülkeyi bir Ortadoğu ülkesi haline getirerek petrol bölgelerinde etkili güç yapmaktır. GKRY'nin tüm bu amaçları gerçekleştirebilmesi için AB'ye bir bütün olarak girmesi gerekmektedir. AB ise Rum Yönetiminin bu plânlarını

görmezden gelerek böylesine önemli bir bölgede ABD yerine kendisini görmek için konuya tarafsız yaklaşmamaktadır (İsmail, 1998a: 187–188).

AB, KKTC'nin yapmış olduğu tüm itirazlara rağmen GKRY'nin başvurusunu olağan bir başvuru gibi değerlendirmiştir. AB'nin bu tavrına rağmen GKRY'nin yapmış olduğu başvurunun yasal olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla, AB de yasal olmayan bir başvuruyu kabul ederek hukuk dışı hareket etmiş olmaktadır (Şen, 2004:171–172).

GKRY'nin üyelik başvurusuna AB'nin verdiği cevap ve Kıbrıs'ın üyeliğine AB'nin bakışı oldukça anlamlıdır. Rum Yönetiminin, 4 Temmuz 1990 tarihinde yapmış olduğu başvuruyu, KKTC yoğun bir eleştiri bombardımanına tutmuş ve başvurunun hukuk dışı olduğunu tüm dünya kamuoyuna duyurmak için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Özellikle Kıbrıs Türklerinin Lideri Denктаş, “Kıbrıs Cumhuriyeti” adına yapılan başvurunun kabul edilmesi halinde, ayrılığı daha da pekiştirecek bir “önlemler paketi” uygulamaya başlayacağını açıklamıştı.

Buna göre Denктаş yapacaklarını şöyle sıralamıştı;

- 1-KKTC kendi parasının basacak,
- 2-Maraş yerleşime açılacak,
- 3-KKTC ile TC arasında pasaport işlemleri karşılıklı olarak kaldırılacak,
- 4-Siyasal ve ekonomik içerikli ikili anlaşmalar sağlanacak,
- 5-Tüm sınır kapıları kapatılacaktır.

Başvuruya yönelen tüm bu tepkilere rağmen AB bu itirazları geçiştirmesini bilmiştir. AB Konseyi, başvuruyu görüşünü bildirmesi için Komisyona havale etmiştir. Görüş Haziran 1993'te verilmiştir ve komisyon başvuruyu uygun bulduğunu açıklamıştır. Gelişmeler bu safhaya gelmeden önce zaten bu konuda alt yapı oluşturulmuştu. Rum kesimi henüz AB'ye yönelik müracaatta bulunmadan 26 Haziran 1990 tarihinde Dublin'de yapılan AB zirvesinde, Kıbrıs konusunda, “Kıbrıs meselesi Türkiye-AB ilişkilerini etkiler” şeklinde bir bildiri kabul edilmişti. Bundan cesaret alan Rum kesimi 1 hafta içinde üyelik müracaatında bulundu (Bozkurt ve Demirel, 2004:208). Yani Rumlara müracaatın olumlu karşılanacağını sinyalleri zaten verilmiş bulunmaktaydı. Bunun üzerine Rumlar rahatlıkla müracaatta bulundular. Hem KKTC hem de Türkiye, Kıbrıs'ın müracaatının kabul edilmesi durumunda Kıbrıs sorununa çözüm bulma çabalarının ne kadar olumsuz etkileneceğini, diplomatik tepkileriyle ortaya koydular.

Rumların, 1990 yılında yapmış oldukları bu müracaat, iki toplumun eşit kurucu ortağı olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti adına değil, yalnız kendi adlarına yapıldığı için hiçbir hukuki ve ahlaki temele dayanmamaktadır. Uluslararası hukuk açısından böyle bir müracaatın yapılabilmesi için ancak müsterek iki toplumun onayı gerekmektedir (İsmail, 1998a: 186–187).

KKTC bu haklı gerekçelere dayanarak, Rum başvurusunun yapıldığı ilk zamandan itibaren üyelik başvurusuna şiddetle karşı çıkmıştır. Kıbrıs sorununa nihai bir çözüm bulunmadan bölünmüş bir Kıbrıs'ın AB'ye üye olamayacağı tüm gerekçeleriyle dünyaya duyurulmuştur. Türk tarafının bu tezi, BM Genel Sekreterliği'nin görüşleriyle de bağdaşmaktadır. BM Genel Sekreterliği, 1991 yılında taraflara sunduğu “Fikirler Dizisi” plânında, Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğinin ancak nihai bir çözümden sonra ve bu çözümün ardından iki toplumun AB'ye giriş konusunda ayrı ayrı düzenlenecek referandumlarla onaylanması koşuluyla gerçekleşebileceği belirtilmiştir (Gazioğlu, 2001: 87). Yapılan başvurunun yasallığı konusuna hukukun üstünlüğü açısından bakacak olursak yine karşımıza

aynı sonuç çıkacaktır. Yani yapılan başvuru yasal değildir. Hukukun üstünlüğü denildiğinde de 1959 Antlaşmalarına bakılması gerekecektir.

Bu konuda ilk olarak, 1959 Zürich ve Londra Antlaşmalarına göre: Bu antlaşmalarda Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları uluslararası kuruluşlara ve ittifaklara Kıbrıs'ın katılmasının yasaklandığı gerçeği açıkça görülmektedir. Antlaşmalara konan bu hükmün gerekçesi zamanın Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof tarafından bizzat İngiltere Dışişleri Bakanlığında yapılan üçlü toplantıda şu şekilde açıklanmıştır: “Bu madde, özellikle Kıbrıs ve Yunanistan'ın Yunan tacı altında birleşmesini engellemek için konulmuştur”. Gerçek olan durum da budur (Gazioğlu, 2001: 83).

Yapılan başvurunun hukukiliğinin değerlendirilmesinde daha çok 1960 Garanti Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası göz önüne alınmaktadır. Bu metinlerin bazı maddeleri de konuyu daha iyi anlayabilmek için önemlidir. Garanti Antlaşmasının 1. Maddesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, “herhangi bir devletle tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılmak ve bundan ötürü, adanın birleştirilmesi veya taksiminin teşvik edilmesine yönelik doğrudan veya dolaylı bütün faaliyetleri yasaklamak” taahhüdünü hükme bağlamıştır. Yine antlaşmanın 2. Maddesinde de Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin, kendileriyle ilgili olduğu ölçüde, Kıbrıs'ın herhangi bir devletle birleşmesi veya adanın taksimini doğrudan veya dolaylı şekilde teşvik amacına yönelik her faaliyeti yasakladığı taahhüdünü içermektedir. Her iki maddede de bahsedilen birlik kelimesi de aynı anlamda anlaşılmalıdır. Yani burada bahsedilen birlik, Kıbrıs'ın bir başka devletle birlik oluşturmasından çok bir birliğe katılmasını anlatmaktadır. Antlaşmada belirtilen “herhangi bir devlet” ifadesi de, Kıbrıs'ın Yunanistan, Türkiye ve bunların dışında başka üçüncü devletlerle birleşmesini yasaklamak anlamına gelmektedir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 208).

GKRY'nin AB'ye yapmış olduğu başvurunun uluslararası hukukun ihlali olduğunu gösteren diğer bir belge de 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'dır. Anayasada; Cumhurbaşkanı ve Yardımcısına, birlikte ya da tek başlarına, dış politika, savunma ve güvenlik konularında kullanabilecekleri veto hakkını vermektedir; “Yunanistan ve Türkiye'nin ikisinin birden katıldığı uluslararası örgüt ve ittifak antlaşmalarına Cumhuriyetin katılması istisna olmak üzere dışişleri konusunun veto kapsamında olacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, Kıbrıs uluslararası bir örgüte sadece Türkiye ile Yunanistan'ın birlikte üye olması durumunda katılabilecektir (Gazioğlu, 2001: 84).

Kıbrıs Anayasasının 22. ve 23. maddeleri ise: “Kıbrıs Cumhuriyeti, içeriği ne olursa olsun tüm antlaşmalar bakımından Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'ye uygun koşullu antlaşmalarla, en çok gözetilen ulus muamelesini uygular” demektedir. Bu maddeden çıkan sonuç ise, Kıbrıs'ın üç garantör ülke dışındaki devletlerle daha ayrıcalıklı antlaşmalar yapamayacağı ve yine bu üç devletin birbirine oranla daha ayrıcalıklı konuma gelemeyecekleri anlaşılmaktadır. Böyle bir durumda GKRY'nin AB üyeliği, antlaşmanın ihlal edilmesi sonucunu doğurmaktadır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 207–208).

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, GKRY'nin yapmış olduğu başvuru hem 1959/60 Antlaşmalarını ihlâl etmekte, hem de 1960 Anayasasına ters düşmektedir. Tüm bu gerçeklere rağmen Rum tarafı, Mayıs 2004'te tam üyelikle sonuçlanan başvuruyu haklı görmüştür.

GKRY, Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğinin hukuki olduğunu, Kıbrıs hükümetinin yapılan başvuruyu tüm ada halkı adına yaptığını söylemektedir. Buna Türk

tarafını da görüşme masasına davet ettiğini eklemektedir. Ancak Türk tarafı, statüleri tanımlanmadığı ve “Kıbrıs Hükümeti” şemsiyesi altında gözükmek istemediği için görüşmelere katılmayı reddetmiştir. Rum tarafının tezine göre, AB’ye üye olmakla Türk tarafı da kazançlı çıkacaktır. AB ile birlikte diğer uluslararası kurumlar da bu görüşü desteklemektedirler. Rum tarafı ayrıca, AB üyeliğinin 1960 Kurucu ve Garanti Antlaşmalarına aykırı olmadığını, çünkü bu üyeliğin anlaşma kapsamı dışında kaldığını belirtmektedir. Rum yönetimi; “antlaşma uluslararası kuruluşlarla değil, devletlerle birliği yasaklamaktadır” yorumuna sarılmış bulunmaktadır. Oysa yukarıda da ifade edildiği gibi, Garanti Antlaşması sadece devletlerle ilişkileri değil, bir birlikle olan ilişkileri de yasaklamıştır (md.1/2). Rum tarafının kendisini bu türlü haklı çıkarma çabalarına rağmen, bu üyelik başvurusu tamamen hukuka aykırıdır. Rum tarafının görüşünü kabul etmek mümkün değildir. AB’nin ise sadece adı bile üye devletler arasında bir birlik olduğunu göstermektedir. Yapılan açıklamalar doğrultusunda ortaya çıkan gerçek şudur: Rum tarafının üyeliği, tek yanlı ve sözde Kıbrıs adına yapılan ve yasal olmayan bir üyeliktir. Kıbrıs içindeki siyasi eşitlik ilke ve dengesini bozmaktadır. Ayrıca, Kıbrıs dışında Türkiye’nin üye olmadığı fakat Yunanistan’ın üye olduğu bir kuruluşa Kıbrıs’ın üye olmasının, Türkiye Yunanistan arasındaki dengeyi ileride bozabilme ihtimali de açıktır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 207–208).

KKTC ve Türkiye’nin, Rum başvurusunu yasal görmeyen görüşleri, başka çevrelerce de desteklendi. Dönemin BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, 11 Eylül 1990 tarihinde bu konuyla ilgili bir açıklama yapmıştı. Bu açıklamada Cuellar: “AB’nin karar alma mekanizmaları Rum başvurusunu incelerken, sorunun çözümünün, iki tarafın rızasıyla varılacak kapsamlı bir anlaşmayla olması gerektiğini ifade etti”. Bunun yanı sıra ABD de o dönemde, Kıbrıs sorununu NATO ittifakının siyasi ve jeopolitik çıkarlarını dikkate alarak çözülmesi gerektiğini düşündüğünden bu başvuruya, AB’nin taraf olmasına karşı çıktı.(Uslu, 2001: 163)

AB Bakanlar Konseyi, GKRY’nin müracaatını Komisyona havale ederken, o zamana kadar hiç yapmadığı bir yöntem izleyerek bir açıklamada bulunmuştur. Bu açıklamada ise dört konu dikkat çekicidir;

- 1-Bu açıklamada, GKRY ile AB arasındaki tek yanlı olarak imzalanan 1987 Protokolüne atıfta bulunmaktadır.
- 2-Metinde bir kez Kıbrıs, iki kez de Kıbrıs Cumhuriyeti’ne atıfta bulunulmuştur.
- 3-Burada ilk kez Kıbrıs Cumhuriyeti’nin birliğinden bahsedilmiştir.
- 4-Adanın tüm nüfusundan bahsedilmiştir.

AB’nin Kıbrıs’ın başvurusunu incelemeye koyduğunu açıkladığı bildiride ayrıca, ortaklıktan ada halkının tamamının yararlanacağı ve komisyonun bu gaye ile Kıbrıs Türk toplumu temsilcileri ile görüş alışverişinde bulunacağı hususu da yer almaktadır. Komisyon, 30 Haziran 1993’te Kıbrıs’ın müracaatını değerlendirirken, “Kıbrıs’ın Avrupa kimlik ve karakterine sahip olduğunu”, dolayısıyla üyelik yönünde herhangi bir engelin bulunmadığını dile getirmiştir. Komisyonun bu görüşüne rağmen gerçek olan durum, Avrupalı kimliğinin sadece GKRY’ni kapsadığıdır. Çünkü başvurma kararı Rum tarafının kendi kendine aldığı bir karardır. Bu konuda Türk tarafının ne düşündüğüne dikkat edilmemiştir. Bu yüzden “Avrupalı, Kıbrıslı” ayakları yere basmayan bir kimliktir ve bundan Kuzey Kıbrıs Türk halkı zarar görecektir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 209–210).

AB komisyonu, Kıbrıs'ın üyeliği önünde herhangi bir engel bulunmadığını tespit etmiş, Kıbrıs sorununun çözümü kesinleşmeye başlayınca, topluluğun Kıbrıs'ın tam üyeliği yolunda işlemlere başlayabileceği belirtilmiştir. Toplumlararası görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamaması durumunda, her iki tarafın da görüşmelerde takındıkları tavırlar dikkate alınarak, Kıbrıs'ın tam üyeliğinin, Ocak 1995'te tekrar gözden geçirileceği belirtilmiştir. Ancak uygulamada bu bildiriye sadık kalınmamıştır. 24-25 Haziran 1994'teki Yunanistan'da gerçekleştirilen Korfu Zirvesi'nde, Kıbrıs'ın başvurusu ile ilgili gelişmelerin değerlendirilmesi ve AB'ye kabul edilmesi için müzakerelerin hızlandırılması konusunda AB Konseyi ısrar etmiştir. 9 Aralık 1994'te Almanya'da gerçekleştirilen Essen Zirvesi'nde ise AB'nin ilk genişlemesinin Kıbrıs'ı da kapsayacağı açıklanmıştır (Hasgüler,2002: 141-143).

6 Mart 1995 tarihinde yapılan AB Bakanlar Konseyi toplantısında AB'nin Kıbrıs ile ilgili olarak tavır değişikliğinde bulunulduğu dikkat çekici bir noktadır. Kıbrıs olarak tanımlanan Rum tarafı ile tam üyelik görüşmelerinin, 1997 sonlarında tamamlanması beklenen hükümetler arası konferansın bitiminden 6 ay sonra başlaması yönünde karar alınmıştır (www.haberaliz.com.tr, 23.07.2005). AB'de oluşan bu tavır değişikliğinin nedeni ise, o dönemde Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği Antlaşmasının imzalanacak olmasıdır. Türkiye zaten, 2 Şubat 1995 tarihinde, Londra'da beş ülkenin dışişleri bakanlarının toplantısında ve bunu takip eden Ortaklık Konseyi toplantısında, AB'nin GKRY ile tam üyelik başvurusunu görüşmeye başlamasına muhalefet etmeyeceğini açıklamıştır. Dolayısıyla 1960 Antlaşmaları kapsamında garantör ülke sıfatını taşıyan Türkiye, GKRY ile yapılacak görüşmeleri engelleme hakkına sahipken bu hakkını kendi isteğiyle kullanmaktan vazgeçmiştir. Bu vazgeçişin nedeni ise, AB'ye girebilme arzusudur. Bu kapsamda Haziran 1995'te Lüksemburg'da yapılan Kıbrıs-AB Ortaklık Konseyi toplantısında, "Kıbrıs'ın AB ye üyeliği için başlatılacak diyalogda, Kıbrıs sorununun çözümü ile üyelik arasında bir bağlantı kurulmaması ve görüşmelerin yasal Kıbrıs Hükümeti ile yürütülmesi" kararı alınmıştır. Tabii burada yasallıktan kastedilen durum yine karşımıza hukuksuzluğu çıkarmaktadır (Soysal, 1995:168-170). Kıbrıs Sorunu, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne kabul edilmesinin bir koşulu olarak öne sürülmüştür. Atina, Ankara'nın Rumlarla tam üyelik görüşmelerine başlanacağı kararına tepkisiz kalması şartıyla Türkiye'nin GB aleyhinde olan vetosunu kaldıracaktır. Bu gelişmeler ışığında, 6 Mart 1995'te Rumların yaptığı GB başvurusu onaylanmıştır (www.fornest.net.tr, 21.06.2005).

AB'nin Kıbrıs'a karşı değişen tavrı gün geçtikçe belirginleşmiş, Kıbrıs adeta Türkiye'nin üyeliği yolunda bir koz olarak kullanılmıştır. 17 Ağustos 1997'de Gündem 2000 isimli bir rapor sunulmuştur. 23-26 Temmuz 1997'de New York görüşmelerin devam ettiği sırada bu raporun yayınlanması AB'nde karar merkezlerinin tarafsız hareket etmediğinin bir göstergesidir. Bu raporda, GKRY ile tam üyelik müzakerelerinin, Kıbrıs'ta siyasi bir anlaşma olsun ya da olmasın 1998 yılı başlarında başlayacağı ilân edilmiştir. Rum tarafının tercihi ve görüşmelerin sabote edilmesi yoluna gidilmiştir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 211).

AB'nin Lüksemburg Zirvesi'nde, Türkiye'yi aday ülke bile saymayıp, Kıbrıs ile müzakerelerin başlatılacağı kararını alması, aslında Türkiye'ye karşı yapılan bir ayrımcılıktır. AB almış olduğu bu kararlar tarafsızlığını bozarak Kıbrıs'ın yanında yer alan bir kurum olmuştur. Türkiye her fırsatta, AB'nin bu kararının hem uluslararası hukuka hem de AB temel ilkelerine aykırı olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin ağır muhalefeti karşısında aday ülke ilân edildiği 1999

Helsinki Zirvesi, Kıbrıs konusunda da çok önemli kararların alındığı bir zirve olmuştur. Bu zirvede Kıbrıs ile hava trafiği görüşmelerinin başlatılması ve Kıbrıs ile Malta'nın üyeliğine öncelik tanınması kararlaştırılmıştır. Zirve'de Kıbrıs'la ilgili olarak alınan 9. maddenin (b) fıkrası çok önemlidir. Bu maddeye göre: "Avrupa Konseyi, siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB'ne katılımına kadar sağlanamamış olması durumunda, katılım konusunda bu ön koşula bağlı olmaksızın bir karar verebilecek ve bu durumla ilgili bütün faktörleri dikkate alacaktır" Bu karar incelendiğinde, siyasi çözümün, Kıbrıs'ın AB'ne katılımını kolaylaştıracağından söz edildiği görülmektedir. Ancak böyle bir çözüm olmaması durumunda ön koşul aranmayacak ve konsey tam üyeliğe karar vermeden önce her türlü uygun öğeyi göz önüne alacaktır. Yine konsey, 2002 yılına kadar bu meselede bir çözüm sağlanamazsa ilgili faktörleri göz önüne alacağını da belirtmiştir (Karluk, 2004: 133-134).

Tüm bu siyasi gelişmelerin yanında AB ile Kıbrıs arasındaki, AB-Kıbrıs Mali ve Teknik İşbirliği Hakkındaki Mali Protokol, 31 Aralık 1999'a kadar uzatılmış ve bu çerçevede Kıbrıs'a 14.5 milyon Euro verilmiştir. 20-21 Nisan ve 19 Kasım 1999 AB-Kıbrıs Karma Parlamenterler Komisyonu Brüksel ve Strazburg'da toplanmıştır. AB dönem başkanlığını yürüten Portekiz'in Dışişleri Bakanı Jaime Gama, Türkiye - AB Ortaklık Konseyi'nin, 11 Nisan 2000 tarihli Lüksemburg toplantısında: "Kıbrıs konusunda Helsinki'de alınan karar çerçevesinde 2004 yılına kadar çözüm bulunamaması halinde Lahey Adalet Divanı'na gidilmelidir" demiştir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 213). Bu gelişmeler ışığında artık AB'nin Kıbrıs konusundaki ağırlığının hissedilecek derecede arttığı söylenebilir. AB, Kıbrıs sorununu kendisine mal etmektedir. Türkiye ile olan ilişkilerinde de hep bu müdahaleci tavrını sürdürmekte ve Kıbrıs sorununun çözümünü ön koşul olarak karşımıza çıkarmaktadır. Önceleri üyeliğin mümkün olabilmesi için Kıbrıs sorununun çözümünü arayan AB, GKRY'ne sorunun çözümü olmasa bile üye alınacağını garantisini vermiştir. GKRY ise bu garanti ile beraber sorunun çözümünü yokuşa sürmüş ve sorunu daima AB gündemine taşımıştır. Yapılan toplumlararası görüşmelerde bir sonuca varılamamasının nedeni de budur. Rum kesimi, AB'ye kesin olarak alınacağını düşünerek sunulan plânlara hiçbir zaman yapıcı yönden yaklaşmamıştır (Denktaş, 2002: 888).

7.4. AB Sürecinde Türkiye- KKTC İlişkileri

Türkiye her zaman Kıbrıs ile AB'nin ilişkilerine temkinli yaklaşmıştır. İlişkilerin başladığı 1960'lı yıllarda dahi KKTC ile birlikte ortaklık için yapılan başvuruya ve AT ile imzalanan antlaşmaya sert tepki vermiştir. Daha sonraki yıllarda da bu duyarlılığını sürdüren Türkiye, GKRY'nin tam üyelik için AB'ye yaptığı başvuruyu da yoğun bir şekilde eleştirmiştir. Rum kesiminin yapmış olduğu bu başvurunun hukuki nitelikte olmadığını tüm dünyanın gözü önüne sermek için KKTC ile birlikte çalışmalarını sürdürmüştür. Türkiye, her zaman Dışişleri Bakanlığı Basını Bilgilendirme Toplantıları'nda üst düzey yetkililerin ağzından yaptığı açıklamalarla, GKRY'nin tek başına AB'ye üyelik müracaatında bulunmasının her şeyden önce yasal olmadığını belirtmiştir (Manisalı, 2003: 12-13). Bu müracaatla birlikte üyeliğin değerlendirilmesi sürecinde Kıbrıs'ın ne şekilde üye alınacağı sorun teşkil etmektedir. Kıbrıs'ın bütün olarak ya da sadece GKRY'nin üye olması gibi senaryolar bulunmaktadır. Türkiye, KKTC halkının haklarını ihlal edebilecek hiçbir çözüme haklı olarak sıcak bakmamaktadır. Rum kesimi yaptığı bu önerilerle, tarihi olarak gerçekleştirmek istediği amaçlarına

ulaşmayı ummaktadır. Türkleri AB üyesi bir ülkeyi işgal eden ülke konumuna düşürmek istemektedir. Türkiye ise bu ve bunun gibi tuzaklara düşmemek için konuya çok titiz yaklaşmaktadır. AB'nin GKRY ile ilişkilerini bu denli ileriye götürmesi, Türkiye ile KKTC arasındaki ilişkilerin de güçlenmesine yol açmıştır. Aradaki ilişkiler hem siyasi hem de ekonomik olarak yoğunlaştırılarak AB'ye karşı bir tavır oluşturulmak istenmiştir. Bu konuda ilk gelişme, AB'nin 1995'te, GKRY ile Kıbrıs Cumhuriyeti olarak görüşmelere başlayacağını açıklaması üzerine yaşanmıştır. 28 Aralık 1995 tarihinde açıklanan Demirel-Denktaş Deklarasyonu, Brüksel'e gönderilen bir mesaj niteliğindedir. Bu deklarasyonda şu ilkeler yer almaktadır: (www.haberaliz.com.tr, 13.06.2005)

- 1-Türkiye'nin içinde bulunmadığı AB'ye Kıbrıs giremez.
- 2-AB'nin GKRY ile ilişkilerini geliştirdiği oranda Türkiye ile KKTC bütünleşecektir.
- 3-Türkiye, KKTC'ye desteğini sürdürecektir.

Demirel-Denktaş Deklarasyonundan sonra Türkiye KKTC ilişkileri daha sıkı bağlarla sürdürülmüştür. 20 Ocak 1997'de Türkiye ile KKTC arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu bildiride Avrupa Birliği tarafından atılacak her adıma karşılık Türkiye ile Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin entegrasyon sürecinin hızlı adımlarla devam edeceği ve Rum tarafıyla görüşmelere başlanması halinde Türk tarafının Kıbrıs görüşmeleri çerçevesinde mevcut bulunan tüm parametreleri yok sayacağı yer almaktadır. 21 Ocak 1997'de TBMM bu konuda çok önemli kararlar almıştır. Bu gelişmeler sonucunda alınan kararları şöyle özetleyebiliriz:

- 1-Türkiye ile KKTC bütünleşme yolunda yeni adımlar atacaklardır.
- 2-Türkiye ile KKTC arasında ortak savunma konsepti oluşturulacaktır. Fiili durum anlaşma ile hukuki statüye kavuşturulmuş olacaktır.
- 3-Ağustos 1997'de ise, Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi kurulacaktır.

Yapılan bu anlaşmalara ek olarak, 28 Ocak 1998'de Devlet Yardımları Antlaşması, 26 Şubat 1998'de Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması, 23 Ekim 1998'de TC ve KKTC ilişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Uygulama Antlaşması imzalanmıştır (Bozkur ve Demirel, 2004:209). GKRY ile AB arasındaki ilişkiler giderek gelişmiştir. AB çevrelerinde, 2000 yılı sonuna kadar müzakerelerin bir ivme kazanamaması durumunda, Güney Kıbrıs'ın bir çözüm olmadan AB'ye üyeliğinin kabul edilmesi gibi bir genel kanı oluşmuştur. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Milli Güvenlik Kurulu 29 Mayıs 2001 tarihinde aldığı bir kararla, *"Rum kesiminin 2004'te AB üyeliği halinde KKTC'nin Türkiye'ye entegrasyonuna kadar uzanabilecek"* bir sürecin başlatılacağını belirterek tepkisini ortaya koydu (Uslu, 2001: 185-186). Bu karara karşın Yunanistan ise, Rum kesiminin üyeliğinin ertelenmesi halinde AB'nin genişleme sürecini veto edeceğini bildirdi. Bu ise, AB'nin işine gelmemektedir. Eğer AB genişleme sürecini tamamlayamazsa hedeflerine ulaşamayacaktır. Bu yüzden AB, Kıbrıs konusunda hep Yunanistan'dan yana esnek davranmak yolunu seçmiştir.

AB, 5 Eylül 2001 tarihinde yayınladığı *"Kıbrıs İlerleme Raporu'nda: çözümsüzlüğün GKRY'nin üyeliğine engel oluşturmayacağını ve Türkiye'nin güç kullanması ile herhangi bir kazanım sağlamayacağını belirterek, GKRY'nin AB üyeliği için ön koşul olan Kopenhag Kriterleri'nin siyasi ve ekonomik bölümüne tamamen uyum sağlamış olduğunun ve üyeliğe en yakın aday olduğunun altını çizerek vakit kaybetmeden AB'ye katılımı bekleyebileceği ifade edilmiştir"* (Bozkurt ve Demirel, 2004: 216).

AB'nin bu açıklamaları karşısında, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Faruk Loğoğlu; "AB'nin Güney Kıbrıs üyeliğine ilişkin her adıma karşılık Türkiye'nin de mukabil adımlar atacağını" bildirmiştir (**Hürriyet**, 7 Eylül 2001). İlişkiler bu seyirde devam ederken, 2002 yılı sonlarına gelindiğinde Türkiye'nin Kıbrıs politikasında küçük bir değişiklik görülmüştür. 3 Kasım 2002 seçimleriyle hükümet değişmiş ve AKP Genel Başkanı R. Tayyip Erdoğan "40 yıllık Kıbrıs politikamızın değişeceğini, Denктаş ile bu işi yürütmenin zor olacağını" söylemiştir. Erdoğan, Kıbrıs'ta çözüm şeklinin Belçika modeliyle sağlanabileceğini ifade etmiştir. Ancak Türk halkının milli bir dava olarak gördüğü Kıbrıs sorununa gösterdiği hassasiyet dolayısıyla, Erdoğan sözlerinde değişiklik yapmak zorunda kalmış ve Denктаş ile buzları eritme yolunu seçmiştir (Manisalı, 2003: 104-105).

2002 Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin yine dışlanan ülke olması akabinde katılım antlaşması imzalayan 10 ülkenin içinde Kıbrıs'ın da yer alması Türkiye ve KKTC yetkililerini bir kez daha bir araya getirmiş ve ortaklaşa görüşerek, 10 Mart 2003 Lahey'deki toplantıda antlaşmayı imzalamama kararı almışlardır (Manisalı, 2003: 116).

Görüldüğü gibi, Türkiye Kıbrıs'ta "karşılıklılık" politikası izlemektedir. AB'ni Kıbrıs üyeliğinden vazgeçirmek için KKTC ile yakın ilişkilere girme yolunu tercih etmektedir. Türkiye, Kıbrıs sorunu konusunda zor bir durumdadır. Hem GKRY'nin AB üyeliğine kabul edilmesiyle KKTC'nin zor durumda kalmasını önlemek istemekte, hem de kendisinin AB üyeliği yolunda sürekli karşısına çıkan bu engeli aşmak istemektedir. Türkiye âdeta mayınlı bir arazide yol almak zorunda bırakılmıştır. Türkiye'nin bugünkü yürüttüğü politikada bu kararsızlık ve karamsarlık hâkimdir.

7.5. Kıbrıs Sorunu, Türk Dış Politikasının Kamburu mu, Onuru mu?

Türkiye, bu kadar önemli saydığı AB üyeliği yolunda, Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak, ne gibi büyük ve karışık engellerle karşılaşmaktadır? Burada yeri gelmişken, bu önemli sorunun cevaplandırılması gerekir. Türkiye, 1959 yılında başlayan AB ile olan ilişkilerini başarılı bir şekilde sonuçlandırmanın peşindedir. Türkiye'nin AB'ye girme konusundaki arzusuna rağmen, AB Türkiye'yi kolay kolay üye alacağına benzememektedir. İlişkilerin sürdürüldüğü her aşamada, Türkiye'nin yapması gerekenler, önüne engel olarak serilmektedir. AB, aday ülkelerden özellikle 1993 Kopenhag Kriterlerini yerine getirmelerini beklemektedir. Türkiye'nin önüne bu kriterler arasından özellikle siyasi olanlar konmaktadır. Her zirvede, raporda Türkiye'nin bu yöndeki zayıflığı ve yapması gerekenler sıralanmaktadır. Bu bağlamda Kıbrıs Sorunu, Türkiye'nin önüne sürülen en önemli engellerden birisidir. Her ne kadar Türkiye'nin üyeliği ile Kıbrıs Sorununun beraber değerlendirilmeyeceği dile getirilse de uygulamalar bunun tam tersini göstermektedir. Türkiye, Kıbrıs Sorununun kendi haline bırakılmasını, haklı olarak başka güçlerin devreye girmemesini ve dış ilişkilerinde karşısına çıkarılmamasını istemektedir. Ancak yaşanan gelişmeler maalesef tam ters yönde olmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Türkiye de kendi çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Türkiye, Kıbrıs konusunda AB'nin objektif bir arabulucu olduğuna inanmamaktadır. Bu yüzden konuya titizlikle yaklaşmakta ve sorunun kendi aleyhine çözülmesini engellemeye çalışmaktadır. Kıbrıs Sorunu hakkında Yunanistan farklı hesaplar yapmaktadır. Kıbrıslı Rumların amacı, Kıbrıs'ın siyasi bölünmüşlüğüne çözüm bulunmadan AB'ye üye olmasını

sağlamaktır. Böylece, Avrupalı Devletler Rum tarafının görüşünü destekleyecekler ve Rum tarafının lehine olan bir çözüm bulunacaktır. Türkiye'nin AB'ye üye olmayı çok istemesinden dolayı bazı fedakârlıklar yapabileceği izlenimi vermesi de bu düşüncüyü desteklemektedir. Yunanlı politikacılar, Türkiye'nin çıkarlarının ve uluslararası imajının zarar görmemesi için Kıbrıs'ta ılımlı davranması gerektiğini öne sürmektedirler. Bu durum da, Yunanlıların işi yokuşa sürmelerine ve Türkiye'yi zor durumda bırakmalarına neden olmaktadır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 216–217).

GKRY'nin üyelik başvurusundan sonra AB Konseyi, yapılan zirve toplantılarında Rum kesiminin üyeliğini garantiye alacak kararlar vermiştir. 25-27 Aralık 1992 tarihinde Belçika'da gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nde AT Konseyi, Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin başvurularının her birinin kendi içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş ve ilişkilerin bu çerçeveye uygun geliştirilmeye devam edilmesi çağrısı 11-12 Aralık 1992 tarihli Edinburg Zirvesi'nde (İngiltere) yapılmıştır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 217). 21–22 Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin topluluğa üye olabileceklerini belirtirken, üyelik için şart koşulan meşhur Kopenhag Kriterlerini belirlemiştir. Bu kriterler arasında, “sınır sorunlarının çözümü” şartı bulunurken, Kıbrıs konusunda bu durum göz ardı edilmiştir. AB, Rum kesiminin üyeliğinin önünü açarak, sınır sorunları çözülme de üyeliğin mümkün olabileceğini açıklamıştır. 24–25 Haziran 1994 Korfuz Zirvesi'nde Birlik, bundan sonraki genişleme aşamasının Kıbrıs ve Malta'yı içereceğini bildirmiştir. 26–27 Haziran 1995 Cannes Zirvesi'nde (Fransa) ve 15–16 Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde (İspanya) Kıbrıs ile tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı tarih belirlenmiştir (Manisalı, 2003: 165).

GKRY'nin üyeliğinin garantilenmesi yolunda bu denli sağlam adımlar atılırken, Kıbrıs sorunu bir engel olarak Türkiye'nin karşısına çıkarılmaya başlanmıştır. Avrupa Parlamentosu, 13 Aralık 1995'te, Türkiye'nin Gümrük Birliği Protokolünü onaylamış ve Kıbrıs konusunda da yer alan şu karar oybirliği ile alınmıştır, “Türk hükümeti Kürt sorununu şiddete başvurmadan siyasi yolla çözmeli, Kürt asıllı Türk yurttaşlarına kültürel kimliklerini ifade etme yollarını aramalıdır. Türk hükümeti ve TBMM, Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne son vermek için somut adımlar atmalı ve işgal altında tuttuğu Kıbrıs topraklarından çekilmelidir” Alınan bu karar, AB'nin Kıbrıs konusunda Türkiye'ye takındığı tavrı göstermesi açısından çok anlamlıdır. Türkiye ile üyelik sürecinin bir adımı olan Gümrük Birliği Protokolü onaylanırken, daha ileri aşamalar için Kıbrıs sorununu düşününüz mesajı verilmiştir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 219).

AB, Kıbrıs'ın üyeliğini sağlamlaştırma yolunda attığı adımlara devam ederken 29 Mart 1996 tarihinde İtalya'da gerçekleştirilen Torino Zirvesi'nde Kıbrıs için görüşmelere, konferansın tamamlanmasından 6 ay sonra başlanacağını açıkladı. 21–22 Haziran 1996 tarihinde İtalya'da gerçekleştirilen Floransa Zirvesi'nde Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılacak müzakerelerin ilk aşaması ile Kıbrıs ve Malta ile başlatılacak müzakerelerin başlangıcının aynı döneme denk getirilmesi istendi. 19 Eylül 1996 tarihinde ise, Avrupa Parlamentosu, Kıbrıs ile ilgili olarak şu kararı aldı: “Avrupa Parlamentosu, Türk hükümetinden özellikle işgalci askeri güçlerini geri çekmesini ve Kıbrıs sorununa adil ve uygulanabilir bir çözüm çağrısında bulunan Birleşmiş Milletler kararlarını kabul etmesini ve uygulamasını ister” (Bozkurt ve Demirel, 2004:219). Alınan bu kararlar, Türkiye'nin adada istenmediğini ve AB'nin

konuya artan bir şekilde müdahalede bulunduğunu göstermektedir. AB'nin Kıbrıs konusundaki tutumu aynı şekilde artarak devam etti. 13-14 Aralık 1996 tarihinde İrlanda'da gerçekleştirilen Dublin Zirvesi'nde Konsey, Kıbrıs sorununa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin önerileri doğrultusunda çözüm bulunabilmesi için Türkiye'nin etkisini kullanması konusunda, tavsiyede bulunmuştur (Manisalı, 2003: 165).

12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi, Türkiye - AB - Kıbrıs ilişkileri açısından çok önemli bir gelişmedir. Zirvede Türkiye, aday ülkeler arasında bile sayılmazken, Kıbrıs'ın iki toplum ile birlikte tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararlaştırılmıştır. Türkiye aleyhinde böylesi bir karar alınan zirvede, Türkiye'nin AB ile bağlarının güçlendirilmesinin ön koşulu olarak Kıbrıs gösterilmiştir. Zirvede şöyle bir karar alınmıştır:

“Avrupa Konseyi, Türkiye'nin AB ile bağlarının güçlendirilmesinin bu ülkenin AB'nde yürürlükte bulunan insan hakları normları ve uygulamalarına uyum sağlama, azınlıkların haklarının korunmasında, Yunanistan ile tatminkâr ve istikrarlı ilişkiler kurma, ihtilafların çözülmesinde hukuki yollara başvurma (özellikle Uluslararası Adalet Divanı) ve BM Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde Kıbrıs sorununa politik bir çözüm bulmak amacıyla BM gözetiminde gerçekleştirilen müzakerelere destek verme gibi alanlarda başlattığı girişimlerin devam ettirilmesine bağlıdır.” Lüksemburg Zirvesi kararlarını büyük bir tepki ile karşılayan Türk Dışişleri Bakanlığı, *“Kıbrıs'ta iki eşit ve adanın ortak sahibi iki halkın mevcudiyetini yok sayan ve Kıbrıs sorunun temelini oluşturan eşitlik ilkesini ortadan kaldırmaya yönelik bu yaklaşımın kabul edilemeyeceğini belirtmiştir”* (Güney, 2004: 112).

Alınan bu karardan anlaşılacağı gibi, AB Türkiye ile olan ilişkilerini bir nevi Kıbrıs sorununa endekslemiştir. Eğer Türkiye, AB ile olan ilişkilerini ileri seviyelere götürmek istiyorsa, Kıbrıs sorununun çözümünü kolaylaştıracak etkilerde bulunmalıdır. AB Türkiye'nin çözüm yönünde katkılarda bulunmasını isterken bir taraftan da adadan çekilmesini istemiştir. Bu konuda, AP'nin, 17 Eylül 1998'de aldığı karar şöyledir: *“Avrupa Parlamentosu, Türkiye'ye Adanın askersizleştirilmesini sağlamak amacıyla, Kıbrıs'tan askeri güçlerini çekmesi için somut adımlar atma çağrısında bulunur”*. AB, bu ve bunun gibi çağrılarla Türkiye'den adanın askersizleştirilmesini isterken, Kıbrıs Rum kesimi sürekli silahlanmış ve Yunanistan adaya yasadışı üsler kurmuştur. Yine 1998'de gerçekleştirilen Viyana Zirvesi'nde AB, BM Genel Sekreterliği'nin çabalarını desteklediğini açıklamıştır (Manisalı, 2003: 165). Lüksemburg Zirvesi'nin doğurduğu olumsuz havadan sonra Türkiye'nin aday ülke ilan edildiği 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi, AB'nin Kıbrıs konusundaki tavrının da kesinleştiği bir zirve olmuştur. Bu zirvede siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB üyeliğini kolaylaştıracağı üzerinde durulmuştur. Ancak çözüm elde edilmediği halde Komisyonun Kıbrıs ile ilgili kararlarında değişiklik olmayacağı belirtilmiştir (Manisalı, 2003: 165). Zirvede Kıbrıs'la ilgili olarak 9. maddenin (a) ve (b) bendinde şu kararlar alınmıştır:

a) *Avrupa Konseyi 3 Aralıkta New York'ta başlatılan Kıbrıs Sorununun kapsamlı bir şekilde çözümüne yönelik görüşmeleri memnuniyetle karşılamakta ve BM Genel Sekreteri'nin bu sürecin başarılı bir şekilde sonuçlanmasına yönelik çabalarını desteklemektedir.*

b) *Avrupa Konseyi, siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Katılım müzakerelerinin tamamlanmasına*

kadar herhangi bir çözüme ulaşılammış olması durumunda, Konsey katılım konusunda bu ön koşula bağlı olmaksızın bir karar verecektir. Konsey bu durumla ilgili bütün faktörleri dikkate alacaktır.

Konsey bu kararı alarak Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği konusunda ne kadar istekli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir (İlhan, 2000:123). Helsinki belgesinin 12. maddesinde ise Türkiye'nin adaylığının şartları sayılırken, "4. ve 9/a maddelerine ağırlık verilmek şartıyla" diye bir söylemde bulunur. Dolayısıyla Kıbrıs, ısrarla Türkiye'nin önüne bir engel olarak konmaya devam edilmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar Helsinki'ye kadar, AB'nin raporlarında sadece kaydedilmekle yetinildiği halde, Helsinki ile beraber artık bu sorunlar resmen Türkiye ile AB arasındaki sorunlar haline gelmişlerdir. Ayrıca bu sorunlar AB'ye adaylığımız ardından müzakerelere başlanmasının da şartları olarak görülmeye başlanmıştır. AB, Kıbrıs konusundaki tavrını değiştirmeden korumakta ve günden güne kendi politikaları çerçevesinde sözde çözüme yaklaşmak için çabalarını yoğunlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'ye zirvelerde verilen uyarılar yeterli görülmeyerek, alınan çeşitli rapor ve kararlarda Türkiye uyarılmaktadır. Aynı durum, Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nun, GKRY'nin AB'ye katılım müzakerelerinin durumuyla ilgili hazırladığı, 4 Ekim 2000 tarihli raporda da korunmuştur. Yine, 10 Ekim 2000'de Türkiye'nin AB'ye üyelik süreciyle ilgili olarak yayınlanan Marillon Raporu'nda da, Kıbrıs'ta ki Türk kuvvetleri işgalci güçler olarak nitelendirilmiştir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 221–222).

7–9 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde, Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi, Kıbrıs Sorunu orta vadeli öncelikler arasında yer alarak onaylanmıştır. Bunun yanı sıra, Nice Zirvesi sonrasında, başkanlık sonuçları olarak açıklanan belgede de Kıbrıs Sorununa ilişkin olarak Birleşmiş Milletlerin gözetiminde gerçekleştirilen olumlu adımlardan bahsedilmiştir (Manisalı, 2003: 166). AB'nin Kıbrıs konusundaki kararlılığı hızla devam etmiş ve 14–15 Aralık 2001 Laeken Zirvesi'nde, Kıbrıs'la ilgili uygulanan çözüm çalışmalarından duyulan memnuniyet dile getirilmiş ve genişleme bölümünde de Kıbrıs, 2004 yılında yapılacak Avrupa Parlamentosu seçimlerinden önce aday olabilecek aday ülkeler arasında sayılmıştır. 2002 yılında gerçekleştirilen Sevilla Zirvesi'nde de BM'in çabalarına destek vurgusu yapılmıştır (Manisalı, 2003: 166).

AB hemen hemen yaptığı tüm zirvelerde Kıbrıs Sorununu, Türkiye'nin adaylığı yolunda bir engel olarak öne sürmüştür ve sürmeye devam etmektedir. Türkiye'nin bu denli önem verdiği AB yolunda bir engel olarak öne sürülen Kıbrıs'a sadece zirvelerde değil Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ve ulusal programında da değinilmiştir. KOB, 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanmış ve Türkiye'nin AB'ye üyeliği için gerekli öncelikli alanları belirleyerek kısa ve orta vadeli hedefler ortaya koymuştur. Bu belge ile, Türkiye'nin üyeliği için bir yol haritası çizmek amaçlanmıştır. KOB'da yer alan hedeflerin, Türkiye'nin 2000 yılı sonunda açıklayacağı ulusal programında öncelikli olarak yer alması istenmiştir. KOB belgesinde en dikkat çekici konu Kıbrıs'tır. Bu belge ile Yunanistan'ın da etkisiyle bir gecede Kıbrıs'ın kaderi çizilmiştir ve AB Komisyonu KOB taslağını 8 Kasım 2000 tarihinde açıklamıştır. Bu belgede Kıbrıs konusuna şöyle değinilmiştir: "Kısa vade (2001) siyasi kriterler; siyasi diyalog çerçevesinde, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecinin başarılı bir sonuca ulaştırılması yönündeki çabaların kuvvetle desteklenmesi gerekmektedir" (Bozkurt ve Demirel, 2004: 222).

Kıbrıs konusunun, kısa vadeli hedefler içerisinde yer alması ve bu durumun Türkiye'nin gerçekleştirilmesi gereken öncelikler sırasında başta yer alması beklentisi, Türk kamuoyu ve hükümetinin tepkisine neden olmuştur. AB, sorunun çözümünü şart olarak belirlemekle kalmayıp ayrıca sorunun çözülmesinde de kendi önerdiği siyasi diyalog yönteminin kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Bu da tabii ki tepkileri artırmıştır. Türkiye gösterdiği tepkiyi, Dışişleri Bakanlığının verdiği bir belgeyle ve hükümet açıklamasıyla dile getirmiştir. Türkiye bu açıklamalarda, Kıbrıs meselesine çözüm bulma arayışları ile AB adaylığı arasında hiçbir bağlantı görmediğini belirtmiştir (Hasgüler, 2002: 144-147).

Kıbrıs sorununun dönüm noktalarından biri de 24 Nisan 2004 tarihidir. Bu tarihe kadar geçen yarım asırlık sürede çözümün önünde hep türk tarafı engel olarak görülmüştür. AB, GKRY'nin üyelik için müracaata bulunduğu tarihten bu yana, gerçekleştirdiği tüm zirvelerde Kıbrıs'ta bir çözüm olsada olmasada GKRY'nin birliğe üye alacağı yönde açıklamalarda bulundu. Çözümün önünde engel olarak Türkiye'yi görerek, Türkiye'nin önüne Kıbrıs Sorununun çözümü şartını koydu. Türkiye'nin kabul ettiği Annan Planı 24 Nisan 2004'te adada tarafların oyuna sunuldu. Referandumda Annan Planı'na Türk tarafı %65 evet, Rum tarafından ise % 75 hayır çıkmıştır (Karluk, 2004: 131). Referandum sonucu; çözümün Türkler tarafından değil Rumlar tarafında engellediğini açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Referaduman önce AB liderleri, Planın her iki kesimde de evet alması için iki tarafın yönetimlerine baskı yapan açıklamalarda bulundular. Türk tarafının evet, Rum tarafının hayır demesi halinde, KKTC'nim dünya ile izalasyonun sağlanacağı vaadinde bulunulmuştur. Ancak sonuç bu şekilde olduğu halde AB üye ülkeleri KKTC'yi tanıma yönünde hiçbir adım atmamış ve atmamaya devam etmektedirler. Referandum sonucundan memnun olmayan AB, GKRY'ne herhangi bir yaptırım uygulamamış aksine Mayıs 2004'te tam üyeliğe alarak adeta ödüllendirmiştir. Referandumun arkasından yapılan tüm açıklamalar sözde kalmış, uygulama alanı bulmamıştır (Karluk, 2004: 144).

Kıbrıs'ta Annan Planı şimdilik rafa kaldırıldıktan son 17 Aralık 2004 Bürüksel Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü verildi. Zirvede kimi zaman ilişkilerin kopma notasına geldiği görüşmelerde AB Türkiye'ye "imtiyazlı ortaklık" teklifini kabul ettirmeye çalıştı. Ancak Türkiye'nin bu teklif karşısındaki kararlı tutumu neticesinde Türkiye ile müzakerelere 3 Ekim 2005 tarihinde başlanacağı kararı alındı (**Zaman**, 18 Aralık 2004). Bürüksel Zirvesi'nde Türkiye'ye tarih verilmesine ilk başta Fransa ve Avusturya karşı çıkmıştır. Fakat İtalya ve İngiltere'nin desteğiyle Fransa ve Avusturya bu tutumundan vazgeçmiştir. Türkiye, Temmuz 2005'te GB Ek Protokolü'nü imzalarken, bunun GKRY'ni "tanıma" anlamına gelmediğini ayrıca yayınladığı bir deklarasyonla dile getirmiştir. Müzakere tarihi yaklaşırken Türkiye'nin bu açıklamasının arkasından Rum Lider Tasos Papadopoulos: Türkiye'ye karşı veto silahını kullanabileceğini söyleyerek, adeta Türkiye'yi GKRY'ni tanımaya mecbur etmeye çalışmaktadır. İlginç olan diğer bir konu ise Aralık 2004 Bürüksel Zirvesi'nde Türkiye'ye evet diyen Fransa'nın bugün Rumların arkasında durarak Türkiye'yi GKRY'ni tanımaya zorlamasıdır. Fransa, Türkiye'nin yayınladığı deklarasyonu "Avrupalılık ruhuna" aykırı bulmuştur. Kamuoyu baskısına rağmen "düne kadar" Türkiye'nin AB üyeliğine destek vermekten çekinmeyen Chirac, müzakere tarihi yaklaşırken AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ile yaptığı görüşmede Türkiye'nin yayınladığı Kıbrıs deklarasyonunun siyasi ve hukuki sorunlar

oluşturduğunu ileri sürerek konuyu diğer AB ülkeleri ile tartışmak istediği önerisinde bulundu. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, bu öneriyi AB üyesi devletlerin başbakanlarına; GKRY'nin tanınması için Türkiye'ye baskı yapılması yönünde gönderdiği gizli mektubun, daha sonra basında yayınlanması üzerine yaptı. Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin üyeliğinden yana oy kullanan Chirac'ın, 3 Ekim müzakere tarihine ramak kala böyle bir çıkışta bulunmasının arka planında koltuğundan olma kaygısı yatmaktadır. Yani Fransa, Kıbrıs'ı iç politika malzemesi yapmaktadır. Chirac'ın bu çıkışına tepki gösteren Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ise Rumların BM, AB'nin ve bütün dünyanın üzerinde mutabakata vardığı Annan Planı'nı reddederek Avrupalılık ruhuna aykırı hareket ettiğini söyleyerek, "Üye ülkelerden birinin yanlışlarında dayanışma içinde olacağız demek de AB değerlerine aykırıdır." Fakat bugün müzakere tarihine bir ay kalmış iken yine "Avrupalılık ruhu" Türkiye'nin önüne Kıbrıs'ı engel olarak çıkarmaya çalışmaktadır (**Zaman**, 24 Ağustos 2005).

Toparlamak gerekirse: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Kıbrıs Cumhuriyetini temsil etmez. (1960 Anayasasına göre). Türkiye'nin içinde olmadığı bir uluslararası kuruluşa (Avrupa Birliği) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin girmesi 1960 statüsüne aykırıdır. Uyuşmazlık devam ederken AB'nin, Kıbrıs Rum Kesimini, Kıbrıs'ın tümünün temsilcisi olarak, AB üyeliğine kabul etmesi, uluslar arası hukuka aykırıdır. Türkiye, Kıbrıs üzerinde, "garantör" bir ülkedir. AB'nin, konuyu Türkiye ile müzakere etmesi gerekir. Türkiye ile AB arasında özel ilişki düzeni vardır (GB ile ilgili ekler). Türkiye'ye haber ve bilgi verilmeden GKRY ile Brüksel arasında görüşmelerin yapılması yanlıştır. BM çerçevesinde görüşmeler iki taraf arasında sürdürülürken, bu görüşmeleri "yok farz ederek" AB, GKRY ile ilişkiler alanında uygulanacak politikalar ortaya koyması AB'ye duyulan güveni sarsmaktadır. AB, Kıbrıs'ta iki eşit tarafın bulunduğu gerçeğini (1960 anlaşmaları) ve ilgili statükoyu gözardı edemez: Bu yaklaşım, bir tarafı hükümet, diğer tarafı azınlık olarak algılamak ve uyuşmazlığı, GKRY'nin, bir "iç sorunu" gibi görmek demektir. Bu durum; 1960 öncesi oluşuma, 1960 sonrasında oluşan duruma, 1974 sonrasının apaçık gerçeklerine hukuki ve siyasi açılardan tamamen ters düşen bir yaklaşımdır. AB açıkça, ben "yapılan uluslararası anlaşmaları tanımıyorum" diyor ve tek yanlı olarak "kendi istediğini" zorla kabul ettirmek istiyor. Anlaşmaları tanımadığının itirafları, Türk tarafı ile yapılan (AB'nin yaptığı) ikili görüşmelerde, kendileri tarafından ortaya konmaktadır. AB bugün, Türkiye'nin ve KKTC'nin ada üzerindeki ve ada içindeki siyasi, hukuki, askeri, ekonomik ve kültürel varlığını ve haklarını yok kabul etmektedir (Manisalı, 1999: 567-568).

BM'in Kıbrıs'a bakış açısı da çelişkili ve yanlıştır. Bir taraftan iki toplumu, adanın geleceğinde, siyasal olarak eşit veya eşite yakın gibi görmekte diğer taraftan, Güvenlik Konseyi kararlarında ve açıklamalarında, GKRY'ni adayı temsil eden hükümet olarak algılamaktadır. 4 Mart 1964 tarihli Rum tarafını "meşru hükümet" kabul eden BM kararı da BM şartına ve mevzuatına aykırıdır. Çünkü BM'in böyle bir değerlendirme yaparak bir tarafı meşru hükümet olarak değerlendirme hakkı, misyonu, takdir yetkisi bulunmamaktadır. Arada iyi niyet, uzlaştırma girişimi yapan, asker yollayıp (BM Barış Gücü) fiili sürütüşmeyi önleyen bir misyon dışına çıkamaz. 4 Mart 1964'ten beri, BM kendi mevzuatına aykırı olarak, olaya taraf olma ve karar verme misyonu üstlenmiştir. Diğer bir deyişle Kıbrıs uyuşmazlığı konusunda BM, misyonunun dışına çıkmış, dolaylı olarak taraf olmuştur. Bir taraftan BM gözetiminde görüşmeler sürerken

(Temmuz-New York, Ağustos-Montrö, 1997 görüşmeleri), diğer taraftan AB'nin Kıbrıs adası üzerinde hükümler bir uluslararası güç gibi, GKRY ile AB arasındaki ilişkilerin durumu ve adanın geleceği konusunda siyasal ve ekonomik politika ortaya koymasına, aynı BM, ses çıkarmamıştır (Manisalı, 1999: 568).

Kıbrıs'ın durumu ile ilgili BM ve AB'nin yanı sıra Yunanistan'nın da yaklaşım tarzı dikkat çekicidir. Başından beri adaya göz dikmiş olup, 200 yıldır bu amacın peşinden koşmaktadır. Ortak Savunma Alanı (doktrini) ile askeri bütünleşmenin başlatılması, 1992 yılında, Yunanistan ile GKRY arasında askeri bütünleşme siyasal, hukuki ve fiili olarak başlatılmıştır. Bu tarihten itibaren Yunanistan ile GKRY'nin, ortak savunma politikası altında değerlendirildiği, uygulamanın bu yönde olacağı ortaya konulmuştur. Bu kapsamda: ortak manevralar başlatılmış, GKRY'ne, Yunan askeri ve askeri araçları nakledilmiş, hava ve deniz üslerinin inşasına başlanmış, GKRY'nin askeri personeli Yunan ordusu tarafından eğitilmiştir. S-300 Rus füzelerinin alım projesi, GKRY-Yunanistan ortak savunma doktrinin bir sonucudur (Hasgüler, 2002: 135). Yunanistan, Türk-Yunan savaşının, ağırlıklı olarak Ege ve Trakya'da olabileceğine inanıyor ve Ege'de, Türk ve Yunan taraflarının hava ve deniz kuvvetleri arasındaki mevcut denge karşısında, GKRY'ne hava ve deniz gücü kaydırmak istemiyor. Buna karşılık, GKRY'ne S-300 füzeleri yerleştirerek, Ege'deki dengeyi kuvvet kaydırmadan korumak istiyor. GKRY ile Yunanistan arasında ekonomik ve ticari bütünleşme öngörülmektedir. Yunanistan geleneksel olarak Akdeniz, Orta Doğu ve Körfez ile öteden beri yoğun ticari ve ekonomik ilişkiler içindedir. 1976 sonrasında, Lübnan'daki iç savaş sonucu, buradaki ekonomik ve ticari potansiyelin bir kısmının GKRY'ne kayması, Yunanistan'ın da, GKRY'deki iktisadi ve ticari faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır (Manisalı, 1999: 568-569).

1970'den itibaren, o zamanki Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB ile fiilen ortak üyelik statüsüne girmesi, yine AB'ye ortak üye olan Yunanistan ile GKRY arasındaki ilişkileri hızlandırmıştır. Yunanistan 1981 yılında AB'ye (AT'ye) tam üye olduktan sonra, Yunanistan ile GKRY arasında ekonomik ve ticari ilişkiler ivme kazandı. Bugün GKRY ile Yunanistan arasında; GKRY-AB arasındaki ortak üyeliğin doğurduğu ticari statü, AB'nin, Akdeniz Politikası çerçevesi içinde GKRY yönetimine tanıdığı ticari ve mali, avantajlar dolayısıyla ortaya çıkan durum, Yunanistan'ın, bunlardan ayrı olarak, GKRY ile arasındaki ekonomik bütünleşmeyi hızlandırma politikaları ve uygulamaları sonucu, çok yoğun ekonomik ve ticari ilişkiler bulunmaktadır. Ayrıca Yunanistan, Mısır, Suriye, Ürdün ve Körfez'de geleneksel olarak tutmakta olduğu ticari ve ekonomik köşe taşları sayesinde GKRY'ni bu çerçevenin de içine sokarak, GKRY, bölge ekonomik ilişkileri kapsamında, GKRY üzerinde, yönlendirici bir etki yapabilecek konumdadır. Yunanistan bu etkisini, GKRY üzerinde kullanmakta ve Yunanistan ile GKRY arasındaki ekonomik ve ticari bütünleşme daha etkili bir konuma gelmektedir. GKRY'de, Yunanistan kökenli çok sayıda firma, hem GKRY ekonomisi üzerinde etkili olmakta, hem de GKRY'nin bölge ve AB ile ekonomik ve ticari ilişkilerinde rol üstlenmektedir. Bu durum, GKRY ile Yunanistan arasındaki ekonomik ve ticari işbirliği ve bütünleşmeyi sağlam temellere oturtmaktadır AB'nin tam üyesi durumuna gelmiş olan GKRY ile AB arasında değil, bundan çok daha yoğun olarak GKRY ile Yunanistan arasında, tam bir ekonomik, ticari ve mali bütünleşme gerçekleşmektedir. Böylece Güney Kıbrıs, ekonomik, mali ticari ve sosyal (nüfus) olarak, Yunanistan'ın bir uzantısı

durumuna gelecektir. Belli bir süre sonra da, Güney Kıbrıs, Girit veya Rodos adası gibi, AB şemsiyesi altında, Yunanistan'ın bir parçası olacaktır (Manisalı, 1999: 570).

Türkiye, bu muhtemel gelişmeleri göz önüne alarak, bu gelişmelerin, Türkiye'nin Kıbrıs (KKTC) politikası üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için, karşı önlemleri, yoğun bir biçimde uygulamaya koymak zorundadır. Ekonomik zeminde kayma olursa, politikaların uygulanması daha da güçleşebilir. AB'nin Kıbrıs uyuşmazlığında, bugün yürütmekte olduğu tek yanlı ve haksız tutum, GKRY ve Yunanistan arasındaki ekonomik ve ticari bütünleşmeye yardımcı olmaktadır.

Şimdi de Türkiye ile KKTC arasındaki bütünleşme hareketlerinde bazı kiritik noktalara değinelim. Genelde, KKTC'nin dayandığı hukuki, siyasi ve ekonomik zeminin son yıllar içinde (özellikle 1994'ten itibaren) kaydırılmak istendiği görülmektedir. AB'nin GKRY'ni, Türkiye'yi ve KKTC'yi göz önüne almadan, adadaki tek “*muhatap*” olarak algılaması, Türk tarafını bir azınlık (bir cemaat) olarak, GKRY'nin bir iç sorunu gibi değerlendirmeye başlaması, GKRY-Yunanistan arasındaki askeri bütünleşmeye göz yumması, 24 Şubat 1995'ten itibaren, GKRY'ni adanın tümünü temsil eden bir otorite olarak, AB'ye belli takvim içinde, tam üye yapacağını açıklaması, uyuşmazlığın çözümü zeminini, BM'den AB'ye kaydırıp, adayı, AB'nin hükümler alanı içinde görmeye başlaması, 1960 anlaşmaları ile Türkiye'ye ve Türk tarafına sağlanan uluslararası hakların yok sayılması demektir.

1960'ta, ada üzerinde, Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan hukuki, siyasi ve askeri dengenin, hukuki ve siyasi ayaklarının, GKRY'nin AB'ye sokularak, dolaylı yoldan, Türkiye aleyhine değiştirilmeye başlanması, Ağustos 1994'te KKTC üzerinde tek taraflı ekonomik ambargo koyarak, Türk tarafının ekonomik olarak çökertilmek istenmesi, Türkiye'nin ve KKTC'nin altındaki zeminin kaydırılmasını hızlandırmıştır. Son yıllarda süregelen ve GKRY'ni, özellikle AB'ye dayanarak tam bir uzlaşmazlık içine götüren bu gelişmeler karşısında Türkiye ve KKTC'ye tek seçenek ve çıkış yolu bırakılmıştır. Bu seçenek ve çıkış yolunun ilk temeli 28 Aralık 1995'te, Demirel-Denktaş Deklarasyonu ile atıldı. Bu başlangıç o günden bugüne kadar, GKRY-Yunanistan arasındaki bütünleşme hareketlerine paralel hale getirilmeye çalışıldı. 20 Temmuz 1997'de, Sayın Ecevit'in ziyareti sırasında yapılan açıklamalar ve arkasından Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi'nin oluşturulması, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının, uygulamada, “doğru zemine” oturtulmasının ilk uygulamalarını meydana getirmektedir. Yunanistan-GKRY bütünleşme girişimleri karşısında, Türkiye ve KKTC, beş yıllık bir ara ile paralelliği ve zemin kaymasını önleme noktasını yakalayabilmişlerdir. Ancak uygulamada, Yunanistan ve GKRY'nin, Türkiye ve KKTC'nin önünde olduğu, hem fiili gelişmeler olarak, hem de, özellikle AB'nin organlarının siyasal ve ekonomik tutumu olarak görülmektedir. Türkiye, 20 Ocak 1997 ve 20 Temmuz 1997 deklarasyonlarını ve hükümetler arası anlaşmalarını, keşke hiç aksatmadan, eksiksiz olarak uygulamaya koyabilseydi, böylelikle doğabilecek sakıncalı durumları hafifletebilirdi.

Üzücü de olsa, şunlar da belirtilmelidir ki, KKTC içinde, “Türkiye ile yakınlaşmaya karşı” bir oluşum vardır. Bu grup % 25 dolayında bir orana sahiptir (en azından, gerçekleri tam olarak bilmeyen, değişebilecek bir halk desteğine sahiptir). Böyle şaşırtıcı bir oluşumun oraya çıkmasının nedenleri şunlar olmuştur: Bazı siyasi parti liderleri, sivil örgüt temsilcileri ve sendika liderleri, Türkiye ile

yakınlaşmaya karşı çıktıkları için Rumlar ve bazı Batı ülkeleri tarafından ödüllendirilmekte ve el üstünde tutulmaktadırlar. Bunların varlık ve önemsenme durumları ile Türkiye karşıtı olmaları arasında tam bir paralellik bulunuyor. Bu çevreler ve kişiler Türkiye karşıtı tutumlarını bıraktıkları anda, boşlukta kalacaklar ve dış çevrelerce hiçbir önemleri bulunmayacaktır. Bu nedenle Türkiye karşıtı tutumlarını ısrarla sürdürmektedirler. Çok ilginçtir, Türkiye ile KKTC arasında imzalanan veya deklare edilen açıklamalardan sonra, KKTC içindeki bu çevrelerin ortaya koydukları tepkiler ile Rumların ve Atina'nın tepkilerini alt alta koyduğunuz zaman, aralarında hiçbir ifade farkı bulunmadığını görebilirsiniz (Hasgüler, 2004: 40–41). Türkiye-KKTC fazla iç içe geçer, “Türkiye, KKTC’deki her şeyi etkiler hale gelirse” bundan zarar göreceğine inanan çevreler de, Türkiye ile aşırı ölçüde yakınlaşmaya, “el altından” karşı çıkmaktadırlar. Halk kitlelerinde, Türkiye ile yakınlaşmaya soğuk bakanlar genellikle bilgi ve değerlendirme yetersizliğinden dolayı bu görüşe sahiptirler. Türkiye ile entegrasyon olur ise, Kıbrıs Türklerinin Avrupa’dan uzaklaşacağına, Türkiye’nin ortalama yaşam standartlarına inceklerine inanmaktadırlar. Halbuki Türkiye ile yakınlaşma yerine Rumlar ve dolayısıyla AB ile entegre olurlarsa yaşam standartlarının AB standartlarına çıkacağına inanmaktadırlar. Yanlış değerlendirme ve bilgi eksikliği yanında, Rumların ve “bazı dış çevrelerin” güçlü propagandaları, bunda etkili olmaktadır.

KKTC’deki ekonomik gelişmenin, 1974 sonrasında beklendiği ölçüde olmaması, ekonomik sorunların, özellikle düşük gelir gruplarında ağırlaşması, gelir bölüşümünün bozuk hale gelmesi, eski yıllarda sık görülen elektrik kısıtlamaları, iç yönetimler yanında, Türkiye’ye de fatura edilen olumsuz gelişmeler oldu. Bu durum, Türkiye ile yakınlaşmaya soğuk bakan çevrelerin, konuyu istismar etmeleri için gerekli psikolojik alt yapıyı hazırladı. KKTC’nin ambargo altında bulunması, ihracat, doğrudan dış dünya ile bağlantı (ulaşım) ve turizm alanlarında olumsuz etki yaparken halk üzerinde de psikolojik olarak baskı yaratmaktadır. Bu faktör, Türkiye ile yakınlaşma yerine, Rumlar ve AB ile yakınlaşırsa ortadan kalkacakmış düşüncesi yayılarak, Türkiye ve Türkiye ile yakınlaşma eğiliminin aleyhine kullanılmaktadır (Hasgüler, 2004: 41–42). İktisadi olarak doğru olan, KKTC’nin 65 milyonluk Türk ekonomisinin Pazar ve diğer imkânlarından, tam olarak yararlandırılarak, yakınlaşmanın sağlayacağı yararların fiilen ortaya konmasıdır. KKTC ekonomisi, faktör ve girdi maliyetleri, reel olarak, Türkiye ortalamasına oranla, % 50–60 dolayında yüksek olan bir yapıya sahiptir. Bunun KKTC’de yarattığı, hem olumlu hem de olumsuz yönler vardır. TC ile KKTC arasında yakınlaşma sağlanırken, sadece olumsuz yönlerin ortadan kaldırılmasına çalışılmalı, olumlu yönlerde, siyasal öncelikler üstün tutulmalıdır. (Manisalı, 1999: 572). Türkiye, Annan Planı’nın referanduma sunulması sürecinde AB tarafından KKTC’ye vaadedilen ambargo ve siyasi tecridin kaldırması sözünü uygulamada gerçekleştirmeye davet etmelidir. Çünkü Türk tarafı referandumda çözümünden yana olduğunu göstermiştir.

Yukarıda, özellikle son bölümlerde ortaya konmaya konulan apaçık gerçekler göz önüne alınırsa, yeniden soralım. Akli başında olan herkes sormalıdır: Kıbrıs Sorunu Türk dış politikasının üstünde, kesilip atılması gereken bir “kambur” mu, yoksa hiçbir ortamda ve en ağır şartlar altında bile taviz verilmemesi gereken bir “siyasi onur sembolü” mü?

8. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Kıbrıs'ın tarihinden söz ederken, bir ulusun değil, coğrafi bir bölgenin tarihinden söz edilebilir. Tarihinde hiçbir dönem, bağımsız, tek başına bir ulus-devlet olamayan Kıbrıs'ın tarihi, doğu Akdeniz'e egemen olan ulusların tarihi ile iç içedir. Milattan binlerce yıl öncesine baktığımızda, deniz ticaretinin ilk geliştiği çağlarda adanın değişik köşelerinde oluşmuş siteler (şehir devletler) görülür (Soli, Vuni, Salamis krallıkları gibi). Daha sonra Akdeniz'deki deniz ticaretine egemen olan Venediklilerin hâkimiyeti görülür. Bu egemenlik de 1571'de Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethiyle sona ermiştir. Ada üç asır Osmanlı egemenliğinde kaldıktan sonra, zamanın politik koşulları sebebiyle İngiliz yönetimine devredildi. Kıbrıs'ın geçici olarak İngilizlere devri, birinci dünya savaşında Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere'nin karşı kamplarda olması nedeniyle İngiltere'nin Kıbrıs'ı tek yanlı ilhakıyla sonuçlanmış; Lozan Antlaşmasıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu ilhak kararını tanımak zorunda bırakılmıştır.

Kıbrıs'taki Rumların Enosis hülyası, Rumların İngilizlerle mücadelesi, Rum-Türk çıkarlarının ayrılığı, 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanır. Ada tarihinde böylece ilk kez bir devlet kurulur. Ancak bu devlet, bağımsız üniter bir devlet değil; iki toplum esasına dayalı ve bağımsızlığı vesayet altında bir devlettir. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan bu devletin bağımsızlığının ve iki toplumlu yapısının garantörüdür. Anayasa uyarınca, garantörlerin, topluca veya tek yanlı, müdahale hakkı vardır. Ayrıca Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadığı bir kuruluşa katılamaz.

Ancak Rum toplumunun Kıbrıs'ın tümüne sahip olma hevesi nedeniyle bu cumhuriyet uzun ömürlü olmamıştır. Makarios'un 21 Aralık 1963'te başlattığı saldırılar sonucu Türklerin devletten dışlanması ve 103 köyü terk ederek adanın yüzde 3'lük bölümüne sığınmak zorunda bırakılması, Kıbrıs sorununun asıl sorumlularını göstermesi açısından oldukça anlamlıdır. Türk toplumu ortak bir devlet anlayışının devam edemeyeceğini anladığında, kuzeyde devletleşme sürecini başlatır. Kıbrıs'ın birinci Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın, "Rumların hiçbir zaman Türkleri yönetmediği" sözlerinin temeli, bu devletleşme düşüncesine dayanmaktadır. Rum saldırılarının devamı ve Geçitkale-Boğaziçi saldırılarının ardından Türk tarafı 27 Aralık 1967'de "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi"ni kurmuştur. Bu devletleşme aşamasında yasama, yürütme ve yargı işleri temel kurallar uyarınca yürütülmeye başlanmıştır.

15 Temmuz 1974 Nikos Sampson darbesi ve 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının ardından adada yakın bir çözüm ihtimalinin görülmemesi üzerine, 1 Ekim 1974'te, "Kıbrıs Türk Geçici Yönetimi" deyiminden "geçici" kelimesi atılarak "Kıbrıs Türk Yönetimi" oluşturulmuştur. 15 Temmuz 1974 darbesi ile adayı terk etmek zorunda kalan Makarios'un adaya dönüşü üzerine, Türk tarafı, olası bir federasyonun Türk kanadını oluşturmak üzere, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni ilan etmiş, 24 Şubatta Kurucu Meclis oluşturulmuştur. KTFD Anayasasının hazırlanmasının ardından 8 Haziran 1976'de halk oylamasına sunulan anayasanın ışığında, 20 Haziran 1976'ta ilk genel seçimler yapılmıştır.

Rum tarafının barışa yanaşmaması, Türk tarafına yaptırım kararlarının arka arkaya çıkarılması üzerine 15 Kasım 1983'te, Federe Meclisin olağanüstü birleşiminde bağımsızlık bildirisi okunarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilân edilmiştir. Yeni ilan edilen devlet, hemen Türkiye tarafından tanınarak İnal Batu,

Türkiye'nin ilk büyükelçisi sıfatıyla güven mektubunu Devlet Başkanı Rauf Denktaş'a sunmuştur. Bu arada Pakistan ve Bangladeş'in KKTC'ni tanıdığı ilan edilmiş; ancak başta ABD olmak üzere, güçlü devletlerin baskılarına karşı koyamayan bu iki ülke tanıma kararını geri çektiklerini açıklamıştır. 6 Aralık 1983'te oluşturulan Kurucu Meclis KKTC Anayasası'nı hazırlamış; 5 Mayıs 1983'te de anayasa halk oylaması ile kabul edildikten sonra, bu karar 7 Mayıs 1985'te Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kıbrıs Türklerinin KKTC'ye giden yoldaki yönetim aşamaları böylece özetlendikten sonra, New York'ta yeniden müzakeresine başlanan Kıbrıs sorununun tarihçesine göz atılabilir: Kıbrıs Sorunu yaklaşık 50 yıllık bir geçmişe sahiptir. 11 Şubat 1959'da İngiltere'nin adadan çekileceğini duyurmasının ardından, Kıbrıs Türklerinden sayıca fazla olan Rumlar, adanın kendilerine bırakılmasını talep etti. Ancak Türk tarafı, Rumların bu talebine haklı olarak çeşitli nedenlerle karşı çıktı. Ada, İngiltere'nin denetimine geçmeden çok önce Türkler tarafından yönetilmekteydi. Ayrıca, o ana kadar Kıbrıslı Türklerle Rumlar adada azınlık-çoğunluk ilişkisi olmaksızın iki eşit toplum statüsünde yaşıyorlardı. Kıbrıslı Türklerin, Rumların önerisine şiddetle karşı çıkmasının en önemli nedeni ise, Rumların "Enosis" çerçevesi içinde adayı Yunanistan'a bağlama çabalarıydı. Rumların bu isteklerine karşı, Kıbrıs Türkleri de adanın taksimini istiyordu. Türkler bu isteklerini şu sloganla ifade ediyorlardı: "*Ya Taksim Ya Ölüm*"...

İngiltere'nin adayı bırakacağını açıklamasının ardından Türkiye ve Yunanistan, İngiltere'nin öncülüğünde Zürich ve Londra'da bir araya gelerek bir anlaşmaya vardılar. Zürich ve Londra Antlaşmaları olarak anılan metinler, "Bağımsızlık, iki toplumun ortaklığı, toplumsal alanda otonomi ve çözümün Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garanti edilmesi" ilkelerine dayanmaktaydı.

Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, 1960 anayasasının yürümediğini öne sürerek bazı değişiklikler yapılmasını istedi. Makarios'un amacı bunu açıkça dile getirmemekle birlikte, "Türklerin ancak azınlık statüsünde olduğu" fikrini anayasaya yerleştirmek ve Türkleri adanın yönetiminden tamamen tasfiye etmekte. Bu gelişmeleri takiben Rumlar adada 1960 Antlaşmalarıyla kurulan uzlaşma ortamını bozarak, Kıbrıslı Türkleri yönetimden tamamen uzaklaştırmaya başladılar.

Rumların, Türkleri azınlık durumuna düşürecek değişiklik önerilerinin Türkler tarafından reddedilmesinin ardından, iki toplum arasındaki gerginlikler kanlı çatışmalara dönüşmeye başladı. Bu saldırılar ve doğurduğu çatışmalar 1974 yılına kadar sürdü.

Kıbrıs'ta, Yunanistan'ın plânladığı 15 Temmuz 1974 Sampson darbesinin ardından 20 Temmuz'da Türkiye, garantörlük antlaşmasının kendisine verdiği hak ve yükümlülüğe dayanarak, adaya bir barış harekâtı gerçekleştirdi. Barış Harekâtı, aralarında ABD'nin de bulunduğu birçok Batı ülkesinin tepkisini çekti. Ancak 1974 yılındaki harekâttan bu yana, 1996'daki sınır delme girişimleri dışında iki toplum arasında sıcak bir çatışma yaşanmadı. Bu durum Batılı devletlere rağmen, Türkiye'nin müdahalesinin adaya barış getirdiğinin açık bir kanıtıdır.

Barış Harekâtı'nı takip eden yılda adadaki iki toplum arasında nüfus mübadelesi anlaşması yapıldı. Bu dönem, BM'nin, adada federal bir yapı oluşturulmasına yönelik girişimlerini yoğunlaştırdığı yıllar olarak hatırlanmaktadır. Bu kapsamda, 1975-1976 yıllarında Viyana'da görüşmeler yapıldı. Viyana'daki görüşmeleri 1977-79 yıllarındaki dolaylı görüşmeler izledi.

Denktaş ve Makarios arasında bu dönemde varılan “Doruk Antlaşması”, ardından Denktaş-Kiprianu Antlaşması BM müzakere sürecinde temel olarak anılan unsurlar oldular. Bu antlaşmalara göre, Kıbrıs; bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu, iki kesimli bir cumhuriyet olacaktı.

Müzakereler sürecinde çözüme yönelik somut adımların atılamaması, 15 Kasım 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ilan edilmesiyle sonuçlandı. 1985–1986 yıllarındaki toplumlararası görüşmeler sonucu BM’nin önerilerinin KKTC tarafından kabul edilmesi, adada bir çözüme yaklaşıldığı umudunu doğurdu. Ancak bu umutlar da Rum tarafının uzlaşmaz tutumuyla sona erdi. Soruna çözüm bulma çabalarını sürdüren dönemin BM Genel Sekreteri Butros Gali, 1992 yılında “Gali Fikirler Dizisi” olarak anılan önerileri ortaya attı. Kıbrıs Rum yönetimi lideri Glafkos Klerides, cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde fikirler dizisini kabul etmeyeceğini sık sık tekrarlayarak, bunu seçim malzemesi olarak kullandı. Az bir farkla cumhurbaşkanlığını kazanan Klerides, söylediğini yaptı ve Ekim 1994’te Fikirler Dizisi’ni reddederek görüşmelerden çekildi.

Rum yönetimi lideri Klerides, 1960 anlaşmalarına aykırı bir şekilde, görüşmelerin yeniden başlayabilmesi için, Rum kesiminin AB’ye üyelik müracaatının Türk tarafınca kabul edilmesini ön koşul olarak ileri sürmeye başladı. Türkiye ve KKTC bu ön koşula karşı çıktı. Böylece görüşmeler bir kez daha kesildi.

1994 yılından sonraki dönem, Rum kesiminin Yunanistan ile “Ortak Savunma Doktrini” oluşturmaları ve bu çerçevede adanın güneyine hava ve deniz üsleri kurarak, sorunu uluslararası platforma çekme çabalarına sahne oldu. Son olarak, Rum kesiminin Rusya’dan S–300 füzeleri alacağını açıklaması, taraflar arasındaki gerginliği bir kez daha tırmandırdı. Türkiye, KKTC halkına karşı garantisini eksiksiz olarak sürdüreceğini ve gelişmelere seyirci kalmayacağını sık sık dile getirdi. Bu durum Ankara’ya gelen Denktaş ile Demirel’in bir ortak deklarasyon yayınlaması ile teyid edildi.

ABD Başkanı Bill Clinton, Dayton anlaşması mimarı Richard Holbrooke’u Kıbrıs Özel temsilcisi olarak atadı. Taraflar arasındaki görüşmeler, 2 Ocak 1997’de görevine atanan BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın iyi niyet misyonuna gösterilen destek çerçevesinde New York’ta 9 Temmuz 1997’de yeniden başladı. Denktaş ve Klerides, bu görüşmelerle 3 yıl aradan sonra ilk kez BM gözetiminde bir araya geldiler. Ancak bu kez, görüşmelerin üzerine gölge düşüren açıklama AB Komisyonu’ndan geldi. Görüşmeler sürerken Komisyon’un yayınladığı “Gündem 2000” raporunda, Kıbrıs Rum yönetimi ile AB’ye tam üyelik müzakerelerinin başlatılması yönündeki tavsiye kararı, BM iyi niyet misyonuna gölge düşürdü.

Denktaş ile Klerides arasında başlatılan dolaylı görüşmeler, 2000 yılını ve belki de sonrasını kapsayacak yeni bir görüşme sürecinin başlangıcı oldu. Sonuçta BM genel sekreteri Kofi Annan kendi adıyla anılan planı hazırladı. Dört yılın sonunda Nisan 2004’te Halkların referandumuna sunulan bu plan, Rumların “ret!” oyu vermesiyle rafa kaldırılmıştır. Annan Planı’nın Türkler tarafından “evet”, Rumlar tarafından “hayır!” oyuyla sonuçlanması, Türklerin aksine Rumların çözümden yana olmadıklarını tüm dünyaya göstermiştir. Fakat Rum yönetiminin AB üyeliğine alınması, Rumları çözümsüzlük yönünde daha da cesaretlendirmiştir.

Kıbrıs'ta, gerek uzun Osmanlı döneminde, gerekse Türkiye Cumhuriyeti'ne tekabül eden dönemde hangi sorunların yaşandığı ve Kıbrıs sorununun tarihî kökenleri böylece özetlendikten sonra, burada bazı gerçekler, altı çizilerek açıkça ortaya konulmalıdır. Şöyle ki:

Bir kere, 1571–1878 tarihleri arasındaki üç asırlık dönemde, Kıbrıs'ın Müslüman ve Hristiyan (Türk ve Rum) toplumları huzur ve güven içerisinde yaşamışlardır. Bu konuyu bağımsız olarak araştıran bir bilimsel çalışma, bu gerçeği açıkça ortaya koyabilir. Zaten Kıbrıs sorunu, 1878 yılında adanın bilinen sebeplerle ve tarihî gelişmeler sonucu olarak İngiltere'nin eline geçmesiyle başlamıştır.

Kıbrıs, tarihin hiçbir döneminde Yunanistan'ın elinde bulunmadığı halde, Yunanistan, bilinen “Megalo İdea” emelleri doğrultusunda, daima Kıbrıs'ı ilhak etmek peşinde koşmuştur (Enosis). Dolayısıyla, bu fikre karşı çıkacak hiçbir çözüme taraftar olmayan Yunanistan, aslında Kıbrıs sorununun, adil bir çözümü önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. O halde her şeyden önce Yunanistan'ın bu yayılmacı, Kıbrıs Türk'ünü yok kabul eden ve Kıbrıs üzerinde Türkiye'nin haklarını hiçe sayan politikası, dünyaya gösterilmelidir. Çünkü hep Türkiye'nin tavizleriyle sözde çözüme gidilmek istenmektedir. Türkiye'nin bunu kabul etmesi mümkün değildir. Kıbrıs sorununun Yunanistan'la ilgili olan bu önemli yanını AB mutlaka görmelidir.

1959–1960 Zürich ve Londra Konferansları sonucunda imzalanmış olan Garantörlük Antlaşması, uluslararası bir antlaşmadır. Ama bu antlaşmayı önce Makarios, sonra O'nu darbe ile devirerek Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yok eden Yunan subayı Sampson, daha sonra da Kıbrıs Rum Kesimi'ni bünyesine katmış olan AB ihlâl ederek, “uluslararası hukuk suçu” işlemişlerdir. Çünkü 1960 Garanti Antlaşması, Türkiye'nin, 1974 Barış Harekâtı'nı uluslararası hukuk açısından meşrulaştıran resmi belge olduğu gibi, aynı zamanda Güney Kıbrıs (Rum)'ın AB'ne alınmasını gayrimeşru kılan uluslararası bir belgedir. Ancak, 1974 Barış Harekâtı'nı, Garanti Antlaşması'nda ki garantörlük hakkına dayanarak yapmış olduğunu zaman zaman dile getirmiş olan Türk Dışişleri, bugün, ne yazık ki Kıbrıs Rumlarının haksız olarak AB'ne alınması konusunda, bu davranışın, 1960 Garanti Antlaşması'na, dolayısıyla uluslararası hukuka aykırı olduğunu gündeme bile getirmemiştir. Bunu anlamak oldukça zordur. Oysa bu husus, Türk Dışişlerinin elini güçlendirecek olan en büyük kozudur. Bunda en ufak bir şüphe yoktur.

Kıbrıs sorunu ile ilgili düşündürücü ve üzücü bir gerçek de, Annan Plânı'yla ortaya çıkmıştır. Dünyada, kendisine özgü plânları bulunan güçler, plân sahibi olmayanlara egemen olmaktadır. Kıbrıs sorununda da bu gerçek, ne yazık ki Türkiye'nin aleyhine olarak kendini göstermiştir. Türkiye, baştan beri Kıbrıs sorununun çözümünü istemektedir. Ancak, karşı tarafa ve dünya kamuoyuna sunulacak bir plânı yapmak ve haklı olduğu bu davada direnmek Türkiye'nin hakkı ve görevi olması gerekirken, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, kimlerin yönlendirmesiyle hazırladığı belli olan ünlü plânı, uzun süre gündemi meşgul etmiş ve hâlâ da meşgul edeceğe benzemektedir. Oysa akli başında olup, konuyu bilen her iyi niyetli insanın bildiği gibi, Annan Plânı Türkiye'nin ve KKTC'nin hayati çıkar ve değerlerini hiçe sayan bir plândır. Denktaş'ın bütün uyarılarına ve çabalarına rağmen, Kıbrıs Türkleri'nin “Evet”; Rumların da “Hayır” demesinin sebepleri çok daha farklı olup, bu sonuç, Annan Plânı ile ilgili gerçeği değiştirmez... Belirtilmelidir ki, Annan Plânı, Türklerle Rumlar arasındaki

sorunlara objektif çözümler getirdiğinden değil; eski Enosis'çi ve şimdilerde de yine "gizli Enosis'çi" olan Papadopoulos iktidarının, Kıbrıs'ın tamamının bir çırpıda Rumlara bırakılmasını öngören militan politikasını yeteri kadar tatmin etmediği için, kışkırtılmış Rumların çoğu tarafından "Hayır!"la karşılanmıştır. Unutulmamalıdır ki adada her iki tarafın eşit egemenlik satüsü ve Türkiye'nin garantörlüğünün olmadığı bir çözüm, Türklerin yararına olmayacaktır.

Türkiye, değil AB üyeliği, akla gelebilecek daha önemli gerekçelerle bile Kıbrıs'ta tavizler veremez ve Kıbrıs'tan vazgeçemez. Türkiye, AB'nin hep hayal ettiği, Kıbrıs Türklerini ve Türkiye'yi yok sayarak, Kıbrıs'ın tamamını AB'ne katmak düşüncesine karşı akılcı plânlar yapmalı ve bunları ısrarla uygulamaya koymalıdır. Türkiye, "Kıbrıs'ı ver, AB'ne gir!" tuzağına, ne olursa olsun, düşmemelidir. Türkiye, barışçı politikalarını devam ettirmeli; ancak, AB ve ABD'den gelebilecek dayatmalara karşı hep dik durmasını bilmelidir. Unutulmamalıdır ki, Batı ile dostça ilişkiler, AB üyesi olunmadan da pekâlâ geliştirilebilir.

1995'ten beri söz konusu olan Gümrük Birliği yüzünden Türkiye büyük mali zararlara uğratılmışken, Türkiye'nin bu konuda, AB hayali uğruna hep sessiz kalması anlaşılacak gibi değildir. Uzun yıllardan beri AB'ne alınmış olan ülkelere, önce karşılıksız ve büyük miktarlarda yardım edilerek, aday ülke ekonomileri AB ile rekabet edebilecek bir duruma getirildikten sonra birliğe alınma geleneği, Türkiye söz konusu olunca neden uygulanmamıştır? Üstelik tam tersine, önce siyasi birliğe alınmadan, Türkiye'nin ısrarıyla Gümrük Birliği'ne alınma maceramız, büyük zararlara devam etmektedir... Türk Dış politikasını ve ekonomisini yönetenler, Kıbrıs sorununu çözmeye çalışırken, Gümrük Birliği sürecimizden de ders alsalar, AB'ne değil, kendi akılcı ve gerçekçi politikalarına güvenseler, herhalde Türkiye'ye iyilik etmiş olurlar.

Kıbrıs sorunu çözümlenmeye çalışılırken, konunun AB üyeliğine endekslenmesi yanlış olduğu gibi, başta Türkiye'nin varlık ve bekasını göz önüne alan bilim adamlarına ve özellikle Strateji uzmanlarına yeteri kadar itibar edilmemesi de oldukça yanlıştır. Üstelik bu "milli" problemin iktidarı-muhalefeti olmaz. Konuya ilgi duyan ve birikim sahibi olan herkes bu konuda sorumluluk taşımalıdır. Ancak görüş farkı ne olursa olsun, herkesin konu hakkında söylediklerine kulak verilmelidir. Kıbrıs sorunu iç politika malzemesi de yapılmamalıdır.

Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak, gerekçesi AB veya ne olursa olsun, verilecek her taviz, Türkiye'nin dış politikadaki diğer sorunlarına da oldukça büyük zararlar verecektir. Bu önemli konuda tavizler veren Türkiye'den, çok geçmeden PKK, Kuzey Irak, Yunanistan'la ilgili Ege, Batı Trakya vb. gibi her konuda ısrarlı tavizler istenecektir. Bu, şüphesizdir. ABD ve AB, Ekümenik Patrik, Misyonerlik... gibi konularda da Türkiye'den tavizler istemeye devam edeceklerdir. Siz, taviz vermemekte ısrar etmezseniz, onlar taviz istemekte ısrar edeceklerdir.

Son olarak eklemek gerekir ki, Türkiye'nin AB üyeliği dışında hiçbir alternatifinin bulunmadığını, Türkiye'nin Batı'ya mahkûm olduğunu dünyaya ilân edercesine politika (veya politikasızlık) güderek, Türkiye'nin yönetilmesi mümkün değildir. Bu siyasi gerçek, Kıbrıs sorunu hakkında da mutlaka göz önüne alınmalıdır...

KAYNAKÇA

- AKÇURA, Y., 1988. *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri(XVIII ve XIX Asırlarda)*, 3. Bas., TTK, Ankara, IX, 174s.
- AKGÜNDÜZ, A., 1994. *Osmanlı Kanunnameleri*, C.7, OSAV, İstanbul, 892s.
- AKŞİN, S., 2000. *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, 6. Bas., Cem Yay., İstanbul, 633s.
- ALASYA, H. F., 1992. *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, ME ve KB Yay., Lefkoşe, 181s.
- _____, 1987. *KKTC Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 328s.
- _____, 1988. *Tarihte Kıbrıs*, MEB ve KB Yay., Lefkoşe, XXIV, 358s.
- _____, 1964. *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 223s.
- ALTAN, M. H., 1997. *Kıbrıs'ta Hristiyanlaştırma-Rumlaştırma Hareketleri Ortodoks-Katolik Misyonerliği ve Türk Toplumu'na Baskılar*,. KKTC Milli Arşivi, Girne, 127s.
- ARMAOĞLU, F., 1963. *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, Ankara ÜSBF Yay., Ankara, 585s.
- _____, 1998. *Siyasi Tarih 1914-1995*, (Genişletilmiş 13.Bas.), Alkım Yay., İstanbul, 1006s.
- ATUN, A. F., 2001. "Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü: Batılı Devletler", *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi*, Ed.: İ. K. Ülger ve E. Efegil, HD Yay., Ankara, XIV, ss.31-47.
- BÂB-I ÂLİ, HARİCİYE NEZARETİ**, H.1335. *Kıbrıs Mes'elesi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 25s.
- BAŞAR, C., 1988. *Yunan Oyunu*, Milliyet Yay., İstanbul, 485s.
- BELAZURİ, 1972. *Futuh'ül Buldan*, C.I, (çev: Z. Kadir Ugan), MEB Yay., Ankara, XVII, 428s.
- BEDEVİ, V., 1965. *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, KTTK, Lefkoşe, 210s.
- BİLGE, S., 1996. "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri", *Olaylarla Türk Dış Politikası(1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara, ss.435-427.
- BİRAND, M. A., 1984. *30 Sıcak Gün*, 12. Bas., Milliyet Yay., İstanbul, 496s.
- BİRİNCİ, E.,-İSMAİL, S., 2000. *Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri, (1919-1938)*, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Lefkoşe, 326s.
- BOA, İrade. Hususi No:6-7.**
- BOZKURT, E.-DEMİREL H., 2004. *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Nobel Yay., Ankara, 250s.
- BOZKURT, İ., 2001a. "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi*, Ed.: İ. K. Ülger ve E. Efegil, HD Yay., Ankara, XIV, ss.9-15.
- _____, 2001b. "KKTC'de Siyasal Partiler", *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi*, HD Yay., Ankara, XIV, ss.240-288.
- CERRAHOĞLU, Z., 1998. *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*, KB Yay., Ankara, XVII, 194s.

- CUMALIOĞLU, Y., 2001. "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi", *Avrupa Birliği Kışkırtıcısında Kıbrıs Meselesi*, Ed.: İ. K. Ülger ve E. Efeğil, HD Yay., Ankara, XIV, ss.16-20.
- Cumhuriyet**, 24.08.1955; 01.09.1955; 26.02.1957; 27.12.1958; 12.02.1959; 25.02.1959; 20.07.1974; 23.07.1974.
- ÇAM, E., 1989. "AB ve Türkiye", *Türk Dış Politikasında Sorunlar*, Der Yay., İstanbul, ss.145-176.
- ÇORUH, H., 1998. "Yunanistan'ın Kıbrıs'ı İlhak Planları", *Tarih ve Medeniyet*, S.57, İstanbul, ss.20-25.
- DANIŞMEND, İ. H., 1972. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.2, Türkiye Yay., İstanbul, 552s.
- DARKOT, B., 1993. "Kıbrıs", *İA*, C.7, MEB Yay., İstanbul, ss.672-676.
- DAVUTOĞLU, A., 2004. *Stratejik Derinlik*, 15. Bas., Küre Yay., İstanbul, XIII, 584s.
- DENKTAŞ, R., 1996. *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, C.1, Boğaziçi Yay., İstanbul, 679s.
- _____, 1997. *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, C.2, Boğaziçi Yay., İstanbul, 504s.
- _____, 1998. *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, C.3, Boğaziçi Yay., İstanbul, 436s.
- _____, 1999. *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, C.4, Boğaziçi Yay., İstanbul, 515s.
- _____, 2002. "Kıbrıs Meselesi Halledilmeli", *Türkler*, C.19, Yeni Türkiye Yay., Ankara, ss.887-888.
- DUMAN, M., 1993. "KKTC", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C.13, Çağ Yay., İstanbul, ss.229-239.
- DÜNDAR, R., 2002. "Kıbrıs'ın Fethi", *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara, ss.667-678.
- EDİBALI, A., 1974. *Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Ne Olmalıdır*, Otağ Yay., İstanbul, 160s.
- ENGİN, V., 2004. "Kıbrıs Nasıl İngiliz İdaresine Girdi", *Popüler Tarih*, S.47, ss.48-53.
- EYİCİL, A., 2005. *Siyasi Tarih*, Gün Yay. Ankara, 301s.
- FEYZİOĞLU, T., 1986. "Avrupa Kuruluşları (Özellikle Avrupa Konseyi) İle Kıbrıs Türk Halkı İlişkileri", *Uluslararası Alanda Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve İktisadi Meseleleri Sempozyumu*, SİSAV Yay., İstanbul, ss.55-65.
- FIRAT, M. M., 1999. "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri (1955-1997)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, 15-17 Ekim 1997, (Sempozyum'a Sunulan Tebliğler)*, TTK Yay., Ankara, ss.553-565.
- FORNEST**, *Kıbrıs Dosyası*, <http://www.fornest.com.tr>.(18.06.2004).
- GAZİOĞLU, A., 1960. *Kıbrıs Tarihi*, ME ve KB, Lefkoşe, 510s.
- _____, 1994. *Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırma Merkezi Yay., İstanbul, 472s.
- _____, 1996. *Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma Merkezi Yay., İstanbul, 505s.
- _____, 2000. *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyetine*, Kıbrıs Araştırma Merkezi Yay., İstanbul, 458s.
- _____, 2001. "Kıbrıs'ın AB Üyeliği, Enosis Hayalleri ve Gerçekler", *Avrupa Birliği Kışkırtıcısında Kıbrıs Meselesi*, Ed.: İ. K. Ülger ve E. Efeğil, HD Yay., Ankara, XIV, ss.81-91.

- _____, 2002a. “Osmanlıdan Cumhuriyete Kıbrıs” *Türkler*, C.19, Yeni Türkiye, Ankara, ss.922–945.
- _____, 2002b. “Rum Mezalimi ve KKTC’ye Doğru” *Türkler*, C.19, Yeni Türkiye, Ankara, ss.946–965.
- GENÇ, M., 1989. “Avrupa Topluluğunda Serbest Dolaşım ve Türkiye”, *Türk Dış Politikasında Sorunlar*, Der Yay., İstanbul, ss.177-208.
- GİBBONS, H. S., 2003. *Kıbrıs’ta Soykırım*, (çev: Erol Fehim), Nearest Publishing, Lefkoşe, 410s.
- GÖNLÜBOL, M., ve S. Bilge vd.1996. *Olaylarla Dış Türk Politikası*, (1919-1995), 9. Bas., Siyasal Kitabevi, Ankara, XVII, 730s.
- GÜNEY, A., 2004. “AB, ABD ve Türkiye Üçgeninde Kıbrıs Meselesi”, *Kıbrıs ve Geleceği*, Ed.: İ. Kalaycı, Nobel Yay., Ankara, XIX, ss.109-126.
- GÜRATA, M., 1981. *Türkler Rumlar ve Kıbrıs*, Savaş Basımevi, İstanbul, 148s.
- GÜRKAN, İ., “1974 Kıbrıs Barış Harekâtında Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, (Der: Faruk Sönmezoğlu), Der Yay., İstanbul, XIV, ss.133-141
- GÜRSEL, F. H., 1968. *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, Ak Yay., İstanbul, 252s.
- GÜZEL, Ü., 2002. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, *Türkler*, C.19, Yeni Türkiye Yay., Ankara, ss.889-904.
- HABERANALİZ**, *Kıbrıs Dosyası*, <http://www.haberaliz.com.tr>, (29.08.2005).
- HAMMER, J. V., 1984. *Osmanlı Tarihi*, C.6, (çev: Mehmet Ata), Üçdal Yay., İstanbul, 475s.
- HASGÜLER, M., 2002. *Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim Yay., 2. Bas., İstanbul, 384s.
- _____, 2004. “Annan Planı Öncesi ve Sonrası Kıbrıs”, *Kıbrıs ve Geleceği*, Ed.: İ. Kalaycı, Nobel Yay., Ankara, XIX, ss.39-54.
- Hürriyet**, 20.08.1951; 01.04.1954; 08.12.1954; 24.08.1955; 02.09.1955; 05.09.1955; 10.09.1955; 30.12.1958; 14.02.1959; 25.12.1963; 18.06.1964; 20.07.1974; 15.08.1974; 08.07.1994; 07.09.2001.
- İBNÜ’L ESİR, 1989. *El Kamil Fi’t Tarih Tercümesi*, (çev: Ahmet Ağırakça), C.3, Bahar Yay., İstanbul, 572s.
- İBNÜ’L KESİR, 1994. *El Bidaye Ve’n Nihaye*, (çev: Mehmet Keskin) C.7, Çağrı Yay., İstanbul, 555s.
- İLGÜREL, İ., 1993. “Kıbrıs’ın Fethi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.10, Çağ Yay., İstanbul, ss.384-388.
- İLHAN, S., 2000. *AB’ye Neden Hayır*, Ötüken Yay., İstanbul, 212s.
- İNALCIK, H., 1978. “Kıbrıs” *Belleten*, C.XII, S.46, Ankara, ss.455-462.
- İNAN, K., 1993. *Dış Politika*, Ötüken Yay., İstanbul, 129s.
- İSMAIL, S., 1997. *Kıbrıs Barış Harekâtının Nedenleri-Gelişimi ve Sonuçları*, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Lefkoşe, 438s.
- _____, 1998a. *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşe, VI, 349s.
- _____, 1998b. *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yay., Lefkoşe, 439.
- _____, 2000. *Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC’nin Kuruluşu 1960-1983*, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Lefkoşe, 418s.
- KALAYCI, İ.(Ed.), 2004. “Merkez-Çevre Ayrışmasına Göre Kıbrıs”, *Kıbrıs ve Geleceği*, Nobel Yay., XIX, Ankara, ss.17-30.
- KARAL, E.Z., 1988. *Osmanlı Tarihi*, C.8, 3.Bas., TTK, Ankara, XVI, 629s.

- KARLUK, S.R., 2004. "Avrupa Birliği'nde Bölünmüş Bir Devlet: Kıbrıs", *Kıbrıs ve Geleceği*, Ed.: İ. Kalaycı, Nobel Yay., Ankara, XIX, ss.127-147.
- KINAL, F., 1964. "İlkçağlarda Kıbrıs", *Belleten*, C.28, S.3, Ankara, s.401-423.
- KÜÇÜK, F., 1956. *Mücadelemizin Görkemli Günleri*, (Der: Altay Sayıl-Çiler İncirli), Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşe, 261s.
- KÜTÜKOĞLU, B., 1960. "Lala Mustafa Paşa", *İA*, C.8, MEB Yay., Ankara, ss.732-736.
- MANİSALI, E., 1999. "Kıbrıs Sorunu Hakkında Bir Değerlendirme", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Sempozyumu*, TTK, Ankara, ss.567-578.
- _____, 2001. "Kıbrıs AB'ye Türkiye'siz Katılırsa Ne Olur?", *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi*, Ed.: Ülger İ. K. ve E. Efeğil, HD Yay., Ankara, XIV, ss.79-80.
- _____, 2003. *Avrupa Kışkacında Kıbrıs*, Derin Yay., İstanbul, XII, 170s.
- Milliyet**, 19.07.1974; 20.07.1974; 25.07.1974.
- M.NURİ PAŞA, 1992. *Netayicü'l- Vukuat*, I-II (Nşr. Neşet Çağatay) TTK, Ankara, 384s.
- MÜTERCİMLER, E., 1990. *Bilinmeyen Yönleri İle Kıbrıs Barış Harekatı*, Arba Yay., İstanbul, 400s.
- OBERLİNG, P., 1987. *Bellapais'e Giden Yol*, (çev: Mehmet ERDOĞAN), Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, XIII, 213s.
- OLGUN, A., 1990. *Kıbrıs Gerçeği, 1931-1990*, Demircioğlu Matbaası, Ankara, XIII, 180s.
- ÖZEY, R., 1998. "Türkiye Aksırsa Kıbrıs Nezle Olur", *Tarih Ve Medeniyet*, S.:55, İstanbul, ss.50-55.
- ÖZTUNA, Y., 1983. *Büyük Türkiye Tarihi*, C.4, Ötüken Yay., İstanbul, 508s.
- PEÇEVİ, İ., 1981. *Tarih-i Peçevi-I*, (Haz: Bekir Sıtkı Baykal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, XXI, 356s.
- SAFVET, H.1339. "Kıbrıs'ın Fethi Üzerine Vesikalar", *Tarih-i Encümen-i Osmanî Mecmuası*, C.3, S.19, İstanbul, ss.1176-1193.
- SAHİH-İ BUHARİ**, 1978. *Tecrid-i Sarih Tercümesi*, C.12, DİB Yay., Ankara, 480s.
- SALAHİ, S., 1978. "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı", *Belleten*, S.160, ss.725-741.
- SALIŞIK, S., 1968. *Türk-Yunan İlişkileri Tarihi Ve Etniki Eterya*, Kardeşler Matbaası., Ankara, 62s.
- SHAW, S. J.-KURAL E., 1982. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.2, (çev: Mehmet Harmancı) E Yay., İstanbul, 582s.
- SOYSAL, M., 1995. *Aklını Kıbrıs'la Bozmak*, Bilgi Yay., İstanbul, 170s.
- SÖNMEZOĞLU, F., 1989. "Kıbrıs Sorununda Tarafların Tutum ve Tezleri", *Türk Dış Politikasında Sorunlar*, Der Yay., İstanbul, ss.81-144.
- _____, 1994. *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yay., İstanbul, XIV, 520s.
- ŞEN, F., 2004. "Avrupa Birliği Perspektifinde Kıbrıs'ın Dünü ve Yarını", *Kıbrıs ve Geleceği*, Ed.: İ. Kalaycı, Nobel Yay., Ankara, XIX, ss.169-180.
- TSK Tarihi**, *Kıbrıs Seferi 1570-1571*, 1971. (Kurul) C.3, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara, XI, 186s.
- TORUN, Ş., 1956. *Türkiye-İngiltere-Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, Gazeteciler Matbaası, İstanbul, 174s.

- TURAN, O., 1960. “Orta Çağda Kıbrıs Türkiye Münasebetleri”, *Belleten*, S.110, ss.209–227.
- TÜRKGELDİ, A. F., 1957. *Mesaili Mühimme-i Siyasiye*, C.2, (Yayınlayan: Bekir Sıtkı Baykal), TTK Yay., Ankara, 451s.
- TÜRSAN, N.,1987. *Yunan Sorunu*, Başak Yay., Ankara, 416s.
- UÇAR, A., 2002. “Enosis Yüzünden Göç”, *Tarih ve Düşünce*, S.12, İstanbul, ss.36–37.
- USLU, N., 2001. “Kıbrıs Sorunu ve ABD”, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*, Ed.: İ. K. Ülger ve E. Efegil, HD Yay., Ankara, XIV, ss.151-187.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., 1988. *Osmanlı Tarihi*, C.3, 4.Bas, TTK Yay., Ankara, XX, 652s.
- ÜLGER, İ. K. ve Efegil E. (Ed.), 2001. “1974’ten 2001’e Kıbrıs Sorunu”, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*, HD Yay., Ankara, XIV, ss.1-6.
- ÜNSAL, R., 1990. “Kıbrıs Vakıflarının Kuruluşundan Bu Yana Gelişimi” *Türk Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, S.330, Ankara, ss.577–590.
- VAHAPOĞLU, M. H., 1992. *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 367s.
- Yeni Kıbrıs**, 1978. *Belgeler Işığında Kıbrıs’ta İngiliz Yönetimi*, (Nisan-Mayıs, 1978), s.18–25.
- Zaman**, 18.12.2004; 24.08.2005.
- ZİVER BEY, 1995. *Kıbrıs Tarihi*, (Yayınlayan: Harid Fedai), ME ve KB Yay., Lefkoşe, 147s.

ÖZ GEÇMİŞ

26.03.1978’de Şanlıurfa’nın Siverek ilçesinde doğdu. İlköğretimini 1986-1991’de Selçuk İlköğretim Okulunda tamamladı. 1991’de Anadolu Lisesi sınavını kazanarak, Siverek Anadolu Lisesi’ne kaydoldu.

1998’de ÖSYM’nin yapmış olduğu ÖSS-ÖYS Merkezi sınavında başarılı olup Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’ne kaydoldu. Lisans eğitimini 2002’de bu fakülte tamamladı. Aynı yıl KSÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans’a başladı. 2002’de öğretmen olarak atandı. Orta derecede İngilizce bilmektedir.

EKLER

EK-I

4 HAZİRAN 1878 OSMANLI-İNGİLİZ ANTLAŞMASI

Kaynak: Bâb-I Âli Hariciye Nezâreti, *Kıbrıs Mes'alesi*, H.1335 [1917], s.10.

EK-II

**1 TEMMUZ 1878 OSMANLI-İNGİLİZ ANTLAŞMASI
[EK ANTLAŞMA]**

Kaynak: Bâb-I Âli Hariciye Nezâreti, *Kıbrıs Mes'elesi*, H.1335 [1917], s.13.

EK-III

Garanti Antlaşması (Treaty of Guarantee)

Bir taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer taraftan Yunanistan, İngiltere ve Türkiye; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Anayasanın temel maddelerine göre kurulmuş ve düzenlenmiş bulunan bağımsızlığı, ülke bütünlüğü ve güvenliğinin tanınması ve sürdürülmesinin ortak çıkarlara hizmet edeceğini düşünerek,

Bu Anayasa ile kurulan düzene saygıyı sağlamak için, işbirliği yapmak isteği ile 11 Şubat 1959'da aşağıdaki konularda anlaşmışlardır.

MADDE -1

Kıbrıs Cumhuriyeti, kendi bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini devam ettirmeyi ve anayasaya saygıyı güven altına almayı üstlenir (taahhüt eder). Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder (sorumluluğunu yüklenir). Kıbrıs Cumhuriyeti, bu maksatla, adanın gerek birleşmesini, gerekse taksimini doğrudan doğruya (direkt olarak) veya dolaylı (indirekt) olarak gerçekleştirmeye yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar.

MADDE-2

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1. maddede belirtilen taahhütlerini kaydederek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleri ile oluşan durumu (state of affairs) tanırlar ve garanti ederler. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile gerek birleşmesini, gerekse adanın taksimini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardım ve teşvik edici bir amacı olan tüm hareketleri kendi yetki ve ilgileri oranında önlemeyi üstlenirler.

MADDE-3

Bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çiğnenmesi) halinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler. Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar.

MADDE-4

Bu antlaşma imza edildiği gün yürürlüğe girecektir. Yüksek Akit Taraflar, Birleşmiş Milletler Şartının (charter) 102'nci maddesi hükümlerine uygun olarak bu antlaşmayı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine en kısa sürede kaydettirmeyi üstlenirler.